Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ

ΕΙΚΩΝ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ἡ Ἁγία Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐκ μικρογραφίας τοῦ Μηνολογίου τοῦ Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου.
(Σύνθεσις Γ. Μαστοροπούλου).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΘΩΣ»
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ
ΚΑΡΑΟΛΗ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ 45
ΤΗΛ. 429 281 - ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ Τ.Τ. 6

Copyright 'Αρχιμ. Γεώργιος Καψάνης

ΑΡΧΙΜ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΨΑΝΗ
ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΥ Ι. ΜΟΝΗΣ ΟΣΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΑΓ. ΟΡΟΥΣ

Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΛΟΓΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ 1976

Εἰς τὴν σεπτὴν χορείαν τῶν ὁσίων Πατέρων ἡμῶν
τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω ἀγωνισθέντων
καὶ ἀγωνιζομένων τὸν καλὸν τῆς μετανοίας ἀγῶνα
καὶ τὴν ἰσάγγελον πολιτείαν μετελθόντων
τὴν παροῦσαν ἐργασίαν εὐλαβῶς καὶ εὐγνωμόνως ἀνατίθημι
ἐξαιτούμενος τὰς ἁγίας των εὐχάς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελὶς

ΠΡΟΛΟΓΟΣ τοῦ κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καθηγητοῦ κ. Κ. Μουρατίδου 11
ΠΡΟΛΟΓΟΣ συγγραφέως 13
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ 17

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Ποιμαντικὸς χαρακτὴρ τοῦ Νόμου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ. Ὁ Νόμος τῆς Παλ. Διαθήκης «παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν». Πλήρωμα καὶ τέλος Νόμου ὁ Χριστός 19

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΑΙ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ 35

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Ἡ Ἐκκλησία ὡς θεανθρωπίνη κοινωνία, ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς Ποιμαντικῆς 37

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παράδοσις τῆς Ἀληθείας ὡς προϋπόθεσις τῆς Ποιμαντικῆς 49
α. Ἡ σημασία τῆς παραδόσεως τῆς Ἀληθείας διὰ τὴν Ποιμαντικήν 49
β. Τὸ περιεχόμενον τῆς Παραδόσεως 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ἡ θέσπισις ἱ. Κανόνων πρὸς πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τῆς Ποιμαντικῆς 59

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ἡ τήρησις τῶν ἱ. Κανόνων προϋπόθεσις τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐταξίας καὶ ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας 73

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Δυνατότης καὶ προϋποθέσεις μεταβολῆς καὶ προσαρμογῆς τῶν ἱ. Κανόνων εἰς τὰς συγχρόνους ποιμαντικὰς ἀνάγκας 83

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΥΠΟ ΤΩΝ Ι. ΚΑΝΟΝΩΝ ΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ 91

Σελὶς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Ἡ ἱερωσύνη, οἱ Ποιμένες καὶ τὰ προσόντα αὐτῶν κατὰ τοὺς ἱ. Κανόνας 93
α. Ἡ Φύσις καὶ ἀποστολὴ τῆς Ἱερωσύνης 93
β. Προσόντα καὶ καθήκοντα τῶν Ποιμένων 103
γ. Θέσις καὶ ἀποστολὴ τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Ποιμένας 107

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Ἡ συνοδικὴ δομὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ποιμένων συνοδικὴ διαχείρισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων 113

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ποιμαντικὴ καθοδήγησις πρὸς ὑπέρβασιν τῆς ἁμαρτίας .. 131
α. Φύσις καὶ χαρακτὴρ τῆς ἁμαρτίας 131
β. Ποιμαντικὴ καθοδήγησις πρὸς ἴασιν ἐκ τῆς ἁμαρτωλοῦ καταστάσεως καὶ τῶν παθῶν 139
γ. Ἡ ὑπὸ τῶν Ποιμένων ἐπιβολὴ τῶν ἐπιτιμίων καὶ ὁ θεραπευτικὸς χαρακτὴρ αὐτῶν 146

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ἡ αἵρεσις, τὸ σχίσμα καὶ ἡ ἐνδεικνυομένη πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς καὶ σχισματικοὺς ποιμαντικὴ στάσις 155

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Αἱ ὁδοὶ πρὸς τὴν Βασιλείαν : Μοναχισμὸς καὶ κατὰ Χριστὸν Γάμος 167
1. Ἡ ὁδὸς τοῦ Μοναχισμοῦ 167
α. Γενικὰ περὶ Μοναχισμοῦ 167
β. Εἴσοδος, κουρὰ καὶ ἔξοδος ἐκ τοῦ Μοναστηρίου 169
γ. Ἡ ποιμαντικὴ εὐθύνη τοῦ Ἡγουμένου ἐν τῇ Μονῇ 171
δ. Ἡ ποιμαντικὴ εὐθύνη καὶ τὰ δίκαια τοῦ Ἐπισκόπου ἐπὶ τῶν Μονῶν 173
2. Ὁ κατὰ Χριστὸν Γάμος 175
3. Ὁ ἀσκητικὸς χαρακτὴρ τοῦ μοναχικοῦ καὶ ἐγγάμου κατὰ Χριστὸν βίου 181
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 185
SUMMARY - CONCLUSIONS 189
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 193
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ 197

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὑπὸ ΚΩΝ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ

Ἡ ποιμαντικὴ καθοδήγησις τοῦ ἀνθρώπου τῆς συγχρόνου ἐκκοσμικευμένης κοινωνίας προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τὴν θεμελίωσίν της ἐπὶ τῶν θεοπνεύστων ἀρχῶν καὶ μεθόδων τῶν ἀποθησαυρισθεισῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἡ τοιαύτη θεμελίωσις εἶναι ὅλως ἐπιβεβλημένη καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ἐν πολλοῖς ἐκπτώσεως καὶ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὀθνείων παραγόντων τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας εἰς ποιμαντικὴν τεχνικήν.

Διὰ τῆς τοιαύτης ἐκπτώσεως τὸ ποιμαντικὸν λειτούργημα στερεῖται τοῦ οὐσιαστικωτέρου συστατικοῦ αὐτοῦ στοιχείου τ.ἔ. τῆς Χριστοκεντρικότητος καὶ καθίσταται ἀνθρωποκεντρικόν.

Σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν ὑπέρβασιν ἀκριβῶς τῆς τοιαύτης ἐκπτώσεως τῆς ποιμαντικῆς διακονίας καὶ ἐπάνοδον αὐτῆς εἰς τὸ πνεῦμα, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς μεθόδους τῆς Ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας συνιστᾷ καὶ ἡ μετὰ χεῖρας ἐργασία τοῦ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν πολυτίμου συνεργάτου τῆς Ἕδρας τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ποιμαντικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, λίαν δὲ προσφιλοῦς εἰς ἐμέ, σεβαστοῦ Ἀρχιμανδρίτου κ. Γεωργίου Καψάνη, νῦν καθηγουμένου τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου.

Ἡ μετὰ χεῖρας ἐργασία τοῦ π. Γεωργίου συνιστᾷ τὴν πρώτην σημαντικὴν προσπάθειαν τῶν νεωτέρων χρόνων ἀμέσου συνδέσεως τῆς Ποιμαντικῆς Ἐπιστήμης πρὸς τὸ Πηδάλιον τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς θείους δηλαδὴ καὶ ἱεροὺς Κανόνας αὐτῆς, οἵτινες καὶ συνιστοῦν τὴν θεόπνευστον πηγήν, ἐξ ἧς οἱ ἀληθεῖς ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ἀντλοῦν τὸ ὕδωρ τὸ ἁλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον τῶν τε ποιμένων καὶ ποιμαινομένων.

Ἡ μακρὰ ποιμαντικὴ διακονία τοῦ π. Γεωργίου, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ πρᾶξις εἶναι θεωρίας ἐπίβασις, καὶ ἡ ἐν μετανοίᾳ, καὶ ταπεινώσει ἀφιέρωσις εἰς τὴν Ἀγάπην τοῦ Ἐσταυρωμένου Κυρίου μας καὶ τῶν ἐν τῷ κό-

σμῳ ἀγωνιζομένων ἀδελφῶν του, στοιχεῖα ἅτινα συνιστοῦν τὸ ἱερὸν πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀναδεικνύει τοὺς ἀξίους τῆς ἀποστολῆς των ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, συνέβαλλον οὕτως ὥστε νὰ ἔλθῃ ὡς ὥριμος πνευματικὸς καρπὸς ἡ σπουδαία αὐτὴ προσφορὰ τοῦ π. Γεωργίου πρὸς τὴν στρατευομένην Ἐκκλησίαν.

Ὅθεν καὶ ἐκ βαθέων εὔχομαι, ὅπως ὁ θεῖος τῆς Ἐκκλησίας Δομήτωρ σκέπῃ καὶ εὐλογῇ τὸν π. Γεώργιον, ἵνα προσφέρῃ συνεχῶς τοὺς πλουσίους πνευματικοὺς καρποὺς τῆς εὐλογημένης ἀσκήσεώς του ἐκπληρουμένης οὕτω καὶ δι' αὐτῶν τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς τοῦ καλοῦ ποιμένος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν διατύπωσιν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἔχει ὡς σκοπόν: «πτερῶσαι ψυχήν, ἁρπάσαι κόσμου καὶ δοῦναι Θεῷ» (P.G. 35, 432).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΩΡ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ
Κοσμήτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχοῦσιν ἀξίαν μαρτύριά τε καὶ κατορθώματα αἱ τῶν κανονικῶν διατάξεών εἰσιν ὑποτυπώσεις».

(Κανὼν α΄ τῆς Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδου).

Κατὰ τὴν ἐπί τινα ἔτη ἐνασχόλησίν μου μὲ τὴν θεωρίαν τῆς Ποιμαντικῆς καὶ μάλιστα τὰ σύγχρονα ρεύματα αὐτῆς, ὡς εἶναι ἡ ποιμαντικὴ ψυχολογία, ἠσθάνθην τὴν ἀνάγκην νὰ μελετήσω τὴν ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων παραδοθεῖσαν ποιμαντικὴν Θεολογίαν καὶ μέθοδον, διὰ νὰ ἔχω τὴν βεβαιότητα, ὅτι πρόκειται περὶ ἀληθῶς θεανθρωπίνης ποιμαντικῆς Θεολογίας, ὡς ἔζησεν αὐτὴν διὰ τῶν αἰώνων ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ σύγχρονος ἀνθρωποκεντρικὴ ποιμαντική, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη κυρίως εἰς τοὺς ἑτεροδόξους, παρὰ τὴν ἐξωτερικῶς λάμπουσαν ἐπιφάνειάν της παραμένει κατ' οὐσίαν ἀνάπηρος, χωρὶς λυτρωτικὴν δύναμιν, καθ' ὅσον δὲν εἶναι ἐρριζωμένη εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐρευνᾷ τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀνθρωποκεντρικῶς, δηλαδὴ μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια καὶ ἀνθρωπίνην μέθοδον. Ἡ ψυχή, ἡ ὁποία διψᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἕνωσιν μετ' Αὐτοῦ, δὲν ἀναπαύεται εἰς ὡρισμένας καθηκοντολογικὰς συμβουλάς, ἢ ψυχολογικὰς ἀναλύσεις κατὰ τὴν α΄ ἢ β΄ ψυχολογικὴν Σχολήν. Δὲν ἀναπαύεται ἀκόμη εἰς τὴν ἀνθρωπίνην μόνον συμπαράστασιν, ἡ ὁποία προσφέρεται κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ψυχιατρικῆς ἀκροάσεως καὶ συνομιλίας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ποιμήν, ὁ ὁποῖος ὡς ἄλλος Μωϋσῆς ὀφείλει νὰ ἐξαγάγῃ τὸ ποίμνιόν του ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ διαβόλου, τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Κύριον ψυχὰς ἀρτίας καὶ ἡγιασμένας, ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ἀνθρωποκεντρικῆς Ποιμαντικῆς.

Ἐστράφην, ὡς ἐκ τούτου, εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας, οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν τὴν ἐμπειρίαν τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας συνοδικῶς καὶ ἁγιοπατερικῶς βεβαιωθεῖσαν. Ἐὰν ἕκαστος θεοφόρος Πατὴρ

ἀποτελῇ στόμα τῆς Ἐκκλησίας λόγῳ τῆς ὑπακοῆς του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τῆς ταυτίσεως τοῦ θελήματός του πρὸς τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Κυρίου τῆς Ἐκκλησίας, πόσον μᾶλλον τὰ συνοδικῶς θεσπισθέντα ἐκφράζουν τὴν βούλησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνιστοῦν ἁπλανῆ ὁδὸν σωτηρίας ;

Εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας ὑπάρχει συμπεπυκνωμένη ἡ ποιμαντικὴ πεῖρα καὶ Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας. Ἐάν θέλῃ τις νὰ εὕρῃ τὴν γνησιοτέραν ἔκφρασιν, μέθοδον, πεῖραν τῆς ποιμαντικῆς διακονίας, δὲν ἔχει παρὰ νὰ καταφύγῃ εἰς τοὺς Κανόνας. Ἐκτὸς τούτου ἡ Ὀρθόδοξος Ποιμαντικὴ πρέπει νὰ ἀσκῆται ὄχι κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν ἑκάστου ποιμένος ἄποψιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκφράζουν αὐτὴν ἡ ἁγία Γραφὴ καὶ ἡ ἱερὰ Παράδοσις καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν θεμελιούμενοι ἱ. Κανόνες. Ἰδοὺ διατὶ ἱ. Κανόνες καὶ ποιμαντικὴ Θεολογία εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένοι. Ὅστις ποιμαίνει κατὰ τοὺς ἱ. Κανόνας, ποιμαίνει ἐκκλησιαστικῶς, κατὰ Θεόν. Ὅστις ποιμαίνει ἀνεξαρτήτως τῶν ἱ. Κανόνων κατὰ τὰς ἰδίας του πεποιθήσεις, ποιμαίνει ἀτομικιστικῶς, κατ' ἄνθρωπον.

Εἶναι ζήτημα σωτηρίας τῶν Ποιμένων καὶ τῶν ποιμαινομένων ἡ ἐν ἐκκλησιαστικῷ φρονήματι διαποίμανσις. Ἡ Ἐκκλησία ἐβεβαίωσε πάντοτε διὰ τῶν ἁγίων Συνόδων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων τὴν πίστιν της εἰς τὴν θεανθρωπότητα τοῦ Λυτρωτοῦ. Ὁ πειρασμὸς τῆς μὴ διὰ τοῦ Θεανθρώπου, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ ἀνθρώπου, σωτηρίας δὲν ἔλειψε ποτὲ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα. Διὸ αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερον ὑπάρχει ἡ Ὀρθόδοξος θεανθρωποκεντρικὴ Ποιμαντικὴ καὶ ἡ κακόδοξος ἀνθρωποκεντρικὴ Ποιμαντικὴ ὑπὸ διαφόρους μορφάς, συνήθως συγκεκαλυμμένας. Ἡ κακόδοξος αὕτη ἀνθρωποκεντρικὴ Ποιμαντικὴ ἀρνεῖται τὴν ὑπακοήν της εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας καὶ τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ συγχρονισμοῦ τῆς Ποιμαντικῆς προβάλλει αὐθαδῶς τὴν θέλησιν τοῦ μὴ μεταμορφωθέντος ἀνθρώπου, ὡς ρυθμιστοῦ τῆς ποιμαντικῆς μεθόδου καὶ δεοντολογίας.

Ὀφείλομεν βεβαίως νὰ προσεγγίζωμεν τοὺς ἱ. Κανόνας ἐν μετανοίᾳ καὶ ταπεινώσει, ὄχι διὰ νὰ τοὺς κρίνωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ διδαχθῶμεν τὴν ποιμαντικὴν θεολογίαν καὶ μέθοδον. Πολλῷ μᾶλλον ὄχι διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιῶμεν, ὁσάκις θέλομεν νὰ στηρίξωμεν προσωπικά μας συμφέροντα, ἐνῷ τοὺς λησμονῶμεν, ὁσάκις ἐλέγχουν τὰς ἀντιεκκλησιαστικὰς καὶ ἀντικανονικάς μας πράξεις. Ἡ καρδία τῶν εἰλικρινῶς καὶ ἀνιδιοτελῶς ἀγαπώντων τὴν Ἐκκλησίαν ἀλγεῖ, ὁσάκις διαπιστοῖ τήν, οὐχὶ δυστυχῶς ἀσυνήθη, ἀσυνέπειαν ἔναντι τῶν ἱ. Κανόνων.

Ὑπὸ τοῦ ἀνθρωποκεντρικοῦ πνεύματος ἐμφοροῦνται καὶ οἱ αἰτιώμενοι τοὺς ἱ. Κανόνας ὡς ἀσυγχρονίστους, ἢ ὡς ἐρχομένους εἰς ἀντίθε-

σιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Πρόκειται περὶ καθαρῶς Προτεσταντικῆς ἀντιπαραδοσιακῆς θεολογίας ἐδραζομένης ἐπὶ τῆς ἐντελῶς ἐσφαλμένης προτεσταντικῆς ἀπόψεως περὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ γνησίου Χριστιανισμοῦ ὄχι εἰς τὴν μεταγενεστέραν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ εἰς τὸν ἀρχέγονον Χριστιανισμὸν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὅσοι ζοῦν ὀρθοδόξως τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας γνωρίζουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῶν Συνόδων δὲν εἶναι ὀλιγώτερον Σῶμα Χριστοῦ ἢ ὀλιγώτερον ἁγία τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσουν τὴν ὀρθόδοξον Κανονικὴν Παράδοσιν, ὅσοι εἶναι ἄγευστοι ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ πείρας, ὅσοι δὲν ζοῦν ἐσωτερικῶς καὶ ἐν μετανοίᾳ τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ζοῦν δηλαδὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἢ καὶ τὸ χειρότερον ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, ἀσχολούμενοι μὲ μίαν διανοητικὴν θεολογίαν ; Ἐὰν δὲν κατανοῶμεν τοὺς ἱ. Κανόνας, δὲν πταίουν οἱ Κανόνες, ἀλλ' ἡμεῖς ποὺ στερούμεθα τῆς ἀναγκαίας πνευματικῆς ὁράσεως διὰ νὰ ἴδωμεν κατὰ Θεόν.

Αἱ σκέψεις αὗται μὲ ὤθησαν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἱ. Κανόνων. Ἡ ἐργασία μου ἀκολουθεῖ τὴν συστηματικὴν μέθοδον. Χωρὶς νὰ παραβλέπω τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἱστορικῆς μεθόδου, ἀπέβλεψα κυρίως εἰς τὴν συστηματικὴν ἔκθεσιν τῶν ὑποκειμένων εἰς τοὺς Κανόνας θεολογικῶν καὶ ποιμαντικῶν στοιχείων. Ἡ δογματικὴ καὶ θεολογικὴ βάσις τῶν ἱ. Κανόνων δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀδιάφορος, δεδομένου ὅτι Ποιμαντικὴ μὴ ἐδραζομένη εἰς τὴν Θεολογίαν καταντᾷ ξηρὰ καθηκοντολογία καὶ τεχνική, μὴ ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὴν θεολογικῶς τεθεμελιωμένην Ποιμαντικὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ παρουσίασις ἄλλως τε τῆς Ποιμαντικῆς καὶ Θεολογίας τῶν ἱ. Κανόνων παρέχει τὴν δυνατότητα τῆς ὀρθῆς ἀξιολογήσεως καὶ ἐκτιμήσεως αὐτῶν, καθ' ὅσον καταδεικνύεται ὅτι οἱ ἱ. Κανόνες παρὰ τὴν νομοτεχνικὴν των ἔκφρασιν ἔχουν θεολογικὴν βάσιν καὶ ποιμαντικὸν σκοπόν.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν βασιζόμεθα κυρίως εἰς τοὺς ἔχοντας καθολικὸν κῦρος Ἱεροὺς Κανόνας τοὺς ἐπικυρωθέντας εἰδικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ β΄ Κανόνος τῆς Πενθέκτης, γενικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ α΄ Κανόνος τῆς Ἑβδόμης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ ἐργασία αὕτη δημοσιεύεται εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν λόγῳ τῆς ἐκκοσμικεύσεως ὑπάρχει πολλὴ σύγχυσις περὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν θέσιν τῶν ἱ. Κανόνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Διάπυρος πόθος τοῦ συγγραφέως εἶναι νὰ συντελέσῃ αὕτη, Χάριτι Θεοῦ, εἰς τὴν σοβαρωτέραν καὶ μετὰ περισσοτέρου σεβασμοῦ προσέγγισιν τῶν ἱ. Κανόνων καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν θεμελίωσιν τῆς Ποιμαντικῆς.

Θεωρῶ χρέος μου ἐπιβεβλημένον ὅπως ἐκφράσω τὰς εἰλικρινεῖς μου εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον Καθηγητὴν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ποιμαντικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν κ. Κωνσταντῖνον Μουρατίδην, τὸν σθεναρῶς ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ὄχι μόνον διότι ἐδέχθη νὰ προλογίσῃ τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ διότι μὲ ἐνεθάρρυνεν εἰς τὴν συγγραφὴν αὐτῆς καὶ μοὶ παρέσχε πολυτίμους συμβουλὰς πρὸς ἀρτιωτέραν ἐμφάνισιν αὐτῆς. Θὰ εἶμαι πάντοτε εὐγνώμων πρὸς τὸν κ. Καθηγητὴν διὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε πρὸς με κατὰ τὴν παρ' αὐτῷ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν διακονίαν μου, ὡς καὶ διὰ τὴν θεολογικὴν καὶ πνευματικὴν ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον παρ' αὐτοῦ.

Εὐχαριστίας, ἐπίσης θερμὰς ὀφείλω πρὸς τὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνεργὸν ἐν Κυρίῳ καὶ ἀγαπητὸν ἀδελφὸν κ. Νικόλαον Ζίαν, Βυζαντινολόγον, ὁ ὁποῖος ἐξ ἀνιδιοτελοῦς καὶ πολλῆς ἀγάπης διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐμὲ κινούμενος ἐπεμελήθη τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν, ἥτις θὰ καθίστατο ἀνέφικτος χωρὶς τὴν ἰδικήν του κοπιώδη φροντίδα.

Εὐχαριστῶ καὶ τὸν εὐσεβῆ ἐκδότην τοῦ νεοσυστάτου ἐκδοτικοῦ Οἴκου «Ἄθως» ἀγαπητόν μοι ἀδελφὸν καὶ τέκνον ἐν Κυρίῳ κ. Ἀθανάσιον Σταμούλην, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν ἀποβλέψας κυρίως εἰς τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν, ἥτις θὰ προκύψῃ ἐξ αὐτῆς.

Τέλος εὐχαριστῶ ὅλους, ὅσοι καθ' οἱονδήποτε τρόπον συνήργησαν διὰ νὰ ἀχθῇ εἰς αἴσιον πέρας ἡ ἐργασία αὕτη καὶ μάλιστα τοὺς ὁσιωτάτους ἀδελφοὺς τῆς συνοδείας ἡμῶν.

Ὁμολογῶ ὅτι χωρὶς τὴν συμπαράστασιν τόσων ἐκλεκτῶν ἀδελφῶν δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ προσφέρω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ταπεινὴν αὐτὴν προσφορὰν λόγῳ ἐλλείψεως χρόνου καὶ διαμονῆς μακρὰν τῶν τόπων ἔνθα εἶναι δυνατὴ ἡ ἐκτύπωσις βιβλίων.

Ἡ συνεργασία αὕτη μαρτυρεῖ διὰ τὴν κοινωνίαν ἡμῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπου «οἱ πολλοὶ ἓν σῶμα ἐσμὲν ἐν Χριστῷ» (Ρωμ. ιβ' 4) καὶ ὅπου τὰ διάφορα χαρίσματα δίδονται ὑπὸ τοῦ «αὐτοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Α' Κορ. ιβ' 4) «πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. δ' 12) εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός.

Ἔγραφον ἐν τῇ ἱερᾷ Κοινοβιακῇ Μονῇ
τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους
τῇ 14ῃ Σεπτεμβρίου 1975, ἑορτῇ τῆς Παγκοσμίου
Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ.

Ἀρχιμανδρίτης ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

Β.Ε.Π.Ε.Σ. : Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων. Ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1955 ἑξ.

Θ.Η.Ε. : Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, Ἔκδ. Ἀ. Μαρτίνου, Ἀθῆναι 1962 ἑξ.

P.G. : J.P. Migne, Patrologiae cursus completus, series graeca 1 - 161, Paris 1857 ἑξ.

Πηδάλιον : Πηδάλιον τῆς Νοητῆς Νηὸς τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, παρὰ Ἀγαπίου Ἱερομ. καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1908[5].

Ρ.Π.Σ. : Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων ὑπὸ Γ.Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Ἀθήνησιν 1852 ἑξ.

S.C. : Sources Chrétiennes, Paris 1941 ἑξ.

Ἱ. Κανόνες : Οἱ ἱεροὶ Κανόνες σημειοῦνται διὰ μικρῶν γραμμάτων ἐνῷ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι διὰ κεφαλαίων, π.χ. (α', Β') = πρῶτος Κανὼν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Αἱ Τοπικαὶ Σύνοδοι καὶ οἱ συγγράψαντες Κανόνας Πατέρες σημειοῦνται διὰ τῶν ἀρχικῶν αὐτῶν π.χ. (δ' Λαοδ.) = τέταρτος τῆς τοπικῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου. (ια' Μ. Βασ.) = ἑνδέκατος τοῦ Μ. Βασιλείου. Διὰ τοῦ συμπλέγματος ΑΒ' δηλοῦται ἡ πρωτοδευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος. Πίνακα Συνόδων καὶ ἁγίων Πατέρων ἐκδοσάντων ἱεροὺς Κανόνας ὅρα εἰς Πηδάλιον.

Σημείωσις:

Εἰς ὅσα ἔργα παραπέμπομεν πολλάκις δὲν ἀναγράφομεν εἰς τὰς ὑποσημειώσεις τὰ πλήρη βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα χάριν συντομίας. Ταῦτα ἀναγράφονται πλήρως εἰς τὴν ἐν τῷ τέλει βιβλιογραφίαν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Ποιμαντικὸς χαρακτὴρ τοῦ Νόμου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ. Ὁ Νόμος τῆς Παλ. Διαθήκης «Παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν». Πλήρωμα καὶ τέλος Νόμου ὁ Χριστός.

«Νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν»
(θ. Λειτουργία Μ. Βασιλείου)

Ἡ Ποιμαντικὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας ἐθεμελιοῦτο ἀνέκαθεν ἐπὶ τῶν ἱ. Κανόνων, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸν Νόμον τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ σχέσις ἐν τούτοις Ποιμαντικῆς καὶ ἱ. Κανόνων δὲν κατανοεῖται πάντοτε ὀρθῶς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὁδηγούμεθα ἄλλοτε μὲν εἰς τὸν ἀντινομισμόν, ἤτοι τὴν αὐτόνομον ἄσκησιν τῆς Ποιμαντικῆς ἐρήμην τῶν ἱ. Κανόνων, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν ἐκνομίκευσιν, ἤτοι τὴν ἐν πνεύματι νομικιστικῷ-δικανικῷ ἄσκησιν τῆς Ποιμαντικῆς κατὰ τὸ γράμμα μόνον τῶν ἱ. Κανόνων.

Οἱ ἀντινομισταὶ εἴτε ἀρνοῦνται παντελῶς τὴν δυνατότητα ὑπάρξεως Νόμου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἴτε δέχονται τοὺς ἱ. Κανόνας ὡς σχετικόν τι καὶ ἀνθρώπινον, ἐνῶ οἱ ἐκνομικεύοντες τὴν Ποιμαντικὴν ἐκλαμβάνουν καὶ δέχονται τοὺς ἱ. Κανόνας προεχόντως ὡς νομικὰ κείμενα κατὰ Ἰουδαϊκὸν καὶ δικανικὸν (Ρωμαϊκὸν) τρόπον.

Ἡ δυσκολία ἐξ ἄλλου, τὴν ὁποίαν ἑτερόδοξοι ἢ καὶ Ὀρθόδοξοί τινες ἔχουν, νὰ κατανοήσουν ὀρθῶς τὴν θέσιν καὶ τὴν σημασίαν τῶν ἱ. Κανόνων διὰ τὸ ποιμαντικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, φαίνεται ὅτι ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν ἐπὶ ἐσφαλμένων βάσεων, μὴ ἁγιοπατερικήν, τοποθέτησίν των ἔναντι τοῦ Νόμου ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ.

Ἐὰν δὲν κατανοηθῇ ὀρθῶς ἡ σχέσις Νόμου καὶ Εὐαγγελίου, Νόμου καὶ Χάριτος, ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Νόμου ἐν τῇ

«ἐν τῷ γίγνεσθαι Ἐκκλησίᾳ»[1] τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας καὶ τῆς καινῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ ὁ ποιμαντικὸς χαρακτὴρ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ θεολογία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἄλλως τε ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν βάσιν, τὴν ἀφετηρίαν καὶ τὸ κριτήριον τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον εἰς αὐτὴν κατὰ τρόπον μοναδικὸν καὶ ἀνεπανάληπτον ἔχει ἀποτυπωθῆ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ θελήματος καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Ἡ ἱερὰ Παράδοσις ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν ἀλάθητον ἑρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ δι' αὐτό, ἐνῶ δὲν δύναται νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, εἶναι τόσον ἀναγκαία, ὅσον καὶ ἐκείνη.

Εἶναι φυσικὸν ὅτι εἰς τὰ πλαίσια τῆς παρούσης ἐργασίας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαντληθῇ τὸ θέμα τοῦ Νόμου ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα τοῦ θέματος τούτου ἀνήκει εἰς τὸν ἑρμηνευτικὸν κλάδον. Ἐνταῦθα θὰ ἐκτεθοῦν μόνον αἱ βασικαὶ γραμμαί, θὰ παρουσιασθῇ τὸ γενικὸν διάγραμμα τῆς θεολογίας τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης περὶ Νόμου, μὲ ἔμφασιν εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρξε κατὰ τὸ παρελθόν, ἢ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ παρερμηνεία, συνεπαγομένη τὴν ἀδυναμίαν ὀρθῆς κατανοήσεως τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας κυρίως ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ποιμαντικήν.

***

Ὁ Νόμος ἀποτελεῖ δῶρον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν λαόν Του[2]. Ἡ λέξις Torah ἔχει εὐρυτέραν σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς λέξεως Νόμος ἢ Νομοθετικὸς κῶδιξ. Σημαίνει τὴν διδασκαλίαν, διδαχὴν[3] τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν λαόν Του διὰ τῶν ἱερέων καὶ προφητῶν καὶ ἀφορᾷ εἰς «ὅλον τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς φύ-

---

1. Περὶ τῆς «ἐν τῷ γίγνεσθαι» Ἐκκλησίας τῆς Π. Διαθήκης βλ. Κ. Μουρατίδου, «Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας ...», σελ. 73.

2. Πρβλ. Κ. Μουρατίδου: «Ἐν μέσῳ τῶν ἀπειροπληθῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἑβραϊκὸν λαὸν ἐξαίρεται (ἀπὸ τὸν ἱ. Χρυσόστομον) ἡ παραχώρησις τοῦ Νόμου ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀποδεικνυούσης τὴν ἰδιαιτέραν πρόνοιαν Αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ» (Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 77).

3. Πρβλ. Ἀθ. Χαστούπη, Κεφάλαια Πατέρων, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1961, σελ. 8-9.

σεως καὶ τῶν σκοπῶν Του, ἡ ὁποία ἐπ' εὐκαιρίᾳ καθιστᾷ σαφῆ τὴν εὐθύνην τοῦ ἀνθρώπου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»[4].

Ὁ Νόμος (Torah) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν μιᾶς νομικιστικῆς - δικανικῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ Του, ἀλλὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς Πατρικῆς σχέσεως καὶ κοινωνίας Αὐτοῦ, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ καὶ εἰς τὴν σύναψιν τῆς διαθήκης.

Ὁ περιορισμὸς τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου Torah εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἑλληνικοῦ ὅρου Νόμος εἶναι δυνατὸν νὰ δώσῃ ἐσφαλμένην ἐντύπωσιν περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ λαοῦ Του καὶ τοῦ τρόπου τῶν ἐνεργειῶν Του πρὸς καθοδήγησιν καὶ σωτηρίαν τοῦ λαοῦ.

Τὴν περὶ νόμου ἐμπειρίαν τοῦ εὐσεβοῦς Ἰσραηλίτου ὑπενθυμίζει ὁ ἱ. Χρυσόστομος: «Λύχνος ἐντολὴ νόμου, καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἔλεγχος καὶ παιδεία. Ἰδοὺ οὐχὶ βοήθεια μόνον, οὐδὲ λύχνος μόνον, ἀλλὰ καὶ φῶς καὶ ζωή»[5].

Ὁ Νόμος εἶναι λόγος Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος μὴ θέλων νὰ ἀποδεχθῇ ὅ,τι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ τοῦ προσφέρει ἐν τῷ Νόμῳ, ἀπομονώνει τὸν Νόμον ἀπὸ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, δὲν βλέπει τὸν Νόμον ὡς ἔκφρασιν τῆς ἐν τῷ Θεῷ ζωῆς καὶ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ σχέσεώς του, ἀλλὰ τὸν μεταβάλλει εἰς τύπον, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὁποίου ἐπιζητεῖ τὴν αὐτοδικαίωσιν καὶ οὕτως ἀποκόπτεται ἀπὸ τὴν θείαν ζωήν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ Νόμος γίνεται κατάρα[6].

Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικόν, ὅτι ὁ Νόμος ὡς κώδικες[7] δίδεται

---

4. Πρβλ. W. A. Whitehouse, Law ἐν: Theol. Word Book of the Bible, Ed. A. Richardson, N. York 1966⁴, σελ. 122. Ἐν ᾧ μέτρῳ ἡ εὐθύνη αὐτὴ διασαφεῖται εἰς μίαν συλλογὴν ἀποφθεγμάτων, ἐντὸς νομοθετικοῦ τινος κώδικος, ὁ ὅρος εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ δια τοιοῦτον κώδικα καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν περιωρισμένην ἔννοιαν συμπίπτει μὲ τὴν μίαν σημασίαν τοῦ ὅρου νόμος, ἡ νομοθεσία ἢ τὸ νομικὸν σῶμα δεδομένης κοινότητος.

5. Εἰς Γεν. Λόγ. 8, 1 PG 54, 617. Βλ. καὶ Ψαλμ. 117.

6. Πρβλ. Κ. Μουρατίδου: «Οἱ κατανοήσαντες καὶ βιώσαντες ὀρθῶς τὸν νόμον δίκαιοι τῆς Παλ. Διαθήκης ἀπετέλουν ἤδη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως δηλονότι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν τῆς Παλ. Διαθήκης, τὴν διακρινομένην οὐσιωδῶς τῆς νομικῆς πολιτείας τῆς Συναγωγῆς, ἐν ᾗ ἐκυριάρχει ὁ Νόμος, ὡς παρενόησαν καὶ παρερμήνευσαν αὐτὸν ἰδίᾳ οἱ σύγχρονοι τοῦ Κυρίου Ἰουδαῖοι» (Τὸ δίκαιον τῆς Χάριτος, σελ. 7).

7. Τοιούτους κώδικας ἐν τῇ Π.Δ. θεωρεῖ ὁ Whitehouse τοὺς περιεχομένους ἐν Ἔξοδ. κ' 1-17, Δευτ. ε' 6-21, Ἔξοδ. λδ' 10-26, Ἔξοδ. κ' 22 - κγ' 19, Δευτ. ιβ' - κστ', Λευϊτ. ιζ' - κστ', Ἰεζ. μ'-μη' καὶ τὴν ἱερατικὴν νομοθεσίαν ἡ ὁποία εἶναι διεσκορπισμένη εἰς ὅλην τὴν Πεντάτευχον (ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 125).

ποιμαντικῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς διάφορα στάδια τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ Ἰσραὴλ προκειμένου νὰ ρυθμίσῃ τὴν ζωὴν αὐτήν, ὥστε νὰ ἐκφράζῃ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεός, ὡς καλὸς Ποιμήν, ἀνανεώνει τὴν νομοθεσίαν του πρὸς τὸν λαὸν διὰ νέων κωδίκων, ὁσάκις παραστῇ ἀνάγκη καὶ μέχρι τοῦ «πληρώματος τοῦ χρόνου», τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου, πρὸς τὸν Ὁποῖον ὁ Νόμος ἀποβλέπει καὶ ὁ Ὁποῖος θὰ ἀποτελέσῃ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ[8]. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Νόμος χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου ὡς «Παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφὴς ὁ ποιμαντικὸς-παιδαγωγικὸς χαρακτὴρ τοῦ Νόμου ἐν τῇ Παλ. Διαθήκῃ. Αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν τοῦ Νόμου μνημονεύει καὶ ἡ θ. λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου διὰ τῆς ἐπιγραμματικῆς φράσεως «Νόμον ἔδωκας εἰς βοήθειαν».

Ὁ Νόμος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης λόγῳ τοῦ ποιμαντικοῦ του χαρακτῆρος ἔχει μεταβατικὸν χαρακτῆρα. Εἶναι, ὡς ἐκ τούτου, καλὸς ἀλλ' οὐχὶ τέλειος[9]. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔρχεται νὰ «πληρώσῃ» καὶ ὄχι νὰ καταργήσῃ αὐτόν: «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι, τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται» (Ματθ. ε' 17-18). Ὁ Κύριος λοιπὸν τηρεῖ θετικὴν στάσιν ἔναντι τοῦ Νόμου· πῶς ὅμως ἐπλήρωσε τὸν Νόμον; Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ ἡ ἑρμηνεία τοῦ Ζιγαβηνοῦ, ἡ ὁποία συνοψίζει καὶ τὴν ἑρμηνείαν παλαιοτέρων Πατέρων: «Ἀλλὰ πῶς ἐπλήρωσε τὸν Νόμον καὶ τοὺς Προφήτας ἴδωμεν. Τοὺς προφήτας μὲν ἐπλήρωσε, πληρώσας ἔργοις πάντα ὅσα περὶ αὐτοῦ προεφήτευσαν... τὸν δὲ νόμον ἑνὶ μὲν τρόπῳ πεπλήρωκεν, ἐν τῷ μηδὲν νόμιμον παραβῆναι... ἑτέρῳ δὲ ἐν τῷ προσθεῖναι αὐτῷ τὰ λείποντα, ὃ καὶ μᾶλλον ἐνταῦθα νοεῖν ἁρμόδιον. Τοῦ νόμου γὰρ τὰ τέλη τῶν ἁμαρτημάτων κωλύοντος, ὁ Χριστὸς καὶ τὰς ἀρχὰς ἐκώλυσεν. Ὁ φόνος μὲν γὰρ καρπὸς ἐστιν ἁμαρτίας· ρίζα δὲ

---

8. Κατὰ τὸν ἴδιον Whitehouse: «Ὁ σκοπὸς τῶν κωδίκων ἦτο νὰ μορφώσουν τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς προετοιμασίαν τοῦ τέλους τῶν αἰώνων καὶ ἡ ἀναπροσαρμογὴ τοῦ ἰσχύοντος κώδικος ἦτο ἀναγκαία ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καθὼς τὰ γεγονότα τοῦ αἰῶνος ἐλάμβανον χώραν. Οὗτοι εἶναι μέσα χάριτος διὰ τὸ διάστημα τοῦ αἰῶνος ἀπὸ τῆς δημιουργίας μέχρι τῆς τελειώσεως» (ἔνθ. ἀν. σελ. 126).

9. Κατὰ τὸν F. Prat ὁ Νόμος «ce n' était qu' un intermède dans le grand drame de l' humanité» (La Theologie de Saint Paul, Paris 1961, τ. 1ος, σελ. 217).

ταύτης ἡ ὀργή· καὶ εἰ μή τις ἀνέλῃ τὴν ρίζαν, ἐστιν ὅτε καρποφορήσειν. Δέδεικται τοίνυν, ὅτι ἐλλιπὴς ἦν ἡ περὶ τοῦ μὴ φονεύειν ἐντολὴ· ἀνεπλήρωσε δὲ ταύτην ὁ Χριστὸς ἐντειλάμενος μὴ ὀργίζεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν εὑρήσεις προϊών»[10].

Ὁ Κύριος, διὰ τῆς μέχρι τοῦ Σταυρικοῦ θανάτου ὑπακοῆς του πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς ἁγίας ζωῆς Του, πληροῖ τὴν ἠθικὴν ἀπαίτησιν τοῦ Νόμου· ἀποκαθιστᾷ τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ὡς ἀπήτει αὐτὴν ἡ Torah, ἢ μᾶλλον φέρει τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς ἀνωτέραν καὶ τελειοτέραν σχέσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ «κωλύων», κατὰ Ζιγαβηνόν, ὄχι μόνον τὰ «τέλη» τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ τὰς «ἀρχάς».

Οὕτως ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ὁ Νόμος εὑρίσκει τὸν τηρητὴν αὐτοῦ, Ὅστις ἂν καὶ ὑπερβαίνῃ, δὲν παραβαίνει αὐτόν[11].

Ὁ Ἰησοῦς τηρεῖ τὸν Νόμον κατὰ τὸ ἀληθὲς πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ὄχι κατὰ τὴν φαρισαϊκὴν ἀντίληψιν. Οὕτως ὁ Κύριος ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἀληθὲς περιεχόμενον τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἀγάπη : «Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· οὗτος γὰρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται» (Ματθ. ζ′ 12)[12]. Οἱ Φαρισαῖοι ἐλέγχονται ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὡς ὑποκριταί, ὄχι διότι τηροῦν τὰς δευτερευούσας καὶ τυπικὰς διατάξεις τοῦ νόμου, ἀλλὰ διότι ἐνῷ τηροῦν αὐτὰς ἀφῆκαν τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου «τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον» (Ματθ. κγ′ 23). Οἱ Φαρισαῖοι τηροῦν τοὺς τύπους τοῦ Νόμου, ἀλλ' ὄχι ὡς ἔκφρασιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, δηλ. τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν συνάνθρωπον καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἐνῷ ἐμφανίζονται ὡς κριταὶ καὶ πρόμαχοι τοῦ Νόμου, ἔχουν ἐκπέσει αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ περὶ ἀγάπης καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα τοποθέτησίς Του ἔναντι τῶν τυπικῶν διατάξεων τοῦ Νόμου («τὸ Σάββατον

---

10. Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ματθαῖον, Ἀθῆναι 1951, σελ. 94. Πρβλ. καὶ Λουκᾶ ιστ′ 17 «τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν».

11. Ὁ Κύριος ὑπακούει εἰς τὸν Νόμον, ἵνα ὑπερβῇ αὐτόν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὀκταήμερος περιτομὴ του κατὰ τὸν Νόμον ὡς καὶ 40ήμερος ἀφιέρωσίς του εἰς τὸν Ναὸν ἐν ᾧ «ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν νόμον Κυρίου». Κατὰ τὸν Ζιγαβηνὸν «ἡ Θεοτόκος οὐχ ὑπέκειτο μὲν τῷ νόμῳ τούτῳ» ὡς ὑπερφυῶς συλλαβοῦσα τὸν σαρκωθέντα Λόγον, «ἐπειθάρχησε δὲ αὐτῷ ἵνα μὴ δόξῃ παραβαίνειν τὸν νόμον» (Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς Λουκᾶν, Ἀθῆναι 1952, σελ. 100).

12. Πρβλ. καὶ Λουκ. ι′ 25-28 καὶ Ματθ. κβ′ 35-40 «Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται» ὡς καὶ Ρωμ. ιγ′ 8-11 «πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη».

διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, καὶ οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» Μαρκ. β΄ 27), ἀποτελεῖ κρίσιν διὰ τοὺς τυπολάτρας Φαρισαίους, οἱ ὁποῖοι ἐν ὀνόματι τῆς παρερμηνείας τοῦ Θεοσδότου Νόμου θὰ ἀνυψώσουν τὸν χορηγὸν αὐτοῦ εἰς τὸν Σταυρόν.

Ὁ Κύριος, ὡς νέος Μωϋσῆς[13] καὶ μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, χορηγεῖ τὸν νέον νόμον τῆς Καινῆς Διαθήκης πρὸς τὸν νέον Ἰσραὴλ τῆς Χάριτος. Ἡ θεμελιώδης προσφορὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν θνητὸν κόσμον εἶναι ἡ ἀθάνατος ζωή Του, ὥστε ὁ κόσμος νὰ λάβῃ τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ νὰ ζήσῃ, μεταβαίνων «ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (Ἰω. ε΄ 24).

Ἡ μετάβασις αὕτη, ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν, εἶναι δωρεὰ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ παρεχομένη εἰς τὸν πιστὸν λαὸν διὰ τῶν ἁγίων Μυστηρίων. Ὁ Κύριος ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτόν Του προσφέρει εἰς τὸν κόσμον καὶ τὰς ἁγίας ἐντολάς Του, αἱ ὁποῖαι συνοψίζονται καὶ ἀνακεφαλαιοῦνται εἰς τὴν μεγάλην ἐντολὴν τῆς ἀγάπης: «Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ἰω. ιγ΄ 34)[14]. Ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Ἰησοῦ τίθεται ὡς ὅρος τῆς πρὸς Αὐτὸν ἀγάπης[15] καὶ ὡς προϋπόθεσις διὰ τὴν μετοχὴν εἰς τὴν προσφερομένην ὑπ' Αὐτοῦ νέαν ζωήν, καθ' ὅσον ἡ ἐντολὴ πηγάζει ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, τὸν Πατέρα, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Υἱὸς ὑπακούει[16]. Αἱ ἐντολαὶ τοῦ νέου Μωϋσέως Χριστοῦ λαμβάνουν ἐνίοτε τὴν μορφὴν ἠθικοῦ κώδικος, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας. Διὰ τῶν ἠθικῶν αὐτῶν κωδίκων ὁ Κύριος δὲν ἀποσκοπεῖ νὰ περιορίσῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένην νέαν ζωὴν καὶ νέαν σχέσιν πρὸς τὸν Θεὸν εἰς νομικοὺς τύπους, ἀλλὰ νὰ ὑποδείξῃ, ὡς καλὸς Ποιμήν, τοὺς ὅρους καὶ τοὺς καρποὺς τῆς νέας ζωῆς καὶ σχέσεως, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ κατακτηθοῦν διὰ τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνεργοῦντος ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐνεργοῦντα τὴν σωτηρίαν Θεόν.

Αἱ ἐντολαὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὡς ἐκ τούτου ἀποτελοῦσαι εἰς τὸ βάθος ἀνάλυσιν τῆς μεγάλης ἐντολῆς τῆς ἀγάπης, ὡς ὀφείλει νὰ τηρῇ

---

13. Περὶ τοῦ Κυρίου ὡς νέου Μωϋσέως βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, Κατήχησις γ΄, 26, S.C. 50, 166-7.

14. Πρβλ. καὶ Ἰωάν. ιε΄ 12.

15. Ἰωάν. ιδ΄ 15, 21 καὶ ιε΄ 10.

16. Ἰωάν. ι΄ 18, ιβ΄ 49-50. Πρβλ. Α΄ Ἰωάν. β΄ 3, γ΄ 22, 24, ε΄ 2,3, γ΄ 23, δ΄ 21, Β΄ Ἰωάν. 4,5,6. Ἀποκ. ιδ΄ 12.

αὐτὴν εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις τῆς ζωῆς του ὁ ἄνθρωπος, εἶναι διὰ τὸν πιστὸν βακτηρία στηριγμοῦ καὶ παρακλήσεως καὶ ὄχι τιμωρὸς ράβδος κατὰ τὴν πορείαν του εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν πρὸς τὸν οὐρανόν.

Ὅταν ὁ πιστὸς οἰκειωθῇ τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ ζῇ εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, εἶναι δυνατὸν νὰ βαδίσῃ καὶ χωρὶς τὴν βακτηρίαν μὴ διατρέχων κίνδυνον νὰ προσκόψῃ καὶ νὰ πέσῃ.

Ἡ ἀνάλυσις καὶ ἐξειδίκευσις τῆς μεγάλης ἐντολῆς τῆς ἀγάπης εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐντολὰς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὥστε νὰ γνωρίζουν οἱ πιστοί, τί δέον νὰ πράξουν εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις τῆς ζωῆς των, εἶναι ἔργον τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ποιμαντικῆς καὶ παιδαγωγούσης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ὁ ἀνώριμος καὶ λόγῳ τῆς πτώσεως ἐσκοτισμένον ἔχων τὸν νοῦν ἄνθρωπος γνωρίζει, τί ἡ ἀγάπη ἐπιβάλλει νὰ πράξῃ εἰς ἑκάστην περίπτωσιν. Οὕτω διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν ὁ πιστὸς δύναται νὰ ὑπερβαίνῃ τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ νὰ βιοῖ τὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία καὶ συνιστᾷ τὴν πραγματικὴν ἐλευθερίαν του, ἐφ' ὅσον μόνον διὰ τῆς ἀγάπης ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τὴν ἀληθῆ φύσιν του.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Κύριος δίδει τὰς ἐντολάς Του ὄχι διὰ νὰ ἀποτελέσουν αὐτοσκοπόν, ἢ μέσον ὑπερηφάνου αὐτοδικαιώσεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ νὰ κατευθύνουν αὐτὸν πρὸς αὐτό, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν σωτηρίαν του, δηλαδὴ τὴν τελείαν ἀγάπην τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ τῶν πλασμάτων Αὐτοῦ.

Αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ, ἰδίᾳ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, φέρουσαι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν σχέσιν τῆς ἀγάπης καὶ κοινωνίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν τέκνων Του δὲν ἔχουν χαρακτῆρα νομικόν, ἀλλὰ ποιμαντικόν - παιδαγωγικὸν καὶ ὡς τοιαῦται πρέπει νὰ βιοῦνται ὑπὸ τῶν πιστῶν.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περὶ Νόμου διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ, ὡς κατενόησαν αὐτὴν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ Ἰωάννου α' 17 («ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο») δὲν πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς εἰσάγον ἀντίθεσιν μεταξὺ Νόμου καὶ Χάριτος[17]. Εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσωμεν ὀρθῶς

---

17. Κατὰ τὸν ἁγ. Κύριλλον Ἀλεξανδρείας «τὴν δοθεῖσαν ὑμῖν διὰ τοῦ Σωτῆρος χάριν εὐαγγελικὴν, ἀντὶ χάριτος τῆς νομικῆς τῆς διὰ Μωϋσέως» (PG 73, 173). Ἑρμηνεύων τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ὁ Ὠριγένης λέγει : «Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Σωτὴρ ἐλήλυθεν οὐ κολάσαι τοὺς ἡμαρτηκότας ἀλλ' ἄφεσιν παρασχεῖν τῶν

τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ἢ καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον τελοῦντες ὑπὸ ἐπίδρασιν τοῦ Λουθηρανικοῦ προτεσταντισμοῦ. Διὰ τοῦ Λουθήρου, ὅστις ἐβίωσε τὴν τραγωδίαν τῆς ἐκνομικεύσεως τοῦ δυτικοῦ παπικοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς ὑπέρβασιν αὐτῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὸν προτεσταντισμόν, προφανῶς ἐκ λόγων ψυχολογικῆς ἀντιδράσεως, ὁ ἀντινομισμὸς καὶ ἡ θεώρησις τοῦ Νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς ἑνὸς βάρους, ἐστερημένου καὶ ἀντιθέτου τῆς χάριτος, ἀπὸ τὴν καταδυνάστευσιν τοῦ ὁποίου μόνον ἡ εὐαγγελικὴ χάρις ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπον[18].

Εἰς τὴν Πατερικὴν Θεολογίαν ἀντιθέτως ὁ Νόμος καὶ ἡ εὐαγγελικὴ χάρις, ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη δὲν εὑρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν, ἀλλ' εἰς σύνθεσιν καὶ ἑνότητα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Μόνον οἱ αἱρετικοί, ἐν οἷς καὶ οἱ Μαρκιωνῖται, ἔβλεπον ἀντίθεσιν μεταξὺ αὐτῶν.

Ἐκφραστὴς τῆς Πατερικῆς Θεολογίας περὶ Νόμου καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας[19], ἑρμηνεύων τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην παρατηρεῖ, ὅτι διὰ τοῦ Νόμου δίδεται χάρις εἰς τοὺς ἀνθρώπους: «καὶ χάριν μὲν ἀνθρώποις καὶ ὁ νόμος ἐδίδου, καλῶν ὅλος εἰς θεογνωσίαν καὶ τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας ἐξέλκων τοὺς πεπλανημένους, καὶ προσέτι τούτῳ καὶ τὸ φαῦλον ὑποδεικνὺς καὶ διδάσκων τὸ ἀγαθόν, εἰ καὶ μὴ τελείως, ἀλλὰ παιδαγωγικῶς καὶ χρησίμως· ἡ

οὕτω πεπραγμένων καὶ τέλος ἐπιθεῖναι τῆς διδασκαλίας καὶ εἰκόνων γνῶσιν τῆς ἀληθείας αὐτὸς αὐτὴν φανερῶν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὢν ἡ ἀλήθεια, εἰκότως πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας ὤφθη τοῖς αὐτὸν θεασαμένοις. Εἰ γὰρ τισι μὲν ἐχαρίζετο, τισὶ δὲ οὔ, οὐκ ἦν πλήρης χάριτος, ὡς ἂν εἰ τῆς σκιᾶς τι μὲν ἔπαυεν ἕτερον δέ τι αὐτῆς οὐχί, οὐκ ἦν πλήρης ἀληθείας». (Π. Τ ρ ε μ π έ λ α Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἰωάννην, 1954, σελ. 61). Βλ. καὶ ἑρμηνείαν Π. Τρεμπέλα. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Ὠριγένης ἀντιλαμβάνεται τὸ «πλήρης χάριτος», ὄχι ἀντιθετικῶς πρὸς τὸν νόμον, ἀλλὰ συμπληρωματικῶς.

18. Βλ. Κ. Π α π α π έ τ ρ ο υ. «Ὁ λουθηρανικὸς προτεσταντισμὸς ὑπερετόνισε τὴν ψυχολογικὴν πλευρὰν τοῦ θέματος ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστήριξε λανθανόντως τὴν θεολογίαν του». (Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνῶσις αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, Ἀθῆναι 1969, σελ. 26). Ὀρθῶς τονίζει ὁ ἴδιος ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις ἐκ τοῦ νόμου δὲν νοεῖται ψυχολογικῶς ἢ κοινωνιολογικῶς, ἀλλὰ σωτηριολογικῶς.

19. Τὴν ἐνταῦθα παρουσίασιν στοιχείων ἐκ τῆς περὶ νόμου θεολογίας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον Ἀλεξανδρείας καθιστᾷ δυνατὴ ἡ μνημονευθεῖσα ἐργασία τοῦ Κ. Π α π α π έ τ ρ ο υ: Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνῶσις αὐτοῦ, καὶ δή τὸ 1ον κεφάλαιον τοῦ Α' μέρους.

δὲ διὰ τοῦ Μονογενοῦς ἀλήθειά τε καὶ χάρις οὐκ ἐν τύποις ἡμῖν εἰσφέρει τὸ ἀγαθόν, οὐδὲ ὡς ἐν σκιᾷ χαράττει τὰ συμφέροντα· ἀλλ' ἐν λαμπροῖς καὶ καθαρωτάτοις διατάγμασι καὶ πρὸς τελείαν τῆς πίστεως γνῶσιν χειραγωγεῖ»[20]. Εἶναι φανερὸν ὅτι διὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον ὁ νόμος, εἰ καὶ ἀτελὴς καὶ σκιώδης συγκρινόμενος πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, εἶναι καλός, διότι διδάσκει τὴν θεογνωσίαν, τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐξέλκει τῆς εἰδωλολατρίας. Αὕτη εἶναι ἡ θετική, ποιμαντικὴ λειτουργία τοῦ νόμου[21].

Ὁ νόμος ἐξ ἄλλου ἔχει χριστολογικὸν καὶ δι' αὐτὸ σωτηριολογικὸν χαρακτῆρα «Οὐκοῦν τὰ μὲν Μωϋσέως γράμματα παιδαγωγίαν τινὰ καὶ τὸν διὰ τύπου σχηματισμὸν τῶν ἐπὶ Χριστῷ μυστηρίων εἰσφέρει καὶ οἱονεὶ στοιχεῖά τινα τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως τὰ ἐν ἐκείνῳ σκιαγραφούμενα»[22]. Ὁ νόμος ἀποτελεῖ «τύπον», «σκιάν», «εἰκόνα», «προγύμνασμα», «προκατήχησιν», «αἴνιγμα» τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας[23]. Ἀτελὴς ὢν ὁ ἴδιος ὁδηγεῖ εἰς τὸ τέλος, τὸ πλήρωμα, ποὺ εἶναι ὁ Χριστός: «Τέλος δὲ παιδεύσεως νομικῆς Χριστός»[24]. Ὁ Κύριος, ὡς τέλος τοῦ νόμου, δὲν ἀπορρίπτει αὐτόν. Οὕτω καὶ ὁ νόμος δὲν εἶναι ἐστερημένος εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. «Τὸ ἐν Χριστῷ Εὐαγγέλιον ἀποκαλύπτει τὸ ἐν τῷ νόμῳ Εὐαγγέλιον»[25].

---

20. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ὑπόμν. εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγ. 1, 16-17. PG 73, 173.

21. Κατὰ τὸν Κ. Μουρατίδην (Ἡ οὐσία ... σελ. 75) «Ἡ πορεία ὅμως τῆς Ἐκκλησίας (τῆς Π.Δ.) ἐπὶ γῆς εἶναι μακρὰ καὶ ἐπίπονος· δέον νὰ διέλθῃ διὰ τῶν ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας καθορισθέντων σταδίων, ἵνα καταστῇ ὥριμος διὰ τὸ μέγα μήνυμα τῶν Οὐρανῶν. «Ὅρα τὸν Θεὸν κατὰ μικρὸν ἡμᾶς παιδαγωγοῦντα ... Καθάπερ γὰρ ἐπὶ κλίμακος ὁ πρῶτος βαθμὸς παραπέμπει τῷ δευτέρῳ, ἀπὸ δὲ τοῦ δευτέρου οὐκ ἔνι ἐπὶ τὸν τέταρτον ἐλθεῖν ... οὕτω καὶ ἐνταῦθα» (Ἰω. Χρυσόστομου εἰς Κολασ. ὁμιλ. 5,4 PG 62, 336).

22. Κυρίλλου, ἐνθ' ἀνωτ., 5, 47 PG 73, 432 D/433 A.

23. Πρβλ. Κ. Παπαπέτρου: «Ἑπομένως ὁ νόμος ἔχει βασικῶς εὐαγγελικὸν χαρακτῆρα ὀφειλόμενον εἰς τὸ χριστολογικόν του περιεχόμενον. Ὡς μερικὴ Ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ εἶναι οὗτος ἀτελής. Εἰς ὁλόκληρον τὸ ἀνὰ χεῖρας ὑπόμνημα εἶναι διάχυτος ἡ πίστις αὕτη, ὅτι δηλ. ὁ νόμος ἀφ' ἑνὸς ἔχει χριστολογικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶναι ἀτελὴς συγκρινόμενος πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ» (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 23).

24. Κυρίλλου, ἔνθ' ἀνωτ., 5, 47 PG 73, 433 A. Πρβλ. καὶ ἅγιον Γρηγόριον Νύσσης χαρακτηρίζοντα τὸν Νόμον «προτείχισμα» ἔναντι τῆς «εὐαγγελικῆς πέτρας» (PG 44, 880 A').

25. Κ. Παπαπέτρου, ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 25.

Ἐὰν ὑπάρχῃ ἀντίθεσίς τις, αὕτη δὲν εἶναι μεταξὺ Εὐαγγελίου, Χάριτος καὶ Νόμου, ἀλλὰ μεταξὺ Εὐαγγελίου καὶ Ἰουδαϊκῆς παρερμηνείας τοῦ Νόμου.

Οἱ Ἰουδαῖοι ἀπειθοῦν πρὸς τὸν Χριστόν, διότι ἀπορρίπτουν τὴν ἀληθῆ καὶ κατὰ πνεῦμα ἑρμηνείαν τοῦ νόμου προσκεκολλημένοι εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἑρμηνείαν αὐτοῦ[26]. Ὁ Κύριος προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἀναγάγῃ ἐκ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ νόμου[27]. Ἡ προσκόλλησις ὅμως ὁδηγεῖ τελικῶς τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἀπολυτοποίησιν τοῦ νόμου καὶ τὴν διὰ τῆς αὐτάρκους τηρήσεως τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐπιδίωξιν τῆς σωτηρίας, ἄνευ ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Χάριν. Οὕτως ὁ Νόμος ὄχι μόνον δὲν ἀνάγει πρὸς τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ ὡς σιδηροῦν παραπέτασμα ἀποκόπτει καὶ ἀπομονώνει ἀπὸ τὴν χάριν, ὅσους ἀποβλέπουν «εἰς τὴν τοῦ νομικοῦ γράμματος ἀσφάλειαν»[28]. Ἡ στάσις αὕτη ἔναντι τοῦ νόμου ὁδηγεῖ εἰς τὸν πνευματικὸν θάνατον[29].

Ἀσφαλῶς ἐδῶ ἔγκειται καὶ ἡ κατάρα τοῦ νόμου περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ νόμος εἰς τὴν οὐσίαν του εἶναι «ἅγιος» καὶ «πνευματικὸς» (Ρωμ. ζ' 12, 14). Δὲν εἶναι κατάρα οὔτε ἁμαρτία[30]· καθίσταται κατάρα καὶ ἁμαρτία λόγῳ τῆς παρερμηνείας του. «Ὁ Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε· διατί; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου· προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος...» (Ρωμ. θ, 31-32). «Ὅσοι γὰρ ἐξ

---

26. «Ἐξ ἀσυγκρίτου φρενοβλαβείας καὶ μανίας ὑπερφυοῦς ὤοντό τινες ὅτι πλημμελοῦντες εἰς τὸν υἱὸν καὶ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἀντιπράττοντες λόγοις, τὸν τοῦ νόμου δοτῆρα Θεὸν εὐφραίνουσι καὶ τοῖς διὰ Μωϋσέως θεσπισμένοις τὸ χρῆναι νικᾶν ἀεὶ χαριζόμενοι, γνήσιοί τινες τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης εὑρίσκονται φύλακες» (Ἁγ. Κυρίλλου 15, 23, PG 74, 413 A').

27. Βλ. Ἁγ. Κυρίλλου 8,31, PG 73, 853 C/D.

28. Ἁγ. Κυρίλλου 19, 30. PG 74, 675 A. Ὁμοίως διδάσκει καὶ ὁ ἱ Χρυσόστομος, βλ. ἐν Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία κλπ. σελ. 84, ὑποσ. 5. Πρβλ. καὶ Π.Χ. Ἀνδριοπούλου: Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς χάριτος κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλον, Ἀθῆναι 1969, σελ. 113-123 ὡς καὶ Βασ. Στογιάννου, Ἐλευθερία, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 168.

29. Τὸν πνευματικὸν θάνατον τοῦ Ἰσραὴλ ἐκφράζει ὁ Ἁγ. Κύριλλος ἐπιγραμματικῶς: «ἐναπέθανε δὲ τοῖς διὰ Μωϋσέως τύποις ὁ Ἰσραὴλ καὶ τῇ τοῦ γράμματος εἰσεχώσθη σκιᾷ» (Ἔνθ. ἀνωτ., 9, 28, PG 73, 993 C) Κ. Παπαπέτρου ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 34-35.

30. «Τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ Νόμος ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο...» (Ρωμ. ζ' 7). Πρβλ. «Τὶ οὖν τὸ περισσόν τοῦ Ἰουδαίου ἢ τὶς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; Πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. γ' 1-2).

ἔργων νόμου εἰσίν, ὑπὸ κατάραν εἰσί· γέγραπται γάρ, ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ Θεῷ, δῆλον· ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται... Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· γέγραπται γάρ, ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου...» (Γαλ. γ' 10-13)[31].

Ἐὰν ὁ νόμος ἦτο εἰς τὴν οὐσίαν του κατάρα, πῶς θὰ ἐχρησίμευε διὰ τὸν Ἰσραὴλ ὡς «παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν», ὁδηγῶν εἰς τὴν διὰ πίστεως δικαιοσύνην; (Γαλ. γ' 23-25). Εὐστόχως δὲ παρατηρεῖ ὁ ἱ. Χρυσόστομος, ὅτι «ὁ παιδαγωγὸς οὐκ ἐναντιοῦται τῷ διδασκάλῳ, ἀλλὰ καὶ συμπράττει πάσης κακίας ἀπαλλάσσων τὸν νέον καὶ μετὰ πάσης σχολῆς τὰ μαθήματα παρὰ τοῦ διδασκάλου δέχεσθαι παρασκευάζων»[32]. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ νόμος ἐμφανίζεται ἐνίοτε εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον ὡς αὐστηρὸς παιδαγωγός: «Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι» (Γαλ. γ' 23). Ἀλλ' ἡ παιδαγωγικὴ αὕτη αὐστηρότης τοῦ νόμου εἶχε ποιμαντικὸν - σωτηριολογικὸν σκοπὸν ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν κατάστασιν τοῦ Ἰσραήλ.

Δύο ἦσαν οἱ παιδαγωγικοὶ στόχοι τοῦ νόμου κατὰ τὸν Ζιγαβηνόν: «Ὁ νόμος δύο ταῦτα κατώρθωσεν· ἀρετήν τε σύμμετρον παιδεύσας τοὺς προσέχοντας, καὶ ποιήσας ἐπιγνώμονας τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ὃ τὰ μάλιστα συνεβάλλετο πρὸς ὑποδοχὴν τῆς τὴν ἄφεσιν παρεχούσης πίστεως»[33].

Ὁ Ἀπόστολος ἐπιμένει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δευτέρας ἐκ τῶν δύο παιδαγωγικῶν λειτουργιῶν τοῦ νόμου: Τὴν διὰ τῆς δημιουργίας συναισθήματος ἐνοχῆς, προερχομένου ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, ἐπιπόθησιν τοῦ λυτρωτοῦ Μεσσίου: «Τί οὖν ὁ νόμος; Τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου» (Γαλ. γ' 19)[34]. Τὴν διδασκαλίαν

---

31. Πρβλ. καὶ ἑρμηνείαν Π. Τρεμπέλα: «Ὅσοι βασίζονται εἰς τὰ ἔργα τοῦ Νόμου, διατελοῦν ὑπὸ κατάραν» (Ὑπόμν. εἰς τὰς Ἐπιστ., τ. β' Ἀθῆναι 1956, σελ. 37).

32. Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 45.

33. Αὐτόθι πρβλ. καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ Θεοδωρήτου: «Ὁ νόμος παιδαγωγοῦ ἡμῖν ἐπλήρωσε χρείαν καὶ τῆς μὲν προτέρας ἠλευθέρωσεν ἀσεβείας, θεογνωσίαν δὲ παιδεύσας, οἷόν τινι σοφῷ διδασκάλῳ προσφέρει τῷ δεσπότῃ Χριστῷ».

34. Πρβλ. Γαλ. γ' 21-22 καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ παιδαγωγικὴ ἀποκάλυψις τοῦ θελή-

αὐτὴν ἀναπτύσσει ἰδιαιτέρως εἰς τὰ τέσσαρα πρῶτα κεφάλαια τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς[35].

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ νόμος δὲν εὐθύνεται διὰ τὴν ὑποδούλωσιν καὶ αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ κακόν, δὲν δύναται νὰ παράσχῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὸν «νόμον τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου», ὅστις ἐνοικεῖ ἐν αὐτῷ[36]. Τὴν δύναμιν αὐτὴν παρέχει «ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ» (Ρωμ. η' 2)[37]. Δι' αὐτὸ «τέλος» τοῦ νόμου εἶναι ὁ Χριστὸς «εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι» (Ρωμ. ι' 4).

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον «ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ» (Ρωμ. γ' 20)[38]. Οἱ Γαλάται ἔλαβον τὸ Πνεῦμα, ποὺ ζωοποιεῖ, «ἐξ ἀκοῆς πίστεως» καὶ ὄχι «ἐξ ἔργων νόμου» (Γαλ. γ' 2)[39]. Τώρα «ἄγονται» Πνεύματι καὶ οὐκ εἰσὶν «ὑπὸ νόμον» (Γαλ. ε' 18). Εἶναι δὲ φανεροὶ εἰς τὴν ζωήν των οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος: «Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια·

ματος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου (ὅρα Ρωμ. 7, 12-16) καὶ διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν θεοπνεύστων Προφητῶν. Κατὰ τὸν Παῦλον ἡ ἀξία τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου ἔγκειται εἰς τὴν δι' αὐτοῦ συναίσθησιν τῆς ἀπὸ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἀπομακρύνσεως ἡμῶν, ὅπερ ἐστὶν ἁμαρτία (ὅρα Ρωμ. 3,20 καὶ 7, 7-13). Τοῦτο σημαίνει κατὰ τὸν Παῦλον ὅτι ὁ ἐσκοτισμένος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου συνέρχεται διὰ τοῦ Νόμου ἀπὸ τὴν παραζάλην τῆς ἁμαρτίας, ὁπότε καὶ ἀντιλαμβάνεται τὴν τραγικότητα τῆς θέσεως του, καὶ συνετίζεται ἀναζητῶν μετὰ προσοχῆς πλέον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (ὅρα Ἐφεσ. 5, 15-17). Τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἔχει λάβει συναίσθησιν τῆς καταστάσεώς του, ἐπεμβαίνει ὁ Θεὸς ἔτι δραστικώτερον καὶ κινεῖ ἐν ἡμῖν κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλον «καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας» (ὅρα Φιλιππ. 2, 13). Μ. Σιώτου, Ἡ ἀφοσίωσις τοῦ Ἀπ. Παύλου εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐν: Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, 42 (1959), 253.

35. «Εἰς τὰ τέσσαρα πρῶτα κεφάλαια (τῆς πρὸς Ρωμαίους) ἐκθέτει τὴν διδασκαλίαν του ὅτι ὁ Θεὸς συνέκλεισε τοὺς πάντας, Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας, εἰς ἀπείθειαν ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ ἐν Χριστῷ (Σ. Ἀγουρίδου, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Κ.Δ., Ἀθῆναι, σελ. 278).

36. Βλ. ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 279-280. Περὶ τοῦ ἀνευθύνου τοῦ Νόμου διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου βλ. Βασ. Στογιάννου, Ἐλευθερία..., σελ. 170.

37. Πρβλ. καὶ Ρωμ. η' 3-4, 7.

38. Πρβλ. Ρωμ. γ' 27-30. Πραξ. ιγ' 37-39.

39. Πρβλ. καὶ Γαλ. β' 16, 19-21.

κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος» (Γαλ. ε' 22-23)[40]. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθερία, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Γαλάται καλοῦνται νὰ μείνουν σταθεροὶ καὶ νὰ μὴ ἐπιστρέψουν πάλιν εἰς τὴν δουλείαν, ἤτοι τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ νόμου δικαίωσιν, ἥτις δὲν ζωοποιεῖ, καὶ «ἐκπέσουν τῆς χάριτος» (Γαλ. ε' 1-4)[41], ὡς θὰ ἤθελον οἱ Ἰουδαΐζοντες.

Δὲν θὰ κατανοήσωμεν ὀρθῶς τὴν περὶ νόμου Θεολογίαν τοῦ Ἀπ. Παύλου, ἐὰν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ θεολογία αὕτη εἶναι ποιμαντική, ἔγινε δηλ. πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν «παρεισάκτων ψευδαδέλφων», οἱ ὁποῖοι «παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσωνται» (Γαλ. β'4 -5)[42].

Ὅσα λέγονται ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου περὶ Νόμου, λέγονται μὲ αὐτὴν τὴν προοπτικήν. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Παῦλος στρέφεται κατὰ τοῦ αὐτάρκους ἠθικισμοῦ καὶ τῆς στείρας τυπολατρείας καὶ ἐκνομικεύσεως τῆς θρησκείας, δὲν σημαίνει ὅτι στρέφεται κατὰ τῆς ἠθικῆς, ἢ τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸν νόμον ὀρθῶς ἑρμηνευόμενον. Τὸ κήρυγμα τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας του ἦτο εὔκολον νὰ παρεξηγηθῇ, διὸ αὐτὸ καὶ προειδοποιεῖ: «Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις. Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν... Λέγω δὲ Πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε» (Γαλ. ε' 13, 14, 16)[43]. Εἰς τοὺς ἐρωτῶντας ἐὰν πρόκειται νὰ καταργήσῃ τὸν Νόμον διὰ τῆς πίστεως, ἀπαντᾷ κατηγορηματικῶς «μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν» (Ρωμ. γ' 31). Πράγματι: Τὸ περὶ δικαιώσεως διὰ τῆς πίστεως κήρυγμά του δὲν καταργεῖ τὸν νόμον, ἀλλ' ἀνορθοῖ αὐτόν, ἐφ' ὅσον δίδει εἰς αὐτὸν τὴν ἀλη-

---

40. Κατὰ τὸν Θεοδώρητον: «Περιττὸς ὁ νόμος τοῖς κατορθοῦσι τὴν ἀρετὴν» καὶ Οἰκουμένιον «ὁ ταῦτα κατορθώσας οὐ δεῖται τοῦ παιδαγωγοῦντος νόμου ὑψηλότερος γὰρ αὐτοῦ ἐστι» (Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς, Β', σελ. 70).

41. Πρβλ. καὶ Γαλ. στ' 12-15. Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ σχετικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, Λόγ. ΚΗ', 70-90, S.C. Κατήχησις ΙΙΙ, σελ. 134.

42. Κατὰ τὸν F. Prat: Αἱ κρίσεις τοῦ Ἀπ. Παύλου περὶ τοῦ Μωσ. Νόμου εἶναι ἐκ πρώτης ὄψεως ἀλληλοσυγκρουόμεναι» (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 214).

43. Πρβλ. καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ ἁγ. Χρυσοστόμου: «Ἔλυσε τὸν ζυγὸν ἀφ' ὑμῶν, οὐχ ἵνα σκιρτήσητε οὐδ' ἵνα λακτίσητε, ἀλλ' ἵνα χωρὶς ζυγοῦ βαδίζητε εὔρυθμα» καὶ «Ἕτερον αὐτοῖς ἐπιτίθησιν ζυγὸν τὸν τῆς ἀγάπης, ἰσχυρότερον μέν, κουφότερον δὲ καὶ ἡδίῳ πολλῷ» (Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμν. εἰς Ἐπιστ. Β' 65).

θῆ σημασίαν του, τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς δημιουργίας σχέσεως ἀγάπης καὶ κοινωνίας πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ Ἀπόστολος ἀγωνίζεται διμέτωπον ἀγῶνα: Κατὰ τῶν Ἰουδαϊζόντων καὶ κατὰ τῶν ἀντινομιστῶν. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἄποψις, καθ' ἣν τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν κατ' ἐξοχὴν κηρύττει τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου ἐλευθερίαν, ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος ὄχι μόνον κατὰ τῶν Ἰουδαϊζόντων, ἀλλὰ καὶ κατὰ «μιᾶς ἀντινομιστικῆς μερίδος, ἡ ὁποία ἐθεώρει μεγάλην τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Παύλου ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ, μέγαν τὸν σεβασμόν του διὰ τὸν Ἰουδαϊκὸν Νόμον, παρεξηγοῦσα δὲ τὴν περὶ ἐλευθερίας ἀπὸ τοῦ Νόμου διδασκαλίαν του, ἐξεδήλου ἐλευθεριαζούσας τάσεις εἰς τὴν ἠθικὴν συμπεριφοράν»[44].

Τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τοῦ Καινοδιαθηκικοῦ νόμου ἐκφράζει ἀριστοτεχνικῶς ἡ Καθολικὴ ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου διὰ τῆς φράσεως «Νόμος ἐλευθερίας» (Ἰακ. α' 25) ἢ «Νόμος τέλειος ὁ τῆς ἐλευθερίας» (Ἰακ. α' 25)[45]. Διὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν αἴρεται ἡ ἠθικὴ ἀπαίτησις τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἠθικὸς νόμος ὑφίσταται. Ἐν τούτοις πρόκειται περὶ νόμου ἀγάπης ἐν ἐλευθερίᾳ, ἤτοι περὶ νόμου, διὰ τῆς τηρήσεως τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ὑπερβαίνει τὸν στεῖρον νομικισμὸν καὶ καταναγκασμόν, χωρὶς νὰ καθίσταται ἄνομος, ἤτοι ἄνευ ἠθικῶν ὑποχρεώσεων καὶ εὐθύνης. Κατὰ τὴν εὔστοχον φράσιν τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου: «Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἡ λύτρωσις ἁπλῶς ἀλλὰ μετὰ τὴν λύτρωσιν καὶ νόμος, ἵνα τῆς χάριτος ἀξίαν ἐπιδειξώμεθα τὴν πολιτείαν»[46].

---

44. Σ. Ἀγουρίδου, Εἰσαγωγή, 253-4. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἄποψις αὐτοῦ καθ' ἣν «ἡ πρὸς Ρωμαίους, ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτήν, δὲν εἶναι μία συστηματικὴ ἔκθεσις τῆς περὶ δικαιώσεως Ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν διὰ τῆς πίστεως διδασκαλίας τοῦ Παύλου, ἀλλὰ μία ἀπολογία πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανούς, διὰ τῆς ὁποίας ἀποσαφηνίζει ὅτι ἀναγνωρίζει τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου καὶ τὴν ὠφέλειαν τῆς περιτομῆς, ἂν καὶ ἑρμηνεύῃ ἀμφότερα ἄλλως ἢ ὁ σύγχρονός του φαρισαϊσμὸς — ὅτι τὴν νέαν ζωὴν ἐν Πνεύματι δὲν ἀντιλαμβάνεται ὡς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν Νόμον» (Εἰσαγωγὴ 277-8). Τὰ χωρία ἐπίσης Α' Τιμοθ. α, 8 καὶ Β' Τιμ., γ' 6, «ἀποτελοῦν σαφεῖς ὑπαινιγμοὺς τῆς ὑπάρξεως τοιούτων (ἀντινομιστικῶν) τάσεων», εἰς τὰς ὁποίας ὠδήγουν σπιριτουαλιστικαὶ τάσεις (Σ. Ἀγουρίδου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 327).

45. Περισσότερα περὶ τοῦ θέματος βλ. Σ. Ἀγουρίδου, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου, ἐν Ἀθήναις 1956, σελ. 33, 34 καὶ 32 ἔνθα καὶ τὰ ἑξῆς: «Νόμος τέλειος ὁ τῆς ἐλευθερίας εἶναι ὁ ἀλάνθαστος κανὼν ζωῆς, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦντες οἱ ἄνθρωποι καθίστανται ἐλεύθεροι τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας». Πρβλ. καὶ Α' Πέτρ. 2, 16, Β' Πέτρ. 2, 19.

46. Εἰς Ψαλμ. 110,8. PG 55, 289.

Ἐκ τῆς συντόμου αὐτῆς ἐπισκοπήσεως τῆς περὶ Νόμου Θεολογίας τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα.

α. Ὁ Νόμος δὲν εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν του κακός, ἔστω καὶ ἐὰν εἶναι ἀτελὴς καὶ προσωρινός, ὡς ὁ Νόμος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Νόμος ἔχει ποιμαντικὸν καὶ σωτηριολογικὸν χαρακτῆρα. Ἀκόμη καὶ ὁ ἀτελὴς Νόμος τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ἀναγκαῖος ὡς «παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν». Χαρακτηριστικῶς διαγορεύει καὶ ὁ πβ΄ Κανὼν τῆς Πενθέκτης: «Τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιάς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα, τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένους κατασπαζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι...».

β. Ὁ Νόμος δὲν εἶναι ὠφέλιμός τις ἀνθρωπίνη ἐπινόησις, ἀλλὰ ἐκφράζει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον.

γ. Ὁ Νόμος ἀποτελεῖ μέσον καὶ ὄχι σκοπόν. Διὰ τῆς ἐν ταπεινώσει τηρήσεως τοῦ νόμου ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς σχέσιν ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἐν τῇ σχέσει ταύτῃ ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ καὶ σῴζεται.

δ. Κακὴ χρῆσις τοῦ Νόμου, διὰ τῆς μετατροπῆς αὐτοῦ εἰς σκοπὸν ἀντὶ μέσου, ἀποβαίνει διὰ τὸν ἄνθρωπον πνευματικῶς θανατηφόρος. Ἀλλ᾽ ὁ Νόμος δὲν εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν παρερμηνείαν του.

ε. Ὁ Κύριος ἀποκαλύπτει τὸ ἀληθὲς περιεχόμενον τοῦ παρερμηνευθέντος Νόμου τῆς Π. Διαθήκης καὶ ὑποδεικνύει, ὅτι ὁ ἀληθὴς χαρακτήρ του ἔγκειται εἰς τὴν ἀγάπην. Ἀγάπη καὶ διατάξεις τοῦ Νόμου εὑρίσκονται εἰς σχέσιν οὐσίας καὶ μορφῆς.

στ. Ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία διὰ τὸν πιστὸν δὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ νόμου, ἀ-νομίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν διὰ τῆς τηρήσεως αὐτοῦ βίωσιν τῆς ἀγάπης ὡς ὑπευθύνου ἐλευθερίας καὶ στάσεως ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τὴν πατερικὴν ἑρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξὺ Νόμου καὶ Χάριτος, κατὰ τὴν γνωστὴν θεωρίαν τοῦ R. Sohm, ἀλλὰ καὶ ὁ Νόμος ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τῆς Χάριτος.

Ἐντεῦθεν καὶ ἡ Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ καὶ Λαὸς τοῦ Θεοῦ πορευόμενος πρὸς τὴν Βασιλείαν, ἐθέσπιζεν ἤδη ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς Κανόνας χειραγωγοῦντας ποιμαντικῶς τοὺς πιστοὺς πρὸς τὴν Βασιλείαν. Τοιοῦτον κανόνα ἐθέσπισε ὡς γνωστὸν καὶ ἡ ἀποστολικὴ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων (Πραξ. ιε΄ 29).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἐκκλησιολογικαὶ καὶ κανονικαὶ προϋποθέσεις ἀσκήσεως τῆς Ποιμαντικῆς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Ἡ Ἐκκλησία ὡς Θεανθρωπίνη κοινωνία ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς Ποιμαντικῆς

Τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ ὀρθοδόξου ποιμαντικοῦ ἔργου. Ὀρθόδοξος Ποιμαντικὴ ἐκτὸς ἢ παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν εἶναί τι τὸ ἀδιανόητον, καθ' ὅσον ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησιολογία προϋποθέτει καὶ ἑδράζεται ἐπὶ τῆς Χριστολογίας, καθιστα-μένης οὕτω σωτηριολογίας.

Τὴν ἐμπειρίαν αὐτὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζει καὶ ἡ εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας τεθησαυρισμένη ἱ. Παράδοσις αὐτῆς, τὴν ὁποίαν θὰ πα-ρουσιάσωμεν περαιτέρω.

Κάθε ἠθικιστικὴ θεώρησις τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου εἶναι ὅλως ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἱ. Κανόνων. Ἡ Ποιμαντικὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πάντοτε βαθύτατα ἐκκλησιολογική, ἢ ἀκριβέστερον μόνον ἐκ-κλησιολογική.

Τοῦτο εἶναι ὅλως φυσικόν, διότι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀποτελεῖ ἀν-θρωπίνην ὀργάνωσιν, ἢ θρησκευτικὸν ἵδρυμα, ἢ ἀκόμη καὶ θρησκευ-τικὴν κοινωνίαν, ἡ ὁποία συναγομένη ἐπικαλεῖται τὸν Χριστὸν διὰ νὰ συγκροτηθῇ, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἀπείρου ἀγάπης τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐναν-θρωπήσεως τοῦ Λόγου ἀποκατάστασιν τῆς θεανθρωπίνης κοινωνίας καὶ ἑνότητος ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, τὴν «ἕνωσιν τοῦ Κυριακοῦ σώματος» (ξστ΄ Καρθ.), ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ πιστοὶ ἑνοῦνται ὑπὸ τοῦ Χρι-στοῦ διὰ νὰ τύχουν τῆς σωτηρίας.

Ἐντεῦθεν ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τοὺς ἱ. Κανόνας, ἀνήκει εἰς τὸν Θεὸν χαρακτηριζομένη πολλάκις ὡς «Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ»[1].

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἔργον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πρωτοβουλίας τῆς Ἁγίας Τριάδος, οἱ δὲ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ἀποδεχθοῦν αὐτὴν τὴν

1. Πρβλ. ιη΄ Δ΄, α΄ ΣΤ΄, ιγ΄ Ἀποστ., οστ΄ Ἀποστ.

ἀγάπην καὶ νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ὡς προέκτασις τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ «κοινωνίαν», «ἀδελφότητα», «ἕνωσιν», «σύναξιν».

Οἱ ὅροι αὐτοὶ πολλάκις ἀπαντῶντες εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας εἶναι χαρακτηριστικοὶ τῆς πατερικῆς θεωρήσεως τῆς Ἐκκλησίας ὡς μυστηρίου θεανθρωπίνης κοινωνίας. Ἡ θεώρησις αὕτη εἶναι ὅλως ξένη πρὸς τὴν δυτικήν, σχολαστικήν, ἐξωτερικὴν καὶ νομικὴν θεώρησιν, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία εἶναι πρωτίστως «καθίδρυμα σωτηρίας».

Τὴν Ἐκκλησίαν καθιστᾷ θεανθρωπίνην κοινωνίαν «ἡ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ (πβ' Βασιλ.), ἡ «κοινωνία ἐν τῇ μεταλήψει τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ» (η' Πέτρ. Ἀλεξ.), ἥτις καὶ συνιστᾷ τὸ ἐσώτερον κέντρον τῆς ἑνότητος αὐτῆς. Τῆς κοινωνίας ταύτης προηγεῖται ἡ «κοινωνία τῆς προσευχῆς» (πβ' Βασιλ.), ἢ ἡ «κοινωνία ἐν ταῖς προσευχαῖς» (η' Πέτρ. Ἀλεξ.), ὡς καὶ «ἡ κοινωνία ἐν τῇ παρακλήσει τοῦ λόγου» (η' Πέτρ. Ἀλεξ.).

Δυνάμεθα νὰ παρομοιάσωμεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν πρὸς ὁμοκέντρους κύκλους. Ὁ ἐσώτερος κύκλος συγκροτεῖται ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μετέχουν τῆς κοινωνίας τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀκολουθεῖ ὁ κύκλος, ὁ συγκροτούμενος ἐκ τῶν μετεχόντων εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν προσευχῶν, ὡς καὶ ὁ κύκλος τῶν ἀκροωμένων τὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διδασκόμενον λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἐντεῦθεν οἱ ἐκπίπτοντες τῆς πίστεως, ἢ τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ἐσώτερον κύκλον τῶν μετεχόντων καὶ κοινωνούντων τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, πρὶν διέλθουν ἐν μετανοίᾳ τοὺς προηγουμένους κύκλους τῶν προσκλαιόντων, ἀκροωμένων, ὑποπιπτόντων, συνισταμένων. Ὡς λέγει χαρακτηριστικῶς ὁ ια' τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Νεοκαισαρείας «τελευταῖον ἡ μέθεξις τῶν ἁγιασμάτων», καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος εἰς τὸν πβ' «καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις (χρόνοις) ἄνευ προσφορᾶς εἰς τὴν Κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχθέντες οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον δηλαδὴ τὴν μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι, ἀποκατασταθήσονται εἰς τὴν Κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»[2]. Ἡ μετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Κοινωνίαν τοῦ Χριστοῦ, δηλ. τὴν Ἐκκλησίαν, ἀποτελεῖ τὴν οὐσιαστικὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν συνάνθρωπον καὶ δι' αὐτὸ τὸν πρωταρχικὸν σκοπὸν τῆς Ποιμαντικῆς.

---

2. Πρβλ. καὶ τὸν οε' τοῦ ἰδίου.

Ἐπειδὴ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν συνιστᾷ ἡ κοινὴ μετοχὴ εἰς τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὰς προσευχάς, εἶναι φυσικόν, ὅτι οἱ μὴ μετέχοντες αὐτῶν, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου καὶ μάλιστα «ἀπὸ καταφρονήσεως καὶ ἀλαζονείας ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέρχονται πρὸ τῆς ἁγίας Μεταλήψεως ἀσυντάκτως, καὶ οὐ καρτεροῦσιν ἰδεῖν τὴν τῶν Ἁγίων Μυστηρίων θείαν Μετάληψιν»[3] δὲν δύνανται νὰ ἀποτελοῦν μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ δέον νὰ ἐκβάλλωνται αὐτῆς, ὡς παραγγέλλει ὁ β' τῆς Ἀντιοχείας: «Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἀκούοντας, μὴ κοινωνοῦντας δὲ εὐχῆς ἅμα τῷ λαῷ, ἢ ἀποστρεφομένους τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν τῆς Εὐχαριστίας κατά τινα ἀταξίαν, τούτους ἀποβλήτους γίνεσθαι τῆς Ἐκκλησίας, ἕως ἂν ἐξομολογησάμενοι, καὶ δείξαντες καρποὺς μετανοίας, καὶ παρακαλέσαντες, τυχεῖν δυνηθῶσι συγγνώμης· μὴ ἐξεῖναι δὲ κοινωνεῖν τοῖς ἀκοινωνήτοις, μηδὲ κατ' οἴκους συνελθόντας, συνεύχεσθαι τοῖς μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ συνευχομένοις, μηδὲ ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ὑποδέχεσθαι τοὺς ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ μὴ συναγομένους. Εἰ δὲ φανείη τις τῶν Ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων, ἤ τις τοῦ κανόνος τοῖς ἀκοινωνήτοις κοινωνῶν, καὶ τοῦτον ἀκοινώνητον εἶναι, ὡς ἂν συγχέοντα τὸν Κανόνα τῆς Ἐκκλησίας»[4].

Ἦτο δὲ τόσον ἀσύνηθες διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν ἡ μὴ μετάληψις τῶν τιμίων δώρων κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ μάλιστα ὑπὸ κληρικῶν, ὥστε νὰ θεωρῆται ὅτι συνιστᾷ διαμαρτυρίαν διὰ τὸν προσφέροντα τὰ δῶρα (η' Ἀποστ.)

Αἱ συνάξεις τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτουν τὴν Ἐκκλησίαν ὡς θεανθρωπίνην κοινωνίαν καὶ συγχρόνως συντελοῦν εἰς τὴν περαιτέρω πραγμάτωσιν τῆς κοινωνίας ταύτης.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν «Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταλεγομένων, ἢ λαϊκός, μηδεμίαν ἀνάγκην βαρυτέραν ἔχοι, ἢ πρᾶγμα δυσχερές, ὥστε ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν πόλει διάγων, τρεῖς Κυριακὰς ἡμέρας

---

3. Ὁ Βαλσαμὼν ἑρμηνεύων τὸν Κανόνα διὰ τοῦ κριτηρίου τῶν συμβαινόντων κατὰ τὴν ἐποχήν του ὅτε, ὡς φαίνεται, δὲν ἦτο ἀσύνηθες νὰ ἐκκλησιάζωνται χωρὶς νὰ μετέχουν τῶν ἁγίων Μυστηρίων, ὁμιλεῖ περὶ τῶν μὴ παραμενόντων ἰδεῖν τὴν θείαν Μετάληψιν καὶ ὄχι περὶ τῶν μὴ παραμενόντων ἵνα μετάσχουν τῆς θείας Μεταλήψεως (Ρ.Π.Σ., Γ', 127).

4. Πρβλ. τὸν θ', ι', ιβ' Ἀποστ.

ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς ἀποκινείσθω τῆς κοινωνίας » (π΄ ΣΤ΄)[5]. Τὸ συνέρχεσθαι ἢ συνάγεσθαι (ιβ΄ Σαρδ., ιη΄ Ἀντιοχ. β΄ Ἀντιοχ., ιδ΄ Θεοφ.) ἢ «συνάγεσθαι μετὰ τῶν λαῶν» (ιδ΄ Θεοφ.), μετέχειν «εἰς τὴν σύναξιν» (α΄ Θεοφ.), τὰς «συνελεύσεις» (ιβ΄ Σαρδ., κα΄ Γάγγρας) καὶ τὰς «συνόδους» (κα΄ Γάγγ.), μετὰ τῶν ποιμένων καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀδελφῶν κυρίως ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν θείαν Εὐχαριστίαν συνιστᾷ ὅρον διατηρήσεως τῆς ἰδιότητος τοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας λόγῳ ἀκριβῶς τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἐκκλησίας ὡς θεανθρωπίνης κοινωνίας.

Οἱ ὅροι οὗτοι μαρτυροῦν διὰ τὴν ἔντονον ἐκκλησιολογικὴν ἐμπειρίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ποιμαντικῆς διακονίας της καὶ τὴν σημασίαν, ἣν ἀπέδιδε εἰς τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύναξιν τῶν πιστῶν πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Ἐκτὸς τῆς «συνάξεως» δὲν ἦτο νοητὴ ἡ ἄσκησις τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καὶ τῆς Ποιμαντικῆς. Τὸ «ἀσύνακτον εἶναι τινά», ἢ τὸ «χωρίζεσθαι ἀπὸ τῆς συνάξεως» μόνον ὡς ἀποτέλεσμα ἐκπτώσεως ἀπὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ἦτο νοητόν[6]. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ πεπτωκότος μέλους τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν «νόμον τοῦ Θεοῦ» ἐπιτρέπει καὶ τὴν μετοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν σύναξιν (ιδ΄ Θεοφ.). Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ συνάξει εἶναι παρὼν αὐτὸς ὁ Παράκλητος, ὁ ὁποῖος ὅμως φυγαδεύεται ὅταν οἱ ποιμένες ἀναξίως προσέρχονται εἰς αὐτὰς ἔχοντες ἔχθραν ἐν αὐτοῖς κατά τινος[7].

Εὐνόητον ὅτι οὐχὶ πᾶσα σύναξις εἶναι σωτήριος διὰ τὸν χριστιανόν. Αἱ ὑπὸ σχισματικοὺς ἢ κακοδόξους ποιμένας συνάξεις, ἢ αἱ ἐκτὸς τῶν ὀρθοδόξων Ναῶν τῶν ὄντων ὑπὸ κανονικοὺς ποιμένας συντελούμεναι συνάξεις κληρικῶν ἢ λαϊκῶν, χωρίζουν τοὺς μετέχοντας αὐτῶν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν ε΄ Γάγγρας: «Εἴ τις διδάσκοι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις,

---

5. Πρβλ. καὶ ια΄ Σαρδ.

6. γ΄ Θεοφ., ιγ΄ Θεοφ., ιδ΄ Θεοφ. Ὡς λέγει χαρακτηριστικῶς ὁ γ΄ Θεοφ. «οὐδὲ ὡς λαϊκὸς ὀφείλει συνάγεσθαι, τῆς ἐκκλησίας εἰωθυίας τοὺς τοιούτους χωρίζειν».

7. Μ. Βασιλείου, Παράγγελμα πρὸς Ἱερέα, ἐν Α. Ἀ λ ι β ι ζ ά τ ο υ, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, σελ. 399. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ τὰ ὑπὸ ἀναξίων, ἀλλὰ κανονικῶν Ποιμένων τελούμενα Μυστήρια εἶναι ἔγκυρα, οὗτοι ὅμως μετέχουν αὐτῶν εἰς κρῖμα καὶ κατάκριμα.

ἀνάθεμα ἔστω»[8], καὶ τὸν στ' τῆς ἰδίας συνόδου: «Εἴ τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι, καὶ καταφρονῶν τῆς ἐκκλησίας, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθέλοι πράττειν, μὴ συνόντος τοῦ πρεσβυτέρου κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀνάθεμα ἔστω»[9].

Αἱ παρεκκλησιαστικαὶ συνάξεις διασποῦν τὴν ἑνότητα τῆς ἐκκλησίας, ἥτις συγκροτεῖται ἑκάστοτε περὶ τὸν κανονικὸν Ἐπίσκοπον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν πρεσβυτέρους ὡς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι ὁ πεπιστευμένος «πάντα τὸν λαὸν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν συναγομένων» (κδ' Ἀντιοχ.). Ἐπίσης ὁ πρεσβύτερος δύναται νὰ «συνάγῃ» τὸν λαὸν (ιβ' Σαρδ.).

Περὶ τῶν καταφρονούντων τὰς «ἁγίας» καὶ «ἐπωφελεῖς» συνόδους καὶ συνελεύσεις τῶν πιστῶν ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Θεοῦ (κα' Γαγγρ.) ὁμιλοῦν καὶ οἱ πατέρες τῆς Συνόδου τῆς Γάγγρας ἐν τῇ εἰσαγωγικῇ ἐπιστολῇ αὐτῶν ἐξ ἀφορμῆς τῶν αἱρετικῶν Εὐσταθιανῶν:

«Εὑρίσκονται δὲ καὶ ἀναχωρήσεις ἐκ τῶν οἴκων τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας, ποιούμενοι, καταφρονητικῶς διακείμενοι κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἰδίᾳ συνάξεις ποιούμενοι καὶ ἐκκλησιάσεις καὶ διδασκαλίας ἑτέρας, καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ»[10].

Αἱ κατ' ἰδίαν ἐκκλησιάσεις καὶ συνάξεις εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν «ἑτέρων διδασκαλιῶν». Ἡ παρέκκλισις ἀπὸ τὴν κοινὴν πίστιν τῆς ἐκκλησίας δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς παρεκκλίνοντας τὴν συμμετοχὴν καὶ εἰς τὴν κοινὴν σύναξιν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι μάλιστα «ἀπηχὲς καὶ ἀνόσιον παραχωρεῖν τοὺς ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἀναρχίᾳ συζῶντας, εἰς τὰς οἰκίας ὑποδυομένους, τὴν ταύτης εὐταξίαν διασπᾶν, καὶ πολλῆς ταραχῆς καὶ σκανδάλων ἀποπληροῦν», καθ' ὅσον μάλιστα μόνον ἡ ἁγία Ἐκκλησία «ὀρθοτομεῖ» καὶ «τὸν ἀληθῆ πρεσβεύει λόγον» καὶ

---

8. Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ: «Καὶ τοῦτο τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐσταθίου, τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀναχωρεῖν, καὶ καταφρονητικῶς διακεῖσθαι πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ συνάξεις, ὡς ἐν παντὶ τόπῳ δυνατοῦ οὕτως εὔχεσθαι. Ἐν παντὶ μὲν γὰρ τόπῳ εὔχεσθαι ὁ μέγας Παῦλος διατάττεται, ἀλλ' οὐχὶ ὥστε καταφρονεῖν τῶν συνάξεων, μηδὲ προσιέναι τοῖς ἱεροῖς. Διὸ καὶ τοῖς τοῦτο διδάσκουσιν, οἱ πατέρες ἐπιτίμιον τὸ ἀνάθεμα ἔθεντο» (Ρ.Π.Σ., Γ', 104).

9. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ κανὼν οὗτος ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τοῦ ἁγ. Ἰγνατίου: «Μηδεὶς χωρὶς ἐπισκόπου τι πρασσάτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω ἡ ὑπὸ τὸν Ἐπίσκοπον οὖσα ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ» (Ἰγνατίου, πρὸς Σμυρν. κεφ. 8 παρ. 1 ΒΕΠΕΣ, τ. 2ος, σελ. 315).

10. Α. Ἀλιβιζάτου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 211.

τὸ «σεμνὸν τῆς πολιτείας συντηρεῖ καὶ ἐκδιδάσκει» (ιβ΄ ΑΒ΄). Βάσις τῶν κοινῶν συνάξεων τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἡ κοινὴ πίστις αὐτῆς καὶ ὄχι ἄλλοι ἀνθρώπινοι δεσμοί.

Ἐν τῇ συνάξει αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία ζῇ ὡς «ἀδελφότης ἐν Κυρίῳ» (γ΄ καὶ ε΄ Κυρίλλου), μεριμνῶσα «διὰ τὰς καθ' ὑπερβολὴν εὐποιΐας τῶν ἀδελφῶν, τὰς κατὰ τὰς παραδόσεις διὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς πτωχοὺς γινομένας» (κα΄ Γαγγρ.). Ἡ Ἐκκλησία ζῇ ὡς ἀδελφότης καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ἐν Κυρίῳ συνάξεις τῶν μελῶν αὐτῆς, ὡς εἰς τὰς ἀγάπας : «Εἴ τις καταφρονοίη τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ διὰ τιμὴν τοῦ Κυρίου συγκαλούντων τοὺς ἀδελφοὺς καὶ μὴ ἐθέλοι κοινωνεῖν ταῖς κλήσεσι, διὰ τὸ ἐξευτελίζειν τὸ γινόμενον, ἀνάθεμα ἔστω» (ια΄ Γαγγρ.). Διὰ τοῦ εὐρέως ἀσκουμένου φιλανθρωπικοῦ ἔργου, τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας βιοῦν αὐτὴν ὡς ἰδίαν ἐν Χριστῷ οἰκογένειαν[11].

Ὁ ἐπίσκοπος, ὡς πατὴρ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου «ἔχειν τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐπ' αὐτοὺς φιλανθρωπίας»[12] καὶ τὴν προστασίαν τοῦ δυναστευομένου ἀπὸ τὴν «τυραννίδα τῶν πλουσίων» (οε΄ Καρθαγ.).

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖται ὡς «καθολικὴ ἑνότης». Ὑπάρχουν πολλῶν εἰδῶν ἑνότητες ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ μόνον ἡ Ἐκκλησία συνιστᾷ «καθολικὴν ἑνότητα» (ξη΄, ρκα΄ καὶ ρκγ΄ Καρθ.)[13], ἤτοι μοναδικήν, ἰδίας τάξεως, ἀληθῆ ἑνότητα, ἐφ' ὅσον μόνον εἰς αὐτὴν πραγματοποιεῖται ἡ θεανθρωπίνη ἕνωσις κατὰ τρόπον μοναδικὸν καὶ οὕτω καθίσταται «ἡ κοινὴ μήτηρ Καθολικὴ Ἐκκλησία» (ξγ΄ Καρθ., νζ΄ Καρθ.).

Αἱ θεολογικαὶ βάσεις τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὡσαύτως μοναδικαί. Τὸ ἓν βάπτισμα, τὸ ἓν ἅγιον Πνεῦμα, ὁ εἷς Κύριος, ἡ μία ἀλήθεια περὶ τοῦ Κυρίου : «Ἑνὸς ὄντος τοῦ Βαπτίσματος, καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ μιᾶς Ἐκκλησίας ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ Κυ-

---

11. Πρβλ. Γ. Καψάνη, Σχέδιον κλπ., σελ. 26-30.

12. Οἱ ιστ΄ Δ΄ καὶ μδ΄ Καρθ. ἀναφέρονται εἰς τὰς ἀφιερωμένας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Παρθένους.

13. Κατὰ τὸν ἅγ. Νικόδημον: «Τὸ, εἰς τὴν καθολικὴν ἑνότητα ἀποδίδουν ὁ Βαλσαμὼν καὶ ὁ Ζωναρᾶς εἰς τὴν Σύνοδον. Ἀλλ' ἡμεῖς βλέπομεν πανταχοῦ τῶν Κανόνων τῆς Συνόδου, τὴν καθολικὴν ταύτην ἑνότητα ἐκλαμβανομένην πάντοτε εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ οὐδέποτε εἰς τὴν Σύνοδον» (Πηδάλιον, σελ. 515, ὑποσημ. 1).

ρίου ἡμῶν, ἐπάνω Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου ἀρχῆθεν λέγοντος, τῆς ἑνότητος τεθεμελιωμένης» (κανὼν Καρχηδόνος).

Τὴν ἑνότητα δὲν δημιουργοῦν τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας ἀδυνατοῦντα, λόγῳ τῆς πεπτωκυίας φύσεώς των, νὰ οἰκοδομήσουν αὐτήν. Εἶναι ἑνότης Κυρίου, ἤτοι τὴν προσφέρει ὁ Κύριος ὡς δῶρον καὶ ἀναμένει ἀπὸ τοὺς πιστοὺς νὰ συνεργήσουν διὰ τὴν ἀποδοχὴν καὶ πραγμάτωσιν αὐτῆς ἐν τῇ ζωῇ των καὶ ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας[14]: «Καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ σὺν Κυρίῳ ὄντες καὶ ἑνότητα Κυρίου κρατοῦντες, καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ χορηγούμενοι, τὴν ἱερατείαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λειτουργοῦντες...» (Κανὼν Καρχηδ.). Οἱ πιστοὶ «σὺν Κυρίῳ ὄντες» μετέχουν εἰς τὴν ἑνότητα Αὐτοῦ. Ἡ ἱερωσύνη τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας συνιστᾷ πηγὴν ἑνότητος, διότι ἀποτελεῖ μετοχὴν εἰς τὴν μίαν καὶ μοναδικὴν ἱερωσύνην καὶ λειτουργίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Βάσις ἐπίσης τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἡ κοινὴ «ἐκκλησιαστικὴ πίστις» καὶ «ἀλήθεια».

Ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῶν ἐρείδεται τὸ μυστήριον τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας: «Καὶ τοῖς ἀπὸ πλάνης καὶ στρεβλότητος ἐρχομένοις ἐπὶ γνώσει ἀληθινῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, δοῦναι καθόλου θείας δυνάμεως μυστήριον, ἑνότητός τε, καὶ πίστεως καὶ ἀληθείας» (Κανὼν Καρχηδ.).

Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μόνον ὑπάρχει τὸ μυστήριον τῆς ἑνότητος καὶ τῆς ἀληθείας ὡς ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συνεχοῦς παρουσίας Αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ σύνδεσις ἑνότητος καὶ ἀληθείας περὶ ἧς θὰ ὁμιλήσωμεν καὶ κατωτέρω. Εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας ἦτο πάντοτε ἀδιανόητος ἑνότης μὴ προϋποθέτουσα τὴν κοινὴν πίστιν[15].

---

14. Κατὰ τὸν Π. Μπρατσιώτην: «Ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας κατάγεται μὲν ἄνωθεν, πραγματοποιεῖται δ' ὅμως δι' ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐκφράζεται ἐν τῇ πίστει, τῇ λατρείᾳ, καὶ τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις δὲν εἶναι μόνον θεῖος θεσμός, ἀλλ' ἅμα καὶ ἀνθρωπίνη κοινωνία». (Ὁ Ἀπ. Παῦλος καὶ ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἐπ. Ἐπ. Θεολ. Σχολ. Ἀθ., ἐν Ἀθήναις 1959, σελ. 154).

15. Κατὰ τὸν Π. Μπρατσιώτην «ἀπαραίτητος προϋπόθεσις καὶ κύριον σημεῖον καὶ μέσον ἐκδηλώσεως τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι οὔτε μόνον ἡ ἀναγνώρισις ἑνὸς Κυρίου καὶ ἑνὸς Βαπτίσματος, οὔτε μόνον ἡ ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνιαία πίστις, τῆς διαφυλάξεως τῆς ὁποίας, ὡς καὶ τῆς γνησίας ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἐγγύησις εἶναι ἡ ὀρθῶς, ὡς ἀνωτέρω νοουμένη ἀποστολικὴ διαδοχή, μεθ' ἧς εἶναι συνυφασμένη ἡ ἔννοια τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄνευ τῆς ὁποίας, ἐπομένως δὲν δύναται νὰ νοηθῇ οὔτε ἀποστολικότης οὔτε

Ὁ συνδυασμὸς ἀληθείας καὶ ἑνότητος καθιστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν καθολικήν, ἤτοι ἀληθῆ καὶ ὀρθόδοξον (ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ «καθ' ὅλον = πλῆρες)[16]. Ἡ Ἐκκλησία πολλάκις εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας χαρακτηρίζεται ὡς ἀποστολικὴ ἢ ὡς «ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία» (ζ' Β', ϛ ε' ΣΤ', η' Α', ιδ' Δ', θ' Α'). Συνέπεια τῆς Ἀποστολικότητος εἶναι ἡ καθολικότης, οὐχὶ μόνον ἐν τῇ γεωγραφικῇ ἐννοίᾳ τῆς οἰκουμενικότητος, ἀλλὰ καὶ τῇ θεολογικῇ ἐννοίᾳ τῆς ὀρθοδοξίας τῆς πίστεως[17]. Ὁ νζ' τῆς Καρθαγένης ἐπὶ παραδείγματι λέγει: «τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὴν ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διακεχυμένην», ὅπερ σημαίνει τὴν ἀληθῆ (ὀρθόδοξον) Ἐκκλησίαν, ἥτις εἶναι οἰκουμενική. Ὁ ἴδιος ἄλλως τε Κανὼν χαρακτηρίζει τὴν Ἐκκλησίαν ὡς «ἀληθινὴν ἐκκλησίαν». Ἡ θεολογικὴ ἐκδοχὴ τοῦ ὅρου «καθολικὴ» δικαιολογεῖται καὶ ἐκ τῶν ὅρων «καθολικὸς ἐπίσκοπος» (ϛ θ', ϟ' Καρθ.), ὅστις δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ «οἰκουμενικὸς ἐπίσκοπος», ἀλλ' ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος, δηλαδὴ ἐπίσκοπος τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἀληθοῦς Ἐκκλησίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῶν αἱρετικῶν.

Οἱ ὄντες «ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας» (ιδ' Δ') δέον νὰ φρονοῦν «ὡς φρονεῖ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία» (ζ' Β', ϛ ε' ΣΤ') πιστεύοντες «ἐν πάσι τοῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας» (η' Α') καὶ ἀναθεματίζοντες «πᾶσαν αἵρεσιν μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία» (ζ' Β'). Ἡ ζωὴ τῶν ποιμένων αὐτῆς ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν δέον νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Εὐαγγελίου «τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον ἐκδικεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία» (θ' Α').

Ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ οἰκειοῦται ὁ πιστὸς τὴν καθολικὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ μορφοῦται κατὰ τὸ καθολικὸν ἦθος αὐτῆς, καθιστάμενος καθολικὸς ἄνθρωπος, ἤτοι ἀληθὴς καὶ «ἄρτιος» ἄνθρωπος καὶ τείνει πρὸς τὸ μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ καθιστάμενος μιμητὴς Χριστοῦ.

Μόνον ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ζῶν καὶ ἀσκούμενος ὁ πιστὸς δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὴ θέωσιν αὐτοῦ: «Οἱ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτί-

---

ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τἀνάπαλιν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ γνησία ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἄνευ ἐμμονῆς εἰς τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ ἄνευ ἐπισκόπων, θεωρουμένων ὡς γνησίων διαδόχων τῶν Ἀποστόλων (ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 162).

16. Βλ. Ἰ. Ζηζιούλα, Ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας κλπ. σελ. 91.

17. Βλ. Ἁγ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχ. ΙΗ', ΚΓ'.

σματος ἐνδυσάμενοι, τὴν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ πολιτείαν μιμεῖσθαι καθωμολόγησαν... σωφρόνως βιοῦν ἐκδιδάσκοντες, πρὸς τὸ ἀφέντες τὴν ἐκ τῆς ὕλης ἀπάτην καὶ ματαιότητα, πρὸς τὴν ἀνώλεθρον καὶ μακαρίαν ζωὴν τὸν νοῦν μετάγειν διηνεκῶς, καὶ ἐν φόβῳ ἀγνὴν ἔχειν ἀναστροφήν, καὶ Θεῷ πλησιάζειν κατὰ τὸ ἐφικτόν, διὰ τῆς ἐν βίῳ καθάρσεως, καὶ τὸν ἔνδον ἢ τὸν ἔξω ἄνθρωπον μᾶλλον κοσμεῖν ἀρεταῖς καὶ χρηστοῖς καὶ ἀμώμοις τοῖς ἤθεσιν· ὥστε μηδὲν λείψανον φέρειν ἐν ἑαυτοῖς τῆς τοῦ ἐναντίου σκαιότητος» (ϛ στ΄ ΣΤ΄).

Οὕτως ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία διὰ τῆς «εὐθύτητος» (νζ΄ Καρθ). καὶ «καθολικῆς εἰλικρινότητος» αὐτῆς (ϛ γ΄ Καρθ.), ἤτοι τῆς «καθαρότητος τῶν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας δογμάτων»[18] καθίσταται ἡ «κοινὴ μήτηρ» (ξγ΄ Καρθ.), ἢ «ἡ περιστερὰ καὶ μόνη μήτηρ τῶν Χριστιανῶν» (ξστ΄ Καρθαγ.), ἢ ἡ «καθολικὴ μήτηρ» (νζ΄ Καρθ.), ἡ «θρησκευτικῇ γεννῶσα γαστρὶ» καὶ «τῇ βεβαιώσει τῆς πίστεως ἐκτρέφουσα» (ϛ γ΄ Καρθ.).

Ἡ καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας κατὰ ταῦτα ἔγκειται κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀντίληψιν, ἣν ἐκφράζουν καὶ οἱ ἱ. Κανόνες, εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀληθείας, τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἤθους καὶ τὴν οἰκουμενικότητα ὡς χαρακτηριστικῶς διδάσκει καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων : «Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλείπῶς ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα, περί τε ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων· καὶ διὰ τὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων εἰς εὐσέβειαν ὑποτάσσειν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, λογίων τε καὶ ἰδιωτῶν· καὶ διὰ τὸ καθολικῶς ἰατρεύειν μὲν καὶ θεραπεύειν ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος, τῶν διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιτελουμένων, κεκτῆσθαι δὲ ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἰδέαν ὀνομαζομένης ἀρετῆς, ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ πνευματικοῖς παντοίοις χαρίσμασιν»[19].

Ἐν τῇ καθολικῇ ἑνότητι τῆς Ἐκκλησίας ἐγκεντρίζονται οἱ πιστοὶ διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος. Διὰ τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου ἐν συνεχείᾳ χειραγωγοῦνται νὰ οἰκοδομοῦνται πληρέστερον εἰς τὴν ἑνότητα ταύτην καὶ μετέχουν εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν καὶ τὸ καθολικὸν ἦθος τῆς Ἐκκλησίας καθιστάμενοι «καθολικοὶ» ἄνθρωποι, ἤτοι μέ-

18. Ζωναρᾶς ἐν, Ρ.Π.Σ.,Γ΄. 531.
19. Ἔνθ' ἀνωτ.

τοχοι τῆς ἀληθείας, τῆς ἁγιότητος καὶ τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ καθολικὸς ἄνθρωπος, ὡς στόχος τοῦ ὀρθοδόξου ποιμαντικοῦ ἔργου, ὑπερβαίνει κάθε μερικότητα καὶ ἀποσπασματικότητα. Εἶναι ὅλος ἀνοικτὸς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὅλος ἀνοικτὸς πρὸς τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, τοὺς συνανθρώπους του. Ζῆ τὴν πληρότητα τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πληρότητα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἡ νοσηρὰ καὶ πεπτωκυῖα ἐγωκεντρικὴ ἀτομικότης του θεραπεύεται καὶ μεταμορφοῦται εἰς ἁγίαν θεοκεντρικὴν κοινωνικότητα. Ὁ καθολικῶς (ὀρθοδόξως) πιστεύων καὶ καθολικῶς (ἐναρέτως) πολιτευόμενος ζῇ ἐν ἁρμονίᾳ καὶ ἰσορροπίᾳ τὴν ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς εὐαγγελικὰς ἀρετὰς μακρὰν πάσης ἀπολυτοποιήσεως στοιχείων τῆς πίστεως, ὁδηγούσης εἰς τὴν αἵρεσιν ἢ τὸν ἠθικισμόν. Δὲν χωρίζει τὸ δόγμα τῆς ἠθικῆς, οὔτε ἀπορρίπτει τὴν χριστοκεντρικὴν ἠθικὴν διὰ τὸν φόβον τοῦ ἠθικισμοῦ. Δὲν ἐγκλείεται ἐπίσης εἰς παρατάξεις θεωρῶν αὐτὰς ὡς κέντρα σωτηρίας καὶ ὡς φορεῖς τῆς ἀνανεώσεως τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἀπολυτοποιεῖ σχήματα καιρικὰ καὶ ἀνθρώπινα, οὔτε πάλιν ἀπορρίπτει ὡς ἀναχρονιστικοὺς τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἤτοι τὴν ζωοποιοῦσαν τοὺς πιστοὺς Παράδοσιν καὶ τοὺς κανονικοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ καθολικὸς ἄνθρωπος τέλος ἔχει ὑπερβῇ τὴν ἀντίθεσιν συντηρητικότητος καὶ προοδευτικότητος. Εἶναι συντηρητικός, διότι συντηρεῖται ἐν τῇ αἰωνίᾳ Ἀληθείᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶναι προοδευτικός, διότι προάγεται καθ' ἡμέραν εἰς τὴν Ἀλήθειαν αὐτήν.

Οἱ Ἅγιοι καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὰ πρότυπα τοῦ καθολικοῦ ἀνθρώπου καὶ δι' αὐτὸ οἱ ὁδηγοὶ τῶν ποιμένων καὶ τῶν ποιμαινομένων εἰς τὴν πορείαν πρὸς τὴν καθολικότητα.

Ἡ γνησιότης τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἔγκειται εἰς τὸ ἐὰν ὁδηγῇ τοὺς πιστοὺς πρὸς τὴν καθολικότητα αὐτήν. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἀληθεῖς ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας δὲν πολυπραγμονοῦν καὶ μεριμνοῦν διὰ τὴν ἀλλαγὴν καὶ ἐκσυγχρονισμὸν τῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν ἑαυτῶν καὶ τῶν μελῶν τοῦ ποιμνίου των εἰς καθολικοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς μετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν καθολικὴν ἀλήθειαν καὶ ζωὴν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις μεταμορφώνει καὶ δὲν μεταμορφοῦται, ἀλλοιώνει καὶ δὲν ἀλλοιοῦται, σώζει ἐν Χριστῷ τὸν ἄνθρωπον καὶ δὲν σώζεται διὰ τῆς συμμαχίας μὲ τὸν κόσμον.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὅλη ζωὴ καὶ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας καθολικοποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ὀρθόδοξον ποιμαντικὸν ἔργον κατευθύνει τοὺς πιστοὺς εἰς καθολικὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πᾶν ὅ,τι ἀπαρτίζει καὶ ἀποκαλύπτει τὴν Ἐκκλησίαν, ἤτοι τὴν θείαν Λατρείαν, τὸ Κήρυγμα, τὰ ἅγια Μυστήρια, τοὺς Ἁγίους, τὴν Κανονικὴν Παράδοσιν, καὶ πᾶν ὅ,τι ἐκφράζει τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ, καὶ ὁρατὴν ἅμα καὶ ἀόρατον κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παράδοσις τῆς Ἀληθείας ὡς προϋπόθεσις τῆς Ποιμαντικῆς.

α. Ἡ σημασία τῆς παραδόσεως τῆς Ἀληθείας διὰ τὴν Ποιμαντικήν.

Ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Παράδοσις αὐτῆς ἀποτελοῦν θεμελιώδη ζητήματα τῆς Ποιμαντικῆς. Τὸ ὅλον ποιμαντικὸν ἔργον ἔχει ὑπόστασιν μόνον ὅταν ἐδράζεται ἐπὶ τῆς Ἀληθείας, καὶ ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του μόνον ὅταν μεταδίδῃ, παραδίδῃ αὐτὴν τὴν Ἀλήθειαν εἰς τὴν πληρότητά της, ἤτοι τὸ μυστήριον τοῦ Ἀποκαλυφθέντος Θεοῦ, τὸ ὁποῖον καλεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς κοινωνίαν μὲ Αὐτόν. Τὸ ποιμαντικὸν ἔργον οὐδόλως δικαιοῦται ἐὰν δὲν προϋποθέτῃ τὴν Ἀλήθειαν περὶ Θεοῦ, ἀνθρώπου καὶ κόσμου. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη προσφορὰ τοῦ Ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν ἄνθρωπον (κοινωνικὴ πρόνοια, ἠθικὴ βελτίωσις, κοινωνικὴ ἐξυγίανσις), ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ δικαιώσῃ καθ' ἑαυτὴν αὐτὸ καὶ νὰ παράσχῃ κάποιαν θέσιν διὰ τὴν Ποιμαντικὴν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Τὸ ποιμαντικὸν ἔργον εἶναι ἀναγκαῖον, ὄχι ὡς ἓν ἐκ τῶν πολλῶν ἔργων τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ παράσχουν κάποιαν συμπαράστασιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς τὸ μόνον ἔργον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ καὶ νὰ οἰκειώσῃ τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν Ἀλήθειαν.

Ἡ μοναδικότης, τὸ ἀναντικατάστατον, τὸ οὐσιαστικῶς διάφορον τῆς Ἐκκλησίας ἔναντι ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων θεσμῶν, ἰδεολογιῶν, φιλοσοφιῶν, θρησκειῶν, εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ «τὸν στῦλον καὶ ἑδραίωμα τῆς Ἀληθείας» (Α΄ Τιμ. γ΄ 15), τὸν φύλακα καὶ τὸν φορέα τῆς ἀποκαλυφθείσης Ἀληθείας[1], ἢ διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν κατὰ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον

---

1. Κατὰ τὴν εὔστοχον φράσιν τοῦ π. Δημητρίου Στανιλοάε: «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ οἶκος τὸν ὁποῖον ᾠκοδόμησε δι' ἑαυτὴν ἡ σοφία, ἡ ὁποία ἀπεκαλύφθη, διὰ νὰ διασφαλίσῃ ἑαυτὴν ἀπὸ τὰ κύματα τοῦ κόσμου...» (Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Παράδοσιν, ἐν: Ὁ ζωντανὸς Λόγος, πνευματικὸν συμπόσιον περὶ Ἁγίας Γραφῆς, Ἀθῆναι 1970, σελ. 78).

«ὅπου ἡ Ἐκκλησία, ἐκεῖ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅπου τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ πᾶσα χάρις: Πνεῦμα δὲ ἡ ἀλήθεια»[2]. Πᾶσα ἄλλη βοήθεια πρὸς τὸν ἄνθρωπον δὲν φέρει αὐτὸν εἰς «ἐπίγνωσιν τῆς Ἀληθείας»[3] καὶ διὰ τοῦτο, ἔστω καὶ ἐὰν βοηθῇ αὐτὸν εἰς τὴν ἐπίγειον ζωήν του (ὡς ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνική, ἡ φιλανθρωπία), δὲν σώζει αὐτὸν καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὸ ὑπαρξιακὸν πρόβλημά του.

Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πρόβλημα Ἀληθείας. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐσαρκώθη ἵνα «μαρτυρήσῃ τῇ ἀληθείᾳ» (Ἰω. ιη΄ 37) καὶ ἡ Ἐκκλησία σαρκοῦται εἰς ἑκάστην ἱστορικὴν ἐποχὴν ἐπίσης «ἵνα μαρτυρήσῃ τῇ ἀληθείᾳ».

Οἱ ποιμένες, ἢ οἱ ποιμαινόμενοι οἱ διδάσκοντες «πίστιν ἑτέραν» τῆς ἀληθοῦς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας «τοῖς θέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐξ Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ, ἤγουν ἐξ αἱρέσεως οἱασδηποτοῦν...» ἐκπίπτουν τοῦ ποιμαντικοῦ των ἀξιώματος, ἢ ἀναθεματίζονται, ἐὰν εἶναι λαϊκοί, (πρβλ. ζ΄ τῆς Γ΄), ὡς μὴ ἀποκαλύπτοντες τὴν Ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄρα ὡς μὴ ζῶντες ἐν αὐτῇ. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἀληθείας, ἤτοι τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, εἶναι καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅσον ἡ Ἀλήθεια, δηλ. ὁ Χριστός, εἶναι ὁ σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ δόγμα ἔχει σωτηριολογικὰς συνεπείας. Αὐτὸ μαρτυροῦν καὶ οἱ Πατέρες τῆς Πενθέκτης ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς αἱρετικοὺς Μακεδόνιον καὶ Ἀπολλινάριον: «ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπὶ μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου ἡμῶν Βασιλέως ὑπὸ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων Πατέρων κηρυχθεῖσαν πίστιν κρατύνομεν... καὶ τὸν βέβηλον Μακεδόνιον τοῖς προτέροις ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας συνεξελαύνοντες, ὡς δοῦλον αὐθαδῶς τὸ δεσπόζον δοξᾶσαι τολμήσαντα, καὶ σχίσαι τὴν ἄτμητον μονάδα ληστρικῶς προελόμενον, ὡς ἂν μὴ ἐντελὲς ἡμῖν τὸ τῆς ἐλπίδος εἴη μυστήριον τῷ βδελῃρῷ τούτῳ καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας ζητήσαντι, καὶ Ἀπολλινάριον, τὸν τῆς κακίας μύστην συγκατακρίναντες, ὃς ἄνουν καὶ ἄψυχον τὸν Κύριον ἀνειληφέναι σῶμα δυσσεβῶς ἐξηρεύξατο, ἐντεῦθεν καὶ οὗτος ἀτελῆ τὴν σωρτηρίαν ἡμῖν γενέσθαι συλλογιζόμενος» (Κανὼν α΄).

Ἡ ἀλήθεια ἀποτελεῖ καὶ τὴν πηγὴν τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς ἑκάστη ἐκκλησιαστικὴ κοινότης ταυτίζεται

---

2. Adv. Haer., III, 24, 1, PG 7, 966.
3. Α΄ Τιμ. β΄ 4, Β΄ Τιμ. γ΄ 7, β΄ 25, Τιτ. α΄ 1, Ἑβρ. ι΄ 26.

πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὅλων τῶν αἰώνων καὶ ὅλων τῶν τόπων.

Ἡ σύγχρονος Ποιμαντικὴ κινδυνεύουσα λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως τοῦ ἀνθρωποκεντρισμοῦ καὶ τῆς ἐκκοσμικεύσεως νὰ λησμονήσῃ, ὅτι βασικὴ ἀποστολή της εἶναι ἡ «παράδοσις τῆς Ἀληθείας» καὶ νὰ περιορίσῃ τὸ ἔργον της εἰς μίαν οὐμανιστικὴν δραστηριότητα, καλεῖται νὰ μαθητεύσῃ ἐν ταπεινώσει εἰς τὴν πατερικὴν παράδοσιν, ὡς ἐκφράζουν αὐτὴν καὶ οἱ ἱ. Κανόνες, προκειμένου νὰ διασώσῃ τὴν ἀληθῆ ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν τῆς ἐνεπιστεύθη ὁ Κύριος.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία, τὴν ὁποίαν ὡσαύτως ἐκφράζουν οἱ ἱ. Κανόνες, δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃ, νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς θεμελιώδη ζητήματα σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς Ἀληθείας.

β. Τὸ περιεχόμενον τῆς Παραδόσεως.

Πᾶν ὅ,τι παρέλαβεν ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ μετεδόθη αὐτῇ προφορικῶς καὶ διὰ τῆς ὅλης ζωῆς αὐτῆς ἀποτελεῖ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν αὐτῆς. Ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε τὸν Χριστὸν καὶ παραδίδει αὐτόν[4]. Ἡ ἱεραρχικομυστηριακὴ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας παρεδόθη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων καὶ δι' αὐτὸ κατατάσσεται καὶ αὕτη μεταξὺ τῶν «θεοπαραδότων λογίων», ὡς χαρακτηριστικῶς λέγει ὁ β' τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου, ὁ καθορίζων ὡς προσὸν τοῦ μέλλοντος ἐπισκοπεύειν τὸ «ἀναγινώσκειν ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς, τούς τε ἱεροὺς κανόνας, καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, τήν τε τοῦ θείου Ἀποστόλου βίβλον, καὶ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν καὶ κατὰ τὰ θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεσθαι καὶ διδάσκειν τὸν κατ' αὐτὸν λαόν. Οὐσία γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐστὶ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, ἤγουν ἡ τῶν θείων γραφῶν ἀληθινὴ ἐπιστήμη...».

Εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Πατέρων δὲν ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξὺ Γραφῆς καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως, ἀλλ' ἑνότης, ἀμφοτέρων

---

4. Παραλαβὴν καὶ παράδοσιν τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν κατὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Πρεσβυτέρου, ὅτε ὁ Ἐπίσκοπος παραδίδει εἰς τὸν μόλις χειροτονηθέντα τὸν ἡγιασμένον Ἀμνὸν λέγων εἰς αὐτόν: «Λάβε τὴν παρακαταθήκην ταύτην καὶ φύλαξον αὐτήν, ἕως τῆς Παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε παρ' αὐτοῦ μέλλεις ἀπαιτεῖσθαι αὐτήν».

συνιστώντων τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι τὸ θεμέλιον «τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας».

Ἡ Παράδοσις περιλαμβάνει πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν «ἐκκλησιαστικὴν πίστιν» καὶ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν «ἐκκλησιαστικὴν τάξιν». «Σύμπασα ἡ Σύνοδος εἶπε, θέλοντος τοῦ Θεοῦ, ἴσῃ ὁμολογίᾳ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πίστις, ἡ δι' ἡμῶν παραδιδομένη, ἐν ταύτῃ τῇ ἐνδόξῳ συνελεύσει πρωτοτύπως ὁμολογητέα ἐστίν· ἔπειτα ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις, μετὰ συναινέσεως ἑκάστου καὶ ὁμοῦ πάντων φυλακτέα ἐστὶ» (β' Καρθαγ.).

Οἱ Πατέρες τῆς Καρθαγένης βεβαιοῦν ὅτι τὴν πίστιν αὐτὴν «ταῖς ἡμετέραις διανοίας ἐγκαθιερωθεῖσαν κατέχομεν· καὶ καθὼς ἐμάθομεν, οὕτω τοὺς λαοὺς τοῦ Θεοῦ διδάξωμεν». Οἱ νεωστὶ χειροτονηθέντες ἐπίσκοποι ὁμολογοῦν ἐπίσης: «Οὕτω δεχόμεθα, οὕτω κατέχομεν, οὕτω διδάσκομεν, τῇ πίστει τῇ εὐαγγελικῇ ἅμα τῇ ὑμετέρᾳ διδασκαλίᾳ ἑπόμενοι» (β' Καρθαγ.).

Ἡ παράδοσις καθίσταται προσωπικὸν κτῆμα τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας καὶ δι' αὐτῶν διδάσκεται καὶ παραδίδεται. Ἡ εὐαγγελικὴ πίστις καθίσταται ζῶσα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν συνοδικῶν Πατέρων. Ἁγία Γραφὴ καὶ Παράδοσις στηρίζονται καὶ φωτίζονται ἀμοιβαίως καὶ φυλάσσονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς θησαυρὸς καὶ ζωὴ αὐτῆς. Ἴδοὺ πῶς ἡ Παράδοσις βεβαιοῖ ὅτι ἑδράζεται ἐπὶ τῆς Γραφῆς: «Σύμπασα ἡ Σύνοδος εἶπεν· οὐδεὶς κατὰ τῶν Προφητῶν, οὐδεὶς κατὰ τῶν εὐαγγελίων χωρὶς κινδύνου ἐποίησε» (ε' Καρθαγ.), ἢ «οὕτω δεχόμεθα, οὕτω κατέχομεν, οὕτω διδάσκομεν, τῇ πίστει τῇ εὐαγγελικῇ» (β' Καρθαγ.). Ἀλλὰ καὶ ἡ Παράδοσις ἀσφαλίζει τὴν Γραφὴν καθορίζουσα τὰ γνήσια βιβλία αὐτῆς. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ κατωτέρω περικοπὴ ἐπιστολῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου: «Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ μὲν τῶν αἱρετικῶν ἐμνήσθημεν, ὡς νεκρῶν, περὶ δὲ ἡμῶν, ὡς ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν τὰς θείας Γραφάς, καὶ φοβοῦμαι μήπως, ὡς ἔγραψε Κορινθίοις Παῦλος, τινὲς τῶν ἀκεραίων ἀπὸ τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἀγνότητος ἀποπλανηθῶσιν ἀπὸ τῆς πανουργίας τῶν ἀνθρώπων καὶ λοιπὸν ἐντυγχάνειν ἑτέροις ἄρξωνται, τοῖς λεγομένοις ἀποκρύφοις, ἀπατούμενοι ὁμωνυμίᾳ τῶν ἀληθῶν βιβλίων, παρακαλῶ, ἀνέχεσθαι εἰ περὶ ὧν ἐπίστασθε, περὶ τούτων κἀγὼ μνημονεύων γράφω, διὰ τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς ἐκκλησίας. Μέλλων δὲ τούτων μνημονεύειν, χρήσομαι πρὸς σύστασιν τῆς ἐμαυτοῦ τόλμης, τῷ τύπῳ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, λέγων καὶ αὐτός. Ἐπειδὴ πέρ τινες ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι ἑαυτοῖς τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, καὶ ἐπιμίξαι ταῦτα τῇ

θεοπνεύστῳ Γραφῇ, περὶ ἧς ἐπληροφορήθημεν, καθὼς παρέδωσαν τοῖς Πατράσιν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, ἔδοξε κἀμοὶ προτραπέντι παρὰ γνησίων ἀδελφῶν, καὶ μαθόντι ἄνωθεν, ἑξῆς ἐκθέσθαι τὰ κανονιζόμενα καὶ παραδοθέντα, πιστευθέντα τε θεῖα εἶναι βιβλία, ἵνα ἕκαστος, εἰ μὲν ἠπατήθη, καταγνῷ τῶν πλανησάντων. Εἰ δὲ καθαρὸς διαμείνας, χαίρῃ πάλιν ὑπομιμνησκόμενος. Ταῦτα πηγαὶ τοῦ σωτηρίου ὥστε τὸν διψῶντα, ἐμφορεῖσθαι τῶν ἐν τούτοις λογίων. Ἐν τούτοις μόνοις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται· μηδεὶς τούτοις ἐπιβαλλέτω, μηδὲ τούτων ἀφαιρείσθω τί. Περὶ τούτων ὁ Κύριος Σαδδουκαίους ἐδυσώπει, λέγων· Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, μηδὲ τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Τοῖς δὲ Ἰουδαίοις παρῄνει, ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· ἀλλ' ἕνεκά γε πλείονος ἀκριβείας προστίθημι καὶ τοῦτο γράφων ἀναγκαίως, ὡς ἔστι καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν, οὐ κανονιζόμενα μέν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγιγνώσκεσθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον. Σοφία Σολομῶντος... Καὶ ὅμως, ἀγαπητοί, κἀκείνων κανονιζομένων καὶ τούτων ἀναγιγνωσκομένων, οὐδαμοῦ τῶν ἀποκρύφων μνήμη· ἀλλ' αἱρετικῶν ἐστιν ἐπίνοια, γραφόντων μὲν ὅτι θέλουσιν αὐτά, χαριζομένων δὲ καὶ προτιθέντων αὐτοῖς χρόνοις, ἵνα ὡς παλαιὰ προσφέροντες, πρόφασιν ἔχωσιν ἀπατᾷν ἐκ τούτων τοὺς ἀκεραίους»[5].

Οἱ αἱρετικοί, ὡς οἱ εἰκονομάχοι, ἀθετοῦν τὴν ἄγραφον παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἧς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀφαιροῦνται ἔθη τινά, διότι οὕτω βλάπτεται ἡ ἑνότης καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· «ὥσπερ γὰρ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ὄψιν ἀφείλοντο ἐκ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἕτερά τινα ἔθη παραλελοίπασιν, ἃ χρὴ ἀνανεωθῆναι, καὶ κατὰ τὴν ἔγγραφον καὶ ἄγραφον θεσμοθεσίαν οὕτω κρατεῖν... Ὁ δὲ ἄνευ ἁγίων λειψάνων καθιερῶν ναόν, καθαιρείσθω, ὡς παραβεβηκὼς τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις» (ζ' τῆς Ζ').

---

5. Μ. Ἀθανασίου, ἐκ τῆς ΛΘ' ἑορταστικῆς ἐπιστολῆς. Πρβλ. νθ', ξ' Λαοδ., Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου ἐκ τῶν πρὸς τὸν Σέλευκον Ἰάμβων. Περὶ τοῦ τίνα χρὴ ἀναγνώσκεσθαι βιβλία ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Πρβλ. ἐπίσης καὶ τὸν ξ' τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων: «Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου καθαιρείσθω». Βλ. καὶ Β. Βέλλα. Ἡ ἁγία Γραφὴ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐν Ἀθήναις 1958, ὡς καὶ ἡμετέραν ἐργασίαν, Ἡ μελέτη καὶ ἡ σπουδὴ τῆς Βίβλου ἐν: Ὁ Λόγος τοῦ Σταυροῦ, 13 (1962) 42-44.

Εἶναι φανερὸν ὅτι εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡ ἔγγραφος καὶ ἄγραφος Παράδοσις ἀποτελοῦν τὴν ἑνιαίαν «θεσμοθεσίαν». Ἡ ἄγραφος δὲν εἶναι κατωτέρα τῆς ἐγγράφου.

Περὶ τῆς ἀγράφου Παραδόσεως θεολογεῖ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὸ ῃ α′ καὶ ῃ β′ Κανόνα (ἐκ τῆς περὶ ἁγίου Πνεύματος πραγματείας αὐτοῦ): «Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παραδεξόμεθα· ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν· καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, ὅστις γε κἂν κατὰ μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπείραται. Εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθῶν ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν, παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιοῦντες τὸ Εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιϊστῶντες τὸ κήρυγμα» (Κανὼν ῃ α′). Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἱ. Πατὴρ παραθέτει παραδείγματα ἐθῶν ἐκ τῆς «σιωπωμένης ὡς μυστικῆς παραδόσεως» καὶ «ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου καὶ ἀπορρήτου διδασκαλίας, ἣν ἐν ἀπολυπραγμονήτῳ καὶ ἀπερι ἐργάστῳ σιγῇ οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξαν»[6] διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν σημασίαν, ποὺ ἀποδίδει ἡ ἐκκλησία εἰς τὴν ἄγραφον παράδοσιν. Ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως ἐδιδάχθημεν, τὸ σφραγίζεσθαι τῷ τύπῳ τοῦ Σταυροῦ, τοὺς λόγους τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν Τιμίων Δώρων, τὸ πρὸς ἀνατολὰς προσεύχεσθαι, τὴν εὐλογίαν τοῦ ὕδατος τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ ἐλαίου τῆς χρίσεως, τὴν τριττὴν κατάδυσιν τοῦ βαπτιζομένου, τὸ μὴ γονυκλινῶς προσεύχεσθαι κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὴν Πεντηκοστήν.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω λόγους τοῦ Μ. Βασιλείου ἔχομεν τὴν πρώτην ἀναφορὰν περὶ τῆς «ἀγράφου παραδόσεως»[7]. Διὰ τοῦ ὅρου «δόγματα» φαίνεται ὅτι ὁ ἱ. Πατὴρ ἐννοεῖ τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, ἐνῷ διὰ τοῦ ὅρου «κηρύγματα» τὰ ἄγραφα ἔθη τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν μυστηριακὴν καὶ λειτουργικὴν ζωήν, τὰ ὁποῖα

---

6. Τὸ μυστικὸν καὶ ἀπόρρητον τῆς παραδόσεως τῶν «πολλῶν καὶ καιρίων», «ἃ ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὰ ἐξ ἀγράφου παραδόσεως» ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι «μυστήρια ὄντα, οὐκ ἔδει θριαμβεύειν τοῖς ἀμυήτοις διὰ τοῦ γράμματος» (Ρ.Π.Σ., τ. Δ′ 291). Συνδέονται προφανῶς μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν κατηχουμένων καὶ τὴν παράδοσιν αὐτῆς εἰς αὐτοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος.

7. Βλ. G. Florovsky: Scripture and Tradition, An orthodox point of view, ἐν: Dialog, II (Autumn, 1963) Minneapolis.

ἡ ἐκκλησία παρέλαβε, διατηρεῖ καὶ παραδίδει «ἐν μυστηρίῳ», ἤτοι διὰ τῆς μυστηριακῆς καὶ λειτουργικῆς ζωῆς. Ἐκ πρώτης ὄψεως ταῦτα πάντα, κατὰ τὸν π. Florovsky, δὲν εἶναι γραφικά. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἀποσκοποῦν νὰ μεταδώσουν εἰς τοὺς ὑποψηφίους διὰ τὸ βάπτισμα «τὸν κανόνα τῆς πίστεως» καὶ νὰ προετοιμάσουν αὐτοὺς διὰ τὴν βαπτισματικὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Ἡ ἐπίκλησις ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου αὐτῶν τῶν ἀγράφων ἐθῶν δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο παρὰ μία ἐπίκλησις εἰς τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν «Sensus Catholicus». Ἀντιμετωπίζων ὁ ἱ. Πατὴρ τὸν ψευδοβιβλισμὸν τῶν Ἀρειανῶν καὶ Εὐνομιανῶν ἀντιπάλων του ὑπεστήριζεν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ τις τὸ ἀληθὲς νόημα τῶν Γραφῶν κεχωρισμένως ἀπὸ τὸν ἄγραφον κανόνα τῆς πίστεως, ἐκπεφρασμένον εἰς τὰς μυστηριακὰς τελετουργίας καὶ ἔθη[8].

Εἶναι προφανὲς ἐπίσης, διατί παραίτησις ἀπὸ τῆς πίστεως εἰς τὰ «ἄγραφα τῶν ἐθῶν» ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀπεμπόλησιν καὶ αὐτῶν τῶν καιρίων τῆς πίστεως (λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιοῦντες τὸ Εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιϊστῶντες τὸ κήρυγμα).

Ἡ Παράδοσις ἀποτελεῖ τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν, τὴν ἀποστολικὴν ἑρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Χωρὶς αὐτὴν ὑπεισέρχεται ἡ ὑποκειμενικὴ ἑρμηνεία, ἥτις μερική, ἀποσπασματικὴ καὶ ἀτομικὴ (μὴ καθολικὴ) οὖσα ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ πλήρωμα τῆς Ἀληθείας. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ πληθὺς τῶν αἱρέσεων ὁσάκις ἐγκαταλείπεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἑρμηνεία[9]. Τὸ ἄτομον μόνον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας εὑρίσκει τὴν ὑπέρβασιν τῆς «ἀτομικότητός του», τὴν ἑνοποίησιν τῆς διεσπα-

---

8. G. Florovsky, ἔνθ' ἀνωτ., Πρβλ. καὶ τὰ κατωτέρω: «Εἰ δὲ τὸν τρόπον τῆς δοξολογίας (τοῦ Ἁγ. Πνεύματος) ὡς ἄγραφον παραιτοῦνται, δότωσαν ἡμῖν τῆς τε κατὰ τὴν πίστιν ὁμολογίας, καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἀπηριθμισάμεθα, ἐγγράφους τὰς ἀποδείξεις. Εἶτα τοσούτων ὄντων ἀγράφων, καὶ τοσαύτην ἐχόντων ἰσχὺν εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, μίαν λέξιν ἡμῖν ἐκ Πατέρων εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσαν οὐ συγχωρήσουσιν, ἣν ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀνεπιτηδεύτου συνηθείας τοῖς ἀδιαστρόφοις τῶν ἐκκλησιῶν ἐναπομείνασαν εὕρομεν, οὐ μικρὸν τὸν λόγον ἔχουσαν, οὐδὲ βραχεῖαν συντέλειαν εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν εἰσφερομένην» (Κανὼν ϛα').

9. Κατὰ παρατήρησιν τοῦ π. Δημητ. Στανιλοάε: «Ἐλέχθη ὅτι εἰς τὴν Ὀρθόδοξίαν ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἑρμηνεύει διὰ τῆς Ἐκκλησίας τοὺς λόγους Του, ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὴν Γραφήν. Διότι διὰ τῆς Παραδόσεως ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ζῇ ἐντὸς τῆς χάριτος τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖ ἐν αὐτῇ... ...ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ἡ ἑρμηνεία τῆς Γραφῆς διὰ τῆς Παραδόσεως σημαίνει ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἑρμηνεύουν αὐτοὶ ἑαυτούς. Οἱ Ἀπόστολοι ἔγραψαν τὴν Γραφήν. Ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι ἐπίσης ἄφησαν ὡς Παράδοσιν πο-

σμένης φύσεώς του ἐν τῇ καθολικῇ φύσει τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο τὴν δυνατότητα νὰ καταστῇ πρόσωπον καὶ φορεὺς τῆς καθολικῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας δύναται καὶ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν ἁγίαν Γραφὴν «ἐκκλησιαστικῶς», ἤτοι καθολικῶς, ὀρθοδόξως.

Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὴ ἡ διδασκαλία τοῦ Μ. Βασιλείου, καθ' ἣν «ἀμφότερα (ἤτοι γραπτὴ καὶ ἄγραφος Παράδοσις) τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν». Πράγματι κατὰ τὴν ὀρθόδοξον πατερικὴν θεολογίαν δὲν δύναται νὰ τεθῇ θέμα προτεραιότητος τῆς Γραφῆς ἐπὶ τῆς Παραδόσεως ἢ ἀντιθέτως. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ἀμοιβαιότης, ὡς εἴπωμεν καὶ ἀνωτέρω[10].

Πρὸς τὰ ἀνωτέρω δὲν δύναται, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, νὰ διαφωνοῦν ὅσοι «κἂν κατὰ μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν π ε π ε ί ρ α ν τ α ι». Ἡ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας δὲν κατανοεῖται ἐξωτερικῶς ἢ διανοητικῶς. Πρέπει νὰ λάβῃ τις προσωπικὴν π ε ῖ ρ α ν, ἐμπειρίαν, γνῶσιν αὐτῆς. Μόνον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς πίστεως εἶναι δυνατὴ ἡ οἰκείωσις, ἡ ἐσωτερικὴ καὶ προσωπικὴ μὲ τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως ὡς καὶ μὲ τὸν Διδάσκαλον τῆς Πίστεως. Μόνον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς πίστεως χορηγεῖται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ τὴν γνῶσιν τῆς Ἀληθείας[11]. Ἐντεῦθεν καὶ συνιστᾷ ματαιοπονίαν κάθε ἐκ τῶν ἔξω προσπάθεια κατανοήσεως τῆς Ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου.

Τὰ ἀνωτέρω ἐνέχουν ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν Ποιμαντικήν. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος προσεγγίζων ἐν πολλοῖς τὴν πίστιν «διανοητικῶς», ὡς ἰδεολογίαν, εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ αὐτὴν ἀληθῶς[12]. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς γνώσεως τῆς Ἀληθείας. Ἐντεῦθεν καὶ διὰ τοὺς Ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας προβάλλει ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη ὅπως βοηθοῦν τοὺς ποιμαινομένους καὶ μάλιστα τοὺς ἐξ αὐτῶν ἔχοντας προβλήματα πίστεως νὰ ἀποκτοῦν αὐτὴν τὴν ἐμπει-

---

λὺ περισσότερα στοιχεῖα ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐκήρυξαν καὶ ἐφήρμοσαν γραπτῶς. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ὀρθόδοξος ταπείνωσις: νὰ ἀφήσῃ τοὺς Ἀποστόλους νὰ ἑρμηνεύσουν αὐτοὶ ἑαυτούς...» (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 84).

10. Πρβλ. Δ. Σ τ α ν ι λ ο ά ε, ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 73, 76, 95.

11. Ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ π. G. F l o r o v s k y ὅτι «ἡ παράδοσις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶναι ἁπλῶς ἡ συνέχεια τῆς ἀνθρωπίνης μνήμης ἢ ἡ διατήρησις τελετουργιῶν καὶ ἐθίμων. Τελικῶς, παράδοσις εἶναι ἡ συνέχεια τῆς θείας βοηθείας, ἡ σταθερὰ παρουσία τοῦ Ἁγ. Πνεύματος» (The Ethos of the Orthodox Church ἐν: The Ecum. Review, XII, No 2, 1960).

12. Περὶ «Ἰδεολογίας» βλ. Ἰ α κ. Μ ά ϊ ν α. Τὸ Ὀρθόδοξο ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα, ἐν: Μαρτυρία Ὀρθοδοξίας, Ἀθῆναι 1971.

ρίαν κυρίως ἐν τῇ λειτουργικῇ - εὐχαριστιακῇ ζωῇ, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἀποκαλύπτει καὶ πραγματοποιεῖ συγχρόνως τὴν ἀληθῆ θεανθρωπίνην φύσιν της.

Τὴν περὶ παραδόσεως διδασκαλίαν συμπληροῖ ὁ Μ. Βασίλειος διὰ τῶν ἐν τῷ ϟβ' Κανόνι περιεχομένων λόγων αὐτοῦ, δι' ὧν πρῶτον μὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἀποστολικὴν ἐντολὴν περὶ τηρήσεως τῶν προφορικῶν παραδόσεων (Α' Κορ. ια' 2, Β' Θεσ. β' 15), δεύτερον δὲ εἰσάγει ὡς κριτήριον γνησιότητος τῶν παραδεδομένων ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων τὴν ἐκ τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος καταγωγὴν αὐτῶν (antiquitas) «ὧν μάλιστα (παραδόσεων) μία ἐστὶ καὶ ἡ παροῦσα αὕτη, ἣν οἱ ἐξ ἀρχῆς διαταξάμενοι παραδιδόντες τοῖς ἐφεξῆς, συμπροϊούσης ἀεὶ τῷ χρόνῳ τῆς χρήσεως, διὰ μακρᾶς τῆς συνηθείας ταῖς ἐκκλησίαις ἐγκατερρίζωσαν... Δυσωπητικὰ γὰρ πως τὰ παλαιὰ τῶν δογμάτων, οἱονεὶ πολιᾷ τινι τῇ ἀρχαιότητι τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα». Ἡ πολιὰ ἀρχαιότης ἔχει τὰς ρίζας της εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν, διὸ καὶ ἀποτελεῖ κριτήριον γνησιότητος τῆς Παραδόσεως. Ἐμπεριέχεται δὲ ἐν αὐτῇ καὶ ἡ καθολικὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνώρισις τῶν παραδόσεων τούτων, ἐφ' ὅσον ἐὰν δὲν ἀνεγνωρίζοντο ὑπὸ τῶν προγενεστέρων δὲν θὰ «ἐγκατερρίζουν» εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ δὲν θὰ ἐτύγχανον τῆς παραδοχῆς αὐτῶν.

Συνεπτυγμένην ἔκφρασιν τῆς ἀληθείας ταύτης εὑρίσκομεν ὡς γνωστὸν εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ Βικεντίου τοῦ ἐκ Λειρίνου: «In ipsa item catholica ecclesia magnopere curandum est ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est»[13].

Ἐγκεντριζόμενος οὕτως ὁ πιστὸς εἰς τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐγκεντρίζεται εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν Ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶναι ὑποστατικὴ Ἀλήθεια, δηλ. ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος τοῦ Θεοῦ. Δι' αὐτὸ καὶ διὰ τὴν Ὀρθόδοξον Ποιμαντικὴν ἡ ἐν ταπεινώσει παραδοχὴ τῆς Παραδόσεως συνιστᾷ ὅρον σωτηρίας. Ὁ Χριστιανὸς προσεγγίζει τὴν Παράδοσιν ὡς μαθητὴς καὶ ὄχι ὡς διδάσκαλος. Ἀφήνεται νὰ μορφωθῇ ἐντὸς αὐτῆς καὶ δὲν προσπαθεῖ νὰ μορφώσῃ αὐτὴν εἰς τὰ ἰδικά του μέτρα. Τότε ἀνακαλύπτει ὅτι ἡ Παράδοσις ἀποτελεῖ πηγὴν ζωῆς, ἔχουσα ἄπειρον βάθος. Ἀντλῶν τις ἐκ τοῦ ἀπείρου αὐτοῦ βάθους τῆς Παραδόσεως δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν λόγον τῆς Ἐκκλησίας εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ἐπίκαιρον καὶ σωστικόν.

---

13. Commonitorium C.2.3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ἡ θέσπισις ἱερῶν Κανόνων πρὸς πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τῆς Ποιμαντικῆς.

Ἡ σωτηριολογικὴ θεώρησις τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας συνεπάγεται καὶ τὴν σωτηριολογικὴν καὶ ὡς ἐκ τούτου ποιμαντικὴν θεώρησιν πάντων τῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας. Πᾶν ὅ,τι τελεῖται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀποβλέπει εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δι' αὐτὸ ἔχει ποιμαντικὸν χαρακτῆρα. Ποιμαντικὴ καὶ σωτηριολογία εἶναι ἀδύνατον νὰ διαχωρισθοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Μόνον μὴ σωτηριολογικὴ θεώρησις τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτρέπει καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεσμῶν ἀνεξαρτήτως τῆς ποιμαντικῆς των διαστάσεως.

Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ δέον νὰ θεωροῦνται καὶ οἱ ἱ. Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἱ. Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν πρὸ πάντων κείμενα ποιμαντικά, ἤτοι κείμενα συνταχθέντα πρὸς ρύθμισιν συγκεκριμένων ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας πιστῶν, ἢ πρὸς καθοδήγησιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν καθ' ἕκαστα μελῶν αὐτῆς. Οἱ ἱ. Κανόνες κατὰ τὸν Ζωναρᾶν ἐκτίθενται ὑπὸ τῶν Συνόδων «εἰς κατάστασιν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ὠφέλειαν τῶν πιστῶν»[1]. Ἕκαστος κανὼν προϋποθέτει συγκεκριμένον ποιμαντικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετωπίζει διὰ συγκεκριμένης ποιμαντικῆς ἐνεργείας, ἥτις συνοψίζεται καὶ συγκεκριμενοποιεῖται εἰς ἕκαστον κανόνα.

Ἐντεῦθεν οἱ ἱ. Κανόνες δὲν ἀποτελοῦν τὴν ἔκφρασιν νομικοῦ τινος πνεύματος, ὅπερ τείνει νὰ ἐκνομικεύσῃ τὰ πάντα καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος εἰς νομικοὺς τύπους ἀλλὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας πρὸς σωτηρίαν τῶν μελῶν αὐτῆς. Τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν τῶν ἱ. Κανόνων ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦν :

---

1. Α. Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες, σελ. 120.

α. Ὁ μικρὸς σχετικῶς ἀριθμὸς ἱ. Κανόνων, οἵτινες συνοδικῶς ἐξετέθησαν καὶ δὴ καὶ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ Ἐκκλησία δηλαδὴ δὲν μετεβλήθη εἰς ἐργαστήριον κατασκευῆς νομικῶν κανονισμῶν, ἀλλὰ περιστατικῶς μόνον διετύπου Κανόνας πρὸς ρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ὁσάκις ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος νοθείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου. Συνέβη δηλ. καὶ μὲ τοὺς Κανόνας ὅ,τι καὶ μὲ τὰ Δόγματα. Τὰ Δόγματα, ὡς καὶ οἱ Κανόνες, διετυποῦντο μὲ πᾶσαν φειδὼ μόνον, ὁσάκις ἡ Ἀλήθεια τῆς ἐκκλησίας ἐκινδύνευεν ἐκ τῶν θεωρητικῶν ἢ πρακτικῶν παραχαράξεων αὐτῆς [2].

Τοιαύτην παραχάραξιν ἐπὶ παραδείγματι εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἡ Ἐκκλησία ἐκ μιᾶς μερίδος ὑπεραυστηρῶν ἐγκρατευτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξ ὑπερηφανείας περιεφρόνουν τὸν γάμον. Ἡ Σύνοδος τῆς Γάγγρας ὡμίλησε συνοδικῶς δι' αὐτοὺς ἀποκαλύπτουσα συγχρόνως τὸν λόγον τῆς διατυπώσεως Κανόνων καὶ τῆς ἐπιβολῆς ἐπιτιμίων: «Ταῦτα δὲ γράφομεν, οὐκ ἐκκόπτοντες τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς Γραφὰς ἀσκεῖσθαι βουλομένους, ἀλλὰ τοὺς λαμβάνοντας τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀσκήσεως εἰς ὑπερηφανίαν, κατὰ τῶν ἀφελέστερον βιούντων ἐπαιρομένους τε, καὶ παρὰ τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας καινισμοὺς εἰσάγοντας» (κα' Γάγγρας).

β. Ἡ μέχρι σήμερον ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἔλλειψις κωδικοποιήσεως τῶν Κανόνων κατ' ἀναλογίαν, τοῦ Corpus Juris Canonici τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας[3].

Αἱ ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ὑφιστάμεναι συλλογαὶ Κανόνων δὲν ἀποτελοῦν, ὡς γνωστόν, κωδικοποίησιν αὐτῶν ὡς νομίζουν τινές[4].

γ. Ἡ περιστατικὴ ἐκ μέρους τῶν Πατέρων διατύπωσις γνώμης ἐν σχέσει πρὸς ἐπίκαιρα ποιμαντικὰ προβλήματα, ἥτις ἐκ τῶν ὑστέρων περιεβλήθη τὸ κῦρος Κανόνος. Πλεῖστοι ἐκ τῶν Κανόνων τῶν Πατέρων, τῶν κυρωθέντων ὑπὸ τοῦ β' τῆς Στ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου,

---

2. Πρβλ. Βλ. Φειδᾶ, Ἱστορικοκανονικαὶ καὶ Ἐκκλησιολογικαὶ προϋποθέσεις ἑρμηνείας τῶν ἱ. Κανόνων, σελ. 32, 39, 43.

3. Κατὰ τὸν Ἱερώνυμον Κοτσώνην ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Οἰκονομία εἰσάγει ἔν τινι μέτρῳ τὴν περιπτωσιολογίαν» διὰ λόγους βασικούς, ἀντικειμένους εἰς τὸν θεμελιώδη χαρακτῆρα τῆς «οἰκονομίας» ὡς θεσμοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ δεκτή. (Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, σελ. 145-6).

4. Οὕτω δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ ἄποψις τοῦ Χ. Γιανναρᾶ περὶ τοῦ ὅτι τὸ Πηδάλιον τοῦ Ἁγ. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου ἀποτελεῖ «κωδικοποίησιν» ὑπὸ δυτικὴν ἐπίδρασιν γενομένην. (Ἐλευθερία τοῦ ἤθους σ. 144).

συνετάγησαν ἀπὸ τοὺς Πατέρας ὡς ἀπαντήσεις εἰς τεθέντα πρὸς αὐτοὺς ἐρωτήματα ἐπὶ διαφόρων ποιμαντικῶν προβλημάτων[5]. Οἱ Πατέρες ἀπήντων ἐξ ἀγάπης. Ἐκ τῶν ὑστέρων αἱ ἀπαντήσεις των αὗται ἀνεγνωρίζοντο ὡς Κανόνες λόγῳ τοῦ κύρους, ὅπερ εἶχον οὗτοι εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀποσπάσματα ἐκ συγγραφῶν τῶν Πατέρων περιελήφθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων ὡς Κανόνες εἰς τὰς Κανονικὰς Συλλογάς.

Εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικὸν ὅτι οἱ Πατέρες ἀπαντῶντες εἰς τοιαῦτα ἐρωτήματα γράφουν μὲ πολλὴν ταπείνωσιν χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν πρόθεσιν νὰ νομοθετήσουν δι' ὅλην τὴν ἐκκλησίαν[6]. Οὕτως ὁ Ἅγιος Διονύσιος Ἀλεξανδρείας γράφει πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα αὐτόν: «Ταῦτα, σὺ μέν, τιμῶν ἡμᾶς (οὐ γὰρ ἀγνοῶν ἀγαπητέ), τὰ πύσματα ἡμῖν προσήγαγες, ὁμόφρονας ἡμᾶς, ὥσπερ οὖν ἐσμέν, καὶ ὁμοψήφους σεαυτῷ παρασκευάζων. Ἐγὼ δέ, οὐχ ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς μετὰ πάσης ἁπλότητος προσῆκον ἡμᾶς ἀλλήλοις διαλέγεσθαι, εἰς κοινὸν τὴν διάνοιαν ἐμαυτοῦ ἐξέθηκα· ἣν ἐπικρίνας καὶ σύ, συνετώτατέ μου υἱέ, ὅ,τι ἄν σοι φανῇ δίκαιον καὶ βέλτιον, εἰ καὶ οὕτως ἔχειν δοκιμάζοις, περὶ αὐτῶν ἀντιγράψεις...»[7].

Πρόκειται δηλαδὴ ὄχι περὶ μηχανικῆς τινος καὶ νομοτεχνικῆς διαδικασίας ἐκδόσεως ἐκκλησιαστικῶν νόμων, ἀλλὰ περὶ μιᾶς ὅλως φυσικῆς καὶ ἀβιάστου λειτουργίας τῶν σώματος τῆς Ἐκκλησίας,

---

5. Παρβλ. ἀπάντησιν Ἁγ. Ἀθανασίου πρὸς Ρουφιανὸν Ἐπίσκοπον, περὶ τῶν αἱρετικοῖς κοινωνησάντων: «Ἐπειδὴ δὲ φιλοκάλως καὶ ἐκκλησιαστικῶς (τοῦτο γὰρ πάλιν πρέπει τῇ σῇ εὐλαβείᾳ) ἠρώτησας περὶ τῶν δι' ἀνάγκην ὑποσυρέντων μέν, μὴ φθαρέντων δὲ ἐν τῇ κακοπιστίᾳ καὶ ἠθέλησας γράψαι με τὰ δόξαντα περὶ αὐτῶν ἐν ταῖς συνόδοις καὶ πανταχοῦ, γίνωσκε, κύριε μου ποθεινότατε...».

6. Κατὰ τὸν Ἱερώνυμον Κοτσώνην: «δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ συντάξαντες τὰς ἐν λόγῳ «Κανονικὰς ἐπιστολάς» ἱεροὶ πατέρες εἶχον ἐκ προτέρου τὴν πρόθεσιν νὰ προσδώσουν εἰς αὐτὰς οἰκουμενικὸν κῦρος» (Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας, σελ. 126).

7. δ' Διονυσ. Ἀλεξ. Βλ. καὶ ια' Ἀπόκρ. Νικηφ. ὁμολ: «Τύπος τοιοῦτος ἐξεφωνήθη ἐνταῦθα παρά τε τῶν ὁμολογητῶν ἱεραρχῶν τε καὶ καθηγουμένων ... εἰ οὖν συναρέσκει καὶ ὑμῖν, κρατείτω ὁ τοιοῦτος τῦπος καὶ τοῖς αὐτόθι» καὶ τὸν στ' τοῦ Γρηγ. Νύσσης: «...Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ καθ' ἡμᾶς εἰς ἐξουσίαν κανόνων οὐκ ἀξιόπιστον, τὴν ἐπὶ τῶν ὁμολογουμένως ἀπηγορευμένων κανονικὴν κρίσιν ἤδη τοῖς εἰρημένοις προσθήσομεν ...» Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ: «Ἀλλὰ κἂν τῇ Γραφῇ, φησίν, ἀπηγόρευται ταῦτα, ἡμεῖς αὐτοῖς κανονικὰ οὐκ ἐπάξομεν ἐπιτίμια, ὅτι οὐκ ἀξιόπιστα κρινόμεθα εἰς τὸ κατ' ἐξουσίαν ἡμετέρων τιθέναι κανόνας. καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπιτίμια» (Ρ.Π.Σ., Δ', 322).

τὸ ὁποῖον ἀναζητεῖ τὴν καθοδήγησίν του καὶ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων του εἰς τοὺς ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ ζῶντας θεοφόρους Πατέρας.

δ. Τὸ κῦρος καὶ ἡ διακεκριμένη θέσις, ἣν κατέχουν εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας οἱ Κανονολόγοι Πατέρες, ὡς θεολόγοι, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς. Πατέρες ὡς ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Γρηγόριος ὁ Νύσσης συγκαταλέγονται μεταξὺ αὐτῶν[8].

ε. Ἡ ἐμπιστοσύνη μὲ τὴν ὁποίαν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας περιέβαλε πάντοτε τοὺς ἱ. Κανόνας μὴ θεωροῦσα αὐτοὺς ὡς βάρος καὶ φορτίον ἀγχῶδες, ἀλλ' ὡς βακτηρίαν κατὰ τὴν στρατείαν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Βασιλείαν. Αἱ κατὰ τῶν ἱ. Κανόνων αἰτιάσεις εἶναι μᾶλλον σύγχρονον φαινόμενον ὀφειλόμενον, εἴτε εἰς τὴν παρερμηνείαν τῶν Κανόνων, εἴτε εἰς τὴν ὑπό τινων θεολόγων υἱοθέτησιν κριτηρίων διαφόρων τῶν κριτηρίων, τὰ ὁποῖα εἶχε πάντοτε ἡ Ἐκκλησία.

Οἱ ἴδιοι οἱ Πατέρες τῶν Συνόδων, αἵτινες ἐξέδωκαν Κανόνας, ὁμιλοῦν περὶ τῶν Κανόνων, ἐκφράζοντες τὴν περὶ αὐτῶν ἐμπειρίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἡ μαρτυρία τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐφ' ὅσον αὗται κατὰ τὴν πίστιν μας ὁμιλοῦν ὡς στόμα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ ἐπικυρῶν τοὺς Κανόνας τῶν προγενεστέρων Συνόδων καὶ Πατέρων, ὡς καὶ τοὺς Ἀποστολικοὺς λεγομένους Κανόνας καὶ ἀποβάλλων τὰς «διὰ Κλήμεντος διατάξεις τῶν Ἁγίων «Ἀποστόλων», ὡς περιεχούσας αἱρέσεις, β' Κανὼν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, χαρακτηρίζει τοὺς κανόνας τούτους τῶν «ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων» ὡς ἀναγκαίους «πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρείαν παθῶν». Ἐντεῦθεν καὶ εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται «τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν Κανόνας ἢ ἀθετεῖν ἢ ἑτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι Κανόνας ψευδεπιγράφως ὑπό τινων συντεθέντας τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων».

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ Κανόνος τούτου διαπιστοῦται τοῦτο μὲν ἡ ἐκ μέρους τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου βίωσις τῆς συνεχείας τῆς Παραδόσεως (παραδίδουν ὅ,τι παρέλαβον), ἡ φροντὶς αὐτῶν διὰ τὴν διατήρησιν καὶ παράδοσιν ἀνοθεύτου τῆς Ἀληθείας, ὡς ὅρου σωτηρίας

---

8. Βλ. καὶ Pierre L'Huiller, L'esprit du droit canonique orthodoxe, ἐν: Messager de l'Exarchat du Patriarche Russe ..., 12 (1964), σελ. 113.

τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ποιμαντικὴ θεώρησις τῶν Κανόνων (πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρείαν παθῶν). Σκοπὸς τῆς φυλακῆς τῶν γνησίων Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἡ διατήρησις μιᾶς θεοπαραδότου νομικῆς τάξεως, ἐντὸς τῆς ὁποίας τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον συνθλίβεται, ἀλλ' ὁ σωτηριολογικὸς σκοπὸς τῆς θεραπείας τῶν ψυχῶν καὶ τῆς ἰατρείας τῶν παθῶν. Διὰ τῆς ἰατρείας καὶ θεραπείας ταύτης, ἥτις ἔχει προσωπικὸν χαρακτῆρα, τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸν ὕψιστον σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς των, τὴν θέωσιν.

Οἱ Πατέρες ὡς Ποιμένες, ἐρχόμενοι εἰς καθημερινὴν καὶ ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὸν πεπτωκότα ἄνθρωπον καὶ μοχθοῦντες διὰ τὴν ἀνάπλασιν καὶ χειραγώγησιν αὐτοῦ πρὸς τὴν σωτηρίαν, ἀσκοῦντες τὴν «ἰατρείαν» καὶ «θεραπείαν» τῶν ψυχῶν, γνωρίζουν ἐκ πείρας τὴν τοιαύτην σημασίαν τῶν Κανόνων. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ αὐστηρὰ γλῶσσα μὲ τὴν ὁποίαν κατακλείουν τὸν Κανόνα : «Εἰ δέ τις ἁλῷ Κανόνα τινὰ τῶν εἰρημένων καινοτομῶν, ἢ ἀνατρέπειν ἐπιχειρῶν, ὑπεύθυνος ἔσται κατὰ τὸν τοιοῦτον Κανόνα, ὡς αὐτὸς διαγορεύει τὴν ἐπιτιμίαν δεχόμενος, καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ᾧπερ πταίει θεραπευόμενος». Ἡ τελευταία λέξις τοῦ κανόνος (θεραπευόμενος) μᾶς δίδει ἐπίσης τὸ μέτρον καὶ τὴν ὑφὴν τῆς αὐστηρότητος τῶν Πατέρων.

Ἡ καινοτομία καὶ ἡ ἀνατροπὴ ἀναφέρονται ἀσφαλῶς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ ὄχι εἰς τὸ γράμμα τῶν Κανόνων, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, καὶ συνίσταται εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ πνεύματος αὐτῶν διὰ τῆς μετατροπῆς ἢ θεσπίσεως νέων κανόνων, οἵτινες δὲν θὰ ἐκφράζουν τὴν αἰωνίως ἀμετάβλητον οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Τοιαύτη ἀλλοίωσις φέρει τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας καὶ δι' αὐτὸ ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τῆς σωτηρίας. Δι' ὃ καὶ ἡ Σύνοδος παραγγέλλει: «μηδενὶ ἐξεῖναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας, ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἑτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι Κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπό τινων συντεθέντας τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων».

Ὁ κίνδυνος τῆς νοθείας τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ βιουμένης Ἀληθείας εἶναι πάντοτε ἐνδεχόμενος καὶ δι' αὐτὸ οἱ Πατέρες διακρίνουν τοὺς Κανόνας εἰς Κανόνας ἐκφράζοντας τὴν Ἀλήθειαν Αὐτῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου τηρητέους καὶ εἰς κανόνας ἀλλοιοῦντας τὴν Ἀλήθειαν καὶ συνεπῶς ἀποβλήτους. Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλήθεια σώζει τὸν ἄνθρωπον. Οἱ Κανόνες εἶναι σωστικοὶ μόνον ὅταν ἐκφράζουν τὴν Ἀλήθειαν αὐτήν.

Οἱ Πατέρες ἐξ ἄλλου τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐκφράζοντες

τὸ καθολικὸν φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ α' Κανόνος αὐτῶν ὡμίλησαν περὶ τῶν ἱ. Κανόνων κατὰ τρόπον μοναδικόν. Κατὰ τοὺς ἐν λόγῳ Πατέρας: «Τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχοῦσιν ἀξίαν, μαρτύριά τε καὶ κατορθώματα, αἱ τῶν κανονικῶν διατάξεών εἰσι ἀποτυπώσεις ἃς ἀσμένως δεχόμενοι, μετὰ τοῦ θεοφάντορος Δαβὶδ ἄδομεν πρὸς τὸν δεσπότην Θεόν, λέγοντες· Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην, ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ. καί, Ἐνετείλω δικαιοσύνην, τὰ μαρτύριά σου εἰς τὸν αἰῶνα· συνέτισόν με καὶ ζήσομαι. Καί, εἰς τὸν αἰῶνα ἡ προφητικὴ φωνὴ ἐντέλλεται ἡμῖν φυλάττειν τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ καὶ ζῇν ἐν αὐτοῖς, δηλονότι ἀκράδαντα καὶ ἀσάλευτα διαμένοντα, ὅτι καὶ ὁ θεόπτης Μωϋσῆς οὕτω φησίν· Ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. Καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος Πέτρος ἐν αὐτοῖς ἐγκαυχώμενος βοᾷ· Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. Καὶ ὁ Παῦλος φησί· Κἂν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω».

Εἰς τὴν ἀρχὴν ἤδη τοῦ Κανόνος δηλοῦται ἡ Ποιμαντικὴ σημασία τῶν Κανόνων (Τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχοῦσιν ἀξίαν). Οἱ Κανόνες εἶναι διὰ τοὺς ποιμένας ὅ,τι καὶ τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ, δηλ. αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ, ἤτοι δεῖκται πρὸς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ λύχνος τοῖς ποσὶν αὐτῶν[9].

Οἱ Πατέρες βιοῦν τοὺς Κανόνας ὡς «μαρτύρια» Θεοῦ αἰσθανόμενοι δι' αὐτοὺς χαρὰν ὡς ἠσθάνοντο οἱ πιστοὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι διὰ τὰς Ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ[10]. Εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Πατέρων οἱ ἱ. Κανόνες ἀποτελοῦν ὄχι τί τὸ διάφορον πρὸς τὰς θείας ἐντολάς, ἀλλὰ συνέχειαν αὐτῶν. Ὅ,τι λέγεται, λοιπόν, περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, εἶναι δυνατὸν νὰ λέγεται καὶ περὶ τῶν ἱ. Κανόνων. Ἡ ὕπαρξις τῶν ἱ. Κανόνων ὡς καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ γίνεται διὰ τοὺς Πατέρας

---

9. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἑρμηνεία τοῦ Ζ ω ν α ρ ᾶ: «Φασὶν οὖν οἱ τῆς συνόδου Πατέρες ὅτι τοῖς τῆς ἱερατικῆς ἀξίας ἀξιωθεῖσιν οἱ θεῖοι κανόνες, καὶ τὰ ὑπ' ἐκείνων τυπούμενα καὶ ὁριζόμενα, μαρτύριά εἰσι. Διαμαρτύρονται γὰρ, πῶς χρὴ βιοῦν αὐτούς, καὶ πῶς πολιτεύεσθαι· καὶ τὴν ἐκ παραβάσεως αὐτῶν ἀπειλοῦσι καὶ προδεικνύουσι κόλασιν. Εἰσὶ δὲ τοῖς αὐτοῖς οἱ κανόνες καὶ κατορθώματα, συντηροῦμενοι δηλαδὴ καὶ ρυθμίζοντες τὸν βίον αὐτοῖς· οὕτω γὰρ κατορθοῦσι τὴν ἀρετήν, καὶ εὐαρεστοῦσι Θεῷ, οὗ μεῖζον οὐκ ἂν τις εὕροι κατόρθωμα» (Ρ.Π.Σ. Β' 557).

10. «Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς οἱ πατέρες οὗτοι φασιν ἀγαλλόμενοι τοὺς θείους κανόνας ἐνστερνιζόμεθα, ἀντὶ τοῦ, ἀγαπητῶς δεχόμεθα...» (Ρ.Π.Σ., Β' 558).

ἀφορμὴ δοξολογίας τοῦ δόντος αὐτοὺς Θεοῦ (ἃς ἀσμένως δεχόμενοι, μετὰ τοῦ θεοφάντορος Δαβὶδ ἄδομεν πρὸς τὸν δεσπότην Θεὸν λέγοντες. Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην...). Οἱ ἱ. Κανόνες ὡς καὶ τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ εἶναι πλοῦτος. Οὐδεὶς ἐπιτρέπεται νὰ προσθέσῃ ἢ νὰ ἀφαιρέσῃ τί. Ἡ ἀπόλυτος αὕτη στάσις τῶν Πατέρων, πολλάκις ἀκατανόητος εἰς τὸν σύγχρονον χριστιανόν, ὅστις τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ρευμάτων τῆς ἐκκοσμικεύσεως, ἐξηγεῖται μόνον ἐκ τῆς πίστεως τῶν Πατέρων περὶ τῆς συνεχοῦς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Οἱ Πατέρες οἱ θεσπίσαντες τοὺς Κανόνας «αὐγασθέντες ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ὥρισαν τὰ συμφέροντα». Ἡ ἁγιοπνευματικὴ προέλευσις τῶν Κανόνων ὁδηγεῖ τοὺς Πατέρας εἰς τὴν ὁλόθυμον ἀποδοχὴν καὶ ἐπικύρωσιν αὐτῶν : «Τούτων οὖν οὕτως ὄντων, καὶ διαμαρτυρομένων ἡμῖν, ἀγαλλιώμενοι ἐπ' αὐτοῖς, ὡς εἴ τις εὕροι σκῦλα πολλά, ἀσπασίως τοὺς θείους Κανόνας ἐνστερνιζόμεθα, καὶ ὁλόκληρον τὴν αὐτῶν διαταγὴν καὶ ἀσάλευτον κρατύνομεν».

Οἱ Πατέρες τῆς Ζ' Συνόδου θὰ τηρήσουν τὴν ἰδίαν μὲ τοὺς Πατέρας τῆς ΣΤ' Συνόδου στάσιν ἔναντι τῶν παραβατῶν τῶν Κανόνων διὰ λόγους ποιμαντικοὺς καὶ σωτηριολογικούς, ὡς ἤδη εἴπομεν : «Καὶ οὓς μὲν τῷ ἀναθέματι παραπέμπουσι, καὶ ἡμεῖς ἀναθεματίζομεν οὓς δὲ τῇ καθαιρέσει, καὶ ἡμεῖς καθαιροῦμεν· οὓς δὲ τῷ ἀφορισμῷ καὶ ἡμεῖς ἀφορίζομεν· οὓς δὲ ἐπιτιμίῳ παραδιδόασι, καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως ὑποβάλλομεν». Ὁ Κανὼν κατακλείεται μὲ τὸ ἀποστολικὸν χωρίον : «Ἀφιλάργυρος γὰρ ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν· ὁ ἀναβεβηκὼς εἰς τρίτον οὐρανόν, καὶ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, Παῦλος ὁ θεῖος Ἀπόστολος διαρρήδην βοᾷ».

Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ οἱ Πατέρες ἐχρησιμοποίησαν τὸ χωρίον τοῦτο δηλοῦντες «ὅτι οὐδὲν πλέον τοῖς παρ' ἐκείνων διαταγεῖσι θέλομεν ἡμεῖς προσθῆναι, διὰ φιλοδοξίαν ἁπλησταυόμενοι, ὡς οἱ φιλάργυροι ἀεὶ ζητοῦντες, οἷς ἔχουσι, προστιθέναι· ἀλλ' ἀρκούμεθα τοῖς παροῦσι, τοῖς παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δηλονότι ὁρισθεῖσιν»[11].

Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Σύνοδος ἐξέθετο εἴκοσι δύο Κανόνας, βεβαιοῖ ἡμᾶς, ὅτι τὰ ὅσα ἀνωτέρω λέγει, δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸ γράμμα τῶν Κανόνων, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν. Ἡ Σύνοδος δύναται νὰ ὁρίσῃ καὶ νέους Κανόνας, μὴ ἀφισταμένους ὅμως τοῦ πνεύματος τῶν παλαιοτέ-

11. Ρ.Π.Σ., Β', 559.

ρων ἱ. Κανόνων, δηλ. τοῦ πνεύματος τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδοξίας. Οἱ νέοι μάλιστα Κανόνες θὰ ἔχουν ὡς σκοπὸν τὴν διασφάλισιν τοῦ πνεύματος τῶν παλαιῶν, ὅπως λέγει χαρακτηριστικῶς καὶ ὁ η' τῆς Γ'· «ἵνα μὴ τῶν Πατέρων οἱ κανόνες παραβαίνωνται».

Οἱ ρυθμίζοντες τὸ ποιμαντικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἱ. Κανόνες εἰ καὶ ἀποβλέπουν εἰς πρακτικοὺς ποιμαντικοὺς σκοποὺς ἔχουν θεολογικὸν ὑπόβαθρον. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Vl. Lossky[12]: «Οἱ Κανόνες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν εἶναι νομικοὶ κανονισμοὶ κυρίως εἰπεῖν, ἀλλ' ἐφαρμογαὶ τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἀποκαλυφθείσης παραδόσεως εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πρακτικῆς ζωῆς τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας». Ὡς τοιοῦτον παράδειγμα ἐφαρμογῆς τῶν δογμάτων εἰς τοὺς Κανόνας φέρει ὁ Lossky τὸν τριακοστὸν τέταρτον ἀποστολικὸν Κανόνα, ὁ ὁποῖος ὁρίζει τὴν συνοδικὴν διοίκησιν τῶν μητροπολιτικῶν ἐπαρχιῶν· «καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα». Ἡ Ἐκκλησία ἐδῶ ἀποκαλύπτεται ὡς εἰκὼν τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ὁ θεολογικὸς χαρακτὴρ τῶν Κανόνων προϋποθέτει τὴν ζῶσαν καὶ συνεχῆ παρουσίαν καὶ ἐπιστασίαν τοῦ Παρακλήτου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς ἀληθεῖς Συνόδους τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς.

Ὁ ὅρος «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου[13] βιοῦται καὶ ὑπὸ τῶν Πατέρων τῶν Συνόδων. Οὕτως ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἰς τὸν α' Κανόνα αὐτῆς ἄρχεται ἐπικαλουμένη τὴν θείαν Χάριν· «... καὶ νῦν ἀρχὴν τῶν ἱερῶν ποιούμεθα λόγων χάριτι θείᾳ, ὁρίζομεν, ἀκαινοτόμητόν τε καὶ ἀπαράτρωτον φυλάττειν τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν πίστιν ὑπό τε τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ Λόγου...». Οἱ δὲ Πατέρες τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου λέγουν διὰ τοὺς προγενεστέρους Πατέρας ὅτι «ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος αὐγασθέντες ὥρισαν τὰ συμφέροντα» (Κανὼν α').

Ἡ συνέργεια θείου καὶ ἀνθρωπίνου παράγοντος ἐν ταῖς Συνόδοις ἀποκαλύπτει τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας ὡς Μυστήριον θεανθρωπίνης κοινωνίας. Ἡ Ἐκκλησία ὁμιλεῖ ὡς θεανθρώπινον Σῶμα, οἱ δὲ ἱ. Κανόνες ἐκφράζουν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ τὴν θεανθρωπίνην βούλησιν καὶ τὸν θεανθρώπινον χαρακτῆρα αὐτῆς. Εἶναι χαρακτηριστικὸς

---

12. Vladimir Lossky. Ἡ Μυστικὴ Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 205.

13. Πράξ. ιε' 28.

καὶ ὁ ιθ' τῆς Σαρδικῆς: «Ταῦτα σωτηριωδῶς καὶ ἀκολούθως ὁρισθέντα, καὶ Θεῷ ἀρέσαντα καὶ ἀνθρώποις».

Ἐντεῦθεν δὲν δυνάμεθα εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, κατ' ἐπίδρασιν δυτικήν, νὰ ὁμιλῶμεν περὶ Κανόνων θείου Δικαίου (jus divinum) καὶ Κανόνων ἀνθρωπίνου Δικαίου (jus humanum). Ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία εἶναι θεανθρώπινος ὀργανισμὸς καὶ τὸ δίκαιον αὐτῆς εἶναι θεανθρώπινον δίκαιον, μὴ δυνάμενον νὰ διακριθῇ εἰς θεῖον καὶ ἀνθρώπινον. Ἀπὸ Ὀρθοδόξου ἀπόψεως εἶναι ἐπίσης ὅλως ἀκατανόητος ἡ διάκρισις καὶ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν νόμων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐὰν ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐκφράζῃ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν Κανόνων αὐτῆς[14].

Ἡ διάκρισις τοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας εἰς θεῖον καὶ ἀνθρώπινον ὑφίσταται εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν λόγῳ τῶν γνωστῶν ἐκκλησιολογικῶν παρεκκλίσεων αὐτῆς καὶ δὴ καὶ λόγῳ τῆς ὀξείας διακρίσεως μεταξὺ τῆς ὁρατῆς καὶ ἀοράτου ὄψεως τῆς Ἐκκλησίας[15].

Τὸ δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πάντοτε θεανθρώπινον ἐφ' ὅσον ἐκφέρεται ὑπὸ ἀνθρώπων τῇ ἐπιστασίᾳ ὅμως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοιαῦται διακρίσεις καὶ ἀντιθέσεις εἰς τὴν Ὀρθόδοξον θεολογίαν εἶναι ἄγνωστοι, καθ' ὅσον ἡ θεολογία καὶ ἡ ἐμπειρία αὐτῆς ἐβίου καὶ ἐξέφραζε πάντοτε τὸ μυστήριον τῆς ἀσυγχύτου καὶ ἀδιαιρέτου ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς διετύπωσεν αὐτὸ ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἡ χριστολο-

---

14. Τοιαύτας θέσεις ὑπεστήριξαν ὁ Ἀμερικῆς Ἰάκωβος (Upon the completion of my twelfth year, ἐν: The Orthodox Observer 616 (1971), 8 καὶ ὁ Θυατείρων Ἀθηναγόρας ἐν: Ὀρθόδοξ. Κήρυξ, 87-88 (1972), 3.

15. Τὰ ὅρια μεταξὺ θείου καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου εἰς τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς κατὰ τὸν Lucas Vischer δὲν εἶναι πάντοτε ἀναμφιβόλως καθωρισμένα. Εἰς τὸ θεῖον δίκαιον σαφῶς ἀποδίδονται τὰ ἑξῆς: Τὸ πρωτεῖον καὶ ἡ παγκόσμιος δικαιοδοσία τοῦ Πάπα, τὸ ἐπισκοπάτον ὅπως καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου, τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος, ἐξομολογήσεως, χρίσματος, εὐχαριστίας καὶ γάμου. Μεγάλα τμήματα τοῦ Κανονικοῦ δικαίου, ὡς ἐκ τούτου, ἀνήκουν εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον. Εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν δὲν ὑπάρχει ἡ βάσις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἑνὸς νομικοῦ συστήματος ἑδραζομένου ἐπὶ τοῦ θείου δικαίου. Ἡ ἔμφασις τὴν ὁποίαν δίδει ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τὴν συνεχῆ ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς δημιουργοῦ τῆς μυστηριακῆς κοινότητος ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι ἡ κοινότης δὲν δύναται νὰ κατανοηθῇ ὡς ἓν νομικὸν ἵδρυμα, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ὁρατήν της μορφήν. Τὸ μυστηριακὸν γεγονὸς πρέπει νὰ καθορίζῃ πνευματικῶς τὴν ζωὴν τῆς κοινότητος καὶ τῶν ἀτόμων» (Lucas Vischer, Reform of Canon Law An Ecumenical Problem, ἐν: The jurist, (1966)

γικὴ αὕτη ἀρχὴ καθίσταται καὶ ἐκκλησιολογικὴ ἀρχή, διότι ὡς ὀρθῶς ἐτονίσθη, ὅ,τι βεβαιοῦμεν ἢ ἀρνούμεθα εἰς τὸν Χριστόν, βεβαιοῦμεν καὶ ἀρνούμεθα καὶ εἰς τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησίαν. Ἑκάστη δὲ χριστολογικὴ αἵρεσις συνεπάγεται τὴν ἀντίστοιχον ἐκκλησιολογικὴν αἵρεσιν[16].

Ἡ θεώρησις τοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐνιαίου θεανθρωπίνου δικαίου αἴρει ἐπίσης καὶ τὴν ταλαιπωροῦσαν τὸ δίκαιον τοῦ δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντίθεσιν μεταξὺ Νόμου καὶ Χάριτος[17].

Ἡ κανονικὴ τάξις τῆς Ἐκκλησίας, ἐδραζομένη ἐπὶ τῆς θεανθρωπίνης φύσεως αὐτῆς, εἶναι φυσικὸν ὅτι πηγάζει ἐκ τῆς εὐχαριστιακῆς καὶ ἐν γένει μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις καὶ πραγματοποιεῖ τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἕνωσιν τοῦ θείου καὶ ἀνθρωπίνου παράγοντος.

Κατὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν ἄποψιν προηγεῖται ἡ ἵδρυσις τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἑνὸς νομικοῦ καθιδρύματος ἱεραρχικῶς διηρθρωμένου καὶ θεμελιουμένου ἐπὶ ὡρισμένων Κανόνων θείου δικαίου καὶ ἕπεται ἡ πλήρωσις τοῦ καθιδρύματος αὐτοῦ διὰ τῆς μυστηριακῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Παρακλήτου. Εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀντιθέτως προηγεῖται ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μυστηρίου τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ Του διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Παρακλήτου, κυρίως ἐν τοῖς ἁγίοις μυστηρίοις καὶ μάλιστα τῇ Θείᾳ Εὐχαριστίᾳ καὶ ἕπεται ἡ κανονικὴ τάξις τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀποτέλεσμα αὐτῆς καὶ δή καὶ ὡς πλαίσιον ἀσφαλείας τῆς μυστηριακῶς συγκροτηθείσης καὶ συνεχῶς συγκροτουμένης διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι κοινότητος[18]. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ

---

16. Βλ. Vl. Lossky, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 219-220.

17. Κατὰ τὸν καθηγ. Κ. Μουρατίδην: «Ἐκ τούτου καθίσταται σαφές, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀχωρίστου, ἀλλὰ καὶ ἀσυγχύτου συνδέσεως καὶ ἐξαρτήσεως τοῦ δικαίου τῆς Χάριτος, θεωρουμένης ἐξ ἐπόψεως τοῦ ἐνιαίου θεανθρωπίνου τῆς Ἐκκλησίας Ὀργανισμοῦ προσλαμβάνει τὸ δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας τὸν προεχόντως πνευματικὸν καὶ ἅγιον καὶ τοῦτ' αὐτὸ μυστηριακὸν καὶ λειτουργικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα» (Τὸ Δίκαιον τῆς Χάριτος, σελ. 11).

18. Κατὰ τὸν Κ. Μουρατίδην: «Ἀλλ' ἡ σύνδεσις Χάριτος καὶ νόμου ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοργανώσει ἐκδηλοῦται ἐξαιρέτως εἰς τὴν μυστηριακὴν συγκρότησιν τῆς ἐπὶ γῆς στρατευομένης ἐκκλησίας καὶ δὴ καὶ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος, τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἥτις καὶ συνιστᾶ τὸ κέντρον καὶ τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως προσδίδουσα εἰς τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δίκαιον προεχόντως μυστηριακὸν καὶ τοῦτ' αὐτὸ λειτουργικὸν χαρακτῆρα» (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 10).

Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν κανονικὴν τάξιν ὡς κάτι τὸ ἐξωτερικόν, τρόπον τινὰ ὡς μίαν πρακτικὴν ἀνάγκην, ὅπως ἐκδέχονται οἱ πλείονες τῶν διαμαρτυρομένων[19], χωρὶς θεολογικήν, ἐκκλησιολογικὴν καὶ μυστηριακὴν βάσιν.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Κύριος πρῶτον ἐκάλεσε τοὺς μαθητάς Του νὰ εἶναι μετ' Αὐτοῦ ὡς Ἐκκλησία παραδώσας μάλιστα καὶ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ ἔπειτα ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν. Ἡ Ἐκκλησία δηλ. ἀποτελεῖ τὸ αἴτιον τῆς Κανονικῆς τάξεως καὶ ἱερατικῆς ἐξουσίας αὐτῆς καὶ ὄχι τὸ ἀντίθετον.

Ἡ σχέσις τῆς Κανονικῆς τάξεως πρὸς τὴν ἐν τῷ Μυστηρίῳ τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ τοῖς λοιποῖς Μυστηρίοις συγκροτουμένην Ἐκκλησίαν εἶναι προφανής. Ἡ Κανονικὴ τάξις ἀποτελοῦσα τὴν δομὴν τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ, καὶ ἐὰν ὑπάρχῃ εἶναι ἐπιζήμιος, χωρὶς τὰ συγκροτοῦντα, συνάπτοντα καὶ ζωοποιοῦντα διὰ τοῦ Παναγίου Πνεύματος τὸ Σῶμα ἱερὰ Μυστήρια, ὧν κέντρον ἡ Θεία Εὐχαριστία. Κατὰ τὴν εὔστοχον ρῆσιν τοῦ Ν. Καβάσιλα : «Ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν μυστηρίων σημαίνεται»[20]. Ὁ ζῶν διὰ τῶν μυστηρίων ὀργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἔχῃ δομήν τινα, τάξιν, ὄργανα, ὅπως πᾶς ζῶν ὀργανισμός. Ἡ τάξις, δομή, ὄργανα καὶ αἱ διάφοροι λειτουργίαι ἐκφράζουν καὶ διασφαλίζουν τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Εἶναι τόσον γνήσια, ὅσον γνησίως ἐκφράζουν τὴν περιεχομένην ζωήν. Καὶ εἶναι τόσον χρήσιμα, ὅσον ἀποτελε-

---

19. Βλ. Lucas Vischer, - (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 367). Ἡ παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις ἔλλειψις τῶν βάσεων αὐτῶν ὁδηγεῖ αὐτοὺς εἰς σύγχυσιν κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Lucas Vischer. Κατὰ τοὺς διαμαρτυρομένους ἡ κοινότης συγκροτεῖται διὰ τῆς ἐξαγγελίας τοῦ Λόγου (καὶ ὄχι τῶν Μυστηρίων). Ἡ προτεραιότης τῆς ἐξαγγελίας τελικῶς ὡδήγησεν εἰς τὴν διάλυσιν πάσης κανονικῆς πειθαρχίας. Μέχρι σήμερον ἐνῷ ὑπάρχει συμφωνία παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις περὶ τῆς προτεραιότητος τοῦ Εὐαγγελίου ἔναντι πάσης μορφῆς τάξεως, καὶ ὡς ἐκ τούτου περὶ τοῦ ὅτι καμμία τάξις δὲν δύναται νὰ διεκδικήσῃ ὑψίστην ἐξουσίαν, ὡς ἐπίσης ὅτι καὶ τάξις τις εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα αὐθαιρέτων πρωτοβουλιῶν, ὑπάρχει ἀσυμφωνία περὶ τῶν κριτηρίων τῶν καθοριζόντων τὴν ὀρθὴν μορφὴν τῆς τάξεως. Ἡ πεποίθησις ἐν τούτοις, καθ' ἣν διὰ τῆς ἐξαγγελίας, ἐμμέσως χαράσσονται ὡρισμέναι κατευθύνσεις διὰ τὴν καθιέρωσιν τάξεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κερδίζει ἔδαφος. Αὐταὶ αἱ γραμμαὶ θὰ ἠδύναντο κατά τινα τρόπον νὰ ὀνομασθοῦν θεῖον δίκαιον (Ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 406).

20. P.G. 150, 452.

σματικῶς προστατεύουν τὴν ζωὴν αὐτήν. Ἐντεῦθεν ἡ σχέσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Κανονικὴν τάξιν αὐτῆς εἶναι σχέσις οὐσίας πρὸς μορφήν, τῆς μορφῆς ὅμως οὔσης ἀναγκαίας διὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς οὐσίας.

Ἡ ἀπὸ τῆς Μυστηριακῆς σκοπιᾶς θεώρησις τῆς Κανονικῆς τάξεως βοηθεῖ ἡμᾶς, νὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ τὴν προέλευσιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀσκουμένης ἐξουσίας τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἱεραρχίας, ὡς ἐξουσίας ὀφειλομένης καὶ ἑδραζομένης εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἐπισκόπου, ὡς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, ἐξ ἧς ἀπορρέει καὶ ἡ ἐκ μέρους αὐτοῦ ἀνάληψις καὶ τῶν ἐξουσιῶν τοῦ Χριστοῦ[21].

Ὁ θεολογικὸς χαρακτὴρ τῶν Κανόνων, ὅστις καθιστᾷ αὐτοὺς τί τό ὅλως διάφορον καὶ ὄχι ἁπλῶς τὸ ποιοτικῶς ἀνώτερον παντὸς κοσμικοῦ νόμου — εἰ καὶ οἱ Κανόνες δὲν στεροῦνται νομικῆς διατυπώσεως — ἐπιτρέπει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως ρυθμίζῃ τὰ ποιμαντικά της ζητήματα, ὄχι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Κανόνων μιᾶς ἀνθρωπιστικῆς ἀρχῆς, ἢ μιᾶς θρησκευτικῆς ἰδεολογίας, ἀκόμη καὶ μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ γραφειοκρατίας, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μένοντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ συνεχῶς σαρκουμένου ἐν τῷ Μυστηρίῳ τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Ἡ ἀντικατάστασις τῶν Κανόνων δι' ἀποφάσεων τῆς ἀτομικῆς βουλήσεως τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας σημαίνει καὶ ἀντικατάστασιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεανθρωπίνης βουλήσεως ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης πεπτωκυίας βουλήσεως αὐτοῦ, ἥτις ἀσθενὴς καὶ μὴ πεφωτισμένη οὖσα δὲν δύναται νὰ ἐκφράζῃ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ τὴν καθολικὴν ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ ἱεροὶ Κανόνες μαρτυροῦν περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς

---

21. Κατὰ τὸν Ἰω. Ζηζιούλαν: «Διὰ τοῦτο τὰ ἐκκλησιαστικὰ λειτουργήματα δὲν ἐννοοῦντο ὡς ὑφιστάμενα παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς ὡς μόνος Κύριος καὶ ἐξουσιαστὴς τῆς Ἐκκλησίας δὲν κυβερνᾷ παραλλήλως πρὸς μίαν ἐπίγειον ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν, ἀλλ' δι' αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ ... Οἱ λειτουργοὶ δὲν ἔχουν ἐξουσίαν εἰμὴ ὡς εἰκόνες καὶ ἐκπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο καθίστα τὴν Ἐκκλησίαν θεοκρατικὴν ἑνότητα... Οὕτω, χάρις εἰς τὴν εὐχαριστίαν καὶ διὰ τοῦτο κυρίως ἐν αὐτῇ, ἀνεπτύχθησαν ἐν τῇ ἀρχικῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ διάφορα λειτουργήματα, ἐξ ὧν καὶ προῆλθον αἱ διάφοροι «τάξεις» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐγεννήθη τὸ δίκαιον αὐτῆς ὡς αὐστηρῶς χριστοκεντρικὴ πραγματικότης. Ὅλα τὰ λειτουργήματα τοῦ Χριστοῦ ἀντανεκλῶντο ὡς ἱστορικαὶ πραγματικότητες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τρόπον δημιουργοῦντα τάξιν καὶ διὰ τοῦτο «τάξεις» (Ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, σελ. 49-50).

Ἐκκλησίας ὡς θεανθρωπίνης κοινωνίας, ἱστορικῶς πραγματοποιηθείσης καὶ πραγματοποιουμένης διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος μακρὰν κάθε ἰδεαλιστικῆς θεωρήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἐκ τούτου τοὺς ἱεροὺς Κανόνας δύνανται νὰ ἀρνοῦνται ὅσοι ἀρνοῦνται τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ συνεχῆ σάρκωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐχόμενοι ἐκκλησιολογικοῦ τινος μονοφυσιτισμοῦ, ἢ ὅσοι ἀσκοῦν θεολογίαν ἄγευστον ποιμαντικῆς πείρας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀγνοοῦν τὴν πραγματικότητα τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ δέον νὰ ποιμανθῇ καὶ νὰ μεταμορφωθῇ εἰς Βασιλείαν Θεοῦ.

Ἐν κατακλεῖδι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ θεολογικῶς ζῶσα Ἐκκλησία διατυποῖ Κανόνας ἐκφράζοντας τὴν θεολογίαν, ἤτοι τὴν Ἀλήθειαν αὐτῆς.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς οἱ ἱ. Κανόνες μαρτυροῦν διὰ τὴν Ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελοῦν μέρος ἢ στοιχεῖον τῆς Παραδόσεως αὐτῆς, μὴ δυνάμενοι, ὡς ἐκ τούτου, νὰ ἐκπέσουν εἰς πηγὴν τινὰ αὐτῆς ἐστερημένην κανονικοῦ κύρους[22].

22. Κατὰ τὸν Pierre L' Huiller: «Parce que, justement, notre corpus canonique constitute une partie intégrante de la Tradition, cela exclut on tout au moins rend guère concevable l' idée de promulguer un code qui réduirait les anciens textes canoniques à n' être plus qu' une source dépourvue de valeur normative propre» (ἔνθ ἀνωτ. σελ. 113).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Ἡ τήρησις τῶν ἱερῶν Κανόνων προϋπόθεσις τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐταξίας καὶ ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας.

Οἱ ἱ. Κανόνες ὁμιλοῦν περὶ «ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας» (στ΄ Β΄) ἢ περὶ «Κανονικῆς εὐταξίας» (α΄ Κυρίλλου), ἢ ἁπλῶς περὶ «τάξεως» (πστ΄ Καρθ.) βεβαιοῦντες ὅτι «τάξις ἐμπολιτεύεται τῇ ἱερωσύνῃ πᾶσιν ἀρίδηλόν ἐστι. Καὶ τὸ σὺν ἀκριβείᾳ διατηρεῖν τὰς τῆς ἱερωσύνης ἐγχειρήσεις Θεῷ εὐάρεστον» (ιδ΄ Ζ΄). Εἶναι ἄραγε δυνατὸν νὰ ἀρνηθῇ τις τὴν Κανονικήν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας ἐν ὀνόματι τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας; Μήπως ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας συνιστᾷ νέον ζυγὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον τῆς χάριτος; Ὀρθὴ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο προϋποθέτει κατ᾽ ἀρχὴν τὴν ἀπὸ Ὀρθοδόξου ἐπόψεως θεώρησιν τῆς ἐλευθερίας. Ποῖος ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ φύσις τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας; Ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθερία δὲν συνίσταται εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἰδιοτελοῦς προβολῆς τοῦ ἰδίου θελήματος, ἀλλ᾽ εἰς τὴν δυνατότητα τῆς διὰ τῆς ὑποταγῆς τοῦ ἰδίου θελήματος ἀποκατάστασιν κοινωνίας ἀληθοῦς ἀγάπης μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν Χριστῷ. Οὕτως ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθερία εἶναι κυρίως ἐλευθερία ἀπὸ τῆς διεστραμμένης ἀγάπης τοῦ ἑαυτοῦ μας, πραγμάτωσις τοῦ ἀληθοῦς ἑαυτοῦ μας, ἐν τῇ ὀρθῇ σχέσει ἡμῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθερία, ὡς ἐκ τούτου, προϋποθέτει τὴν ἀγάπην καὶ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποκατάστασιν οὐσιαστικῆς θεανθρωπίνης κοινωνίας προσώπων[1].

---

1. Κατὰ τὸν Σ. Ἀγουρίδην: «Ἡ ἐλευθερία ὅμως περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται (κατὰ τὴν βιβλικὴν ἀντίληψιν) εἶναι προπαντὸς καὶ κυρίως ἡ ἐπανατοποθέτησις καὶ ὁλοκλήρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς τάξεως τῶν πραγμάτων ποὺ ἐδημιούργησε διὰ τὴν ἀνθρωπίνην κοινότητα ὁ θεός. Ἄλλαις λέξεσιν, ἐλευθερία, κατὰ τὴν Βίβλον, εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ὁμαλὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὡς δουλεία παρουσιάζεται ὅ,τι καταστρέφει αὐτὴν τὴν τ ὴν τάξιν, ἤτοι ἕνας γενικῶς κακὸς προσανατολισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῆς ἀνθρω-

Ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοιαύτην μορφὴν σχέσεων θὰ ἦτο ἀδύνατος ἄνευ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις διὰ τοῦ Μεσσιανικοῦ Του ἔργου καὶ κυρίως διὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως ἔδωκε εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν δυνατότητα νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν διεστραμμένην ἀγάπην τοῦ ἑαυτοῦ του, τὴν αὐτόνομον καὶ ἐγωκεντρικὴν ζωὴν καὶ τὰς συνεπείας της — κυρίως τὸν θάνατον — ὡς καὶ ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κεχαριτωμένην κατάστασιν τῆς ἐλευθερίας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀπελευθερωθεῖσα καὶ συνεχῶς ἀπελευθερουμένη κτίσις εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ἐλευθερία πραγματοῦται ὡς καρπὸς τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐν τῇ χαρισματικῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, Σώματος Χριστοῦ, ὁ πιστὸς εὑρίσκει τὴν δυνατότητα τῆς ὀρθῆς σχέσεώς του μὲ τὸν Θεὸν καὶ μὲ τὸν ἀδελφόν του καὶ δι' αὐτὸ τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν του.

Οἱ ἱ. Κανόνες βοηθοῦντες τὸν πεπτωκότα ἄνθρωπον νὰ μένῃ ἐν ἑνότητι καὶ ἁρμονικῇ σχέσει μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν στεροῦν αὐτὸν τῆς ἐλευθερίας του, ἀλλὰ βοηθοῦν αὐτὸν εἰς τὴν βίωσιν αὐτῆς[2]. Οἱ Κανόνες ὑποδεικνύουν εἰς τὸν πιστὸν τὰ ὅρια τῆς

πότητος, μία κακὴ προσαρμογὴ ὡς πρὸς τὸν ἑαυτόν μας, τὸν πλησίον καὶ τὸν κόσμον καθόλου» (Ἡ ἐλευθερία τοῦ Χριστιανοῦ: ἐν Χριστιανικὸν Συμπόσιον, 1969 σελ. 132).

2. Πρβλ. καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ Ἰ ω. M e y e n d o r f f: «Ὁ Νόμος εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον βοηθεῖ τὴν ἁμαρτωλὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ οἰκοδομηθῇ ἐν τῇ Ἀληθείᾳ. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐσχατολογικῆς ἐκπληρώσεως δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη κανονικοῦ δικαίου καὶ δὲν θὰ ὑπάρχῃ κριτήριον. Ὅλοι θὰ βλέπωμεν τὸν Θεὸν. Ἐν τῷ μεταξύ ἐν τούτοις, ὁ νόμος παραμένει ἀναγκαῖος. Πιθανῶς τὸ πρόβλημα δύναται ἐδῶ νὰ περιορισθῇ τελικῶς εἰς μίαν συζήτησιν περὶ μιᾶς περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον «πραγματοποιηθείσης» ἐσχατολογίας. Μερικοὶ πιστεύουν ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἤδη μεταξύ μας καὶ αὐτὴ εἶναι μία βασιλεία ἐλευθερίας. Αὐτὴ ἡ Βασιλεία εἶναι ποὺ κάμνει τὴν Ἐκκλησίαν νὰ εἶναι Ἐκκλησία. Τώρα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιβάλῃ ἀπαντήσεις, δυνατὸν νὰ ἔχῃ κανονικὸν δίκαιον καὶ κριτήρια τὰ ὁποῖα βοηθοῦν τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐν τούτοις αὐτὰ τὰ κριτήρια εἶναι δευτερεύοντα ἢ περιφερειακά,διότι σκοπεύουν νά ἐκδηλώσουν αὐτὴν τὴν πραγματικότητα τῆς Βασιλείας, ὄχι νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν, καὶ ποτὲ δὲν ἠμποροῦν νὰ εἶναι ἀπόλυτα. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες εἶναι αἱ ἐκφράσεις αὐτῆς τῆς θεμελιώδους παρουσίας τῆς Βασιλείας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ βοηθοῦν τὰ μέλη τοῦ σώματος νὰ παραμείνουν ὁμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦν ποτὲ νὰ ἀντικαταστήσουν τὴν ἀλήθειαν καθ' ἑαυτήν. Οἱ νόμοι προορίζονται νὰ ἐκφράζουν τὴν ἀλήθειαν». (The Holy Spirit and the Church, ἐν John XXIII Lectures Vol. I, New York 1965, σελ. 75).

Ἐκκλησίας, ἐκτὸς τῶν ὁποίων ὑπάρχει τὸ χάος· ρυθμίζουν τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων χαρισματούχων λειτουργῶν καὶ τάξεων αὐτῆς σχέσεις, ὥστε οἱ πάντες νὰ ἐργάζωνται ἁρμονικῶς διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ἑνὸς Σώματος τοῦ Χριστοῦ· ἐπιβάλλουν τὴν ὀρθὴν θεραπευτικὴν μέθοδον διὰ τοὺς τραυματίζοντας τὴν ἑνότητα τοῦ σώματος καὶ ἐκπίπτοντας ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς. Τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παραμένον μὴ μεταμορφωμένον ἀνθρώπινον στοιχεῖον δημιουργεῖ «φιλονεικίας καὶ ταραχὰς» ἐν «τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ» (ιστ΄ ΑΒ΄) καί τινες ἐπιδιώκουν «τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν συγχεῖν καὶ ἀνατρέπειν λυμαινόμενοι αὐτὴν» (στ΄ Β΄). Ἡ ἀταξία ματαιώνει τὸν σκοπὸν τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ζοῦν ἐν κοινωνίᾳ ἀγάπης. Ἐντεῦθεν δὲν πραγματοῦται ἡ ὁριζόντιος καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας ὡς τριαδικῆς κοινωνίας ἀγάπης.

Οἱ ἱ. Κανόνες δὲν σώζουν ἀφ' ἑαυτῶν τὸν πιστόν. Βοηθοῦν ὅμως αὐτὸν νὰ μένῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν ἑνότητι μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν, ὥστε νὰ ἔχῃ τὴν δυνατότητα τῆς σωτηρίας. Οἱ Κανόνες ὡς ὅρια, δὲν ἐξαντλοῦν τὸ μέγα μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ χωρὶς αὐτοὺς ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐκφράζεται ὡς κοινωνία ἀγάπης, ὡς θεόσδοτος τάξις καὶ ἑνότης, ὡς ἁρμονικὸν σῶμα Χριστοῦ[3].

Οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν βλέπουν ἀντίθεσιν μεταξὺ Πνεύματος καὶ Τάξεως ἢ τῆς Ἐκκλησίας ὡς χαρισματικῆς κοινωνίας καὶ καθιδρύματος, καθ' ὡς βλέπουν συνήθως οἱ διαμαρτυρόμενοι[4], καθ' ὅσον τὸ

---

3. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς συμβαίνει εἰς τοὺς Κανόνας ὅτι καὶ μὲ τὰ Δόγματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν N. Glubokovsky «ἐκφράζουν αὐτὴ τὴ φύση τῆς χριστιανικῆς μας ζωῆς», εἶναι «οἱ κανόνες» τῆς «καινῆς κτίσεως», ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθοῦμε, εἶναι οἱ «νόμοι τῆς χριστιανικῆς μας ὑπάρξεως», οἱ «σταθερὲς βάσεις γιὰ τὸν ὀρθὸ βίο» καὶ τὰ «ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴν χριστιανική μας ζωή». Τὰ δόγματα ἐπιβεβαιώνουν τὴν νέα πραγματικότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι ἡ βάση, τὸ θεμέλιο, τὸ στήριγμα καὶ ἡ περιφρούρηση τῆς χριστιανικῆς ἑνότητας στὴν ἐκκλησία, ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ὁ «στῦλος καὶ τὸ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας» κατὰ τὸν Παῦλο (Α΄ Τιμοθ. γ΄ 15), (Α. Ράντοβιτς, Ἡ Καθολικότης τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐν: Μαρτυρία Ὀρθοδοξίας, 1971, σελ. 94).

4. Κατὰ τὸν Ἰω. Ζηζιούλαν: «Ὁ ἐπιχειρούμενος πολλάκις διαχωρισμὸς μεταξὺ πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ τάξεως ἐξικνούμενος μέχρι ἀντιθέσεως μεταξὺ τῶν δύο, ὥστε ἡ τάξις νὰ θεωρῆται ὡς ὁ καταστροφεὺς τοῦ πνεύματος ἐν τῇ ἀρχικῇ Ἐκκλησίᾳ, δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ ... Αἱ ἀρχικαὶ εὐχαριστιακαὶ συνάξεις, κατὰ συνέπειαν, δὲν ἐγνώρισαν ἀντίθεσιν μεταξὺ πνεύματος καὶ τάξεως, χαρίσματος καὶ ἱεραρχίας, διότι ἱεραρχικαὶ τάξεις ἄνευ πνευματικοῦ χαρίσματος δὲν ἐννοοῦντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην» (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 51-52).

Ἅγιον Πνεῦμα καθιστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν σῶμα, ὅπερ βεβαίως σημαίνει ὀργανισμὸν μὲ δομὴν καὶ τάξιν καὶ ὄχι ἀταξίαν καὶ χάος[5]. Ἐφ' ὅσον δέ, κατὰ τὸν Ἰω. Meyendorff, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δημιουργεῖ τὸ Σῶμα ὡς ἓν ὅλον καὶ ὄχι, ἁπλῶς, ἓν ἀτομικὸν μέρος τοῦ Σώματος, τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι ζωὴ τοῦ ὅλου Σώματος. Αὐτὸ συνεπάγεται ὅτι αἱ διάφοροι λειτουργίαι τοῦ Σώματος, ὡς καὶ τὰ μέλη τοῦ Σώματος, εἶναι εἰς κατάστασιν ἀλληλεξαρτήσεως. Οἱ νόμοι τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι τὰ κριτήρια, κατὰ τὰ ὁποῖα αὐταὶ αἱ ἀλληλεξαρτήσεις τῶν διαφόρων διακονιῶν καὶ λειτουργιῶν τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ πραγματοποιοῦνται[6].

Ὅταν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ποιμένες καὶ ποίμνιον, καθίστανται ἀνάξιοι τῶν δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀποκρούουν τὴν ἐνέργειαν Αὐτοῦ, ἐνέργειαν φέρουσαν ἁρμονίαν εἰς τὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐν ταπεινοφροσύνῃ παραδοχῆς ὑπὸ πάντων τῆς Κανονικῆς τάξεως αὐτῆς, τότε τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐκπίπτουν εἰς ἀταξίαν, δυσαρμονίαν, ἔριδας, φατρίας, χάος, ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ βλασφημεῖται τὸ Ὄνομα τοῦ Θεοῦ μεταξὺ τῶν ἀπίστων. Ἐν τῇ καταστάσει αὐτῇ ὑπάρχει «ἐλευθερία» κατὰ τὴν μὴ χριστιανικὴν ἔννοιαν, ἤτοι ἕκαστος πράττει κατὰ τὸ νοσηρὸν αὐτοῦ θέλημα. Παρὰ ταῦτα πάντες ὑποτάσσονται εἰς τὰ πάθη των καὶ χάνουν τὴν δυνατότητα τῆς ἐν Χριστῷ Ἐλευθερίας καὶ τῆς πραγματώσεως ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ κατάστασις αὐτὴ μαρτυρεῖ περὶ τῆς βοηθείας, ἣν παρέχουν οἱ ἱ. Κανόνες ἐφαρμοζόμενοι διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας.

Οἱ Πατέρες καὶ οἱ Κανόνες αὐτῶν ὁμιλοῦν διὰ τὴν τοιαύτην κατάστασιν κατὰ τρόπον χαρακτηριστικόν: Οὕτως οἱ Πατέρες τῆς ἐν Γάγγρᾳ Συνόδου ἐξ ἀφορμῆς τῆς αἱρέσεως τῶν Εὐσταθιανῶν γράφουν ὅτι: «Ἕκαστος γὰρ αὐτῶν ἐπειδὴ τοῦ κανόνος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐξῆλθεν, ὥσπερ νόμους ἰδιάζοντας ἔσχεν», τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ διάσπασις αὐτῶν καὶ ἡ υἱοθέτησις ἀντιτιθεμένων δυναμικῶν ἀντιλήψεων: «Οὔτε γὰρ κοινῇ γνώμῃ αὐτῶν ἁπάντων ἐγένετο· ἀλλ' ἕκαστος,

---

5. Βλ. John Meyendorff: The Spirit in the New Testament, especially in St. Paul, is not at all oposed to order but it gives, rather to order its true criterion. It creates Church order. The order is something which coincides with the action of the Holy Spirit in the Church» (The Holy Spirit in the Church, 68-75).

6. Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 70-71.

ὅπερ ἂν ἐνεθυμήθη, τοῦτο προσέθηκεν ἐπὶ διαβολῇ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἑαυτοῦ βλάβῃ» (Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους). Ὁ Μ. Βασίλειος ὡσαύτως λέγει: «Πάνυ με λυπεῖ, ὅτι ἐπιλελοίπασι λοιπὸν οἱ τῶν Πατέρων κανόνες, καὶ πᾶσα ἀκρίβεια τῶν ἐκκλησιῶν ἀπελήλαται· καὶ φοβοῦμαι μὴ κατὰ μικρὸν τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ὁδῷ προϊούσης, εἰς παντελῆ σύγχυσιν ἔλθῃ τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα...» (πθ΄ Μ. Βασιλείου). Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι τὴν κρίσιν ταύτην ἐξήνεγκεν ὁ Μ. Βασίλειος περὶ ἑνὸς ζητήματος, ὅπερ θὰ ἐθεωρεῖτο ὑφ᾽ ἡμῶν ὅλως ἀσήμαντον, ἤτοι περὶ τῆς ὑπὸ τῶν χωρεπισκόπων ἀναδείξεως τῶν ὑπηρετῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἄνευ ἐξετάσεως καὶ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.

Ὁ Ἅγ. Κύριλλος ἐκθέτει θετικῶς τὰ ἀγαθὰ τῆς κανονικῆς εὐταξίας: «Ἕκαστα τῶν καθ᾽ ἡμᾶς πραγμάτων, ὅταν εὐθὺ φέρηται κανονικῆς εὐταξίας οὐδένα μὲν ἡμῖν ἐντίκτει θόρυβον, ἀπαλλάττει δὲ καὶ τῆς παρά τινων δυσφημίας, μᾶλλον δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν εὖ φρονούντων εὐφημίας ἡμῖν προξενεῖ. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀποδέξοιτο ψῆφον ἀπροσκλινῆ, ἥπερ ἂν γένοιτο παρά τινων; ἢ πῶς τό κρίνειν ὀρθῶς καὶ ἐννόμως οὐκ ἀνεπίπληκτον ἔσται, μᾶλλον δὲ παντὸς ἐπαίνου μεστόν;...» (α΄ Κυρίλλου).

Ὁ Ἅγ. Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης βλέπει τὴν κανονικὴν τάξιν ὡς ἐξασφαλίζουσαν τὴν συνοχὴν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς Ἁγ. Τριάδος, καθιστῶσαν αὐτὴν ἀντίτυπον τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας: «Καὶ ἵνα ἐπὶ παραδείγματος δηλώσω τὸ πᾶν, καθὼς ἡ παντουργικὴ ἁγία Τριάς, τὸν πρῶτον καὶ ὑλικὸν τοῦτον κόσμον δημιουργήσασα μὲ διαφόρους φυσικοὺς κανόνας τῶν στοιχείων αὐτὸν συνηρμόσατο, ἐξ ὧν ἡ τάξις καὶ ἐκ τῆς τάξεως ἡ συνοχὴ τοῦ παντὸς διασώζεται, καὶ γίνεται καθὼς εἶπεν ὁ Ὀρφεύς, ὅλη ἡ κτίσις μία μουσικὴ συμφωνία ἐκ διαφόρων κανόνων, ὥσπερ ἔκ τινων πολυειδῶν καὶ πολυμιγῶν φθόγγων ἀνακρουομένη, τοιουτοτρόπως ἡ αὐτὴ Τριὰς καὶ τὸν δεύτερον τοῦτον καὶ νοητὸν κόσμον τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας κατασκευάσασα, μὲ τοὺς ἱεροὺς τούτους καὶ θείους Κανόνας συνέστησεν αὐτὸν καὶ συνέπηξε· ἐξ ὧν ἡ τῶν Πατριαρχῶν ἀποτίκτεται εὐταξία, ἡ τῶν Ἀρχιερέων ἁρμονία, ἡ τῶν Ἱερέων κοσμιότης, τῶν Διακόνων ἡ σεμνοπρέπεια, τῶν Κληρικῶν ἡ σεβασμιότης, τῶν Μοναχῶν ἡ εὐρυθμία, τῶν Πνευματικῶν πατέρων ἡ πρὸς διόρθωσιν ἀπαιτουμένη γνῶσις, τῶν βασιλέων ἡ παρὰ πάντων ὀφειλομένη τιμή, καὶ πάντων ἁπλῶς, τῶν χριστιανῶν ἡ πρέπουσα χριστιανοῖς διαγωγὴ καὶ κατάστασις καὶ καθολικῶς εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἱερῶν τούτων Κανόνων ἡ κάτω ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία γίνεται μίμημα καὶ ἐκσφράγισμα τῆς οὐρανίου

ἱεραρχίας. Καὶ αἱ δύο ὁμοῦ ἱεραρχίαι ἀποκαθιστῶνται μία, ἓν μέλος ἀνακρουομένη ἐναρμόνιόν τε καὶ πάγχορδον. Ἔκβαλε τοὺς κανόνας τῶν στοιχείων ἀπὸ τὴν ὑλικὴν κτίσιν, καὶ παρευθὺς λύεται ἡ τάξις, καὶ λυομένης τῆς τάξεως, ὅλον τὸ πᾶν ἀφανίζεται. Ἔκβαλε καὶ τοὺς ἱεροὺς τούτους Κανόνας ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ παρευθὺς ἐπεισέρχεται ἡ ἀταξία, καὶ ἐκ τῆς ἀταξίας ἅπασα ἡ ἱερὰ αὐτῆς διακόσμησις ἀφανίζεται»[7].

Κατὰ τὴν θεολογικὴν κρίσιν τοῦ Ἁγ. Νικοδήμου ἡ ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ τάξις, ἡ ἐν τῇ ἐπιγείῳ Ἐκκλησίᾳ τάξις καὶ ἡ ἁρμονία τῆς οὐρανίου Ἐκκλησίας ἔχουν ὡς κέντρον καὶ πηγὴν των τὸν Πανάγιον Τριαδικὸν Θεόν. Ὁ Ἅγ. Νικόδημος δύναται νὰ βλέπῃ τὸν κόσμον ἐν ἑνότητι. Τελικὸς σκοπὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας εἶναι ἡ δόξα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Οὕτω τὰ πάντα ἐπιστρέφουν εἰς τὴν πηγὴν καὶ ἀφετηρίαν των: «Ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν»[8]. Οὕτως ἡ ἐκκλησιαστικὴ εὐταξία δὲν εἶναι μιὰ ἐξωτερικὴ πειθαρχία ἑνὸς ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, ἀλλ' ἡ διὰ τῆς ἐπιγείου Ἐκκλησίας φανέρωσις τῆς οὐρανίου Ἐκκλησίας ἐν ἑνότητι καὶ τάξει λατρευούσης τὸν Θεόν.

Ὁποία ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου προβολὴ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος εἰς βάρος τοῦ θείου διαπιστοῦται ἐκ τῶν συμβαινόντων παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις, οἱ ὁποῖοι διὰ τοὺς γνωστοὺς λόγους ἠρνήθησαν τὴν καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ προέλευσιν τῆς Κανονικῆς τάξεως. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ ἡ ὁμολογία διαμαρτυρομένου θεολόγου: «Ἡ ἔμφασις (παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις) τοποθετεῖται τόσον μονοπλεύρως ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὥστε ἡ τάξις ἠμπορεῖ νὰ ἀμελῆται, ἢ ἀκόμη νὰ παρακάμπτεται. Οἱ Προτεστάνται χαρακτηρίζονται ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ μίαν ἔλλειψιν δυνάμεως δι' ἀντίστασιν (εἰς τὴν ἀναρχίαν), διότι αὐτοὶ τείνουν νὰ ἀθετοῦν τὴν κανονικὴν τάξιν ἐν ὀνόματι τοῦ Εὐαγγελίου ἀκριβῶς ἐκεῖ,

---

7. Πηδάλιον, Ἐν Ἀθήναις 1908, σελ. 10, Πρβλ. καὶ τὰ ἑξῆς, (σελ. 13): «Ταῦτα περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ἡμῶν, ὦ ἐπίσκοποι. Ὑμεῖς δὲ ἐμμένοντες αὐτοῖς σωθήσεσθε καὶ εἰρήνην ἕξετε, ἀπειθοῦντες δὲ κολασθήσεσθε, καὶ πόλεμον μετ' ἀλλήλων ἕξετε, δίκην τῆς ἀνηκοΐας τιννῦντες» (Οἱ Ἀπόστολοι ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῶν κανόνων).

8. Α' Κορινθ. ιε' 28. Ὁμοίως γράφει καὶ ὁ Βαλσαμών: «Τάξις συνέχει πάντα τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια πολλῷ δὲ πλέον τὸ τῆς εὐταξίας καλόν, εἰς τοὺς ἱερουργοῦντας πολιτευόμενον θεραπεύει τὸν Θεὸν» (Ρ.Π.Σ., τ. Β', σελ. 616). Πρβλ. καὶ ἑρμηνείαν Πηδαλίου σελ. 48 καὶ ὑποσημ. σελ. 49.

ὅπου θὰ ἔδει νὰ ὑποστηρίζεται πρὸς χάριν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ ἀπουσία τῶν κοινῶς παραδεκτῶν κριτηρίων διὰ τὴν τάξιν ὁδηγεῖ εἰς αὐθαιρεσίαν. Ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς μονοπλεύρου ἐμφάσεως εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἐκπίπτουν εἰς τὸ ἐπίπεδον μιᾶς χωρὶς πνεῦμα μηχανικῆς γραφειοκρατίας. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὸ ἀνάγουν, σχεδὸν εἰς ἀρχὴν ὅτι καμμία προσοχὴ δὲν πρέπει νὰ δίδεται εἰς κανονικὰ ζητήματα, ὁ πειρασμὸς εἶναι ἰσχυρὸς νὰ λύσουν τὰ προβλήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως συμφώνως πρὸς καθαρῶς πραγματιστικὰς θεωρήσεις. Ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τῆς τάξεως δογματικοῦ χαρακτῆρος, αἱ δυνάμεις ποὺ εἶναι παροῦσαι εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν γραφειοκρατίαν ἀποκτοῦν ἐν εὐρὺ ἐλεύθερον πεδίον[9].

Εἶναι ὅλως ἀξιοσημείωτον τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἄρνησις τῆς Κανονικῆς τάξεως ὁδηγεῖ εἰς τὸ ὅλως ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου ἀποτέλεσμα, ἤτοι τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος ἐπὶ τοῦ θείου ἢ ἄλλως τοῦ ἀνθρωπίνου νόμου ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ὁρολογίαν τῶν Διαμαρτυρομένων.

Ἐννοεῖται ὅτι παρὰ τὴν ἐμμονὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν κανονικὴν παράδοσιν αὐτῆς δὲν ἐλλείπουν καὶ εἰς τὸν χῶρον της αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ νοσηρὰ βούλησις μὴ ἀναγεννημένων ἐκπροσώπων της περιφρονεῖ τὴν θεανθρωπίνην βούλησιν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκφράζουν αὐτὴν οἱ ἱεροὶ Κανόνες καὶ ἐπιδιώκει τὴν παρὰ τοὺς κανόνας διευθέτησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἢ καὶ τὴν διαστρέβλωσιν τῶν Κανόνων πρὸς ἰδιοτελῆ χρῆσιν αὐτῶν. Ὡς λέγει ὁ ι' τῆς ΑΒ' : «Οἱ τοῖς πάθεσιν ἑαυτοὺς ἐκδότους παραστήσαντες, οὐ μόνον τὴν ἀπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων τιμωρίαν οὐ φρίττουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκείνων καταρχεῖσθαι τετολμήκασι. Στρεβλοῦσι γὰρ αὐτούς, καὶ πρὸς τὸ ἐμπαθὲς αὐτῶν ἀποκιβδηλεύουσι τοῦ θελήματος· ἵνα τῇ φιλοτιμίᾳ τῆς ἐμπαθείας, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, μὴ μόνον ἀνεύθυνον αὐτοῖς, ᾖ τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ θεῖον νομίζοιτο» (ι' τῆς ΑΒ')[10]. Ἡ ἐμπαθὴς αὐτὴ κατάστασις δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ

---

9. Lucas Vischer, ἔνθ. ἀνωτ.

10. Τοιαύτην διαστροφὴν ἐπεχείρησε καὶ ὁ ὑποστηρίζων τὴν δυνατότητα τῆς «ἀθέσμου κοινωνίας πρὸς δυοῖν ἀδελφὰς» βασιζόμενος εἰς διάταξιν τοῦ Λευϊτικοῦ ἐπιτρέπουσαν τὸν γάμον εἰς τὴν ἀδελφὴν τῆς τελευτησάσης. Πρὸς αὐτὸν ἀπαντᾶ ὁ Μ. Βασίλειος: «Πρὸς δὴ τοῦτο, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἐρῶ, ὅτι, ὅσα ὁ νόμος λέγει τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ· ἐπεὶ οὕτω γε καὶ περιτομῇ καὶ σαββάτῳ καὶ ἀποχῇ βρωμάτων ὑποκεισόμεθα. Οὐ γὰρ δή, ἐὰν μὲν τι εὕρωμεν συντρέχον ἡμῶν ταῖς ἡδοναῖς, τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας τοῦ νόμου ἑαυτοὺς ὑποθήσομεν, ἐὰν δέ τι φανῇ

ὑψωθῇ εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν διὰ τῆς ἐν ταπεινώσει ἀποδοχῆς τῆς Κανονικῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας.[11]

Διὰ τῆς ὑπακοῆς εἰς τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας δύναται ὁ Χριστιανὸς νὰ ἀσκῆται εἰς τὴν συμμόρφωσιν τῆς βουλήσεώς του πρὸς τὴν θείαν βούλησιν διὰ τὴν ἀνύψωσιν εἰς τὸ καθ' ὁμοίωσιν. Ἡ ἀσκητικὴ ὁδὸς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι μακρὰ καὶ ἐπίπονος. Πρέπει τις νὰ μάθῃ νὰ ὑπακούῃ ἐξ ἀγάπης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν λειτουργὸν αὐτῆς, πνευματικόν του πατέρα, διὰ νὰ ἐθισθῇ εἰς τὴν ἀποταγὴν τοῦ ἰδίου θελήματος καὶ τὴν ἐν ἀγάπῃ τήρησιν τοῦ θείου θελήματος, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ κατὰ Χριστὸν ἐλευθερία. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἤδη εἰς τὸν παράδεισον ἐζητήθη ἀπὸ τοὺς πρωτοπλάστους νὰ τηρήσουν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐλευθερία των θὰ ἐδοκιμάζετο διὰ τῆς ὑπακοῆς καὶ θὰ καθίστατο καὶ προσωπικόν των ἄθλημα καὶ κατάκτησις. Ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἀνάγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Πρόκειται περὶ ἑνὸς παραδόξου. Ἡ ἐλευθερία προϋποθέτει τὴν ἰδικήν μας διὰ τῆς ἀσκήσεως ἀναζήτησιν αὐτῆς καὶ ἡ ἄσκησις προϋποθέτει τὰς ἐντολάς[12]. Ὡς διδάσκει χαρακτηριστικῶς ὁ Ἅγ. Μᾶρκος ὁ Ἀσκητής : «Ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας διδάσκει πᾶσαν ἀλήθειαν· καὶ οἱ μὲν πολλοὶ τοῦτον κατὰ γνῶσιν ἀναγινώσκουσιν, ὀλίγοι δὲ νοοῦσιν αὐτόν, κατὰ ἀναλογίαν τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας... Ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας διὰ μὲν γνώσεως ἀληθοῦς ἀναγινώσκεται, διὰ δὲ ἐργασίας τῶν ἐντολῶν νοεῖται, πληροῦται δὲ διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Χριστοῦ[13].

Περὶ τῆς σχέσεως ἐλευθερίας καὶ κανονικῆς εὐταξίας μαρτυρεῖ καὶ ὁ ΙΔ' Κανὼν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ διασφαλίζων τὸ αὐτο-

---

βαρὺ τῶν νομίμων, τότε πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν ἀποδραμούμεθα» (Κανὼν πζ').

11. Κατὰ τὸν Σ. Ἀγουρίδην: «ἡ ἐλευθερία τοῦ χριστιανοῦ, ὡς συνεχὴς πορεία πρὸς τὴν ἐσχατολογικὴν τελείωσιν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ ἐνῷ εἶναι χαρισματικὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, εἶναι συγχρόνως συμμόρφωσις καὶ πρὸς ὡρισμένην τάξιν, πρὸς τὸν «νόμον τῆς ἐλευθερίας» (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 134).

12. Κατὰ τὸν Ἀμφιλ. Ράντοβιτς: «Στὸν Ὀρθόδοξον χῶρο αὐτῆς τῆς καθολικότητας, πρόκειται γιὰ μιὰ ἐλευθερία, ποὺ πηγάζει παράδοξα ἀπὸ τὴν ὑπακοή. Ἡ ὑπακοὴ εἶναι πραγματικὰ ἐκείνη, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν καθολικὴ κοινωνία μὲ τὴν ἀφαίρεση τῆς ἐγωϊστικῆς ἀπομόνωσης καὶ τὴν οἰκείωση τῆς καθολικῆς Ἀλήθειας». (Ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 23).

13. Φιλοκαλία, τόμ. Α' σελ. 98.

κέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου· («δι' ἑαυτῶν τὰς χειροτονίας — οἱ τῶν κατὰ τὴν Κύπρον προεστῶτες — τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων ποιούμενοι»). Καινοτομίαι εἰσαγόμεναι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς ἅπτονται «τῆς τῶν πάντων ἐλευθερίας». Αἴτια τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀντιοχείας εἰς τὰ δίκαια τῶν προεστώτων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου εἶναι «τὰ κοινὰ πάθη», τὰ ὁποῖα «μείζονος δεῖται τῆς θεραπείας, ὡς καὶ μείζονα τὴν βλάβην φέροντα». Τοιοῦτον πάθος εἶναι «ὁ τῦφος τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας», ὁ ὁποῖος παρεισδύει «ἐν ἱερουργίας προσχήματι». Οἱ Πατέρες ἀπορρίπτουν τὰς τοιαύτας ἀντικανονικὰς ἐπεμβάσεις διὰ νὰ διατηρήσουν «τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον » τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κύπρου μὲ ἀπώτερον σκοπόν «μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἣν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων ἐλευθερωτής».

Ἡ ἐκκλησιολογικὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ὁ κανὼν οὗτος, εἶναι σημαντική. Ἡ ἐλευθερία τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν προεστώτων αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀρθῆς σχέσεως μεταξὺ αὐτῶν, ἣν καθορίζουν οἱ ἱεροὶ Κανόνες. Ἡ ἐλευθερία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δὲν εἶναί τι τὸ ἀπροσδιόριστον καὶ ἀφηρημένον, ἀλλ' ἡ ἐκ Θεοῦ κατάστασις τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ ἐν τῇ ὁποίᾳ καλεῖταί τις νὰ εἰσέλθῃ, διὰ νὰ τοποθετηθῇ ὀρθῶς ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ σώματος. Αἱ σχέσεις αὗται δὲν βασίζονται ἐπὶ νομικοῦ τινος πνεύματος καὶ ἐξωτερικοῦ κανόνος, ἀλλ' ἀποτελοῦν τὴν ἔκφρασιν τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὡς «κοινωνίας ἀγάπης». Σκοπὸς τῶν ρυθμιζόντων τὰς σχέσεις ταύτας ἱ. Κανόνων δὲν εἶναι ἡ κατίσχυσις καὶ ὑπαγωγὴ τῶν πάντων εἰς ἕνα νόμον, ἀλλ' ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ θεσμὸς τῆς οἰκονομίας, ὅστις διαφοροποιεῖ τὸ δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ δίκαιον τῆς συναγωγῆς[14]. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν τὸν πη΄ τῆς ΣΤ΄ («μὴ εἰσάγειν κτῆνος ἐν Ἐκκλησίᾳ»), ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει τὴν κατ' οἰκονομίαν εἰσαγωγὴν κτήνους εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐὰν παραστῇ ἀνάγκη, καὶ τοῦτο διότι «τὸ γὰρ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον γενέσθαι ἐκδιδασκόμεθα ὥστε διὰ πάντων προτιμητέαν ἡγεῖσθαι τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν τε καὶ ἀπάθειαν».

Χαρακτηριστικὸν τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας τὸ ὁποῖον ἐκφράζουν οἱ ἱεροὶ Κανόνες εἶναι καὶ διατάξεις τινὲς μαρτυροῦσαι διὰ

14. Βλ. Κ. Μουρατίδου. Τὸ Δίκαιον τῆς Χάριτος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 10.

τὴν ὑπὸ τῶν Κανόνων ὑπέρβασιν τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς των, ὅπερ ἠγνόει παντελῶς τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας, τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων, ὑφ' ἣν ἔννοιαν γνωρίζει αὐτὰ τελευταίως ἡ ἀνθρωπότης. Οὕτω κατὰ τὸν η' τοῦ Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ· «οἱ ἀπὸ παλλακίδος, ἢ διγάμων, ἢ τριγάμων τικτόμενοι παῖδες, ἐὰν ἄξιον ἱερωσύνης ἐνδείξωνται βίον χειροτονοῦνται». Ὁμοίως διὰ τοῦ ρη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου ὁρίζεται. : «Ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ νόμος ἐδόθη, ἵνα ἐλευθέρᾳ προαιρέσει ἕκαστος τῆς χριστιανότητος τὴν ἄσκησιν ἀναδέξηται»[15]. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ δεσμεύῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἕτερον πρόσωπον δι' «ἀλόγου δεσμοῦ» ἐπεμβαίνων εἰς τὴν ἔλευθερίαν καὶ εὐθύνην αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν ζ' ἐρώτησιν πρὸς τὸν Νικόλαον Κωνσταντινουπόλεως : «Ἡγούμενος τελευτῶν κατέλιπεν ἕτερον ἀνθ' ἑαυτοῦ καὶ δεσμήσας αὐτὸν μὴ ὑποχωρῆσαι· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος καταγνοὺς ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, ὑπεχώρησε. Τί γοῦν χρὴ ποιῆσαι περὶ τοῦ δεσμοῦ;». Ὁ Πατριάρχης ἀπήντησεν : «Ἄλογος ὁ δεσμὸς καὶ διὰ τοῦτο ἀνίσχυρος, καὶ ὁ δεσμευθεὶς ἀπολυθήσεται ἀρχιερεῖ προσελθών, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπαγγείλας».

---

15. Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ, ἥτις συμπίπτει μετὰ τῶν ἄλλων ἑρμηνευτῶν : «Αἱρετὴν εἶναι χρὴ τὴν ἀρετήν, ἀλλ' οὐ βεβιασμένην, οὐδ' ἀκούσιον. Διὸ καὶ τοὺς ἀναδεχομένους τὸν Χριστιανισμόν, ἐλευθέρᾳ προαιρέσει καὶ αὐτεξουσίως ἐνομοθετήθη προσιέναι τῇ πίστει, ἀλλὰ μὴ βίᾳ μηδ' ἐξ ἀνάγκης· τὰ γὰρ ἀναγκαστικῶς καὶ βιαίως γινόμενα, οὐ βέβαια, οὐδὲ μόνιμα» (Σ.Ρ.Π., Γ' 559-560). Παρεκκλίσεις ἀπὸ τοῦ Κανόνος αὐτοῦ δὲν συνιστοῦν τὸ ἦθος τῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Δυνατότης καὶ προϋποθέσεις μεταβολῆς καὶ προσαρμογῆς τῶν ἱ. Κανόνων εἰς τὰς συγχρόνους ποιμαντικὰς ἀνάγκας.

Ἡ θεώρησις τῶν ἱ. Κανόνων ὡς κειμένων θεολογικῶν ἅμα καὶ ποιμαντικῶν παρέχει τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος τοῦ μεταβλητοῦ τῶν ἱερῶν Κανόνων, ὅπερ τίθεται μὲ ἰδιαιτέραν ὀξύτητα εἰς τὰς ἡμέρας μας. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ καινοτομία τις καὶ συγχρονισμὸς εἰς τοὺς Κανόνας πρὸς θεραπείαν τῶν συγχρόνων ἀναγκῶν;

Ὁ θεολογικὸς χαρακτὴρ τῶν ἱ. Κανόνων, ἐκφραζόντων τὴν αἰωνίως ἀμετάβλητον φύσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἀληθείας αὐτῆς, ἐπιβάλλει νὰ ἀπαντήσωμεν ἀρνητικῶς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν δογματικὴν ἀλήθειαν, ἥτις ὑπόκειται ὡς βάσις τῶν Κανόνων. Κάθε μεταβολὴ τῆς θεολογίας τῶν Κανόνων θὰ ἐσήμαινε καὶ ἀλλοίωσιν τῆς Ἀληθείας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔκπτωσιν ἀπὸ τῆς θεανθρωπίνης πραγματικότητος αὐτῆς.

Εἴδομεν ἐν τοῖς πρόσθεν, πῶς ὁμιλοῦν αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι περὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν Κανόνων, συνείδησις, ἥτις διατηρεῖται ζῶσα μέχρι σήμερον εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ὡς χαρακτηριστικῶς ἐκφράζει αὐτὴν ὁ ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης: «Αὕτη ἡ βίβλος (τὸ Πηδάλιον) εἶναι ἡ μετὰ τὰς Ἁγίας Γραφάς, ἁγία Γραφή, ἡ μετὰ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, Διαθήκη. Τὰ μετὰ τὰ πρῶτα καὶ θεόπνευστα, δεύτερα καὶ θεόπνευστα λόγια. Αὕτη ἐστὶ τὰ αἰώνια ὅρια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ νόμοι οἱ ὑπάρχοντες εἰς τὸν αἰῶνα... τοὺς ὁποίους σύνοδοι οἰκουμενικαί τε καὶ τοπικαὶ διὰ πνεύματος ἁγίου ἐθέσπισαν... Αὕτη ὡς ἀληθῶς ἐστι, καθὼς αὐτὴν ἐπωνομάσαμεν, τὸ Πηδάλιον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου αὕτη κυβερνωμένη ἀσφαλῶς, τοὺς ἐν αὐτῇ ναύτας καὶ ἐπιβάτας, ἱερωμένους τε λέγω καὶ λαϊκούς, πρὸς τὸν ἀκύμαντον παραπέμπει τῆς ἄνω

βασιλείας λιμένα. Αὕτη ἐστὶν ὁ καρπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον τόσοι... Πατριάρχαι ἵδρωσαν, τόσοι ἀρχιερεῖς θεοφόροι, καὶ πνευματοφόροι ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ὡδοιπόρησαν (καὶ γηραλέοι καὶ ἀσθενεῖς πολλάκις ὑπάρχοντες) καὶ συνόδους οἰκουμενικάς τε καὶ τοπικὰς συνεκρότησαν καὶ τόσοις χρόνοις ἐμόχθησαν»[1].

Ἐν τούτοις ὁ Ποιμαντικὸς χαρακτὴρ τῶν Κανόνων συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ μεταβλητοῦ ὄχι τῆς θεολογίας, ἢ τῆς οὐσίας, ἢ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τοῦ γράμματος, ἢ τοῦ τύπου, ἢ τῆς μορφῆς τῶν Κανόνων, ὁσάκις ἡ ὕπαρξις νέων συνθηκῶν διαμορφοῖ νέαν ποιμαντικὴν κατάστασιν χρήζουσαν εἰδικῆς ἀντιμετωπίσεως. Εἰς ἑκάστην μεταβολὴν ἐν τούτοις πρέπει νὰ τηρεῖται ἀναλλοίωτος «ὁ νοῦς τῶν Πατέρων»[2]. Ἄρνησις τοῦ μεταβλητοῦ τοῦ γράμματος τῶν Κανόνων θὰ ἀπετέλει ἄρνησιν αὐτῶν τῶν Κανόνων, ἐφ' ὅσον θὰ κατεδίκαζε αὐτοὺς νὰ μὴ ἀφοροῦν τὰς συγκεκριμένας ποιμαντικὰς καταστάσεις καὶ συνθήκας, τὰς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία ἑκάστοτε ἀντιμετωπίζει.

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ προσλαμβάνῃ ἑκάστην ἱστορικὴν ἐποχὴν καὶ νὰ μεταμορφοῖ αὐτὴν εἰς τὰς ἰδικάς της θεανθρωπίνους διαστάσεις. Τὸ γράμμα τῶν Κανόνων ἀποτελεῖ τὸ ἑκάστοτε σημεῖον συναντήσεως τοῦ αἰωνίου πνεύματος τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν δεδομένην ἱστορικὴν στιγμήν, ὥστε ἡ ἱστορία νὰ εὑρίσκῃ τὴν λύτρωσιν της ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον Σύνοδοι κηρύξασαι τὸ ἀναλλοίωτον καὶ τὸ ἀκαινοτόμητον τῶν Κανόνων προγενεστέρων Συνόδων δὲν ἐδίστασαν νὰ μεταβάλλουν τὸ γράμμα αὐτῶν, διὰ νὰ καταστήσουν τοὺς Κανόνας ποιμαντικῶς ἀποτελεσματικοὺς καὶ ἄρα ἐπικαίρους καὶ σωστικούς.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑπάρχει εὐρυτάτη συμφωνία διακεκριμένων Ὀρθοδόξων ποιμένων καὶ κανονολόγων. Τὴν παράθεσιν ἐνδεικτικῶς τῶν γνωμῶν αὐτῶν κρίνομεν ἀναγκαίαν λόγῳ τῆς κρισιμότητος καὶ ἐπικαιρότητος τοῦ ὑπ' ὄψιν θέματος.

Οὕτως ὁ Διδυμοτείχου Φιλάρετος Βαφείδης ἔγραφεν: «Ἐν τῇ

---

1. Πηδάλιον σελ. ιστ'. Βλ. καὶ Κ. Μουρατίδου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς Ὀρθοδοξίας, Ἀθῆναι 1972, ἔνθα ἐκφράζεται ἡ ἰδία περὶ τῶν Κανόνων συνείδησις.

2. Τοῦτο ἐκφράζουν π.χ. οἱ πατέρες τῆς Στ' Οἰκουμ. Συνόδου διὰ τοῦ ιστ' Κανόνος αὐτῶν διορθώσαντες τὸν ιε' τῆς Νεοκαισαρείας τὸν ὁρίζοντα ἑπτὰ διακόνους εἰς ἑκάστην πόλιν.

μελέτη καὶ τῇ κρίσει περὶ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κύρους αὐτῶν δέον πάντοτε νὰ ἐμβλέπωμεν δύο τινά, τὸ πνεῦμα καὶ τὸν ἀληθῆ ἠθικὸν σκοπόν, ὃν προέθετο ἡ νομοθετοῦσα Ἐκκλησία καὶ τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος, ὑφ' ἃ παρεστάθη οὗτος ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας· ὁ ἠθικὸς σκοπὸς καὶ τὸ πνεῦμα εἶναι πάντοτε ἀναλλοίωτα καὶ αἰώνια, μεταβλητὰ δὲ καὶ διορθώσιμα τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή· οἱ θεμελιώδεις κανόνες οἱ ἐκφράζοντες τὰς ριζικὰς ἀρχὰς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὸ ἀληθὲς αὐτῶν πνεῦμα πρέπει νὰ διακρίνωνται τῶν ἱστορικῶν μορφῶν, τῶν καιρικῶν συνθηκῶν καὶ ἀναγκῶν τοῦ βίου, δέον νὰ ἀποχωρίζωνται τὸ πνεῦμα τὸ ἐνοικοῦν ἐν τοῖς κανόσιν ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς καὶ παραστάσεως, αἱ ἰδέαι αἱ κυριαρχοῦσαι ἐν τοῖς κανόσιν ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτῶν παραστάσεως»[3].

Ὁμοίως πρεσβεύει καὶ ὁ N. Affanasiev : «Τὰ δόγματα δὲν ἀφοροῦν τὴν καιρικὴν ὕπαρξιν (temporal) (τῆς Ἐκκλησίας) ἐνῶ οἱ κανόνες εἶναι καιρικοί. Ἡ χρονικὴ αὕτη ἄποψις δὲν περιορίζει ἐν τούτοις τὴν θεόπνευστον φύσιν των, ἐφ' ὅσον τὸ καιρικὸν δὲν ἀφορᾷ αὐτὴν τὴν φύσιν. Εἶναι καιρικοὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἐφαρμόζονται εἰς αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι καιρικόν, τὰς ἱστορικὰς μορφὰς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὑπάρξεως. Ἡ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ἐκφράζουν οἱ κανόνες, εἶναι ἀπόλυτος, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῶν Κανόνων δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου αὐτὴ ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς μίαν δεδομένην ἱστορικὴν μορφὴν τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας»[4].

Ὁ Καθηγούμενος τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἱ. Μονῆς Διονυσίου π. Γαβριὴλ ἐκ τῆς μακρᾶς ἐξομολογητικῆς του πείρας βεβαιοῖ ἐπίσης ὅτι : «Μεταξὺ τῶν Κανόνων τούτων εἶναι μερικοὶ ἀπροσάρμοστοι διὰ τὴν ἐποχήν μας, καὶ τοῦτο, οὐχὶ λόγῳ γραμματικῆς διατυπώσεως, ἔτι δὲ περισσότερον ὡς ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἄπαγε, ἀλλὰ λόγῳ ἀλλαγῆς συνθηκῶν...»[5].

---

3. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν Συνόδων καὶ δὴ τῶν Οἰκουμενικῶν, (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. Γρηγ. ὁ Παλαμᾶς) Θεσσαλ/κη 1926, σελ. 29.

4. N. Affanasiev, The Canons of the Church : Changeable or unchangeable? 61-62.

5. Ὁδηγὸς Πνευματικοῦ καὶ ἐξομολογουμένου, Ἀθῆναι 1971, σελ. 81. Βλ. καὶ σελ. 84-86.

Διάκρισιν μεταξὺ οὐσίας - πνεύματος τῶν ἱ. Κανόνων, ὅπερ εἶναι αἰωνίου κύρους, καὶ γράμματος τῶν ἱ. Κανόνων, ὅπερ εἶναι μεταβλητὸν ποιεῖται καὶ ὁ καθηγητὴς Κωνστ. Μουρατίδης δεχόμενος ὅτι· «ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ φύσις τῶν ἱ. Κανόνων ὡς καὶ ὁ ἐπιδιωκόμενος ὑπ' αὐτῶν σκοπὸς οὐδόλως καλύπτει ὅλον τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκαλύψεως, οὐδὲ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν συστηματικὴν καὶ ἐξαντλητικῶς λεπτομερῆ ρύθμισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἑκάστοτε ἐμφανιζομένων προβλημάτων, εἰς τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον προσφορὰν τῆς αἰωνίου καὶ ἀμεταβλήτου οὐσίας τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως εἰς ἱστορικὰ σχήματα ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε ὑφισταμένων συνθηκῶν πρὸς εὐχερεστέραν ὑπὸ τῶν πιστῶν οἰκείωσιν τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως. Ἀλλ' ἡ ρύθμισις αὕτη συντελεῖται συμφώνως πρὸς τὴν ἐν γένει τῆς Ἐκκλησίας κανονικὴν τάξιν καὶ παράδοσιν οὐδέποτε δὲ ἐν ἀντιθέσει καὶ καταλύσει τῶν ἱερῶν αὐτῆς Κανόνων. Διότι ἕκαστος Κανὼν θεσπισθεὶς κατ' ἔμπνευσιν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἐκφράζει τὴν πληρότητα τῆς Ἀποκαλυφθείσης Ἀληθείας διὰ τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν, τὴν ὁποίαν ρυθμίζει καὶ συνεπῶς ἡ θέσπισις Κανόνος ἀντιθέτου περιεχομένου πρὸς τοὺς προηγουμένους θὰ συνίστα αὐτοαναίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας»[6].

Ὁ καθηγητὴς ἐξ ἄλλου Βλάσιος Φειδᾶς εἰς εἰδικὴν μελέτην του ἀναφερομένην εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν θέμα τονίζει ὅτι· «δέον νὰ θεωρηθῇ ἀναντίρρητον ὅτι οἱ ἱ. Κανόνες ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν ἀποτελοῦν τὴν καθ' ἑκάστην ἐποχὴν ἀσφαλῆ μαρτυρίαν τῆς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι αὐθεντικῆς προσαρμογῆς τοῦ περιεχομένου τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως εἰς τὴν ἱστορικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, διότι συνιστοῦν τὴν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἱστορικὴν ἔκφρασιν τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πάντοτε κατεχομένης καὶ βιουμένης ἀληθείας τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως» καὶ «ἐν τοῖς ἱ. Κανόσιν δὲν ἔχομεν μέρος μόνον τῆς ὅλης ἀληθείας, ἀλλ' ὅτι ἐν τούτοις διατυποῦται ἡ εἰδικὴ αὐθεντικὴ προοπτικὴ τῆς ὅλης ἀληθείας κατὰ προσαρμογὴν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς εἰς τὸ συγκεκριμένον περιεχόμενον τῆς ἐκ ταύτης παρεκκλίσεως ἢ καὶ παρανοήσεως, ἤτοι ἐν τοῖς ἱ. κανόσιν ἔχομεν εἰδικὴν προοπτικὴν οὐχὶ μέρους ἀλλὰ τῆς πληρότητος τῆς ἀληθείας»[7].

Ἔναντι τῆς ἀνωτέρω ἀπόψεως ἐκφραζούσης τὸ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα μόνον ὡς παραφωνίαι εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθοῦν

6. Τὸ αἰώνιον κύρος τῶν ἱερῶν Κανόνων, σελ. 60, πρβλ. καὶ σελ. 61, 38.

7. Ἱστορικοκανονικαὶ καὶ ἐκκλησιολογικαὶ προϋποθέσεις ἑρμηνείας τῶν ἱ. Κανόνων, σελ. 31 καὶ 32.

ἀκραῖαι θέσεις, εἴτε περὶ τῆς δυνατότητος θεσπίσεως νέων Κανόνων ἀντιθέτων κατὰ τὸ πνεῦμα πρὸς τοὺς προγενεστέρους, εἴτε περὶ τοῦ ἀμεταβλήτου καὶ αὐτοῦ τοῦ γράμματος τῶν ἱ. Κανόνων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν συγχρόνων ποιμαντικῶν ἀναγκῶν.

Αἱ δύο αὗται ἀκραῖαι ἀπόψεις, καίτοι ἀντίθετοι, συναντῶνται, διότι καθιστοῦν τὸ ποιμαντικὸν ἔργον μὴ ἀποτελεσματικὸν διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Ἀμφότεραι αἱ θέσεις ἐδράζονται ἐπὶ μὴ ὀρθοδόξου ἐκκλησιολογίας. Διὰ τοὺς πρώτους ἡ παραδοθεῖσα πίστις δὲν δύναται νὰ μεταμορφώσῃ τὸν σύγχρονον κόσμον. Ζητεῖται μᾶλλον ἡ μεταμόρφωσις τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ κόσμου, παρὰ τοῦ κόσμου διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἱστορικῶς παρεδόθη ἡμῖν. Διὰ τῆς δευτέρας, ἡ Ἐκκλησία τοῦ παρελθόντος δὲν δύναται νὰ συναντήσῃ καὶ μεταμορφώσῃ τὸν σύγχρονον κόσμον, διότι ὀφείλει νὰ διατηρήσῃ τὰ παλαιὰ ἱστορικὰ σχήματα καὶ ἐνδύματα ἀδιαφοροῦσα διὰ τὰ νέα ἱστορικὰ σχήματα. Προέχει ἡ διατήρησις καὶ συντήρησις τοῦ γράμματος.

Κάθε ἐν τούτοις γνησία ποιμαντικὴ προσαρμογὴ καὶ ἀνανέωσις τῆς Κανονικῆς παραδόσεως φρονοῦμεν ὅτι ἀπαιτεῖ ἐκτὸς τῆς ὀρθῆς ἑρμηνείας τῶν Κανόνων[8] καὶ τὰς ἑξῆς προϋποθέσεις :

α) Δέον νὰ μὴ ὑπερτονίζεται τὸ στοιχεῖον τῶν ἱστορικῶν μεταβολῶν ἕνεκα τῶν ὁποίων εἶναι ἀναγκαία καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς μορφῆς τῶν Κανόνων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον συντελοῦνται ραγδαῖαι μεταβολαί, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὑπάρχουν μεταβολαὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν, νοοτροπίαν καὶ τὴν ἐν γένει στάσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἑτερόδοξος χριστιανωσύνη ἀνησυχεῖ ὑπερβαλλόντως διὰ τὰς ἀλλαγὰς αὐτάς, ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ πανικοβάλλεται ζητοῦσα τὴν ἄμεσον ἀλλαγὴν καὶ τῶν δομῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτις δὲν ἀφήνει ἀνεπηρέαστον καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις πολλά, μένουν ἀναλλοίωτα λόγῳ τοῦ βασικῶς ἀναλλοιώτου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ὑπαρξιακῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀκόμη καὶ διὰ τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, δι' ἃς ὑπάρχει ἀλλαγή, ἰσχύει ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναλογίας, καθ' ἣν ἡ δοθεῖσα ὑπὸ τῶν Κανόνων λύσις δι' ὡρισμένα ποιμαντικὰ προβλήματα παλαιοτέρων ἐποχῶν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, δι' ἄλλα παράλληλα σύγχρονα προβλήματα. Τοῦτο ἰσχύει ἐπὶ

---

8. Περὶ τῶν προϋποθέσεων ὀρθῆς ἑρμηνείας τῶν Κανόνων, βλ. ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 51-54. .

παραδείγματι διὰ τὰς περιπτώσεις μεταστροφῆς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν ἐκ τῶν αἱρέσεων προερχομένων[9].

β) Τὸ αἴτημα περὶ μεταβολῆς τῆς μορφῆς τῶν Κανόνων εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς πρόφασις διὰ τὴν ἀλλαγὴν καὶ τῆς δογματικῆς ἀληθείας τῶν Κανόνων[10]. Εἶναι δυνατὸν θεολόγοι ἐχόμενοι φιλελευθέρων τάσεων καὶ μὴ ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, δεχόμενοι μίαν περιεκτικὴν ἐκκλησιολογίαν, ἤτοι ἐκκλησιολογίαν μὴ περιορίζουσαν τὴν Ἀληθῆ Ἐκκλησίαν εἰς τὰ Κανονικὰ ὅρια τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, νὰ ζητοῦν τὴν μεταβολὴν τῆς μορφῆς Κανόνων τινῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐξίσωσιν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων, ἥτις μεταβολὴ προϋποθέτει τὴν ἀλλαγὴν καὶ τῆς δογματικῆς βάσεως. Κατάργησις ἐπὶ παραδείγματι τῶν Κανόνων τῶν ἀπαγορευόντων τὴν συμπροσευχὴν (οἰκουμενικοὶ ἑσπερινοί, δοξολογίαι κ.τ.ὅ.) μαρτυρεῖ καὶ διὰ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς ὑποκειμένης Ὀρθοδόξου Ἐκκλησιολογίας καὶ τῆς Ἀληθείας διὰ τὴν ὁποίαν οἱ Κανόνες οὗτοι μαρτυροῦν καὶ συγκεκριμένως τῆς ἀρχαίας πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ἡ αἵρεσις δὲν πρέπει ἐπ' οὐδενὶ νὰ ἀμνηστεύεται, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ὑπάρχῃ κοινωνία προσευχῶν ἢ μυστηρίων μετὰ τῶν αἱρετικῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει κοινωνία καὶ συμφωνία πίστεως. Τυχὸν κρατήσασα ἀντίθετος πρὸς τὸ δόγμα σύγχρονος πρᾶξις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσῃ ἀναγκαστικὸν λόγον μεταβολῆς τῶν Κανόνων[11].

γ) Ἡ προσαρμογὴ τῆς μορφῆς τῶν Κανόνων πρὸς τὰς συγχρόνους ἀνάγκας νὰ μὴ γίνῃ εἰς βάρος τῶν ἠθικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Εὐαγγελίου

---

9. Βλ. καὶ Pierre L' Huillier ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 114. Οὕτως ὁ ιη' τῆς Γ' ὁ διαλαμβάνων περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Κύπρου δεικνύει τὸ δικαίωμα τῶν ἐπισκόπων νὰ ἐκλέγουν τὸν πρῶτον αὐτῶν. Ὁ δ' τῆς Β' κατ' ἀναλογίαν σημαίνει ὅτι δὲν ἰσχύουν μυστήρια τελεσθέντα ὑπὸ ἀντικανονικῶν κληρικῶν.

10. Κατὰ τὸν Pierre L'Huillier: «elles proviennent souvent d' une opposition disparate formée de toux ceux que gênent les canons : Théologiens libéraux qui ne goûtent guère les règles strictes proscrivant la communication in sacris avec les hétérodoxes ; clercs en rupture d' allégeance canonique ; évêques entendant diriger leurs diocèses comme bon leur semble ; etc...» (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 109).

11. Βλ. Βαρθολ.Ἀρχοντώνη, Περὶ τὴν κωδικοποίησιν τῶν ἱ. Κανόνων, σελ. 73, ὑποστηρίζοντος τὴν ἀντίθετον ἄποψιν.

ἢ τοῦ ἀσκητικοῦ ἤθους τῆς Ὀρθοδοξίας, ὡς φαίνεται ὅτι ζητοῦν τινές[12]. Ἡ εἰσβολὴ τοῦ οὐμανιστικοῦ, ἀνθρωποκεντρικοῦ πνεύματος εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸ φρόνημα ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς διασπορᾶς, ὠθεῖ αὐτοὺς εἰς ἀναζήτησιν μορφῶν ποιμαντικῆς δράσεως, ἥτις δὲν προϋποθέτει μετάνοιαν καὶ ἀγῶνα διὰ τὴν ἀπάρνησιν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μεταβολὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ἓν εἶδος ἐγκοσμιοκρατικοῦ πολιτιστικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ σχήματος, προσηρμοσμένου πρὸς τὰς συγχρόνους πραγματιστικὰς καὶ ὑλιστικὰς ἀντιλήψεις.

δ) Τὴν ἀνάληψιν τοιαύτης πρωτοβουλίας ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ὀργάνου, ἤτοι τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Μόνον μία ἀληθὴς Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἶναι δυνατὸν νὰ ὁμιλήσῃ, ὡς στόμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀσκήσῃ ἔργον δημιουργικόν, ἐξ ἐπόψεως Κανονικῆς, τροποποιοῦσα κανόνας παλαιοτέρων Συνόδων, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν συγκεκριμέναι ποιμαντικαὶ ἀνάγκαι ἀπαιτοῦσαι αὐτό, καὶ ὑπὸ τὰς ὡς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας προϋποθέσεις.

Μία ἀληθὴς Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Παρακλήτου καὶ ἔχουσα τὴν μαρτυρίαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφράσῃ τὸ αὐθεντικὸν φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ τοπικαὶ Σύνοδοι δύνανται νὰ ἀποφασίζουν διὰ ζητήματα τοπικῆς σημασίας δι' ἀποφάσεων μὴ ἐρχομένων εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ καθολικῶς παραδεδεγμένα εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἡ ἐσχάτως ὅμως ληφθεῖσα ἀπόφασις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας περὶ μεταδόσεως τῶν ἁγίων μυστηρίων εἰς τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς καὶ Παλαιοπίστους, ἔστω καὶ ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους, ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν

12. Ἀρχιεπ. Θυατ.Ἀθηναγόρα Ὀρθ. Κήρυξ 87-88 (1972) 4. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις καὶ κυρίως τὴν ἄποψιν ὅτι οἱ Κανόνες εἶναι ἀνεφάρμοστοι λόγῳ τῆς αὐστηρότητός των ἀπαντᾶ ὁ Pierre L' Huillier: Χαλάρωσις ἔναντι τῶν κανόνων δεικνύει μίαν ἠθικὴν ἀμβλυνσιν καὶ ἀπώλειαν τῆς κατανοήσεως τῆς ἁμαρτίας. Ἡ ἀρχαία πειθαρχία ἐχαλαρώθη διὰ τοῦ Κανονικοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ. Περισσότερον ἐπιεικὴς ἀντιμετώπισις τῶν ἐπιτιμίων εἶναι μέχρι ἑνὸς ὡρισμένου σημείου ἐπιθυμητή, ἐφ' ὅσον τὰ ἐπιτίμια εἶναι θεραπευτικὰ μέσα. Ἀλλὰ μία συστηματικὴ ἄφεσις (indulgence) δυνατὸν νὰ ἔχῃ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα. Εἶναι προδοσία τοῦ ἀσκητικοῦ πνεύματος τῆς Ὀρθοδοξίας. Χαλαροῦντες περαιτέρω τὴν πειθαρχίαν τῶν ἐπιτιμίων κάνετε τὴν ἐκκλησιολογικὴν κοινωνικὴν σημασίαν τῆς εὐχαριστίας ὀλιγώτερον ὀξεῖαν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πιστῶν. Ἡ ἐξομολόγησις τείνει νὰ ἐλαττωθῇ εἰς μίαν ἁπλῆν τυπικότητα προετοιμασίας διὰ τὴν θ. Κοινωνίαν (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 116).

πρὸς τὴν παραδεδομένην ὀρθόδοξον ἐκκλησιολογίαν καὶ ἀποτελεῖ, ὡς ἐκ τούτου, ἀνεπιτυχῆ προσπάθειαν ποιμαντικῆς προσαρμογῆς τῆς Κανονικῆς παραδόσεως.

Ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις νομίζομεν, ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ προσαρμογὴ καὶ μεταβολὴ τῆς μορφῆς, ὡς καὶ ἡ θέσπισις νέων Κανόνων πρὸς ἀληθῆ καὶ σωστικὴν συνάντησιν τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν ἐποχήν μας. Ἀλλαγὴ χωρὶς τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις φρονοῦμεν ὅτι δυνατὸν νὰ «συγχρονίσῃ» τὴν ποιμαντικὴν χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἐπίκαιρον, δηλ. σωστικήν. Μόνον ὅ,τι σώζει τὸν κόσμον εἶναι ἀληθῶς ἐπίκαιρον, δηλ. ἀναγκαῖον διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ νὰ ὑπάρξῃ ὀρθὴ χρῆσις καὶ ἀξιολόγησις τῶν ἱ. Κανόνων ὑπὸ τῶν ἀσκούντων τὸ ποιμαντικὸν ἔργον ἀπαιτεῖται ἡ ἐκ μέρους αὐτῶν ἐσωτερικὴ κοινωνία πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἱ. Κανόνων καὶ τὴν καθόλου πίστιν τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ ἡ σημασία τῶν ἱ. Κανόνων διὰ τὸ σύγχρονον ποιμαντικὸν ἔργον, νὰ γίνῃ ἡ δέουσα οἰκονομία, ὅπου δεῖ, καὶ νὰ ὑπάρξῃ ἀνάλογος ρύθμισις διὰ τὰ σύγχρονα ποιμαντικὰ ζητήματα. Τυχὸν ἐξωτερικὴ γνῶσις τῶν Κανόνων εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἴτε εἰς τὴν ἀπόρριψιν αὐτῶν, εἴτε εἰς τὴν ἐκνομίκευσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ Ποιμὴν ὅστις ἔχει ἐσωτερικῶς μορφωθῆ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἱ. Παραδόσεως, ἀναφαίρετον στοιχεῖον τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ Κανονικὴ παράδοσις, γνωρίζει ἐσωτερικῶς καὶ διὰ φωτισμοῦ τοῦ Παναγίου Πνεύματος τὸν τρόπον τῆς ὀρθῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἱ. Κανόνων. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ εἶναι ζῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ κατευθύνει αὐτὴν εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ἱ. Κανόνων, κατευθύνει καὶ σήμερον τοὺς συνεργούντας Αὐτῷ διὰ μετανοίας ποιμένας εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν αὐτῶν. Ἡ δυσκολία δὲν εὑρίσκεται τόσον εἰς τὸ ἀσυγχρόνιστον τῶν ἱ. Κανόνων, ὅσον εἰς τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν νὰ ζήσωμεν κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἱ. Κανόνων, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τῆς Ὀρθοδόξου παραδόσεως. Ἐλλείπουν, ὡς ἐκ τούτου, αἱ προϋποθέσεις καὶ τὰ κριτήρια διὰ τὴν ὀρθὴν ἀξιολόγησιν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν καὶ κάθε μεταβολὴ τῶν ἱ. Κανόνων ὑπὸ μὴ συνδεομένων ἐσωτερικῶς πρὸς τὴν Παράδοσιν ποιμένων καὶ θεολόγων θὰ ὡδηγεῖτο εἰς ἀποτυχίαν. Προέχει, ὡς ἐκ τούτου, ἡ κατὰ τὴν πατερικὴν ρῆσιν «καλὴ ἀλλοίωσις» τῶν ποιμένων ἐν τῷ φωτὶ τῆς Παραδόσεως, ἥτις καὶ θὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν γνησίαν καὶ αὐθεντικὴν ἀνανέωσιν τῆς Κανονικῆς Παραδόσεως.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ὑπὸ τῶν ἱ. Κανόνων ρύθμισις τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Ἡ Ἱερωσύνη, οἱ Ποιμένες καὶ τὰ προσόντα αὐτῶν κατὰ τοὺς ἱ. Κανόνας.

α. Ἡ φύσις καὶ ἀποστολὴ τῆς Ἱερωσύνης.

Τὴν εὐθύνην καὶ τὸ λειτούργημα τῆς διαποιμάνσεως τοῦ πιστοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἀναλαμβάνουν διὰ τῆς χειροτονίας των οἱ Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι ὁ Ἐπίσκοπος καὶ ὁ Πρεσβύτερος καὶ ὁ τούτων βοηθὸς ἐν τῇ διακονίᾳ τῶν Μυστηρίων διάκονος (ιη΄ τῆς Α΄), χαρακτηριζόμενοι καὶ ὡς «προεστῶτες» αὐτῆς (α΄ Ἀντιοχ.).

Οἱ ἱ. Κανόνες διακρίνουν τὰς ἐξῆς τάξεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ : Ἱερωμένους ἢ ἱερατικοὺς (ἐπισκόπους - πρεσβυτέρους - διακόνους), κληρικοὺς (ὑπηρέτας - ψάλτας - ἐφορκιστὰς - θυρωροὺς - ἀναγνώστας),(κδ΄ Λαοδ.)[1] καὶ λαϊκοὺς (οζ΄ ΣΤ΄., κζ΄ Λαοδ.)[2]. Πρὸς τούτοις ἕτεροι κανόνες προσθέτουν καὶ τοὺς ἀσκητάς. Ἡ διάκρισις αὕτη δὲν εἶναι ὀντολογική, καθ' ὅσον πάντες διὰ τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῶν ἁγίων Μυστηρίων κοινωνοῦν τῆς θείας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, καθιστάμενοι μέτοχοι τῆς σωζούσης χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς Βασιλείας Του, καὶ διάκονοι τοῦ θελήματός Του καὶ τῆς Ἐκκλησίας Του, ἀλλὰ λειτουργικὴ λόγῳ τῆς ἰδιαιτέρας διακονίας ἑκάστου εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ[3].

---

1. Κατὰ τὸν λγ΄ τῆς ΣΤ΄: «Ἀλλὰ μηδέ τινα τῶν ἁπάντων συγχωρεῖν ἐπ' ἄμβωνος, κατὰ τὴν τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένην τάξιν, τοὺς θείους τῷ λαῷ λόγους ἀντιφωνεῖν· εἰ μή τι ἂν ἱερατικῇ κουρᾷ χρήσηται ὁ τοιοῦτος, καὶ τὴν εὐλογίαν ὑπὸ τοῦ οἰκείου ποιμένος κανονικῶς ὑποδέξηται». Κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Κανόνος δέον καὶ σήμερον πάντες οἱ βοηθοῦντες εἰς τὴν θείαν λατρείαν νὰ λάβωσι τὸ προβλεπόμενον ἀξίωμα καὶ τὴν κουρὰν ὥστε νὰ ἔχουν χαριτωθῇ πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ λειτουργήματός των, συγκαταλεγόμενοι εἰς τὸν κλῆρον τῆς ἐνορίας.

2. Βλ. καὶ ἑρμην. Βαλσαμῶνος εἰς ι΄ ΣΤ΄.

3. Κατὰ τὸν Κ. Μουρατίδην: «Καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ σπουδαιοτέρα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διάκρισις εἰς κλῆρον καὶ λαὸν οὐδόλως αἴρει τὴν θεμελιώδη ταύτην ἀρχὴν τῆς ἰσότητος πάντων τῶν πιστῶν καὶ οὐδεμίαν εἰσάγει οὐσιαστικὴν δια-

Τὸ ἱερατικὸν λειτούργημα ἀποτελεῖ «Θεοῦ δωρεὰν» καὶ «χάρισμα» (ϛ' Μ. Βασιλ.), δωρηθὲν παρὰ τοῦ Σωτῆρος («παρ' ἐμοῦ φησίν, ἐδέξασθε τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα» Ἐγκυκλ. Ἐπιστ. Γενναδίου Κων/λεως) μὴ ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς δικαιοσύνης τοῦ λαμβάνοντος αὐτό, ἢ ἐκ τῆς κοινότητος ἀντιπροσωπευτικῷ δικαίῳ ἢ ἀκόμη καὶ ἐκ τοῦ χειροτονοῦντος, ὅστις δὲν ἐνεργεῖ ἐξ ἰδίας ἐξουσίας ἀλλ' ὡς ἐντελοδόχος τοῦ Ἀρχιποίμενος Χριστοῦ[4], καὶ «δώσει λόγον τῷ πάντων κριτῇ» (β' Κυρίλλου). Διὰ τοῦ διδομένου χαρίσματος ὁ ποιμὴν ἱκανοῦται ἵνα ποιμάνῃ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἱερωσύνη χαρακτηρίζεται ὡς «θεία» (ι' Σαρδ.) ἢ ὡς «τὸ θεῖον καὶ σεβάσμιον ὄνομα τῆς ἱερωσύνης» (κ' Σαρδ.).

Ὡς χάρισμα ἡ ἱερωσύνη εἶναι συνέχεια καὶ μετοχὴ εἰς τὴν μίαν καὶ μοναδικὴν ἱερωσύνην τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἔχει δωρηθῆ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Εἷς μόνον ἱερεὺς ὑπάρχει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ δὲ «ἄνθρωποι ἱερεῖς» τὴν ἱερατείαν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λειτουργοῦντες» (Κανὼν Καρχηδόνος).

Λειτουργοὶ τῆς ἱερωσύνης τοῦ Χριστοῦ εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον οἱ ἐπίσκοποι, διὸ καὶ ὡς ἱερεῖς ἢ «τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς» εἰς τοὺς ἱεροὺς Κανόνας χαρακτηρίζονται κυρίως οἱ Ἐπίσκοποι. (μθ', ξδ', πα' Καρθαγ.)[5]. Ὁ ἱερατικὸς χαρακτὴρ τοῦ λειτουργήματος τῶν ἐπισκόπων πιστοῦται ἐκ τῆς προεδρικῆς αὐτῶν θέσεως εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας («προεστάναι θείου θυσιαστηρίου» α' Κυρίλλου), ὅπερ εἶναι καὶ τὸ κεντρικὸν καὶ συστατικὸν τῆς Ἐκκλησίας Μυστήριον[6]. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑπεύθυνος διὰ

φορὰν» (Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα, σελ. 204). Βλ. ἐπίσης καὶ N. Affanassieff, The ministry of the Laity in the Church, ἐν: The Ecumenical Review, Vol. X, No 3, April 1958, σελ. 256.

4. Ἡ ἄποψις τοῦ Π. Εὐδοκίμωφ περὶ προελεύσεως τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν «θεανδρικὴ ὁλότητα τοῦ Σώματος» (Ὀρθοδοξία, σελ. 180) πρέπει νὰ συμπληρωθῆ διὰ νὰ ἐκφράζῃ τὴν ὀρθόδοξον ἄποψιν. Ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ἐκ τοῦ Σώματος. Τὸ σῶμα προσφέρει τὸν ὑποψήφιον ἐπίσκοπον εἰς τὸν Θεόν, Ὅστις διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καθιστᾷ αὐτὸν ἐπίσκοπον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

5. Ὁ κθ' τῆς Δ' ὁμιλεῖ διὰ «τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίαν τε καὶ ἱερωσύνην» οἱ δὲ ἀποστατήσαντες κηρύσσονται «ἀλλότριοι τῆς ἱερωσύνης» (β' Γ').

6. Περὶ τῆς ἐπισκοποκεντρικῆς εὐχαριστίας ἐμμέσους μόνον μαρτυρίας ἔχομεν ἐκ τῶν ἱ. Κανόνων καὶ δή καὶ τοῦ νε' Καρθαγ., καθ' ὃν ὑπάρχουν ἐπίσκοποι ἔχοντες ἕνα μόνον πρεσβύτερον, ὅστις καὶ δύναται ἐκλεγόμενος ἐπίσκοπος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ὑφ' ὃν διηκόνει ἐπίσκοπον.

τὴν μετάδοσιν «τῆς προσφορᾶς» (ιγ' Α'), τὴν ἐπιβολὴν καὶ διακανονισμὸν τῶν ἐπιτιμίων τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τῆς θείας κοινωνίας, τὴν ἀποδοχὴν τῶν μετανοούντων[7] (ιβ' Α') καὶ ἀποκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν, ὡς καὶ τὴν χειροτονίαν τῶν λειτουργῶν τῶν θείων Μυστηρίων.

Ἡ μοναδικὴ αὕτη ἱερατικὴ «λειτουργία καὶ φροντὶς τοῦ λαοῦ» (λστ' Ἀπ.) καθιστᾷ τοὺς ἐπισκόπους «ἰθυντὰς» ἢ «καθηγητὰς» (νγ' Καρθαγ.), «ἐπιστάτας τῶν τοῦ Σωτῆρος ποιμνίων»[8], «ποιμένας» («τῆς ἀρχιερωσύνης, δι' ἧς ποιμαίνειν ἐτάχθησαν», ιστ' ΑΒ'). Οὗτοι εἶναι οἱ «οἰκονομοῦντες» τὰς Ἐκκλησίας (στ' Β'). Ὡς οἰκονόμοι τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ οἱ ποιμένες δέον νὰ ἔχουν βαθεῖαν συνείδησιν, ὅτι δὲν ἀσκοῦν ἰδίαν ἐξουσίαν, ὡς χαρακτηριστικῶς διδάσκει καὶ ὁ ἱ. Χρυσόστομος: «Ὃ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ. Τουτέστιν, ἵνα μὴ τὰ δεσποτικὰ σφετερίσηται, ἵνα μὴ ὡς δεσπότης ἑαυτῷ ἐκδικῇ, ἀλλ' ὡς οἰκονόμος διοικῇ. Οἰκονόμου γὰρ τὸ διοικεῖν τὰ ἐγκεχειρισθέντα καλῶς· οὐχ αὑτῷ λέγειν εἶναι τὰ δεσποτικά, ἀλλὰ τοὐναντίον τοῦ δεσπότου τὰ ἑαυτοῦ»[9]. Εἶναι ἐπίσης τὰ κέντρα ἑνότητος τῶν ὧν προΐστανται ἐκκλησιῶν, ὡς εἰκόνες καὶ τύποι καὶ εἰς τόπον Θεοῦ, ἔχοντες τὴν φροντίδα πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων» «ὡς τοῦ Θεοῦ ἐφορῶντος» (λη' Ἀποστ.)[10].

Ἐντεῦθεν κατανοεῖται καὶ ἡ ἀπαίτησις τῶν Κανόνων περὶ ὑπάρξεως ἑνὸς μόνον ἐπισκόπου ἐν ἑκάστῃ ἐπισκοπῇ. Περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἐπίσκοποι θὰ ἐσήμαινε διάσπασιν τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν μελῶν αὐτῆς περὶ δύο ἢ καὶ περισσοτέ-

---

7. Κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα: «Μόνοις γὰρ τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ τοῖς ἐγχωρηθεῖσι παρὰ τούτων ἱερεῦσι, ἐφιλοτιμήθη ἄνωθεν τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν» (Σ.Ρ.Π., Β', 618).

8. Ἐπιστ. Γ' Οἰκουμ. πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ Σύνοδον.

9. Εἰς Α' Κορ. Ὁμιλ. 10, 2 P.G. 61, 84. Πρβλ. καὶ ἡμετέραν ἐργασίαν: Ἡ ποιμαντικὴ ἐξουσία εἶναι διακονία, ἐν: Ἐφημέριος, 2(1966) 53-57.

10. Κατὰ τὸν ἅγιον Νικόδημον: «Ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἀρχιερεὺς εἰς τύπον ὢν τοῦ Κυρίου καὶ κεφαλὴ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος αἰσθητὴ λογιζόμενος, πρέπει νὰ ἀπολαμβάνῃ περισσοτέραν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἱερωμένους τιμὴν» (Ἑρμην. εἰς τὸν νε' Ἀποστ., Πηδάλιον, σελ. 83). Πρβλ. καὶ Πηδάλιον, σελ. 382, σημ. 1 εἰς ιδ' Νεοκ., ὡς καὶ τοῦ ἁγ. Ἰγνατίου: «Μηδεὶς χωρὶς ἐπισκόπου τι πρασσέτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω ἡ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὖσα ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ» (πρὸς Σμύρν. VIII, 5 ΒΕΠΕΣ, 2,315).

ρους ἐπισκόπους, κέντρα ἑνότητος. (ιε' Ζ', η' Α', ιστ' τῆς ΑΒ')[11].

Τῆς ἱερωσύνης τοῦ Χριστοῦ μετέχουν καὶ οἱ πρεσβύτεροι, συμποιμαίνοντες καὶ συνδιοικοῦντες μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου τὰς ἐπισκοπὰς ἐν ταῖς ἐνορίαις. Οὗτοι ἀξιοῦνται ὡσαύτως «καθέδρας» καὶ «προεδρίας[12] συμμετέχοντες τοῦ χαρίσματος καὶ τῆς εὐθύνης τοῦ ἐπισκόπου διὸ καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῶν Κανόνων διὰ τὰ καθήκοντα τῶν πρεσβυτέρων ἐν πολλοῖς συμπίπτουν μὲ τὰς ἀφορώσας τοὺς ἐπισκόπους[13].

Ὁ ἐπίσκοπος, ὡς κέντρον ἑνότητος καὶ ζῶσα εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἐν ἑκάστῃ τοπικῇ Ἐκκλησίᾳ, μόνος αὐτὸς κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν τοὺς λειτουργοὺς τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας[14]. Τὸ δικαίωμα τοῦτο καθιστᾷ τὸν ἐπίσκοπον τὸ μοναδικὸν κέντρον ἑνότητος[15].

Ὁ ἐπίσκοπος συνάπτει οἱονεὶ γάμον μετὰ τῆς λαχούσης αὐτῷ ἐπισκοπῆς[16] διὸ καὶ οὗτος ὀφείλει ὅπως μὴ ἐγκαταλείπῃ «τῆς αὐθεν-

---

11. Βλ. Ἰω. Ζηζιούλα, ἔνθ' ἀνωτ.

12. κζ' Μ. Βασιλ. καὶ κστ' ΣΤ'.

13. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, ἐξαίρων τὴν θέσιν τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξαίρει ὡσαύτως καὶ τὴν θέσιν τοῦ πρεσβυτερίου, τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖ «ἀξιόπλοκον πνευματικὸν στέφανον» (Μαγνησ. XIII, 10) «θεοπρεπὲς πρεσβυτέριον» (Σμυρν. XII, 15) καὶ «τὸ γὰρ ἀξιονόμαστον ὑμῶν πρεσβυτέριον, τοῦ Θεοῦ ἄξιον, οὕτως συνήρμοσται τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς χορδαὶ κιθάρᾳ» (Ἐφεσ. IV) Πρβλ. Ἐφεσ. XX, 20, Μαγνησ., II, 5, Τραλλ. II, 5, Τραλλ. VII, 2, XIII, 5, Σμυρν. VIII Διατ. Ἀποστολ. Β' XXVIII, 35 (σύμβουλοι τοῦ ἐπισκόπου ... συνέδριον καὶ βουλὴ τῆς Ἐκκλησίας).

14. Ὀρθῶς τονίζει ὁ διαμαρτυρόμενος J. Heubach ὅτι «Χριστολογικῶς δέον νὰ νοηθῇ ἡ χειροτονία ... Δι' ὃ ὑπῆρξε μεγάλη πλάνη ὅτι μέχρι τοῦδε διεπραγματεύθη τις αὐτὴν ἀποκλειστικῶς ὡς θέμα τάξεως, λατρείας ἢ Δικαίου». (Die Ordination Zum Amt der Kirche, παρὰ Στ. Χαρκιανάκη, Περὶ τὸ Ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 47).

15. Ὁ θεσμὸς τῶν χωρεπισκόπων δὲν ἀναιρεῖ τὴν μοναδικότητα τοῦ Ἐπισκόπου, ἐφ' ὅσον οὗτοι δὲν κέκτηνται τὸ δικαίωμα τῆς χειροτονίας ἄνευ ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου (ι' Ἀντιοχ. η' Α', ιγ' Ἀγκυρ.) Δεύτερος δὲ ἐπίσκοπος εἰς ἐπισκοπὴν ἐνεργεῖ ὡς πρεσβύτερος. Πρβλ. ἑρμηνείαν λε' Ἀποστ., Πηδάλιον, 53-54.

16. Κατὰ τὸν ἅγ. Νικόδημον τὸν Ἁγιορείτην: «Ἀνακόλουθον γὰρ ἐστιν ὁ ποιμὴν νὰ ἦναι χωρὶς ποιμνίου, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος χωρὶς Ἐπισκοπῆς», σκοπὸς δὲ τῆς χειροτονίας δέον νὰ εἶναι πάντοτε «ἡ προστασία τοῦ λαοῦ» καὶ ὄχι ἡ «Φιλοτιμία καὶ ἡ Φιλοκέρδεια» (Πηδάλιον, ὑποσημ. 1 εἰς λζ' τῆς ΣΤ', σελ. 250). Ὁ θεσμὸς ὅθεν τῶν τιτουλαρίων Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν δὲν δικαιοῦται ἐκκλησιολογικῶς καὶ κανονικῶς.

τικῆς αὐτοῦ καθέδρας» καὶ «μὴ ἀμελεῖν τῆς φροντίδος καὶ τῆς συνεχείας τοῦ ἰδίου θρόνου» (οα' Καρθαγ.). Ἡ δὲ μετάθεσις ἐπισκόπου θεωρεῖται πνευματικὴ μοιχεία[17].

Οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι διὰ τῆς χειροτονίας των συνδέονται μετὰ Ναοῦ πόλεως, ἢ κώμης, ἢ Κοιμητηρίου, ἢ Μαρτυρίου, ἢ ἱδρύματος, ἢ Μονῆς, ἐὰν πρόκειται περὶ μοναχῶν. Χειροτονία κληρικοῦ ἀπολελυμένως γενομένη εἶναι ἄκυρος (στ' Δ'), ἐφ' ὅσον δὲν ἐξασφαλίζει ὀργανικὴν σύνδεσιν τοῦ χειροτονουμένου πρὸς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ πάντοτε ἔχει ὡς κέντρον ἑνότητος καὶ συνάξεων Ναόν τινα.

Τόσον ὁ ἐπίσκοπος ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ὅσον καὶ ὁ πρεσβύτερος ἐν τῇ κοινότητι, ἐν ᾗ διακονεῖ, εἶναι κέντρα, ἀλλὰ καὶ λειτουργοὶ τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας συνάγοντες περὶ τὸν Χριστὸν τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ[18]. Κατὰ τὸν Κ. Μουρατίδην «αἱ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διακρίσεις ὑφίστανται ἀκριβῶς πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἑνότητος τῶν μελῶν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐδόλως εἰς τὴν διαίρεσιν ἢ ἀντίθεσιν αὐτῶν»[19].

Οἱ λαβόντες τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης ὑπέχουν βαρείας εὐθύνας διὰ τὴν κατὰ Χριστὸν καθοδήγησιν καὶ αὔξησιν τοῦ ποιμνίου των[20]. «... Ἐπεὶ γάρ, ὡς ἅπαξ ἐγκεχειρισμένον ἱερατικὴν φροντίδα, ταύτης ἔχεσθαι μετ' εὐρωστίας πνευματικῆς, καὶ οἷον ἀνταποδύεσθαι τοῖς πόνοις καὶ ἱδρῶτα τὸν ἔμμισθον ἐθελοντὶ ὑπομεῖναι»[21]. Ἀποστολὴ τῶν ποιμένων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπισκόπων εἶναι ἡ «οἰκοδομὴ τῶν λαῶν»[22]

---

17. Κανόνες ἀπαγορεύοντες τὸ μεταθετὸν καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν παραίτησιν εἶναι οἱ: γ' Κυρίλλου, α', β' Σαρδ., ιδ' Ἀποστ.

18. Πρβλ. Γ. Καψάνη, Σχέδιον Ἐκκλησιολογικῆς καὶ θεολογικῆς θεμελιώσεως τῆς Ποιμαντικῆς, σελ. 31, καὶ Ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων, σελ. 98.

19. Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα ... σελ. 207

20. Κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομον: «Οὐκ οἱ ἔξωθεν μόνον ἄρχοντες ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶτες τῆς οἰκείας ἀρχῆς ὑφέξουσι τὸν λόγον καὶ μάλιστα οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπὶ πλέον τὰς πικρὰς καὶ βαρείας εὐθύνας ὑπέχοντες» (Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μύρια τάλαντα ..., P.G. 51, 23). Πρβλ. καὶ Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα ... σελ. 219, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑπευθύνου τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργημάτων.

21. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς Γ' Οἰκουμ. πρὸς τὴν ἐν Παμφιλίᾳ Σύνοδον περὶ Εὐσταθίου τοῦ γενομένου αὐτῶν Μητροπολίτου.

22. Κατὰ τὸν δ' τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου: «Παντὸς τοῦ χρησίμου καὶ ἀναγ-

καὶ ἡ καθοδήγησις αὐτῶν εἰς τὸν κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν παθῶν ἀγῶνα[23]. Ὅ,τι μετ' ἰδιαιτέρας ἐμφάσεως λέγουν οἱ β' καὶ γ' Κανόνες τῆς ΑΒ' Συνόδου περὶ τῆς διαποιμάνσεως τῶν μοναχῶν ἰσχύει ἀναμφιβόλως καὶ διὰ τὴν διαποίμανσιν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ βιούντων. Ὁ ποιμὴν ἐν πρώτοις δέον, «θεοφιλὴς» ὤν, νὰ ἔχῃ τὴν «πρόνοιαν τῆς ψυχικῆς σωτηρίας» τῶν ποιμαινομένων «ἀρτίως τῷ Θεῷ» προσάγων τὰς ψυχὰς αὐτῶν (β' ΑΒ'). Τοὺς ἀποδιδράσκοντας ἐκ τῆς Μονῆς (ἢ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐκκλησιαστικῆς ποίμνης) δέον νὰ ἀναζητῇ «μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας» καὶ νὰ ἀγωνίζεται «τῇ προσηκούσῃ καὶ καταλλήλῳ τοῦ πταίσαντος ἰατρείᾳ τὸ νενοσηκὸς ἀνακτᾶσθαι καὶ ἐπιρρωνύειν». Μὴ πράττων τοῦτο πρέπει νὰ ἀφορίζεται. «Εἰ γὰρ ὁ ζώων ἀλόγων τὴν προστασίαν ἐγχειριζόμενος, καὶ τοῦ ποιμνίου καταμελῶν, οὐκ ἀτιμώρητος καταλιμπάνεται. Ὁ τῶν τοῦ Χριστοῦ θρεμμάτων τὴν ποιμαντικὴν ἀρχὴν καταπιστευθείς, καὶ ραστώνῃ καὶ ραθυμίᾳ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἀπεμπολῶν, πῶς οὐ δίκας τοῦ τολμήματος εἰσπραχθήσεται;» (γ' ΑΒ').

Τὸ ποιμαντικὸν ἔργον δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰς κατ' ἄτομον ἐποικοδομητικὰς συνομιλίας ποιμένος καὶ ποιμαινομένων, ἀλλὰ τελεῖται καὶ ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τῶν θείων Μυστηρίων καὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐν γένει πνευματικῇ διακυβερνήσει τοῦ ποιμνίου[24]. Οὕτως οἱ ἱεροὶ Κανόνες ἐπιτάσσουν, ὅπως οἱ ποιμένες τελοῦν

καίου πρὸς οἰκοδομὴν τῶν λαῶν, τελοῦντες δὲ εἰς ὑπόληψιν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, φροντίδα ποιεῖσθαι χρή. Γέγραπται γάρ, ὅτι εὐλαβεῖς ποιεῖτε τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ... Ἐπειδὴ τοίνυν πρὸς οἰκοδομήν, ὡς ἔφην, τῶν λαῶν πάντα χρὴ πράττεσθαι παρ' ἡμῶν, ἐπιτηρείτω ταῦτα ἡ θεοσέβεια ὑμῶν... Τηρήσομεν γὰρ οὕτω καθαρὸν καὶ τὸ ἑαυτὸν συνειδός, καὶ ἀδιάβλητον τὴν ἱερὰν καὶ σεπτὴν λειτουργίαν» (Τοῖς κατὰ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἐπισκόποις, περὶ ἐρεύνης πρὸς τοὺς μέλλοντας κληροῦσθαι).

23. Κατὰ τοὺς Ἁγ. Πατέρας τῆς ΣΤ' Οἰκουμ. Συνόδου : «Οἳ τὴν τοῦ Πνεύματος σπασάμενοι μάχαιραν, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, καὶ οὕτω συμπλακέντες τῷ πονηρῷ, τὴν καθ' ἡμῶν τυραννίδα κατέλυσαν, ὁδηγοὶ τῶν ποιμνίων γενόμενοι, καὶ τὰς ὁδοὺς Κυρίου τοῖς λαοῖς εὐθετίζοντες, ὅπως μὴ κατὰ κρημνῶν τῆς ἀνομίας ὑπ' ἀγνοίας τοῦ κρείττονος ὠθοῖντό τε καὶ διολισθαίνοιεν» (Λόγος προσφωνητικὸς τῆς ΣΤ' πρὸς Βασιλέα Ἰουστινιανόν).

24. Ἐγχειρίδιά τινα Ποιμαντικῆς διακρίνουν τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως εἰς ἁγιαστικόν, διδακτικὸν καὶ ποιμαντικόν, ὡς ἐὰν τὸ ἁγιαστικὸν καὶ διδακτικὸν δὲν εἶναι ποιμαντικόν, ἢ τὸ ποιμαντικὸν δὲν εἶναι ἁγιαστικὸν καὶ διδακτικόν. Ὀρθὸν εἶναι νὰ λέγωμεν ὅτι τὸ ποιμαντικὸν ἔργον διεξάγεται ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τῶν θείων Μυστηρίων καὶ λοιπῶν ἁγιαστικῶν, λειτουργικῶν καὶ λατρευτικῶν πράξεων, ἐν τῇ διδα-

τὰ ἱερὰ Μυστήρια κανονικῶς καὶ μετὰ κατάλληλον προετοιμασίαν μεταδίδοντες αὐτὰ τοῖς ἀξίοις καὶ οὐδέποτε τοῖς αἱρετικοῖς[25]· ὅπως κηρύττουν τακτικῶς καὶ ἀνελλιπῶς τὸν θεῖον Λόγον κατὰ τὰς θείας Γραφὰς καὶ τὴν Πατερικὴν Παράδοσιν (ιθ' ΣΤ')[26], ρυθμίζοντες τὸν λαὸν «πρὸς πίστιν ὀρθὴν καὶ πολιτείαν ἐνάρετον»[27]· ὅπως μεριμνοῦν διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν αἱρετικῶν», ἰδίᾳ οἱ ἐπίσκοποι (ρκα' Καρθαγ.)· ὅπως διαχειρίζωνται (οἱ ἐπίσκοποι) τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐκκλησίας[28] μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων καὶ μεταδίδουν τοῖς χρείαν ἔχουσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς (κε' Ἀντιοχ, νθ' Ἀποστ.)., «μετὰ

σκαλίᾳ τοῦ θείου Λόγου καὶ ἐν τῇ ἐν γένει πνευματικῇ καθοδηγήσει τῶν ποιμαινομένων.

25. Βλ. ιη' Καρθαγ., μστ' Ἀποστ., κε' Καρθαγ., μθ', ν' Ἀποστ. Πρβλ. καὶ παράγγελμα Μ. Βασιλείου πρὸς Ἱερέα, ἐν Ἀ. Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱ. Κανόνες, σελ. 392.

26. Πρβλ. καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ β' τῆς Ζ' «πάντα τὸν προάγεσθαι μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμόν, πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν, ἵνα ὡς ἐκ τούτου, καὶ πάντα τὸν κατ' αὐτὸν κλῆρον οὕτω νουθετῇ μυεῖσθαι. Ἀνακρίνεσθαι δὲ ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, εἰ προθύμως ἔχει ἀναγιγνώσκειν ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς, τοὺς τε ἱεροὺς κανόνας καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, τήν τε τοῦ Θείου Ἀποστόλου βίβλον, καὶ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφήν· καὶ κατὰ τὰ θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεσθαι, καὶ διδάσκειν τὸν κατ' αὐτὸν λαόν. Οὐσία γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐστὶ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, ἤγουν ἡ τῶν θείων Γραφῶν ἀληθινὴ ἐπιστήμη, καθὼς ὁ μέγας ἀπεφήνατο Διονύσιος. Εἰ δὲ ἀμφισβητοίη, καὶ μὴ ἀσμενίζοι οὕτω ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, μὴ χειροτονείσθω. Ἔφη γὰρ προφητικῶς ὁ Θεός· Σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, κἀγὼ ἀπώσομαί σε τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι». Διὸ καὶ οἱ ποιμένες κατὰ τοὺς διωγμοὺς ἔδει νὰ μὴ εἰσπηδῶσιν εἰς τὸ μαρτύριον, διότι κύριον ἔργον αὐτῶν ἦτο τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου : «Τὸ γὰρ προκείμενον ἦν αὐτοῖς ἐν πρώτοις εὐαγγελίζεσθαι καὶ διδάσκειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς ἐπιστηρίζοντες τοὺς ἀδελφοὺς ἐμμένειν ἐν τῇ πίστει· καὶ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἐζήτουν γὰρ οὐ τὸ ἑαυτῶν συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσι» (θ' Πετρ. Ἀλεξ.). Πρβλ. καὶ ι' Πέτρου.

27. Πηδάλιον, σελ. 84-5, Ἑρμην. εἰς νη' Ἀποστ.

28. Κατὰ τὸν ζ' τῆς ΑΒ' ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἵδρυσις Μονῆς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Ἐπισκοπῆς χρηματοδοτήσεως αὐτῆς «ἐπὶ καταλύσει τῆς οἰκείας ἐπισκοπῆς». Τὸ πνεῦμα τοῦ Κανόνος τούτου μᾶς ὑποδεικνύει ὡς πρωταρχικὸν καθῆκον τοῦ ἐπισκόπου τὴν διαποίμανσιν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ βιούντων. Ἐπίσκοποι περιορίζοντες τὴν δραστηριότητά των μόνον εἰς τὴν σύστασιν καὶ προστασίαν Μονῶν ἀμελοῦντες διὰ τὴν διαποίμανσιν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πιστῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ποιμαίνουν ἐπισκοπάς.

φόβου Θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας» (μα' Ἀποστ.)[29], ὡσαύτως ἐπιτάσσουν ὅπως μὴ ἀσχολοῦνται μὲ διοικητικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀσχολίας ἐπὶ ἐγκαταλείψει τῶν ποιμαντικῶν των καθηκόντων (ι' Ζ', πγ' Ἀποστ.), μὴ ἐπιλαμβάνωνται οἴκων καὶ κτημάτων ἀλλοτρίων διὰ κέρδος, εἰμὴ χάριν ἐπιμελείας ὀρφανῶν καὶ ἀπροστατεύτων, κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐπισκόπου (γ'Δ'), παρεμβαίνουν δὲ παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄρχουσι, ὡς πατέρες πνευματικοί, μόνον πρὸς συνηγορίαν ὑπὲρ ἀδικουμένων, διωκομένων, ὀρφανῶν, χηρῶν καὶ πτωχῶν (ζ, η' Σαρδ.) [30], διότι παρεμβάσεις εἰς τοὺς ἄρχοντας δι' ἰδιοτελεῖς λόγους προκαλοῦν σκανδαλισμὸν καὶ στεροῦν τοὺς ἐπισκόπους τῆς πρὸς αὐτοὺς παρρησίας. Ἔργον τῶν ποιμένων εἶναι καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῶν μετανοούντων καὶ ἐπιστρεφόντων ὡς καὶ ἡ καταλλαγὴ αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ (νβ' Ἀποστ., μγ' Καρθαγ.).

Ἰδιαιτέρως οἱ ἐπίσκοποι εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὴν κατήχησιν τῶν Κατηχουμένων καὶ τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν πρὸ τοῦ Βαπτίσματος (μστ' Λαοδ., οη' Πενθ.) ὡς καὶ τὴν προστασίαν τῶν μοναχῶν (δ' Δ'). Εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν δὲ κληρικοὺς ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος ἀγάπην καὶ αὐτοὶ ὀφείλουν εἰς αὐτὸν ὑποταγὴν (ιδ' Σαρδ.), ὡς πρὸς «Πατέρα» (η' Καρθαγ.), καθ' ὅσον «αὐτὸς ἐστιν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθησόμενος» (λθ' Ἀποστ.)[31].

Οὕτως ὁ ἐπίσκοπος εἶναι κυρίως καὶ προεχόντως ποιμὴν καὶ φιλόστοργος πατὴρ τῶν πρεσβυτέρων («οἰκεῖος πατὴρ» ιγ' ΑΒ') καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν καὶ οὐχὶ διοικητής τις καὶ ἄρχων ἀσκῶν ἀπρόσωπον καὶ ψυχρὰν διοίκησιν, μὴ ἑδραζομένην εἰς τὴν ἀγάπην καὶ μὴ προάγουσαν τὴν κοινωνίαν τῶν προσώπων. Ὡς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ οἱ ἐπίσκοποι δέον νὰ ἀκτινοβολοῦν καὶ τὰ ποιμαντικὰ χαρίσματα Αὐτοῦ. Ἐνῷ δὲ ὁ βασιλεὺς (καὶ γενικῶς οἱ ἄρχοντες) εἶναι

---

29. Κατὰ τὸν ια' Θεοφίλου, «Αἱ χῆραι, καὶ οἱ πένητες, καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες ξένοι, πάσης ἀναπαύσεως ἀπολαυέτωσαν».

30. Κατὰ τὸν οε' Καρθαγ. ἡ Σύνοδος δέον νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς νὰ ὁρίσουν ἐκδίκους (προτάσει τῶν ἐπισκόπων) ἤτοι προστάτας τῶν πτωχῶν ἐκ τῶν πλουσίων.

31. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὑποταγὴ καὶ ἡ ὑπακοὴ εἰς τὸν ἐπίσκοπον καὶ γενικῶς τοὺς πνευματικοὺς πατέρας γίνεται δ ι ὰ τ ὸ ν Χ ρ ι σ τ ό ν. Ὅταν οὗτοι περιπέσουν εἰς αἵρεσιν καὶ παύσουν νὰ εἶναι φορεῖς τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ, παύει καὶ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ περὶ ὑποταγῆς εἰς αὐτούς. Οὗτοι δέον νὰ ἐκβάλωνται «πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας... ἀνενέργητοι ὑπάρχοντες», ἐκβαλλόμενοι καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπισκοπῆς (α', ζ' τῆς Γ').

πρόσωπον ἐξωτερικὸν καὶ «σωματικὸν» ὁ ἀρχιερεὺς ὀφείλει νὰ εἶναι πρόσωπον «ἐσωτερικὸν καὶ πνευματικόν, καὶ τοῦ πραοτάτου καὶ ἀμνησικάκου Χριστοῦ μιμητὴς γνησιώτατος»[32]. Οὕτως ἠσθάνοντο καὶ οἱ Πατέρες τῆς Σαρδικῆς: «Ἐπειδὴ ἥσυχοι καὶ ὑπομονητικοὶ ὀφείλομεν εἶναι, καὶ διαρκῆ τὸν πρὸς πάντας ἔχειν οἶκτον» (ιη΄ Σαρδ.). Ὁμοίως ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἐπισκόπου καὶ ὁ βυζαντινὸς πολιτικὸς νόμος: «Ἐπίσκοπός ἐστιν ἐπιτηρητὴς καὶ ἐπιμελητὴς πασῶν τῶν ἐκκλησιαζομένων ψυχῶν τῶν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ... ἴδιον δὲ Ἐπισκόπου, τοῖς μὲν ταπεινοῖς συγκατέρχεσθαι, καταφρονεῖν δὲ τῶν ἐπαιρομένων... Καὶ προκινδυνεύειν τοῦ ποιμνίου, καὶ τὴν ἐκείνων στενοχωρίαν, οἰκείαν ὀδύνην ποιεῖσθαι»[33]. Ὡς φιλόστοργος πατὴρ ὁ ἐπίσκοπος δέον νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα τὴν ἐπαρχίαν του καὶ «λυπεῖν τὸν ἐμπεπιστευμένον αὐτῷ λαὸν» (Σαρδ. ια΄). Γενικῶς ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι ὀφείλουν νὰ μὴ ἀμελοῦν τοῦ ὑπ' αὐτοὺς κλήρου καὶ λαοῦ, παιδεύοντες αὐτοὺς εἰς εὐσέβειαν, ἐὰν δὲ ἀμελοῦν αὐτῶν ἀφορίζονται ἐπιμένοντες δὲ τῇ ἀμελείᾳ καὶ ῥᾳθυμίᾳ καθαιροῦνται (νη΄ Ἀποστ.)[34].

Ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου οἱ ποιμένες διατρέχουν τὸν κίνδυνον νὰ ἀσκοῦν τοῦτο ἀνθρωποκεντρικῶς, ἤτοι κατὰ τὴν ἰδίαν

---

32. Πρβλ. ἑρμην. καὶ ὑποσημ. εἰς τὸν νε΄ Ἀποστ., Πηδάλιον, σελ. 83. Πρβλ. καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ Ἁγ. Ἰω. Χρυσοστόμου: «Εἰ γὰρ τὰς εἰς Θεὸν ἁμαρτίας λύειν ἔλαβεν ἐξουσίαν, πολλῷ μάλλον τὰς εἰς ἄνθρωπον γενομένας ἀνελεῖν καὶ ἀφανίσαι δυνήσεται. Ἄρχων ἐστὶ καὶ οὗτος, καὶ ἄρχων ἐκείνου (τοῦ βασιλέως) σεμνότερος. Καὶ γὰρ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν κεφαλὴν οἱ ἱεροὶ νόμοι ταῖς τούτου φέροντες χερσὶν ἐπέταξαν· καὶ ὅταν τις δέοι γενέσθαι χριστὸν ἄνωθεν, ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν ἱερέα, οὐχ ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν βασιλέα καταφεύγειν εἴωθεν. Ἔχει καὶ οὗτος θώρακα τὸν τῆς δικαιοσύνης, ἔχει καὶ ζώνην τὴν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἔχει καὶ ὑποδήματα πολλῷ σεμνότερα τὰ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἔχει καὶ μάχαιραν οὐ τὴν ἀπὸ σιδήρου ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ πνεύματος· ἔχει καὶ στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον. Λαμπροτέρα αὕτη ἡ παντευχία, σεμνότερα τὰ ὅπλα, μείζων ἡ παρρησία, πλείων ἡ ἰσχύς» (Ἰω. Χρυσ. Γ΄ εἰς Ἀνδρ., Bareille Γ΄ 61-67).

33. Ἐκλ. τίτλ. η΄ σελ. 92, τοῦ β΄ τοῦ Γιουρ., παρὰ Πηδάλιον, σελ. 20 σημ. 2.

34. Κατὰ τὸν Ἅγ. Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, «Λύχνος μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐστιν ὁ ὀφθαλμός, λύχνος δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος· ἀνάγκη τοίνυν, ὥσπερ ἐκείνου καθαρῶς μὲν ἔχοντος ὀρθῶς ἄγεσθαι καὶ τὸ σῶμα, μὴ καθαροῦ δὲ τυγχάνοντος, οὐκ ὀρθῶς, αὕτη δὴ τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας, ὁποτέρως ἂν ἔχῃ πάντως ἢ συνδιακινδυνεύειν ἢ συνδιασώζεσθαι». (Ἐπιστ. 41η, PG. 37, 84). Πρβλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης P.G. 44, 920 A.

αὐτῶν κρίσιν καὶ ὄχι κατὰ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας[35]. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου τούτου οἱ ποιμένες ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ τῇ διακυβερνήσει τῶν ψυχῶν δέον ὅπως ἀκολουθοῦν τοὺς ἱεροὺς Κανόνας, οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν τὴν θεανθρωπίνην βούλησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ ἀμφιβόλων δὲ ἢ καὶ ἀμφισβητουμένων θεμάτων καταφεύγουν εἰς τὴν συνοδικὴν ἐπίλυσιν αὐτῶν. Διὸ οἱ ἐπίσκοποι ὀφείλουν νὰ μετέχουν εἰς τὰς συνόδους διὰ νὰ διδάσκουν ἢ διδάσκωνται «εἰς κατόρθωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν» (μ' Λαοδ.). Ὀφείλουν ἐπίσης νὰ ἀπευθύνωνται πρὸς τὸν πρῶτον μεταξὺ αὐτῶν διὰ τὰ γενικώτερα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα (λδ' Ἀποστ.)[36]. Κατὰ τὸν ιδ' τῆς Ζ' «ὅτι τάξις ἐμπολιτεύεται τῇ ἱερωσύνῃ, πᾶσιν ἀρίδηλόν ἐστι. Καὶ τὸ σὺν ἀκριβείᾳ διατηρεῖν τὰς τῆς ἱερωσύνης ἐγχειρήσεις Θεῷ εὐάρεστον».

Τὸ καθῆκον τοῦτο τῆς συμμορφώσεως τῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Κυρίου βαρύνει κυρίως τοὺς ἐπισκόπους, οἵτινες εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλοι τῆς Ἀληθείας χαρακτηριζόμενοι καὶ ὡς «ὀφθαλμοὶ τῆς Ἐκκλησίας». Ἐκ τῆς καλῆς δὲ ἢ κακῆς καταστάσεως αὐτῶν τὸ ὅλον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας συνδιακινδυνεύει ἢ συνδιασώζεται[37]. Οἱ ἐπίσκοποι, ἔχοντες τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀληθείας, δέον νὰ εἶναι ὅλως εὐαίσθητοι εἰς πᾶσαν προσπάθειαν λανθανούσης ἢ καὶ φανερᾶς νοθεύσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου διὰ διδασκαλιῶν ἢ κατευθύνσεων ξένων ἢ καὶ ἀντιθέτων πρὸς τὸ πνεῦμα

---

35. Κατὰ πρᾶξιν τοῦ Κων/λεως Μεθοδίου τοῦ Γ' (1668): «οὐ πανταχοῦ προσήκει τὸ βούλεσθαι τῷ βουλευομένῳ παντὶ· οὐ γὰρ ἕκαστος ἐξουσίαν ἔχει κἂν τοῖς ὑποκύπτουσιν ὅροις, καὶ νόμοις, καὶ θεσμοῖς, καὶ κανόσιν, ὡς ἐν ἄλλοις αὐταρέσκως βούλεσθαι ὅ,τι ἂν φαντασθῇ, ἀλλὰ τὰ διατεταγμένα καὶ νενομοθετημένα κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἔχει δι' ὀφειλῆς αἱρεῖσθαι, πράττειν τε καὶ φρονεῖν· ἄλλως γὰρ ὡς παραβάτης καὶ παράνομος κατὰ νόμους καταδικάζεται ὁ τὴν ἰδίαν θέλησιν ὑπὲρ νόμους τιθέμενος, καὶ τῶν εὐσεβῶν ἀλλοτριοῦται, ὡς ἀλλότρια φρονῶν καὶ ἀλλόκοτα· πᾶν γὰρ τὸ ἴδιον θέλημα αἱρετὸν ἀλλότριον θεοσεβούντων, ὁ μέγας φησὶ καὶ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος» (παρὰ Καλλινίκου Δελικάνη, Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἐν τοῖς Κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀρχειοφυλακίου σωζομένων ἐπισήμων ἐγγράφων, ἐν ΚΠόλει, τόμ. Β', 1904 σελ. 369-370).

36. Τὰ ζητήματα αὐτὰ κατὰ τὸν Ἅγ. Νικόδημον εἶναι: «τὰ περὶ δογμάτων ζητήματα, αἱ οἰκονομίαι καὶ διορθώσεις τῶν κοινῶν σφαλμάτων, αἱ καταστάσεις καὶ χειροτονίαι τῶν Ἀρχιερέων» (ἑρμην. εἰς λδ' Ἀποστ., Πηδάλιον σελ. 52).

37. Πρβλ. Ἁγ. Νικοδήμου, Συμφωνίαν εἰς τὸν νη' Ἀποστ., Πηδάλιον, σελ. 85.

τῆς Ἐκκλησίας. Ἕκαστος ἐπίσκοπος δέον νὰ ἀποτελῇ τὴν ἀγρυπνοῦσαν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας διακρίνων τὰ «τῇ ἐκκλησιαστικῇ πίστει σύμφωνα» (ι΄ Καρθαγ.), ἢ καὶ ἀντιτιθέμενα, ἀγωνιζόμενος διὰ τὴν «ἐπιστήμην», ἤτοι τὴν ἀκρίβειαν τῶν δογμάτων, διὰ τὴν «ὁμολογίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας» καὶ διὰ «τὴν τῆς ἀληθείας ἐκδικίαν» (ιζ΄ Σαρδ.). Οἱ μέλλοντες νὰ χειροτονηθοῦν ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι δέον νὰ εἶναι γνῶσται τῶν συνοδικῶς δεδογμένων «ἵνα μὴ ποιοῦντες κατὰ τῶν ὅρων τῆς συνόδου μεταμεληθῶσιν» (ιη΄ Καρθαγ.)[38].

Τὸ λειτούργημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐνεργοποιοῦν οἱ ἐπίσκοποι ἰδιαιτέρως εἰς τὰς Συνόδους, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀνάγκῃ πρὸ αὐτῶν διὰ τῆς διακοπῆς τοῦ μνημοσύνου τῶν εἰς κατεγνωσμένην αἵρεσιν πεσόντων μητροπολιτῶν ἢ πατριαρχῶν[39] προϋποθέτει γνῶσιν θεολογικήν, ὄχι βεβαίως ἐν διανοητικῇ μόνον ἐννοίᾳ, ἀλλὰ ἐν τῇ ἁγιοπατερικῇ ἐννοίᾳ τῆς μυστικῆς κοινωνίας καὶ γνώσεως τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ διαβόλου. Ἄλλαις λέξεσιν οὐχὶ μόνον «μορφωμένοι» ἢ κοινωνικῶς δραστήριοι ἀλλ' ἅγιοι καὶ χαρισματοῦχοι ἐπίσκοποι ἐκφράζουν τὴν ἀλάθητον συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπερβολικὴ ἐνασχόλησις τῶν ἐπισκόπων μὲ τὰ κοινωνικὰ ἔργα εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπορροφήσῃ αὐτοὺς ὁλοτελῶς καὶ νὰ παρασύρῃ αὐτοὺς εἰς μίαν ἀνθρωποκεντρικὴν ποιμαντικήν, ἥτις δὲν θὰ ἐπιτρέπῃ εἰς αὐτοὺς νὰ εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν θεολόγοι, διδάσκαλοι καὶ ὁδηγοὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν Ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας.

β. Προσόντα καὶ καθήκοντα τῶν Ποιμένων.

Ἀπαίτησις τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοὺς Ποιμένας, ἐκφραζομένη διὰ τῶν ΐ. Κανόνων, εἶναι ὅπως οὗτοι παρέχουν εἰς τοὺς πιστοὺς ὑπόδειγμα ἁγίας ζωῆς[40], ὄντες «κανόνες πίστεως» καὶ ἁγιότητος ἢ κατὰ τὸν ιβ΄

---

38. Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Βαλσαμῶνος: «Νομίζω δὲ ὅτι, ἐὰν μὴ ἀκριβῆ κατάληψιν ἔχωσιν οὗτοι τῶν δογματικῶν ὅρων καὶ τῶν κανονικῶν παραγγελιῶν, καὶ ἢ διδάσκοντες ἢ ἀποφαινόμενοι ἐκτραπῶσιν ἐκ τῆς εὐθείας καὶ βασιλικῆς ὁδοῦ πρὸς διδασκαλίας ἀσεβεῖς καὶ ἀκανονίστους ἀποφάσεις, κανονικῶς καθαιρεθήσονται, καὶ εἰς οὐδὲν ἀνύσιμον ἔσται αὐτοῖς ὁ μετάμελος». (Ρ.Π.Σ. τ. Γ΄ σελ. 354).

39. Διακοπὴ κοινωνίας πρὸς ἐπίσκοπον ἐπιτρέπεται μόνον δι' εὐσέβειαν καὶ δικαιοσύνην καὶ ὄχι διὰ φιλαρχίαν (λα' Ἀποστολ.) Πρβλ. τὸν ιε΄ τῆς ΑΒ΄.

40. Βλ. Μ. Βασιλείου, Παράγγελμα πρὸς τὸν ἱερέα, ἐν Ἀ. Ἀλιβιζάτου, οἱ ΐ. Κανόνες, σελ. 392. Κατὰ τὸν Ἁγ. Νικόδημον οἱ ἱερωμένοι πρέπει

τῆς Λαοδικείας «ὄντες ἐκ πολλοῦ δεδοκιμασμένοι ἔν τε τῷ λόγῳ τῆς πίστεως καὶ τῇ εὐθέως βίου πολιτείᾳ». Ἡ ἐπὶ πολὺν χρόνον δοκιμασία εἰς ἕκαστον βαθμὸν εἶναι ἀναγκαία διὰ νὰ ἀποδειχθῇ «ἡ πίστις (αὐτῶν) καὶ ἡ τῶν τρόπων καλοκἀγαθία, καὶ ἡ στερρότης καὶ ἡ ἐπιείκεια, γνώριμος γενέσθαι δυνήσεται» (ι΄ Σαρδ.)[41]. Μετὰ τοιαύτην δοκιμασίαν τὸ ποίμνιον δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ τοὺς ποιμένας ὡς ὁδηγοὺς καὶ διδασκάλους του.

Τὸ ποιμαντικὸν ἔργον δύναται νὰ ἀσκῆται μόνον ὑφ' ὅσων «ὁ βίος ὀρθὸς ἐστι καὶ μηδὲν τούτοις ἀντίκειται» (ιβ΄ Θεοφ.). Τὸ δὲ «ἐν λαϊκοῖς ἐπιλήψιμον πολλῷ μᾶλλον ἐν κληρικοῖς ὀφείλει καταδικάζεσθαι» (ε΄ Καρθαγ.). Οἱ «τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, ἤτοι δουλεύοντες» ὀφείλουν νὰ τηροῦν σωφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν (δ΄ Καρθαγ.) διὰ νὰ ἔχουν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίαν «ἵνα ὃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἁπλῶς αἰτοῦσιν, ἐπιτυχεῖν» (γ΄ Καρθαγ.). Διὰ δὲ «τὴν ὀλίγων ἀναισχυντίαν πλεονάκις τὸ θεῖον καὶ σεβασμιώτατον ὄνομα τῆς ἱερωσύνης εἰς κατάγνωσιν ἐληλυθέναι» (κ΄ Σαρδ.), ἢ λοιδορεῖται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων (κστ΄ Δ΄).

Οἱ ἱ. Κανόνες ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴν τῶν κληρικῶν διὰ τὸ ἀνεπίληπτον τῆς συμπεριφορᾶς των. Διὰ τῶν γνωστῶν κωλυμάτων ἐμποδί-

---

νὰ εἶναι : «ἔμπροσθεν εἰς ὅλους ζωντανὸν παράδειγμα καὶ εἰκὼν κάθε εὐταξίας καὶ ἀρετῆς, καὶ παρακίνησις πρὸς κάθε ἀγαθοεργίαν» (ἑρμην. εἰς μβ΄ Ἀποστ., Πηδάλιον, 61-62).

41. Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ θεσμὸς τῶν κατωτέρων κληρικῶν (τῶν ἐκτὸς τοῦ βήματος) ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν μετὰ μακρὰν δοκιμασίαν ἐξ αὐτοῦ ἀνάδειξιν τῶν ἀξίων διὰ τὴν ἱερωσύνην. Κατὰ τὸν πθ΄ τοῦ Μ. Βασιλείου· «τοὺς ὑπηρετοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ, ἡ πάλαι ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις ἐμπολιτευομένη συνήθεια, μετὰ πάσης ἀκριβείας δοκιμάζουσα παρεδέχετο· καὶ ἐπολυπραγμονεῖτο πᾶσα αὐτῶν ἡ ἀναστροφή, εἰ μὴ λοίδοροί εἰσιν, εἰ μὴ μέθυσοι, εἰ μὴ πρόχειροι πρὸς τὰς μάχας, εἰ παιδαγωγοῦσιν ἑαυτῶν τὴν νεότητα, ὥστε κατορθοῦν δύνασθαι τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. Καὶ τοῦτο ἐξήταζον μὲν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, οἱ συνοικοῦντες αὐτοῖς, ἐπανέφερον δὲ τοῖς χωρεπισκόποις, οἱ τὰς παρὰ τῶν ἀληθινῶς μαρτυρούντων δεξάμενοι ψήφους, καὶ ὑπομνήσαντες τὸν ἐπίσκοπον, οὕτως ἐνηρίθμουν τὸν ὑπηρέτην τῷ τάγματι τῶν ἱερατικῶν ... Διὸ πολλοὶ μὲν ὑπηρέται ἀριθμοῦνται καθ' ἑκάστην κώμην, ἄξιος δὲ λειτουργίας θυσιαστηρίου οὐδείς, ὡς ὑμεῖς αὐτοὶ μαρτυρεῖτε, ἀποροῦντες ἀνδρῶν ἐν ταῖς ψηφοφορίαις ... Καὶ τοῦ λοιποῦ, ἐξετάζετε μὲν τοὺς ἀξίους καὶ παραδέχεσθε· μὴ ἀριθμεῖτε δὲ πρὶν εἰς ἡμᾶς ἐπανενεγκεῖν. Ἤ, γινώσκετε, ὅτι λαϊκὸς ἔσται, ὁ ἄνευ ἡμετέρας γνώμης εἰς ὑπηρεσίαν παραδεχθείς».

ζονται ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα ὑποπεσόντες εἰς βαρέα ἁμαρτήματα[42], ἐνῶ μὴ κωλυτικὰ τῆς ἱερωσύνης ἁμαρτήματα ἐξαλείφονται διὰ τῆς χάριτος τῆς χειροτονίας (θ' Νεοκ.).

Ἡ Ἐκκλησία ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους κληρικοὺς καθαρότητα βίου ἐπιτρέπουσαν τὴν ἱερουργίαν ἐνώπιον τοῦ καθαροτάτου Κυρίου, «ὥστε τοὺς ἐν κλήρῳ καταλεγομένους καὶ ἄλλοις τὰ θεῖα διαπορθμεύοντας, καθαροὺς ἀποφῆναι καὶ λειτουργοὺς ἀμώμους, καὶ τῆς νοερᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ θύματος, καὶ ἀρχιερέως, θυσίας ἀξίους». Ἐκτὸς τούτου εἶναι ἀνακόλουθον «εὐλογεῖν ἕτερον τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα» (γ' ΣΤ')[43].

Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὑπὸ τῶν χειροτονούντων ἀκριβὴς ἐξέτασις τοῦ βίου τῶν χειροτονουμένων καὶ τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς εἰσέρχονται εἰς τὸν κλῆρον, εἶναι ἀπαραίτητος. Μόνον ὅταν εὑρεθῇ ἀδιάβλητος ὁ ὑποψήφιος εἶναι δυνατὸν νὰ χειροτονῆται. Οὕτω θὰ διατηρῆται καθαρὸν τὸ «συνειδὸς» τῶν χειροτονούντων καὶ ἀδιάβλητος «ἡ ἱερὰ καὶ σεπτὴ λειτουργία»[44]. Ὡς κριτήριον δὲ διὰ τὴν ἀνύψωσιν εἰς τὴν ἱερωσύνην δέον νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον ἡ προσωπικὴ ἀξία καὶ ἀρετὴ τοῦ χειροτονουμένου καὶ ὄχι ἡ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ καταγωγή του[45].

Οἱ κληρικοὶ πρέπει νὰ εἶναι ἰδιαιτέρως εὐαίσθητοι εἰς πᾶν ὅ,τι θὰ ἐσκανδάλιζε τοὺς ἀνθρώπους, ἀποφεύγοντες ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι πιθανὸν νὰ μὴ βλάπτουν αὐτούς, ἀλλὰ σκανδαλίζουν τὸ ποίμνιον[46]. Ἐπὶ πλέον οἱ ποιμένες ὀφείλουν νὰ εἶναι «ἀπαθεῖς», διότι ἐμπαθεῖς

---

42. Ξα' Ἀποστ., καὶ λοιποὶ συναφεῖς Κανόνες ἐν Ν. Μ ί λ α ς, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 375-376.

43. Κατὰ τὸν κστ' τῆς ΣΤ' «εὐλογία γὰρ, ἁγιασμοῦ μετάδοσίς ἐστιν· ὁ δὲ τοῦτον μὴ ἔχων, διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα (ἀθέσμου γάμου), πῶς ἑτέρῳ μεταδώσει ; Μήτε τοίνυν δημοσίᾳ, μήτε ἰδίᾳ εὐλογείτω· μήτε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου διανεμέτω ἑτέρους, μήτε τι ἄλλο λειτουργείτω· ἀλλ' ἀρκούμενος τῇ προεδρίᾳ προσκλαιέτω ἑτέροις καὶ τῷ Κυρίῳ, συγχωρηθῆναι αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα».

44. δ' Κυρίλλου (Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς κατὰ Λιβύην Πενταπ. ἐπισκόπους).

45. Πρβλ. τὸν λγ' τῆς ΣΤ'. Κατηγορίαι ὅμως κατὰ τῶν κληρικῶν δέον νὰ γίνωνται δεκταὶ μετὰ πολλὴν ἐξέτασιν (στ' καὶ θ' Θεοφ.).

46. Τοιοῦτον σκανδαλισμὸν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸ «ἔχειν συνείσακτον», ἢ τὸ «εἰσιέναι τοὺς κληρικοὺς ἢ ἐγκρατευομένους πρὸς παρθένους ἢ χήρας», τὰ ὁποῖα καὶ ρητῶς ἀπαγορεύονται (ε' ΣΤ', λη' Καρθαγ.). Πρβλ. καὶ τὰ ἑξῆς : «Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ

ὄντες καθίστανται ἀναίσθητοι καὶ ὑπόκεινται εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς βαρέα ἐπιτίμια, ὡς παραβάται τῶν θείων ἐντολῶν καὶ τῶν Ἀποστολικῶν διατάξεων (δ΄ Ζ΄).

Ἡ ὅλη στάσις καὶ ἐμφάνισις τῶν κληρικῶν δέον νὰ εἶναι κοσμία, σεμνὴ καὶ ταπεινόφρων[47]. «Πᾶσα βλακεία καὶ κόσμησις σωματική, ἀλλότριαί εἰσι τῆς ἱερατικῆς τάξεως, καὶ καταστάσεως». Διὸ καὶ οἱ ἱερωμένοι δέον νὰ μὴ κοσμοῦνται «δι' ἐσθήτων λαμπρῶν καὶ περιφανῶν», νὰ μὴ «χρίωνται μύρα», καὶ νὰ περίκεινται «μετρίαν καὶ σεμνὴν ἀμφίεσιν», διότι «πᾶν ὃ μὴ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται, περπερείας (κενοδοξίας) ἔχει κατηγορίαν, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος» (ιστ΄ Ζ΄). Εἰς πᾶσαν δὲ περίστασιν, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς σεμνὰς κοινωνικὰς ἀναστροφάς, ὡς εἶναι αἱ συνεστιάσεις μετὰ «θεοφόβων καὶ εὐλαβῶν ἀνδρῶν», δέον νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν τῶν μεθ' ὧν συναναστρέφεται· «ἵνα καὶ αὐτὴ ἡ συνεστίασις πρὸς κατόρθωσιν πνευματικὴν ἀπάγῃ» (κβ΄ Ζ΄). Χρέος τέλος τοῦ ἱερωμένου εἶναι ὅπως ὁδηγῇ καὶ τὰ τέκνα του εἰς τὴν χριστιανικὴν ζωὴν ἀποτρέπων ταῦτα ἀπὸ ἐφαμάρτων διασκεδάσεων[48].

Εἶναι αὐτονόητον ὅτι τὸ ἱερατικὸν ἦθος, ὡς ἀπαιτοῦν καὶ περιγράφουν αὐτὸ οἱ ἱ. Κανόνες, δὲν εἶναι ἐξωτερικὴ συμμόρφωσις πρὸς ἀντικειμενικόν τινα ἠθικὸν νόμον, ἀλλὰ τὸ ἦθος τῆς ἐλευθέρας καὶ ἐξ ἀγάπης ὑπακοῆς εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἐξ ἄλλου ἀγάπη ὑποχρεοῖ ἔσωθεν τὸν ἱερωμένον ὅπως προσέχῃ τὴν ἐξωτερικὴν διαγωγήν του, διὰ νὰ μὴ παράσχῃ ἀφορμὰς σκανδάλου εἰς τοὺς ἀδελφούς του, κατὰ τὸ «πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει...» (Α΄ Κορ. στ΄ 12). Ὁ ἄξιος ἱερωμένος προσέχει πάντοτε νὰ μὴ προτιμᾷ «τὰ εἴδωλα τοῦ Χριστοῦ», ὑπὸ τὸν ὅρον «εἴδωλα» νοουμένων πάντων τῶν ἀπολυτοποιουμένων καὶ θεοποιουμένων σχετικῶν καθ' ἑαυτὰς ἀξιῶν (ζ΄ Βασιλ.) καὶ νὰ μὴ προδίδῃ δεύτερον τὸν «ἅπαξ

σκάνδαλον, οἴδαμεν δέ, ὅτι τὸ παρά τινων ὑγιῶς γινόμενον, ἄλλοις ἀφορμὴ πρὸς ἁμαρτίαν ὑπάρξῃ, τούτου ἕνεκεν προσετάξαμεν, ἑπόμενοι τῇ διαταγῇ τῶν ἁγίων Πατέρων χωρισθῆναι σε τοῦ γυναίου» (πη΄ Βασιλ.). Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀπαγορεύεται ἡ συνοίκησις μετὰ τῶν συζύγων των τῶν χειροτονηθέντων ἐπισκόπων (ιβ΄ ΣΤ΄).

47. Τὸ «μὴ χαίρειν ταῖς πρωτοκλισίαις» λεγόμενον διὰ τοὺς διακόνους ἰσχύει διὰ πάντα ἱερωμένον, «τὸ δὲ αὐτὸ φυλαχθήσεται καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν ταγμάτων· ἐπειδὴ τῶν κατὰ κόσμον ἀξιωμάτων κρείττονα τὰ πευματικὰ ἐπιστάμεθα» (ζ΄ ΣΤ΄).

48. ιε΄ Καρθαγ.

ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα», ἔχων συνείδησιν ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ «πεπιστεύμεθα σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ».Τὸ ἱερατικὸν ἦθος, ὡς καὶ τὸ χριστιανικὸν γενικώτερον ἦθος, ἔχει χριστολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν βάσιν[49]. Ἡ μετοχὴ εἰς τὸ κοινὸν σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ δίδει εἰς τὸν ἱερωμένον τὴν δυνατότητα τῆς θεανθρωπίνης ἀγάπης καὶ τοῦ θεανδρικοῦ ἤθους τοῦ Χριστοῦ.

γ. Θέσις καὶ ἀποστολὴ τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ σχέσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Ποιμένας.

Ἡ λειτουργικῶς ὑπερέχουσα θέσις τῶν ποιμένων δὲν συνεπάγεται ἔκπτωσιν τῶν λαϊκῶν ἐκ τῆς χαρισματικῆς των θέσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Λαϊκοὶ δὲν εἶναι ἁπλῶς οἱ μὴ κληρικοί, ἀλλ' οἱ διὰ τῶν ἁγίων Μυστηρίων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ Χρίσματος χαρισματοῦχοι χριστιανοί, οἵτινες ἀποτελοῦν τὰ ἅγια καὶ τετιμημένα μέλη τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὸν στ΄ τῆς Β΄ εἶναι «τὸ λαϊκὸν τάγμα» τὸ συμμετέχον εἰς πᾶν ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συμφώνως πρὸς τὸ λειτούργημα τὸ ὁποῖον ἔχει κληθῇ, ὡς λαὸς τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐπιτελῇ[50]. Ἐκ τούτου δὲ τινες διὰ τῆς χειροτονίας ἀνυψοῦνται εἰς τὸ εἰδικὸν λειτούργημα τῆς ἱερωσύνης.

Εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι οἱ λαϊκοὶ ἔχουν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσιν-τάξιν ποιμαινομένων καὶ διδασκομένων μὴ δυνάμενοι, ἄνευ χειροτονίας, νὰ εἰσπηδῶσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων ὑπερβαίνοντες τὴν «ἰδίαν τάξιν» (νη΄ ΣΤ΄) ἐπὶ καταλύσει τῆς τάξεως καὶ τῆς ἰδιαιτέρας λειτουργίας, ἣν ἕκαστον μέλος τῆς Ἐκκλησίας ἔχει χαριτωθῆ νὰ ἐπιτελῇ, ὡς διαγορεύει καὶ ὁ ξδ΄ τῆς ΣΤ΄ : «... Ἐν γὰρ τῇ μιᾷ ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποίηκεν ὁ Θεός, κατὰ τὴν Ἀποστόλου φωνήν· ἣν ὁ Θεολόγος ἑρμηνεύων Γρηγόριος, σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρίστησι φάσκων· Ταύτην αἰδοίμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττομεν...».

Ὁ ἀνωτέρω Κανὼν ἐκφράζει καὶ συνοψίζει τὴν διδασκαλίαν τῶν ἁγίων Πατέρων περὶ τῆς ἰδιαιτέρας λειτουργίας, ἣν ἑκάστη τάξις δέον νὰ ἐπιτελῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἄνευ συγχύσεως αὐτῶν. Οὕτως ὁ ἅγιος

---

49. Πρβλ. ἡμετέραν ἐργασίαν : Σχέδιον κλπ. σελ. 25-26.
50. Πρβλ. N. Affanassieff, ἔνθ ἀνωτ., σελ. 257.

Γρηγόριος ὁ Θεολόγος σαφῶς διδάσκει ὅτι «καθάπερ ἐν σώματι τὸ μέν τι ἄρχον ἐστὶ καὶ οἷον προκαθεζόμενον, τὸ δὲ ἀρχόμενον καὶ ἀγόμενον, οὕτω κἂν ταῖς ἐκκλησίαις διέταξεν ὁ Θεός, ἰσότητος νόμῳ τῆς ἐχούσης τὸ κατ' ἀξίαν, ἢ καὶ προνοίας ᾗ τὰ πάντα συνέδησε, τοὺς μὲν ποιμαίνεσθαί τε καὶ ἄρχεσθαι, ὅσοις τοῦτο λυσιτελέστερον, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πρὸς τὸ δέον ἰθυνομένους, τοὺς δὲ εἶναι ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι τῶν πολλῶν εἰσιν ἀνωτέρω κατ' ἀρετὴν ἢ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν οἰκείωσιν, λόγου ψυχῆς πρὸς σῶμα ἢ τοῦ νοῦ πρὸς ψυχὴν ἐπέχοντας, ἵν' ἀμφότερα συντιθέντα ἀλλήλοις, τό τε ὑστεροῦν καὶ τὸ πλεονάζον, ὥσπερ ἐν μέλεσι, καὶ τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ Πνεύματος συμβιβασθέντα καὶ συνδεθέντα, ἓν ἄρτιον ἀποδειχθῇ σῶμα»[51]. Ὁμοίως διδάσκει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης· «χθὲς γὰρ καὶ πρῴην εἷς ὑπάρχων τῶν πολλῶν καὶ τοῦ δήμου ἀθρόον ἀποδείκνυται καθηγεμών, πρόεδρος, διδάσκαλος εὐσεβείας, μυστηρίων λανθανόντων μυσταγωγός... »[52], καὶ οἱ ἅγιοι Κλήμης Ρώμης[53], καὶ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης[54].

Ἡ μετοχὴ ἐξ ἄλλου τῶν λαϊκῶν διὰ τῶν ἁγίων Μυστηρίων εἰς τὸ τρισσοῦν ἀξίωμα τοῦ Κυρίου δὲν συνεπάγεται μεταβίβασιν εἰς αὐτοὺς τῆς ποιμαντικῆς ἐξουσίας, ἥτις θὰ καθίστα αὐτοὺς ποιμένας καὶ διδασκάλους τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Οἱ λαϊκοὶ καθίστανται ἱερεῖς

---

51. Λόγ. 2,3 P.G. 35,409. Πρβλ. τοῦ ἰδίου Λόγ. 32, 12-13, P.G. 36, 188. Πρὸς τοὺς ἀναλαμβάνοντας ποιμαντικὸν ἔργον λαϊκοὺς μετ' αὐστηρότητος ὁμιλεῖ ὁ ἅγ. Γρηγόριος: «Τί σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα πρόβατον ὤν; τί γίνῃ κεφαλή, ποὺς τυγχάνων; τί στρατηγεῖν ἐπιθυμεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις;» Πρβλ. καὶ τὰ ἑξῆς: «Τὰ πρόβατα μὴ ποιμαίνετε τοὺς ποιμένας, μηδὲ ὑπὲρ τοὺς ἑαυτῶν ὅρους ἐπαίρεσθε... μὴ τοίνυν ἔστω τις κεφαλή, μόλις που χεὶρ τυγχάνων ἢ ποὺς ἢ ἄλλο τι τῶν εὐτελεστέρων μελῶν τοῦ σώματος, ἀλλ' ἕκαστος ἐν ᾗ ἐκλήθη τάξει, ἐν ταύτῃ μενέτω, κἂν ᾖ τῆς κρείττονος ἄξιος... μή τις ἐνὸν ἀκινδύνως ἔπεσθαι, ἄρχειν ἐπικινδύνως ἐπιθυμείτω, μηδὲ ὁ τῆς ὑποταγῆς νόμος καταλυέσθω, ἥ καὶ τὰ ἐπίγεια συνέχει καὶ τὰ οὐράνια, μηδὲ ποιῶμεν ἀναρχίαν τὴν πολυαρχίαν» (Λόγ. 19, 10, P.G. 35, 1053).

52. Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, P.G. 46, 581-584.

53. «Τῷ ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσί, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ λευΐταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκεινται· ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασι δέδεται. Ἕκαστος ἡμῶν, ἀδελφοί, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι εὐαρεστείτω τῷ Θεῷ, ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει ὑπάρχων, μὴ παρεκβαίνων τὸν ὡρισμένον τῆς λειτουργίας αὐτοῦ κανόνα ἐν σεμνότητι» (Α' Κορ. 40-41, ΒΕΠΕΣ 1, 29).

54. Ἐπιστ. οε', P.G. 78, 781, 4. Πρβλ. Πρωτοπρ. Κων. Φούσκα, Ἡ Θεολογία Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου, Ἀθήναι 1967, σελ. 46.

ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι δύνανται νὰ προσφέρουν ἑαυτοὺς θυσίαν τῷ Θεῷ, προφῆται ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι δύνανται νὰ γνωρίζουν τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, καὶ βασιλεῖς ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι δύνανται νὰ βασιλεύουν καὶ κυριεύουν ἐπὶ τῶν παθῶν των[55]. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι οὐδαμοῦ οἱ Πατέρες ἑρμηνεύουν ἄλλως πως τὴν μετοχὴν τῶν λαϊκῶν εἰς τὸ τρισσοῦν ἀξίωμα τοῦ Κυρίου[56]. Ποιμένες καὶ ποιμαινόμενοι εἶναι μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ μόνον οἱ ποιμένες εἶναι εἰς τύπον καὶ τόπον τῆς θείας κεφαλῆς τοῦ σώματος.

Εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἱερῶν Κανόνων καὶ τῆς ἐν γένει παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας οἱ λαϊκοὶ μετέχουν ἐνεργῶς εἰς τὴν ζωὴν αὐτῆς καὶ συνεργάζονται μετὰ τῶν ποιμένων αὐτῶν διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τῆς Ἐκκλησίας[57]. Κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου· «μείζονα

---

55. Ὡς χαρακτηριστικῶς διδάσκει ὁ Θεοφύλακτος: «Αὐτὸς ἔχρισεν ἡμᾶς καὶ ἐσφράγισεν τ.ἐ. προφήτας καὶ βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς εἰργάσατο· τοιοῦτος γὰρ πᾶς βαπτισθείς· προφήτης ὡς ἰδὼν ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν· ἱερεύς, ὡς ὀφείλων ἑαυτὸν προσάγειν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν εὐάρεστον τῷ Θεῷ· καὶ βασιλεύς, ὡς Θεοῦ τοῦ παμβασιλέως υἱὸς γεγονὼς καὶ τῆς μελλούσης κληρονόμος βασιλείας καὶ ὡς νῦν βασιλεύων καὶ ἀτόπων λογισμῶν καὶ τοῦ κόσμου παντὸς ὑπερκείμενος» (Ἐξηγ. εἰς Β' Κορ. 1,21-22, P.G. 124, 812). Πρβλ. καὶ Ἰ. Χρυσοστόμου P.G. 61, 411.

56. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Ἰ. Καρμίρην οἱ ἀρχαῖοι Πατέρες χρησιμοποιοῦν τὴν φράσιν «βασίλειον ἱεράτευμα» ἐν «γενικῇ καὶ ἠθικῇ ἐννοίᾳ» (Πληρεστέρα συμμετοχὴ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ... σελ. 26) καὶ ἐν «ἠθικῇ καὶ μεταφορικῇ ἐννοίᾳ» (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 24) διὸ καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ὁ κ. Καθηγητὴς θεωρεῖ ὅτι ἐκ τῆς μετοχῆς τῶν πιστῶν εἰς τὸ τρισσὸν ἀξίωμα τοῦ Κυρίου ἀπορρέει δικαίωμα τῶν λαϊκῶν, ὅπως μετέχουν «θείῳ δικαίῳ» τοῦ ἁγιαστικοῦ, διδακτικοῦ καὶ διοικητικοῦ ἔργου τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν βεβαίως καὶ προηγουμένων τῶν κεχειροτονημένων ποιμένων (σελ. 55, 53, 51, 23, 21). Ἔχει τις τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οὕτως οἱ λαϊκοὶ ἄνευ χειροτονίας κατέχουν βαθμόν τινα ἱερωσύνης. Φρονοῦμεν ὅτι ὁ ἱερὸς πόθος κληρικῶν καὶ λαϊκῶν νὰ ἴδουν τοὺς λαϊκοὺς ἐνεργῶς συμμετέχοντας εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας δὲν πρέπει νὰ ὁδηγήσῃ εἰς σύγχυσιν περὶ τὴν ἁγιογραφικῶς καὶ πατερικῶς μαρτυρουμένην διάκρισιν τῶν λειτουργημάτων ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ἥτις βεβαίως οὐδόλως σημαίνει καὶ ὀντολογικὴν διάκρισιν τῶν ποιμένων ἀπὸ τῶν ποιμαινομένων.

57. Περὶ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας, βλ. Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 208-219. Περὶ τῆς συνεργασίας κλήρου καὶ λαοῦ πρβλ. καὶ Ν. Μίλας, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 309.

δύναται τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἅπερ καθ' ἑαυτὸν οὐ δύναταί τις μετὰ τῶν ἄλλων γενόμενος ἰσχύει»[58].

Οὕτως ἐν μὲν τῇ θείᾳ Λατρείᾳ κλῆρος καὶ λαὸς προσφέρουν τὴν δοξολογίαν καὶ μάλιστα τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν εἰς τὸν Τριαδικὸν Θεὸν ἐν ἑνότητι. Ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἱερεὺς δὲν προσφέρει τὴν εὐχαριστίαν μόνον διὰ τὸν λαὸν καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ, ὡς κεφαλὴ τοῦ σώματος καὶ προϊστάμενος τῆς συνάξεως. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἡ ὅλη λειτουργικὴ κίνησις δὲν περιορίζεται εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα, ἀλλὰ ἐκτυλίσσεται μεταξὺ ἁγίου Βήματος καὶ κυρίως Ναοῦ, ἔνθα ἵσταται ὁ λαός, διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν ψαλτῶν, τῆς παραμονῆς τῶν διακόνων ἐν πολλοῖς μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐπανειλημμένης στροφῆς καὶ τοῦ διαλόγου τοῦ λειτουργοῦ πρὸς τὸν λαὸν καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ[59].

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ εἶναι θεμελιώδης ἐφ' ὅσον οὗτος, χαρισματοῦχος ὢν καὶ διδακτὸς Θεοῦ, ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ κλήρου τὴν ἀγρυπνοῦσαν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις μαρτυρεῖ (κρίνει, διακρίνει, ἐγκρίνει καὶ ἀποδέχεται, ἢ κατακρίνει καὶ ἀπορρίπτει) τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς πράξεις τῆς Ἱεραρχίας[60], ὡς ἀπεφάνθησαν καὶ οἱ Πατριάρχαι τῆς

---

58. Εἰς Πράξ. ὁμιλ. 37,3 P.G. 60, 266. Πρβλ. καὶ ὁμιλ. εἰς Β' Θεσσ., 5,4, P.G. 62, 491 περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς κοινῆς προσευχῆς.

59. Πρβλ. Nic. Zernov, The Place of the Laity in the Eastern Orthodox Church, ἐν The Student World, No 3 (1956) 261.

60. Κατὰ τὸν β' Θεοφ. ὁ λαὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθῇ νὰ δεχθῇ τοὺς ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι λόγῳ ὑπακοῆς πρὸς τὸν προϊστάμενον ἐπίσκοπον ἐκοινώνησαν τοῖς αἱρετικοῖς. Πρβλ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας σελ. 113, 133-135. Πρβλ. καὶ Δ. Σταντιλοάε, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 91-92, ἐν οἷς καὶ τὰ ἑξῆς: Ἔτσι ὅταν ὁ Ἅγιος Ἀπ. Παῦλος λέγῃ εἰς τὸν Τιμόθεον «Σὺ οὖν, τέκνον μου ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις» (Β' Τιμ. 2, 1-2), ἀποδεικνύει τόσον τὸν ρόλον τῆς Ἱεραρχίας εἰς τὴν μετάδοσιν τῆς παραδόσεως, ὅσον καὶ τὸν ρόλον τοῦ λαοῦ εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τῆς παραδοσιακῆς αὐθεντίας τῶν λεγομένων καὶ πραττομένων ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας. Διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος Ἀπ. Παῦλος λέγει εἰς ὁλόκληρον τὸν πιστὸν λαὸν «κρατεῖτε τὰς παραδόσεις» (Β' Θεσσ. 2,15). Πρβλ. καὶ Ἰ. Καρμίρη, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 79. Πρβλ. ὁμοίως καὶ τὴν παραίνεσιν τοῦ Πάπα Κελεστίνου πρὸς τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως: «μακαρία δὲ ὅμως ἡ ἀγέλη ἣ παρέσχεν ὁ Κύριος κρίνειν περὶ τῆς ἰδίας νομῆς. Ὅθεν, ὡς οὐκ ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ποιεῖτε τὴν ἀσεβῆ διάλεξιν ἀπωθεῖσθαι ὀφείλει ἡ πίστις ὑμῶν, ἵνα παρ' ὑμῖν ἐν Χριστῷ ἐγρηγορόσι φανερὰ ἣ δια-

Ἀνατολῆς ἐν τῇ Ἐγκυκλίῳ αὐτῶν τῆς 6ης Μαΐου 1848, «ὁ φύλαξ τῆς Ὀρθοδοξίας, τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τ.ἔ. ὁ λαὸς αὐτὸς ἐστι»[61].

Ἡ χαρισματικὴ αὕτη λειτουργία εἶναι, κατὰ τὸν N. Affanassieff, πλέον οὐσιαστικὴ καὶ ἀναγκαία διὰ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας οἱασδήποτε ἐξωτερικῆς καὶ μὴ χαρισματικῆς συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν εἰς τὸ διδακτικὸν καὶ διοικητικὸν ἔργον τῶν ποιμένων, ὡς ἡ δι' ἀντιπροσώπων ἐκλογὴ τῶν ἐπισκόπων, ἡ συμμετοχὴ λαϊκῶν τινων ἐξ officio εἰς ἐκκλησιαστικὰς ἐπιτροπὰς κ.τ.ὅ., οἱ ὁποῖοι οὔτε ἔχουν χειροτονηθῆ - χαριτωθῆ ἵνα κυβερνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ «μαρτυροῦν» διὰ πάντα τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ[62].

Ἡ προσφορὰ ἐξ ἄλλου τῶν λαϊκῶν θεολόγων ὡς μαρτύρων τῆς πίστεως ὑπῆρξε πάντοτε πολύτιμος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ λαϊκὸς δύναται νὰ ἐνεργοποιήσῃ τὸ χάρισμα τῆς μαρτυρίας καὶ νὰ καταστῇ «θεολόγος», ὄχι βεβαίως δυνάμει ἑνὸς τυπικοῦ πτυχίου θεολογίας, ἀλλὰ δυνάμει τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐν μετανοίᾳ μετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν ὡς συμβούλων εἰς τὰς οἰκουμενικὰς Συνόδους ὡς καὶ τὸ ἐν γένει θεολογικὸν ἔργον αὐτῶν[63].

φορὰ τροφῆς καὶ δηλητηρίου καὶ ἐπιμείνετε τούτοις ἅπερ τοῦ λόγου τῶν προτέρων ποιμένων διδάσκοντος μεμαθήκατε...» (Acta Conc. Oecum. ἔκδ. Shwartz τόμ. I, 1, 1 σελ. 84).

61. N. Milasch, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 309. Πρβλ. Μ Βασ. ἐπιστ. 230, P.G. 32,860.

62. Πρβλ. N. Affanassieff, (ἔνθ' ἀνωτ.) ὡς καὶ τὰ λεγόμενα ὑπ'αὐτοῦ περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ πρὸς πᾶν ὅτι ἐπετέλει ἡ Ἐκκλησία. Πρβλ. ἐπίσης καὶ τὰ ἑξῆς: «Διὰ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει σημασίαν ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος κυβερνᾷ μόνος ἢ βοηθεῖται ὑπὸ λαϊκῶν ἀντιπροσώπων. Δὲν ἔχει σημασίαν διότι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὁ λαὸς δὲν ἀσκεῖ τὸ λειτούργημα τῆς μαρτυρίας διὰ τὸ ὁποῖον ἔχει κληθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ εἰδικὸν χάρισμά του. Ὁ λαὸς δὲν δύναται νὰ μεταφέρῃ τὸ λειτούργημα αὐτὸ εἰς ἀντιπροσώπους, διότι αὐτὸ ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν ὡς ὅλον καὶ ὄχι εἰς κεχωρισμένα μέλη. Δημοκρατικαὶ ἀρχαί, ὁσονδήποτε τέλειοι καὶ ἐὰν εἶναι, δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διότι ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι μία δημοκρατία, εἶναι ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐκλελεγμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ διωρισμένος ὑπ' Αὐτοῦ νὰ ὑπηρετῇ αὐτὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ» (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 262).

63. Ἐπ' αὐτῆς τῆς θεολογικῆς βάσεως εἶναι δυνατὸν νὰ δικαιωθῇ ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν εἰς τὸ διδακτικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ θείῳ δικαίῳ δικαιώματος τῶν λαϊκῶν, ὅπως καθίστανται διδάσκαλοι τῆς πίστεως δυνάμει τῆς μετοχῆς των εἰς τὸ τρισσοῦν ἀξίωμα τοῦ Κυρίου. Διδάσκαλοι τῆς πίστεως δυνάμει τῆς χειροτονίας των εἶναι μόνον οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Τοῦτο εἶναι σαφὲς καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν σχετικῶν εὐχῶν τῆς χειροτονίας.

Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν εἰς τὸ διδακτικὸν καὶ κυβερνητικὸν ἔργον τῶν ποιμένων δὲν πρέπει νὰ τίθεται ἐξωτερικῶς, εἰς τὸν ἀριθμὸν δηλαδὴ τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα παρέχει ὁ κλῆρος εἰς τὸν λαὸν διὰ νὰ κηρύττῃ τὸν θ. Λόγον, ἢ νὰ συνδιοικῇ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἰς τὸ ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ὁ λαός, τὸ ἐκκλησιαστικὸν πλήρωμα, ἀσκῇ χαρισματικῶς τὸ ὑπεύθυνον λειτούργημα τῆς μαρτυρίας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Ἡ ἐγρήγορσις τῆς συνειδήσεως τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ εὐαισθητοποίησις αὐτοῦ εἰς τὸ λειτούργημα τοῦτο θὰ ἀπετέλει τὴν καλυτέραν προσφορὰν τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἀφήνει σήμερον ἐν πολλοῖς ἀδρανὲς καὶ ἀνενέργητον τὸ χάρισμα τοῦτο. Μία ἠθικιστικὴ Ποιμαντική, χωρὶς δογματικὴν καὶ θεολογικὴν θεμελίωσιν, δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἀφύπνισιν τοῦ θεολογικοῦ αἰσθητηρίου τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ. Ἡ διάστασις Θεολογίας καὶ Ποιμαντικῆς εἶναι ἀσφαλῶς ὑπεύθυνος διὰ τὸν θεολογικὸν ἀποχρωματισμὸν ποιμένων καὶ ποιμαινομένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μας. Ἡ ἀπομάκρυνσις ὡσαύτως ἀπὸ τῆς μοναστικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας συντελεῖ εἰς τὴν ἀδράνειαν τῆς μαρτυρίας τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον οἱ μοναχοὶ ἀπετέλουν πάντοτε τοὺς διὰ τῆς ἀπαθείας καὶ ἐλλάμψεως ἀναδειχθέντας χαρισματούχους μάρτυρας τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν καὶ Θεολογίαν τῶν Ἁγ. Πατέρων, οἵτινες ἐπραγματοποίησαν τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, (ἡ Ποιμαντική των εἶναι θεολογικὴ καὶ ἡ Θεολογία των ποιμαντικὴ), ὡς καὶ ἡ ἀναζωπύρησις τοῦ μοναχικοῦ βίου θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν δραστηριοποίησιν τοῦ χαρίσματος τῆς μαρτυρίας παρὰ τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ.

Πρβλ. καὶ κριτικὴν τῶν περὶ Βασιλείου ἱερατεύματος δοξασιῶν τινῶν ἀνωνύμου συνεργάτου τοῦ περιοδ. Τρεῖς Ἱεράρχαι 1144 (1958) 90-92 ὑπὸ τὸν τίτλον, Ἡ ἱερωσύνη τῶν λαϊκῶν ἀπὸ σκοπιᾶς Ὀρθοδόξου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Ἡ συνοδικὴ δομὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ποιμένων συνοδικὴ διαχείρισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Τὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μυστηρίου θεανθρωπίνης κοινωνίας, ἐκφράζει καὶ ὁ συνοδικὸς τρόπος λειτουργίας αὐτῆς χαρακτηρισθεὶς καὶ ὡς συνοδικότης, ἢ συνοδισμός[1].

Ἡ σύγκλησις Συνόδων καὶ ἡ ἐν γένει συνοδικὴ διαχείρισις τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων δὲν ἀποτελεῖ μεμονωμένον γεγονὸς εἰς τὴν ζωὴν αὐτῆς, ἀλλ' ἔκφρασιν τῆς βαθυτέρας οὐσίας της ὡς «κοινῆς ἑνώσεως» τῶν Ἐκκλησιῶν, ἑδραζομένης ἐπὶ τῆς κοινῆς πίστεως, τῆς εὐχαριστιακῆς καὶ μυστηριακῆς ἑνώσεως καὶ τῆς ἐν ἀλλήλοις ἀγάπης[2].

---

1. Πρβλ. καὶ Κ. Μουρατίδου: «Ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἔχει ὡς πηγὴν ζωῆς τοῦ ἐπιγείου αὐτῆς ὀργανισμοῦ, τὴν «θείαν Κοινωνίαν», κυριολεκτεῖται ὁ ὅρος «κοινωνία». Διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κοινωνία τῶν κεκλημένων, εἶναι ἡ ζῶσα ἕνωσις προσώπων, εἶναι, ὡς ἐλέχθη, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἐμπίστωσις αὕτη προσδιορίζει καὶ τὴν μορφὴν καὶ τὸν τύπον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος» καὶ «Οὕτω ἐν τῷ συνοδικῷ συστήματι, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, εὑρεν ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία τὴν μορφὴν τοῦ Πολιτεύματός της, ἥτις ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας ... («Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ Παπικὸς θεσμός», Ἀθῆναι 1960, σελ. 5 καὶ 8). Βλ. ἐπίσης P.L' Huillier, Σύνοδος, ἐν Θ.Η.Ε., τ. 11, σελ. 574 καὶ Ἀμφιλοχίου Ράντοβιτς, Ἡ καθολικότης τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐν: Μαρτυρίᾳ Ὀρθοδοξίας, Ἀθῆναι 1971, σελ. 30-31.

2. Κατὰ τὸν Βλ. Φειδᾶν: «Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιβολὴ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ὑπῆρξε ταχυτάτη καὶ γενική, ἀναντίρρητος καὶ ὁμοιόμορφος, ὀφείλεται εἰς τὴν βαθεῖαν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἀποτελεῖ ἐκδήλωσιν ἰδιότητος ἀναγομένης εἰς τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ἀπορρέουσαν ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς κοινωνίας καὶ ἑνότητος ταύτης ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ» (Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθῆναι 1969, σελ. 42).

Ἡ ὑπὸ τοῦ Fransis Dvornik καὶ ἄλλων προσπάθεια ἐξηγήσεως τῆς διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων διὰ προτύπων κυρίως ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ ἐκ τῆς λειτουργίας τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου εἶναι ὅλως ἀνεπαρκὴς καὶ ἀνεπιτυχὴς, παραγνωρίζουσα τὴν βαθυτέραν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἧς φυσικῶς ἀπορρέει καὶ ἡ συνοδικότης[3].

Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων ἔζη συνοδικῶς, τῆς συνοδικότητος ταύτης ἐρριζωμένης ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Πρὸς δόξαν Αὐτῆς φανεροῦται καὶ ἡ συνοδικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς βεβαιοῖ καὶ ὁ λδ' Ἀποστολικὸς Κανών, ὁ ὁρίζων τὴν συνεργασίαν τοῦ μητροπολίτου μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων: «Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα»[4].

Ὁ συνοδικὸς τρόπος ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐκδηλοῦται μόνον κατὰ τὴν σύγκλησιν τῶν Συνόδων, ἀλλ' εἰς πᾶσαν πρᾶξιν κοινωνίας· πρωτίστως μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων, ὡς κεφαλῶν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν[5], μαρτυρουμένης οὕτω τῆς κοινωνίας τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησιῶν·

---

3. Πρβλ. Ἀθαναση Γιέβτιτς, Παράδοσις καὶ Ἀνανέωσις ἐν τῷ θεσμῷ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐν «Παράδοσις καὶ Ἀνανέωσις», Ἀθῆναι 1972, σελ. 36.

4. Πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία κλπ., σελ. 236. Κατὰ τὸν Ἁγ. Νικόδημον ἐπίσης: «Καθὼς ὅταν ἡ κεφαλὴ ἀσθενῇ, καὶ δὲν προβάλλῃ ὑγιαίνουσαν τὴν ἰδικήν της ἐνέργειαν, καὶ τὰ ἐπίλοιπα μέλη τοῦ σώματος κακῶς ἔχουσιν, ἢ καὶ ἄχρηστα γίνονται παντελῶς τέτοιας λογῆς, καὶ ὅταν ὁ τάξιν ἐπέχων κεφαλῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἔχῃ τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὴν τιμήν, καὶ ὅλον τὸ λοιπὸν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀτάκτως βέβαια ἔχει νὰ κινηθῇ ... Ἐκ δὲ τῆς ὁμονοίας ταύτης καὶ ἀγάπης θέλει δοξασθῆ ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ τοῦ Πατρὸς Του ὄνομα καὶ τὴν ἀγάπην ἐνομοθέτησεν, λέγων· «Ἐν τούτῳ γνώσονται...». (Ἰω. ιγ' 35). Καὶ θέλει δοξασθῆ ἐν τῷ ἁγίῳ του Πνεύματι, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς χάριτός του ἥνωσεν ἡμᾶς εἰς μίαν πνευματικὴν συνάφειαν. Ταὐτὸν εἰπεῖν, ἐκ τῆς ὁμονοίας ταύτης, θέλει δοξασθῆ ἡ Ἁγία Τριάς, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν· Οὕτω λαμψάτω...» (Πηδάλιον, ἑρμην. λδ' Ἀπ., σελ. 52).

5. Τοιαύτας πράξεις κοινωνίας ἡ Ἐκκλησία ἐγνώρισε τὴν «εὐρεῖαν ἐπιστολογραφίαν», ἥτις ἐκάλυπτε τὴν μὴ δυνατότητα συγκλήσεως οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ τὴν συνέλευσιν τῶν ἐπισκόπων διὰ τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπου (Βλ. Βλ. Φειδᾶ ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 42-43).

ὡς καὶ εἰς πᾶσαν πρᾶξιν κοινωνίας τοῦ πρώτου τῶν ἐπισκόπων (μητροπολίτου) μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων· τοῦ ἐπισκόπου μετὰ τοῦ πρεσβυτερίου αὐτοῦ· τοῦ πρεσβυτέρου, προϊσταμένου μιᾶς κοινότητος, μετὰ τῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν κοινότητα ταύτην· τῶν λαϊκῶν τέλος μεταξύ των.

Ἡ Ἐκκλησία εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα αὐτῆς ζῇ ὡς Σύνοδος, ἤτοι κοινωνία προσώπων ἐλευθέρως συναγομένων ἐν Χριστῷ καὶ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα προσφέρουν ἕκασιος τὸ χάρισμα αὐτοῦ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος ἐν ἀγάπῃ[6].

Τὸ πρόσωπον ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἀπορροφᾶται, οὔτε μαζοποιεῖται. Ἡ συνόδευσις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ὑπ' Αὐτοῦ τεταγμένων ποιμένων δὲν ἀφανίζει, ἀλλὰ πραγματοποιεῖ τὸ πρόσωπον διὰ τῆς κοινωνίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν συμπορευομένων ἀδελφῶν.

Ἐντεῦθεν καὶ ἡ συνοδικότης, ὡς τρόπος ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἐνδιαφέρει ἀμέσως τὴν Ποιμαντικήν, ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἐκφραζούσης πιστῶς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ἦθος τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς γνωστόν, ἐχρησιμοποίησεν ποικιλίαν συνοδικῶν μορφῶν, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς καὶ τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς διεβίου, ὡς Συνόδους περιοχικάς, γενικάς, ἐπαρχιακάς, οἰκουμενικάς, Συνόδους Ἱεραρχίας Πατριαρχείου ἢ αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, Συνόδους περιωρισμένου ἀριθμοῦ μελῶν τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν (ἐνδημούσας ἢ διαρκεῖς)[7].

---

6. Ὁ συνοδικὸς τρόπος ζωῆς ἐπιτρέπει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς λέγει χαρακτηριστικῶς ὁ π. Δημήτριος Σταντιλοάε: «Εἰς τὴν προσπάθειαν κατανοήσεως καὶ προσδιορισμοῦ τῆς ἀναζητουμένης ἐννοίας τῆς Γραφῆς καὶ Παραδόσεως λαμβάνει μέρος ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία. Ἀνεφέρθη προηγουμένως ὁ λόγος τοῦ Ἁγ. Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ: «Ἐν τούτοις οὖν ἐκ πασῶν γλωσσῶν τε καὶ γενεῶν περιαγειρομένοις ἑκάστοτε, τὰ θεῖα μυστήρια ἐκκαλύπτεται παρὰ τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων καὶ κατηχήσεων». Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖται ὡς μία συνεχὴς σύνοδος (Αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει καὶ ἡ λέξις Ἐκκλησία). Μόνον εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον συνεχῶς συνεργάζονται τόσα πνεύματα καὶ καρδίαι, δύναται νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἐν ἁρμονίᾳ ὠκεανὸς τῶν ἐννοιῶν, πρὸς τὰς ὁποίας παραπέμπει καὶ τὰς ὁποίας ἐκφράζει κάθε λόγος ἢ κάθε πλευρὰ τῆς Ἀποκαλύψεως. Εἰς τὸν λόγον τοῦ Ἁγ. Νικηφόρου δεικνύεται καὶ ἡ σχέσις τῆς ἀληθείας πρὸς τὴν μυστηριακὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, βιουμένης ἀπὸ ὅλους» (ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 90).

7. Βλ. Pierre L' Huilier ἔνθ. ἀνωτ.

Τὸ γεγονὸς ὅτι διετήρησε πάντοτε ἀνέπαφον τὸν πυρῆνα τῆς συνοδικῆς δομῆς αὐτῆς, ἐκφραζόμενον ἄλλοτε ἀκριβέστερον, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐπαρχιακῶν Συνόδων καὶ ἄλλοτε οἰκονομικῶς, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐνδημουσῶν καὶ διαρκῶν Συνόδων, μαρτυρεῖ διὰ τὴν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐκδοχὴν τῆς συνοδικῆς ἀρχῆς ὡς θεοσυστάτου, ἀπαραιτήτου καὶ ἀναντικαταστάτου συστατικῆς ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ συνοδικὴ διαχείρισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἠτόνισε μόνον ὁσάκις ἐγκατελείφθησαν τὰ ὀρθὰ ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια, ὡς συνέβη σποραδικῶς καὶ καιρικῶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ μονίμως εἰς τὴν Δύσιν, εἰς ἣν ὁ Παπισμός, ὡς ὁλοκληρωτικὸς τρόπος ζωῆς, κατήργησε τὸν συνοδικὸν τρόπον ζωῆς.

Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι οὐδὲ αὐταὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως ὑπετάγησαν ἄνευ ἀπέλπιδος ἀγῶνος εἰς τὸν παπικὸν ὁλοκληρωτισμὸν (π.χ. Γαλλικανικὸν κίνημα), μὴ ἐπιθυμοῦσαι νὰ ἀντικαταστήσουν τὴν συνοδικὴν ἀρχὴν διὰ τῆς ρωμαιοκεντρικῆς ἀπολυταρχικῆς ἀρχῆς[8].

Σύγχρονοι ἀξιέπαινοι τάσεις εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικὸν κόσμον ἐπιστροφῆς εἰς πλέον συνοδικὰς μορφὰς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς μαρτυροῦν διὰ τὴν ἀνάγκην, ἣν αἰσθάνονται μέρος τῶν ποιμένων καὶ τοῦ ποιμνίου διὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν γνησίαν συνοδικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας[9]. Ἐν τούτοις αἱ τάσεις αὗται εἶναι δύσκολον νὰ τελεσφορήσουν, ἐφ' ὅσον ἐδράζονται εἰς προσπάθειαν συμβιβασμοῦ τῆς παπικῆς ἀρχῆς μετὰ τῆς συνοδικῆς ἀρχῆς, ἐκ φύσεως ἀσυμβιβά-

---

8. Κατὰ τὸν Κ. Μουρατίδην: «Ἡ ἱστορία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Δύσεως δὲν εἶναι, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, ἕτερόν τι ἢ ἡ ἱστορία τοῦ ἀδυσωπήτου καὶ σκληροτάτου ἀγῶνος μεταξὺ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης διεκδικήσεως τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μονοκρατορίας καὶ τοῦ Συνοδικοῦ συστήματος, ἤτοι τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον ἀποκορυφοῦται εἰς τὸν θεσμὸν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου», ἐν: Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ Παπικὸς θεσμός, σελ. 9. Βλ. τοῦ ἰδίου, Διαφοροποίησις, ἐκκοσμίσκευσις καὶ νεώτεραι ἐξελίξεις ἐν τῷ Δικαίῳ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, σελ. 109-120.

9. Πρβλ. καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ Kallistos Ware: «It is interesting to note the way in which recent Catholic writers, consciously or unconsciously, are echoing the language of Khomiakov... It is not clear, however, how this last remark is to be reconciled with the clause ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae of Vatican I» Primacy, Collegiality, and the people of God, ἐν: Eastern Churches Review III, 1 (Spring 1970) σελ. 28-29.

στων, καὶ οὐχὶ εἰς προσπάθειαν καθάρσεως τοῦ Παπισμοῦ ἐκ τῶν ἀντισυνοδικῶν στοιχείων αὐτοῦ πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς συνοδικῆς ἀρχῆς[10].

Ὁ συνοδικὸς τρόπος ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς κορυφοῦται εἰς τὰς ἐπισκοπικὰς συνόδους, μαρτυρεῖ διὰ τὴν συνέργειαν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου πρὸς πραγμάτωσιν τῆς σωτηρίας καὶ τὴν βίωσιν τῆς Ἀληθείας. Αἱ Σύνοδοι ζοῦν ἐντόνως τὸ μυστήριον τῆς συνεργείας καὶ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ θεμελιοῦται τὸ ἔργον των. Ἡ ἐμπειρία τῶν συγκροτησάντων τὰς Συνόδους εἶναι ὅτι συνεργοῦν μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν διατύπωσιν καὶ κατοχύρωσιν τῆς ἀληθείας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν δὲν πνεύσῃ τὸ Πνεῦμα, ἡ ἀνθρωπίνη προσπάθεια καὶ ἐργατικότης δὲν δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀληθείας τοῦ Θεοῦ ὡς λέγει ὁ ξστ' Καρθαγ. «κατὰ ταῦτα ψηλαφηθέντων καὶ κατανοηθέντων πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ χρησιμότητι συντρέχειν δοκούντων, ἐπινεύσαντος καὶ ἐνηχήσαντος τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἐπελεξάμεθα ἠπίως καὶ εἰρηνικῶς διαπράξασθαι μετὰ τῶν μνημονευθέντων ἀνθρώπων...».

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα σφραγίζει διὰ τῆς παρουσίας Του τὰς συνάξεις τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε πρὸς τέλεσιν τῶν μυστηρίων, εἴτε πρὸς συνοδικὴν διάσκεψιν διὰ τὴν προάσπισιν τῆς πίστεως καὶ καθιστᾷ τὸν Χριστὸν παρόντα ἐν τῷ λαῷ Του. Οἱ Πατέρες τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς διακηρύττουν ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Νικαίας συνήχθησαν καὶ ὥρισαν τὴν πίστιν «σὺν ἁγίῳ Πνεύματι» (Κανὼν ζ').

Ἡ ἐνεργὸς παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὰς Συνόδους τῶν ἐπισκόπων καθιστᾷ αὐτὰς «θεοσυνεργήτους» (ιβ' τῆς ΑΒ'). Εἰς τὰς Συνόδους ὁμιλοῦν οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ ἐκφράσουν ὅμως ὅ,τι τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις, ἤτοι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ: «Σύμπασα ἡ Σύνοδος εἶπε· θέλοντος τοῦ Θεοῦ, ἴσῃ ὁμολογίᾳ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πίστις ἡ δι' ἡμῶν παραδιδομένη» (β' Καρθαγ.). Ἐὰν οἱ συναγόμενοι εἰς τὰς Συνόδους ἐπίσκοποι δὲν προσφέρωνται ἐν ταπεινώσει διὰ νὰ συνεργήσουν μὲ τὸν Θεόν, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ

---

10. Βλ. Ἀθ. Δεληκωστοπούλου, Αἱ ἐκκλησιολογικαὶ θέσεις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς δογματικὸν πρόβλημα τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου, καὶ ἰδίᾳ τὰ ἑξῆς: «Διὰ τοῦ λόγου ἀκριβῶς τούτου οὐδὲν τὸ οὐσιαστικῶς νέον παρουσιάζει ἡ Β' Βατικάνειος εἰδικῶς εἰς τὸν τομέα τῆς ἐκκλησιολογίας, συνεχίζουσα τὴν ἐσφαλμένην τοποθέτησιν τῆς Α' Βατικανείου» (σελ. 144) Βλ. καὶ σελ. 145-148.

ὁμιλήσῃ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, αἱ Σύνοδοι δὲν ἐκφράζουν τὴν Ἀλήθειαν καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῶν ὑστέρων δὲν ἀναγνωρίζει αὐτὰς ὡς ἀλάθητα «στόματα τῆς Ἐκκλησίας» καὶ «σάλπιγγας τοῦ Πνεύματος» χαρακτηρίζουσα μάλιστα αὐτὰς ὡς «ληστρικὰς» συνόδους. Εἰς τὰς συνόδους αὐτὰς δὲν ὑπάρχει σ υ ν έ ρ γ ε ι α καὶ δι' αὐτὸ οὔτε Ἀ λ ή θ ε ι α[11]. Μόνον ἐὰν αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου «ἀρέσουν τῷ Θεῷ» θὰ ἀρέσουν καὶ «τοῖς ἀνθρώποις», ἤτοι τῇ ἐκκλησιαστικῇ συνειδήσει[12].

Ἡ πίστις τῶν Πατέρων εἰς τὸ ἀλάθητον τῶν Συνόδων δι' ὅλα τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν ζητήματα[13] δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὰς ἤδη συγκληθείσας Συνόδους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μελλούσας νὰ συνέλθουν, περὶ τῶν ὁποίων πιστεύουν ὅτι θὰ ὁδηγηθοῦν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐὰν βεβαίως ὑπάρξουν αἱ προϋποθέσεις. Κατὰ τὸν η' τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, ἀφορῶντα εἰς τοὺς μετὰ τῶν βαρβάρων συνεργασθέντας ἐπὶ βλάβῃ τῶν Χριστιανῶν «τῆς ἀκροάσεως ἀπεῖρξαι δεῖ, μέχρις ἂν κοινῇ περὶ αὐτῶν τε δόξῃ συνελθοῦσι τοῖς ἁγίοις, κ α ὶ π ρ ὸ α ὐ τ ῶ ν τ ῷ ἁ γ ί ῳ Π ν ε ύ μ α τ ι». Εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Κανόνος τούτου φανερὸν ὅτι ἡ κάθετος μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία προϋποθέτει τὴν ὁριζόντιον κοινωνίαν τῶν «συνελθόντων ἁγίων», ἤτοι τῶν συγκροτησάντων τὴν Σύνοδον, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ συνδιασκεφθοῦν διὰ τὴν λῆψιν ἀποφάσεως («κοινῇ περὶ αὐτῶν τε δόξῃ»). Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι ἡ κρίσις περὶ τῶν ἁμαρτησάντων τελικῶς ἐπαφίεται εἰς τὴν Σύνοδον, ἡ ὁποία ἔχει τὴν δυνατότητα τῆς ὀρθῆς ἀντιμετωπίσεως αὐτῶν.

Τὴν ἰδίαν πίστιν ἐκφράζουν καὶ οἱ Πατέρες τῆς Πενθέκτης Συνόδου εἰς τὸν προσφωνητικὸν λόγον αὐτῶν πρὸς τὸν Ἰουστινιανόν· «τὴν ἁγίαν ταύτην καὶ θεόλεκτον οἰκουμενικὴν ἀθροισθῆναι σύνοδον

---

11. Περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῶν Συνόδων βλ. Σ τ υ λ. Χ α ρ κ ι α ν ά κ η : Περὶ τὸ Ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Θεολογίᾳ, Ἀθῆναι 1965, σελ. 143 ἔνθα λέγει καὶ τὰ ἑξῆς : «Πλὴν ἡ τοιαύτη ἀποδοχὴ (ὑπὸ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας) δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξωτερικὸν τεκμήριον τῆς οἰκουμενικότητος ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς οἰκουμενικότητος καὶ οὐχὶ ὡς καὶ αἴτιον αὐτῆς».

12. Κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Σαρδικῆς : «Ταῦτα σωτηριωδῶς καὶ ἀκολούθως ὁρισθέντα καὶ πρεπόντως τῇ ἐπιτιμίᾳ ἡμῶν τῶν ἱερέων καὶ Θεῷ ἀρέσαντα καὶ ἀνθρώποις...» (Κανὼν ιθ'). Βλ. καὶ Δ η μ. Σ τ α ν ι λ ο ά ε, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 91-92.

13. Αἱ σύνοδοι ἀποφαίνονται περὶ θεμάτων πίστεως καὶ εὐταξίας· «συντόμους ὅρους ἐξεφωνήσαμεν, τὴν τε τῶν πατέρων πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ κυρώσαντες..., Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπὲρ τῆς εὐταξίας τῶν Ἐκκλησιῶν ρητοὺς κανόνας ὡρίσαμεν» (Mansi VI, 651).

ὥρισας, ὅπως τῇ τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελεύσει τε καὶ συμπνοίᾳ κατορθωθείη σοι εἰς δέον τὸ σπουδαζόμενον καὶ καθαρὸν ἀποδειχθείη τὸ τῆς Ἐκκλησίας λήϊον. Ὅπου γὰρ εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἡ Κυρία ἔφη φωνή. Καὶ πάλιν διὰ Ἱερεμίου ἡμῖν ἀνακέκραγεν· Ἐκζητήσατε με ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ὑμῶν, καὶ ἐπιφανοῦμαι ὑμῖν...»[14].

Διὰ τῆς ὁριζοντίου ἐν Χριστῷ κοινωνίας τῶν ἐπισκόπων, τῆς συνελεύσεως καὶ συμπνοίας αὐτῶν γνωρίζεται, ἀποκαλύπτεται ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ Σύνοδος χαρακτηρίζεται ὡς «κοινοβούλιον» (Κανὼν Καρχηδόνος). Εἷς ἄνθρωπος δὲν δύναται ex officio νὰ ἔχῃ τὸ ἀλάθητον, διότι τοῦτο θὰ ἀντιτίθετο πρὸς τὴν κοινωνικὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας[15] «εἰ μὴ ἄρά τίς ἐστιν, ὅστις πιστεύσει, ἐνὶ ᾧτινιδήποτε δύνασθαι τὸν Θεὸν ἡμῶν τῆς κρίσεως ἐμπνεῦσαι τὴν δικαιοσύνην τοῖς δὲ ἀναριθμήτοις εἰς σύνοδον συνηθροισμένοις ἱερεῦσιν (ἐπισκόποις) ἀρνεῖσθαι...». Τοιαύτη ἐκδοχὴ θὰ ἀπετέλει εἰσβολὴν τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὸ καὶ κατηγορηματικῶς ἀπορρίπτεται ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς ἐν Ἀφρικῇ Συνόδου γράψαντας πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Κελεστῖνον· «μήτε παραχωρεῖν, ἵνα μὴ τὸν καπνώδη τύφον τοῦ κόσμου δόξωμεν εἰσάγειν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, ἥτις τὸ φῶς τῆς ἁπλότητος, καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τὴν ἡμέραν τοῖς τὸν Θεὸν ἰδεῖν ἐπιθυμοῦσι προσφέρει»[16].

Τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν θεωρεῖ ἀναγκαίαν καὶ ὁ Μ. Βασίλειος· «ὥστε, ἐὰν ἀρέσῃ τοῦτο, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν ταυτῷ γενέσθαι, καὶ οὕτως ἐκθέσθαι τὸν κανόνα, ἵνα καὶ τῷ ποιήσαντι τὸ ἀκίνδυνον ᾖ, καὶ ὁ ἀποκρινόμενος τὸ ἀξιόπιστον ἔχῃ ἐν τῇ περὶ τῶν τοιούτων ἀποκρίσει» (μζ' Βασιλ.)[17].

Συνοδικῶς ἐνεργεῖ ἡ Ἐκκλησία καὶ εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ χειρο-

---

14. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 71-72.

15. Σημειωθήτω ὅτι οἱ Κανόνες γ', δ' καὶ ε' τῆς Σαρδικῆς δὲν παραχωροῦν ὁριστικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης, ἀλλ' ἁπλῶς «καιρικήν τινα ἁρμοδιότητα διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἤδη ὑφισταμένων προβλημάτων» λόγῳ τῆς ἀρειανικῆς ἐπιβουλῆς (Βλ. Βλασ. Φειδᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 121).

16. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 301-302.

17. Ὡς λέγει ἀλλαχοῦ ὁ Μ. Βασίλειος: «Τί γὰρ ἂν γένοιτο χαριέστερον ἢ τοὺς τοσούτῳ πλήθει τῶν τόπων διῃρημένους τῇ διὰ τῆς ἀγάπης ἑνώσει καθορᾷς εἰς μίαν μελῶν ἁρμονίαν ἐν Σώματι Χριστῷ δεδέσθαι;» (Ἐπιστ. 70ή, «Περὶ Συνόδων» P.G. 32, 433).

τονίας τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, ὡς καὶ εἰς τὰς καθαιρέσεις αὐτῶν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ὡς λέγει χαρακτηριστικῶς ὁ ἱ. Χρυσόστομος· «οὐδεὶς ἀρκεῖ καθ' ἑαυτόν τι πρᾶξαι, ἄν τε χειροτονῆσαι δέῃ, ἄν τε βουλὰς σκέψασθαι, ἀλλὰ τιμιώτερα γίνονται ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ τοῦ πλήθους»[18], καὶ ὁ ἅγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας· «ἐν τοῖς θεολογικοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασιν ἰσχύει ἡ τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου βουλή»[19]. Οὕτω κατὰ τὸν δ' τῆς Α' ὁ ἐπίσκοπος δέον νὰ καθίσταται «ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτον, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ»[20]. Τὸ ἴδιον πνεῦμα ἐκφράζουν καὶ οἱ γ' τῆς Ζ', α' τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ιθ' τῆς Ἀντιοχείας, στ' τῆς Σαρδικῆς, ιβ' τῆς Λαοδικείας, ιγ' καὶ μθ' τῆς Καρθαγένης.

Ἡ συνέλευσις τῶν ἐπισκόπων πρὸς χειροτονίαν ἐπισκόπου ἐνέχει ὡσαύτως συνοδικὸν χαρακτῆρα θεωρουμένη μάλιστα τὸ ἐκκλησιαστικὸν πρότυπον κατὰ μίμησιν τοῦ ὁποίου ἐλειτούργησεν ὁ συνοδικὸς θεσμός[21]. Συνοδικῶς δέον νὰ ἀποφασίζηται καὶ ἡ καθαίρεσις τῶν ἀναξίων ἐπισκόπων· «φαίνεταί μοι μὴ μόνον τρεῖς παρεῖναι προσήκειν, ἀλλ' εἰ δυνατόν, τοὺς πάντας ἐπαρχιώτας, ἵνα τῇ τῶν πολλῶν ψήφῳ ἀκριβεστέρα ἡ κατάκρισις τοῦ ἀξίου τῆς καθαιρέσεως δεικνύηται παρόντος τοῦ κρινομένου»[22].

Λαμπρὸν δεῖγμα συνοδικῆς διαχειρίσεως τῶν τῆς Ἐκκλησίας ζητημάτων ἀποτελεῖ ὁ ζ' τοῦ Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁρίζων τὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας τῶν ἱερωμένων: «Περὶ τῶν μελλόντων χειροτονεῖσθαι, οὗτος ἔστω τύπος, ὥστε π ᾶ ν τ ὸ ἱ ε ρ α τ ε ῖ ο ν σ υ μ φ ω ν ε ῖ ν καὶ α ἱ ρ ε ῖ σ θ α ι, καὶ τότε τὸν ἐ π ί σ κ ο π ο ν

18. Ὁμιλ. 37, 3 εἰς Πραξ. P.G. 60,266.

19. Ἐπιστολ. XVII, P.G. 77,108.

20. Πρβλ. Β λ. Φ ε ι δ ᾶ :(Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 85). «Ὡς γνωστόν, ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὑποψηφίου ἐπισκόπου διὰ χηρεύουσαν ἐπισκοπὴν ἐγίνετο, κατὰ τὴν παναρχαίαν πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας, τῇ συμμετοχῇ τοῦ τε κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς χηρευούσης ἐπισκοπῆς. Τοῦτο δὲν δηλοῖ ὅτι οἱ χειροτονοῦντες ἐπίσκοποι ἦσαν ἀμέτοχοι εὐθύνης διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπισκόπου, διότι προέβαινον εἰς τὴν χειροτονίαν μετὰ προγενεστέραν ἐξέτασιν τῆς πίστεως καὶ τοῦ βίου τοῦ ὑποψηφίου».

21. Βλ. Β λ. Φ ε ι δ ᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 42-43. Ὡσαύτως ιθ' Αντιοχ.

22. Κανὼν τῆς Τοπικῆς Κων/λεως περὶ Ἀγαπίου καὶ Βαλαδίου.

δοκιμάζειν. Καί, συναινοῦντος αὐτῷ τοῦ ἱερατείου, χειροτονεῖν ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, παρόντος τοῦ λαοῦ καὶ προσφωνοῦντος τοῦ ἐπισκόπου, εἰ καὶ ὁ λαὸς δύναται αὐτῷ μαρτυρεῖν· χειροτονία δὲ λαθραίως μὴ γινέσθω· τῆς γὰρ ἐκκλησίας εἰρήνην ἐχούσης, πρέπει παρόντων τῶν ἁγίων τὰς χειροτονίας ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας γίνεσθαι. Ἐν δὲ τῇ ἐνορίᾳ (χώρᾳ, ὑπαίθρῳ κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα) εἰ μὲν κοινωνήσαντές εἰσί τινες ταῖς τῶν κοινωνησάντων (αἱρετικοῖς) γνώμαις, μὴ ἄλλως χειροτονείσθωσαν, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ὀρθοδόξων κληρικῶν δοκιμαζόντων, παρόντος πάλιν τοῦ ἐπισκόπου, καὶ προσφωνοῦντος παρόντι τῷ λαῷ, μόνον ἵνα μὴ περιδρομὴ (ἀπάτη) τις γένηται». Ὁ λαὸς εἶναι παρὼν καὶ μαρτυρεῖ, τὸ ἱερατεῖον συναινεῖ, συμφωνεῖ καὶ αἱρεῖται καὶ ὁ ἐπίσκοπος δοκιμάζει καὶ χειροτονεῖ. Ἡ ἐκκλησία ἐνεργεῖ, ὡς ἓν σῶμα, χωρὶς νὰ καταργεῖται ἡ ἱεραρχικὴ τάξις αὐτῆς.

Συνοδικῶς δέον νὰ διαμορφοῦνται καὶ αἱ σχέσεις τοῦ πρώτου μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων μητροπόλεώς τινος. Οἱ ἐπίσκοποι ὀφείλουν «μηδὲν πράττειν ἐπιχειρεῖν, δίχα τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, μηδὲ αὐτὸν (τὸν μητροπολίτην) ἄνευ τῆς τῶν λοιπῶν γνώμης» (θ΄ Ἀντιοχ. Πρβλ. καὶ τὸν λδ΄ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, νε΄ καὶ πε΄ Καρθαγ.).

Ὁμοίως συνοδικῶς δέον νὰ διαμορφοῦνται αἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν. Παράδειγμα ἔστω ἡ διαχείρισις τῶν οἰκονομικῶν τῆς ἐπισκοπῆς, ἡ ὁποία δέον νὰ διεξάγηται μετὰ «γνώμης τῶν πρεσβυτέρων ἢ διακόνων» (κε΄ Ἀντιοχ., πρβλ. καὶ λγ΄ Καρθαγ.), ὡς καὶ ὁ ἐπιμερισμὸς τῶν προσφερομένων τοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις ἀπαρχῶν ἐξ ὀπωρῶν τοῖς ὑπ' αὐτοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς (δ΄ Ἀποστ.)[23].

Τὰς ὑφισταμένας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν συνοδικὰς σχέσεις ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτερίου, νομίζομεν, ὅτι ἐπιβεβαιοῖ τὸ σύνθρονον καὶ ἡ ἐν αὐτῷ ἑκατέρωθεν τοῦ ἐπισκόπου συμπαρεδρία τῶν πρεσβυτέρων, ὡς συνεργῶν τοῦ ἐπισκόπου, ἱσταμένων οὐχὶ μετὰ τῶν λαϊκῶν κάτωθεν τοῦ Ἀρχιερατικοῦ θρόνου, ὡς συμβαίνει σήμερον κατὰ τὰς ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ θρόνου χοροστασίας τοῦ ἀρχιερέως λόγῳ τῆς χαλαρώσεως τῆς συνοδικῆς σχέσεως ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρων[24]. Ἡ

---

23. Πρβλ. καὶ Ἀποστ. Διαταγὰς Β΄, κζ΄.

24. Πρβλ. καὶ Μεθοδίου Φούγια, Κανονικὰ καὶ Ποιμαντικὰ πάρεργα, Ἀθῆναι 1968, σελ. 48.

κατὰ τὴν ἐπισημοτάτην ὥραν τῆς τελέσεως τῆς θείας Λειτουργίας χρῆσις τοῦ συνθρόνου μαρτυρεῖ διὰ τὴν βαθεῖαν συνείδησιν, ἣν εἶχεν ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία περὶ τῆς θέσεως τοῦ πρεσβυτερίου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πέριξ τοῦ ἐπισκόπου ,εἰκονιζούσης τὴν βαθυτέραν τριαδικὴν - κοινωνικὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀποκαλύπτεται καὶ πραγματοῦται ἐν τῇ θ. Εὐχαριστίᾳ. Ὡς παρατηρεῖ ὁ π. Alex. Schmemman, οἱ πρεσβύτεροι πραγματικῶς κυβερνοῦν τὴν ἐκκλησίαν καὶ προνοοῦν δι' ὅλας τὰς ἀμέσους ἀνάγκας τῆς κοινότητος ὑλικὰς καὶ πνευματικάς. Ἀλλὰ τὸ λειτούργημα τοῦ Ἐπισκόπου, ἡ ἰδική του μοναδικὴ διακονία, ἡ λειτουργία του εἶναι νὰ σχετίζῃ ὅλας αὐτὰς τὰς πράξεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς πρὸς τὸν ὕψιστον σκοπὸν τῆς Ἐκκλησίας, νὰ μεταμορφώνῃ αὐτὰς εἰς πράξεις αὐτο-οἰκοδομῆς καὶ αὐτο-ἐκπληρώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὡς σώματος Χριστοῦ. Καὶ τὸ πράττει αὐτὸ κυρίως διὰ τῶν λειτουργιῶν του, (αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἐκ τῆς θέσεως του) ὡς «προϊσταμένου», προέδρου τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως, ἥτις εἶναι τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν αὐτῇ ὅλα τὰ δῶρα, ὅλα τὰ διακονήματα, ὅλαι αἱ κλήσεις ἀληθῶς ἑνοῦνται καὶ σφραγίζονται ὡς πράξεις τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ τοῦ ἐνεργοῦντος «τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α' Κορ. ιβ'). Οὕτως «ἡ κυβέρνησις», «ἡ διοίκησις» ἀποκαλύπτονται ὅτι δὲν εἶναι αὐτόνομοι περιοχαὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἓν ἀκέραιον μέρος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μυστήριον τῆς Βασιλείας[25]. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁ ἐπίσκοπος χωρὶς τοὺς πρεσβυτέρους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὸ χάρισμα νὰ κυβερνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ μεταφέρουν τὴν ζωήν, τὰς ἀνάγκας, τὰ χαρίσματα τῶν λαϊκῶν εἰς αὐτόν, διὰ νὰ ἀναφέρῃ αὐτὰ εἰς τὸν Θεόν, νὰ ἑνοποιήσῃ καὶ μεταμορφώσῃ αὐτὰ εἰς νέαν ζωὴν ἐν Χριστῷ, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ τὸ λειτούργημα τοῦτο. Ὁμοίως καὶ οἱ πρεσβύτεροι χωρὶς τὸν ἐπίσκοπον θὰ ἤσκουν μίαν διοίκησιν, ἥτις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὸν Θεόν, ἑνοποιηθῇ καὶ μεταμορφωθῇ[26].

Τὰ πρωτεῖα ἐξ ἄλλου θρόνων τινῶν, τὰ ἀναγνωριζόμενα ὑπὸ τῶν ἱερῶν Κανόνων, δὲν εἶναι πρωτεῖα κυριαρχίας καὶ ἐξουσίας, ἀλλὰ

---

25. Towards a Theology of Councils, ἐν St. Vladimirs Quart, 4(1962) σελ. 176 καὶ ἑξ.

26. Ἐντεῦθεν καὶ χαρακτηρίζει ὁ π. Schmemman (ἔνθ' ἀνωτ., σ. 174) τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας ὡς «ἱεραρχικῶς συνοδικὸν» ἢ «συνοδικῶς ἱεραρχικόν». Ἡ ἱεραρχικὴ ἀρχὴ δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὴν συνοδικήν, ἐφ' ὅσον διὰ τῆς ἱεραρχικῆς θεμελιοῦται ἡ συνοδική. Διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἰδιαιτέρου χαρί-

πρωτεῖα διακονίας, ἐλευθέρως διαμορφωθέντα ἐκ τῆς ἀνάγκης ὅπως ἐκκλησίαι τινὲς ἐπικαλοῦνται τὴν μαρτυρίαν καὶ βοήθειαν τῶν μητέρων ἐκκλησιῶν, τῶν ἱδρυθεισῶν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἢ ἀκόμη καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς αὐτῶν εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν πολιτικῶν διοικήσεων ἢ τῆς ἐντόνου ἱεραποστολικῆς ἐργασίας των διέθετον μεῖζον κύρος[27].

Ἡ σύνοδος τῆς Καρθαγένης παρέχει ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὸν ἐπίσκοπον Καρθαγένης Αὐρήλιον τὸ δικαίωμα· «ὅθεν θέλει κληρικοὺς χειροτονεῖν». Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα λέγει ὁ ἐπίσκοπος Ἐπιγόνιος πρὸς τὸν Αὐρήλιον: «Ἡ ἀγαθοθέλεια μεσάζει τὴν ἐξουσίαν· ἧττον γὰρ τολμᾷς ἢπερ δύνῃ, ἀδελφέ, ἐν τῷ πᾶσιν ἑαυτὸν ἀποδεικνύειν ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον· ἔχεις γὰρ τοῦτο ἐν τῇ κρίσει σου, τὸ ἀποθεραπεῦσαι ἑνὸς ἑκάστου ἐπισκόπου τὸ πρόσωπον· ἐν πρώτῃ δὲ καὶ μόνῃ συνελεύσει, εἰ συνίδῃς, τὸ ἐπ' ἐξουσίας ταύτῃ τῇ καθέδρᾳ εἶναι ἐκδικητέον· ἐπειδὴ ἀνάγκην ἔχεις αὐτὸς πάσας τὰς ἐκκλησίας ὑποστηρίζειν. Ὅθεν ἐξουσίαν σοι ἡμεῖς οὐ δίδομεν, ἀλλ' ἐπισφραγίζομεν ταύτην τῇ σῇ προαιρέσει,...» (νε' Καρθαγ.).

Τέλος δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς συγκλήσεως τῶν Συνόδων ὑπῆρξε πάντοτε ποιμαντικὸς καὶ σωτηριολογικός. Αἱ Σύνοδοι συγκαλοῦνται «τῷ χρησίμῳ τῆς Ἐκκλησίας» (μθ' Καρθαγ.) ἢ «διά τινας ἐκκλησιαστικὰς χρείας», «εἰς ἀναίρεσιν (τῶν ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν)

σματος, θέσεως, ἀποστολῆς ἑκάστου μέλους τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν προκειμένῳ τῶν προϊσταμένων αὐτῆς εἶναι δυνατὴ ἡ οἰκοδόμησις προσωπικῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ἄλλως δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι συνοδικαί. Πρβλ. καὶ Κ. Μουρατίδου: «Ἡ ἱεραρχική, συνεπῶς, ὀργάνωσις καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς πάντων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν καθόλου διαμόρφωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου ἐπέβαλον τὴν θεμελίωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος ἐπὶ εὐρυτάτης βάσεως. Πράγματι, δὲ ὑπ' αὐτῶν ἤδη τῶν Ἀποστόλων ἐτέθησαν αἱ κυριώτεραι βάσεις, ἐφ' ὧν ἐθεμελιώθη τὸ συνοδικὸν σύστημα». (Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κλπ. σελ. 5-6).

27. Πρβλ. Βλ. Φειδᾶ, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 49. Εἶναι χαρακτηριστικοὶ οἱ κατωτέρω λόγοι τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου: «Τὰ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος ἀξιώματα βίου τότε μείζονα φαίνεται, ὅταν εἰς ἕνα περιστῇ μόνον· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν τοὐναντίον· τότε λάμπει τὸ τῆς τιμῆς, ὅταν πολλοὺς τῆς προεδρίας ἔχῃ κοινωνοὺς καὶ ὅταν ὁ μετέχων μὴ εἷς ᾖ, ἀλλὰ πολλοὺς ἔχῃ τοὺς τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντας» (Εἰς τὸν Ἀπόστ. Παῦλον, ὁμιλ. 7, P.G. 50, 509). Παρουσίασιν τοῦ χωρίου τούτου ἐν σχέσει πρὸς τὸ παπικὸν πρωτεῖον βλ. Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία κλπ. ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 236-237.

κακῶς γινομένων (ἐπιστολὴ Πατέρων Συνόδου Γάγγρας) καὶ «διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς αἰτίας, αἵτινες πολλάκις πρὸς ὄλεθρον τοῦ λαοῦ παλαιοῦνται»[28] (ιη' Καρθαγ.).

Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συγκλήσεως τῶν Συνόδων ὁμιλοῦν ἀναλυτικῶς οἱ Πατέρες τῆς Πενθέκτης ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα λόγῳ αὐτῶν: «... Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἅγιαι καὶ οἰκουμενικαὶ δύο σύνοδοι, αἱ κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα καὶ θεοφύλακτον πόλιν συναθροισθεῖσαι, τὸ περὶ τῆς πίστεως πατρικῶς διατρανώσασαι μυστήριον, οὐδαμῶς ἱεροὺς κανόνας ἐνέγραψαν, καθάπερ αἱ λοιπαὶ ἅγιαι τέσσαρες οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, δι' ὧν ἀποστήσονται μὲν οἱ λαοὶ τῆς χείρονος καὶ ταπεινοτέρας διαγωγῆς, ἐπὶ δὲ τὸν κρείττονα καὶ ὑψηλότερον μεταθῶνται βίον· ἐντεῦθεν τε τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασιλειον ἱεράτευμα, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν, ὑπὸ πολλῶν ἐξ ἀταξίας παθῶν διασπώμενον καὶ ὑποσυρόμενον, καὶ κατὰ μικρὸν τῆς θείας μάνδρας ἀπορραγέν, καὶ διατμηθέν, καὶ τῇ ἀγνοίᾳ καὶ λήθῃ τῶν τῆς ἀρετῆς κατορθωμάτων ἀπολισθῆσαν, καί, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατῆσαν, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἐν ᾧ ἡγιάσθη κοινὸν ἡγησάμενον, τὴν τοῦ Πνεύματος ὕβρισε χάριν. Τοῦτο λίαν, ὡς περιούσιον λαόν, ἐπισυναγαγεῖν βουληθείς... καὶ πεῖσαι φυλάττειν τὰς ἐντολάς τε καὶ τὰ θεῖα προστάγματα, δι' ὧν , τῶν νεκρῶν ἀποχωροῦντες ἔργων ζωοποιούμεθα· τὴν ἁγίαν ταύτην καὶ θεόλεκτον οἰκουμενικὴν ἀθροισθῆναι σύνοδον ὥρισας...»[29].

Ἐπίσης διὰ τῆς συγκλήσεως τῶν Συνόδων ἀναστέλλεται ἡ μανία τοῦ Σατανᾶ διὰ τὴν διάσπασιν τῆς Ἐκκλησίας: «Ἀλλὰ καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν ἡ ἁγία σύνοδος ἀναστέλλουσα παντελῶς ὥρισε τοῦ λοιποῦ...»[30].

Λόγῳ τῆς σπουδαιότητος τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ διὰ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας οἱ ἱ. Κανόνες ὁρίζουν ὅτι αἱ Σύνοδοι δέον νὰ συνέρχωνται τακτικῶς δὶς τοῦ ἔτους «καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλοις τὰ δόγματα

---

28. Παλαιοῦνται = «τῷ χρόνῳ βεβαιοῦνται» (Ζωναρᾶς, Ρ.Π.Σ., Γ', 356).

29. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου σελ. 71. Πρβλ. καὶ τὸν στ' τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς: « Τῆς δὲ συνόδου γενομένης περὶ κανονικῶν καὶ εὐαγγελικῶν πραγμάτων, δεῖ τοῖς συναθροισθεῖσιν ἐπισκόποις ἐν μελέτῃ καὶ φροντίδι γίνεσθαι τοῦ φυλάττεσθαι τὰς θείας καὶ ζωοποιοὺς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Ἐν γὰρ τῷ φυλάττεσθαι αὐτὰς ἀνταπόδοσις πολλή, ὅτι καὶ λύχνος ἡ ἐντολή· νόμος δέ, φῶς, καὶ ὁδὸς Ζωῆς, ἔλεγχος καὶ παιδεία· καί, ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγὴς φωτίζουσα ὀφθαλμούς».

30. ιγ' τῆς ΑΒ'.

τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν» (λζ' Ἀποστ.). Εἶναι προφανὴς ὁ ἐκκλησιολογικὸς σκοπὸς τῆς Συνόδου τῆς συγκαλουμένης πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ ἑνότητος[31]. Ὁ ε' τῆς Α' Οἰκουμενικῆς προσδιορίζει σαφέστερον τὸν σκοπὸν τοῦτον συνδέων τὴν Σύνοδον μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκοινωνήτων καὶ τὴν δυνατότητα τῆς ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἑνότητι μετοχῆς εἰς τὴν θείαν Εὐχαριστίαν· «καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν δὶς τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι· ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζηται, καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινώνητοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσαι ψῆφον. Αἱ δὲ σύνοδοι γινέσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῷ θεῷ· δευτέρα δέ, περὶ τὸν τοῦ μετοπώρου καιρόν». Ὁμοίως παραγγέλλουν καὶ ὁ ιθ' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς, προσθέτων ὅπως οἱ ἀδικαιολογήτως μὴ προσερχόμενοι εἰς τὰς Συνόδους ἐπίσκοποι «ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι» καὶ ὁ ιη' τῆς Καρθαγένης, παρέχων τὴν δυνατότητα ἀποστολῆς ἀντιπροσώπων ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν Συνόδων, ὥστε νὰ μὴ μετακινοῦνται ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας, ἵνα διὰ τῆς ἐκπροσωπήσεως ὅλων τῶν ἐπαρχιακῶν Συνόδων «τῇ συναχθείσῃ συνελεύσει πλήρης εἶναι δυνηθῇ ἡ αὐθεντία».

Μεταγενεστέρως διὰ τοῦ η' Κανόνος τῆς Πενθέκτης ἐγένετο οἰκονομία καὶ ἡ ὑποχρέωσις διὰ τὴν δὶς τοῦ ἔτους σύγκλησιν «διὰ τὰς τῶν βαρβάρων ἐπιδρομάς, διά τε τὰς προσπιπτούσας ἑτέρας αἰτίας, ἀδυνάτως οἱ τῶν ἐκκλησιῶν πρόεδροι ἔχουσι δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς συνόδους ποιεῖσθαι, ἔδοξεν, ὥστε τρόπῳ παντὶ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν τῶν προγεγραμμένων ἐπισκόπων, διὰ τὰ ὡς εἰκὸς ἀναφυόμενα ἐκκλησιαστικὰ κεφάλαια, ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ γίνεσθαι σύνοδον...». Τὸ ὅτι ὁ Κανὼν οὗτος εἰσάγει οἰκονομίαν[32] πιστοῦται καὶ ἐκ τοῦ στ' τῆς Ζ' Οἰκουμενι-

---

31. Καθ' ἃ ἔγραψεν ὁ πάπας Ἰννοκέντιος πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Κων/λεως διὰ τὸ θέμα τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «Ἀναγκαία ἐστὶ διάγνωσις συνοδική .. μόνη γὰρ ἐστιν, ἥτις δύναται καταστεῖλαι τὰς κινήσεις τῶν καταιγίδων» (P.G. 52, 538). Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἐκφράζουν οἱ Πατέρες τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς διὰ δοκιμαζόμενον ἐπίσκοπον: «συνηλγήσαμεν ἅπαντες τῷ πρεσβύτῃ καὶ κοινὸν εἶναι λογισάμενοι τὸ αὐτοῦ δάκρυον, ἐσπεύδομεν μαθεῖν...» (ἐπιστολὴ Γ' Οἰκουμ. πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ Σύνοδον).

32. Βεβαίως διὰ τοῦ κατ' οἰκονομίαν εἰσαχθέντος Κανόνος, ἡ οἰκονομία γί-

κῆς : «Ἐπειδὴ περ κανὼν ἐστιν, ὁ λέγων δὶς τοῦ ἔτους καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν χρῆται γίνεσθαι διὰ συναθροίσεως ἐπισκόπων, τὰς κανονικὰς συζητήσεις· διὰ τὴν συντριβὴν καὶ τὸ ἐνδεῶς ἔχειν πρὸς ὁδοιπορίαν τοὺς συναθροιζομένους, ὥρισαν οἱ τῆς ἕκτης συνόδου ὅσιοι Πατέρες, ἐξ ἅπαντος τρόπου καὶ προφάσεως, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ γίνεσθαι, καὶ τὰ ἐσφαλμένα διορθοῦσθαι, τοῦτον οὖν τὸν κανόνα καὶ ἡμεῖς ἀνανεοῦμεν· καὶ εἴ τις εὑρεθῇ ἄρχων τοῦτο κωλύων, ἀφοριζέσθω. Εἰ δε τις ἐκ τῶν μητροπολιτῶν ἀμελήσοι τοῦτο γίνεσθαι, ἐκτὸς ἀνάγκης, καὶ βίας, καί τινος εὐλόγου προφάσεως, τοῖς κανονικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκείσθω»[33].

Οἱ λόγοι οἵτινες ἠμπόδιζον τὴν σύγκλησιν τῶν Συνόδων δὲν ἔθεσαν εἰς πειρασμὸν τοὺς Πατέρας νὰ ἀναστείλουν ἐπὶ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα ἢ καὶ νὰ ματαιώσουν τὴν σύγκλησιν τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ἐκ πάντων τῶν ἐπισκόπων Συνόδων, ἀλλ' ὡδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὴν θέσπισιν νέου Κανόνος, ὅστις ὅμως δὲν ἔθιξε τὸν πυρῆνα τῆς συνοδικῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἐκκλησιολογικὴν συνείδησιν τῶν Πατέρων, νομίζομεν, ὅτι θὰ ὁδηγήσῃ καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν Κανόνων ε' τῆς Α' καὶ λζ' Ἀποστ., ἤτοι τὴν δὶς τοῦ ἔτους σύγκλησιν τῶν Συνόδων πάντων τῶν ἐπισκόπων ἢ τὴν οἰκονομίαν, δηλαδὴ τὴν ἅπαξ τοῦ ἔτους σύγκλησιν.

Εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι ἐνῷ ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν πυρῆνα της εἶναι πάντοτε Σύνοδος, τὰ μέλη αὐτῆς κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, ἀποτυγχάνουν ἐνίοτε — λόγῳ τῆς ἀνωριμότητος καὶ ἁμαρτωλότητος αὐτῶν — νὰ ζοῦν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸν συνοδικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐκφράζουν εἰς τὴν ποιμαντικὴν των διακονίαν καὶ τὰς σχέσεις των τὸ συνοδικὸν πνεῦμα αὐτῆς. Ἀντισυνοδικὸν πνεῦμα καὶ ἦθος, ἐπὶ παραδείγματι, ἔχομεν εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀναβάλλεται

νεται ἀκρίβεια (πρβλ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Προβλήματα τῆς Ἐκκλησ. Οἰκονομίας, σελ. 95), χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι ὁ Κανὼν ἐπιβάλλει τὴν ἅπαξ τοῦ ἔτους σύγκλησιν τῶν Συνόδων. Ἁπλῶς παρέχει τὴν δυνατότητα τῆς ἐτησίας συγκλήσεως ὁσάκις αἱ περιστάσεις δὲν ἐπιτρέπουν τὴν δὶς τοῦ ἔτους σύγκλησιν ὅπερ εἶναι καὶ προτιμότερον.

33. Εἶναι χαρακτηριστικὸς καὶ ὁ οστ' Καρθαγ. ὁ καθορίζων ὅτι οἱ ἐμποδισθέντες νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν Σύνοδον ἐπίσκοποι ἐὰν δὲν ἀποδώσουν τὸν λόγον τῆς ἀπουσίας των εἰς τὸν πρῶτον αὐτῶν «τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀρκεῖσθαι Ἐκκλησίας». Κατὰ τὸν σχολιαστὴν τῶν Κανόνων πρόκειται περὶ «εἴδους ἐπιπλήξεως» (Ρ.Π.Σ., Γ' σελ. 198) προφανῶς διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ πταίσαντος ἐπισκόπου εἰς τὴν τάξιν.

ἢ καὶ ματαιοῦται ἡ σύγκλησις Συνόδων ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἐπιβληθῇ ἡ ἀρχὴ ἑνὸς ἀνδρὸς ἢ μερίδος ἱεραρχῶν ἐπὶ τῶν λοιπῶν, ἢ εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς συγκαλοῦνται μὲν αἱ Σύνοδοι, δὲν παρέχεται ὅμως ἡ δυνατότης ἐλευθέρας συνδιασκέψεως καὶ ἀποφάνσεως τῶν συγκροτούντων αὐτάς.

Ἡ ἔννοια τῆς ἀληθοῦς κοινωνίας, ἤτοι συνεργασίας, ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς κατὰ Θεὸν ἀξίας καὶ τῶν χαρισμάτων τῶν ὁποίων ἕκαστον μέλος καὶ ἰδίως ἕκαστος ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι φορεύς, συνιστᾷ ὡς ὅλως ἀπαράδεκτον τὴν ὑπὸ «ἰσχυρῶν παραγόντων» ἢ «ἰσχυρῶν μειοψηφιῶν» προσπάθειαν ἐπιβολῆς γραμμῆς εἰς τὰς Συνόδους, ἢ φιμώσεως τῶν ἀντιφρονούντων, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρξῃ ἡ δυνατότης πραγματικῆς καὶ ἐλευθέρας συνοδικῆς συνδιασκέψεως πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας καὶ χάραξιν γραμμῆς ἐκφραζούσης τὸ κοινὸν ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα. Ἕκαστος πρέπει μετὰ προσοχῆς, προσευχῆς καὶ σεβασμοῦ νὰ ἀκούῃ τί ὁ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀδελφὸς αὐτοῦ λέγει, ἐφ' ὅσον βεβαίως δὲν ἔχει περιέλθει εἰς αἵρεσιν, ἵνα διὰ τῆς ἐν ταπεινοφροσύνῃ ἀ κ ο ῆ ς ἐπιτευχθῇ ἡ συζήτησις, συμφωνία καὶ ὑ π α κ ο ὴ πάντων εἰς τὸν Χριστόν. Ὡς ὀρθῶς τονίζει καὶ ὁ Ἰωάννης Κίτρους: «Τὰ συνολικῶς σκεπτόμενα καὶ διαγινωσκόμενα, τῶν κατὰ μόνας γνωματευομένων κρείττονά εἰσι καὶ ἐπικρατέστερα»[34].

Συνιστᾷ μεγάλην ἁμαρτίαν κατὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ πᾶσα προσπάθεια παραμερισμοῦ τοῦ συνοδικοῦ τρόπου χαράξεως γραμμῶν καὶ ἐπιλύσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων, μαρτυροῦσα διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης εἰς τὰ χαρίσματα, τῶν ὁποίων πάντα τὰ ζῶντα μέλη τῆς ἐκκλησίας εἶναι φορεῖς.

Ἀντισυνοδικῶς εἶναι δυνατὸν νὰ διοικῇ ἐπίσκοπός τις τὴν ἐπαρχίαν του, χρησιμοποιῶν ὡς μέσον ἐπιβολῆς τὸν φόβον καὶ ὄχι τὴν ἀγάπην, τὴν τυφλὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν καὶ ὄχι τὴν ἐν Χριστῷ ὑπακοήν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ ἐπίσκοπος θεωρῶν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος χαρισματοῦχος ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ἀπορρίπτει τὰ χαρίσματα, ὧν φορεῖς εἶναι οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ λαϊκοὶ τῆς ἐπισκοπῆς του. Οὗτος ἀπὸ συντονιστὴς καὶ κέντρον ἑνότητος τῶν χαρισματούχων μεταβάλλεται εἰς δεσμοφύλακα αὐτῶν. Τὸ τίμιον πρεσβυτέριον δι' ἕνα τοιοῦτον ἐπίσκοπον δὲν εἶναι «οἱ σύμβουλοι τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς ἐκκλησίας στέφανος» οὔτε «συνέδριον καὶ βουλὴ τῆς ἐκκλησίας»[35] ἢ «ἀξιόπλο-

34. Ἀποκρίσεις εἰς τὸν Δυρραχίου Κων/νον Καβάσιλαν, ἐν Ρ.Π.Σ., Β', 143.
35. Διαταγ. Ἀποστ. Β', XXVIII, ἐν ΒΕΠΕΣ, τ. 2, σελ. 36.

κον πνευματικὸν στέφανον»[36], ἀλλὰ τὸ ὄργανον ἐκτελέσεως τῶν διαταγῶν αὐτοῦ. Οὕτως οἱ πρεσβύτεροι δὲν συνδιοικοῦν καὶ συμποιμαίνουν μετὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλ' ἐκπίπτουν εἰς εἶδος ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι ἐκτελοῦν τὰς διαταγὰς τοῦ προϊσταμένου των, τυπικῶς καὶ ἐπιμελῶς ἴσως, χωρὶς ὅμως προσωπικὴν συμμετοχὴν καὶ ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἐθισθέντες εἰς τοιαύτην ψυχρὰν ἐκκλησιαστικὴν γραφειοκρατικὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων των πρεσβύτεροι εἶναι δύσκολον νὰ καταστοῦν θερμουργοὶ ποιμένες καὶ ὅταν ἀκόμη ὑπάρξῃ ἀλλαγὴ εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν διοίκησιν λόγῳ τῆς μακρᾶς συνηθείας.

Κατὰ τὸν ἴδιον ἀντισυνοδικὸν «δεσποτικὸν» τρόπον εἶναι δυνατὸν νὰ διοικῇ πρεσβύτερος — προϊστάμενος ἐνορίας τινὸς τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ, ἢ ἡγούμενός τις τὴν Μονὴν αὐτοῦ. Ὁ συνοδικῶς διοικῶν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ ποιμὴν δέον νὰ παρέχῃ εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητος τὴν δυνατότητα, ὅπως προσφέρουν τὸ χάρισμα αὐτῶν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ Σώματος. Ποιμένες καὶ ποίμνιον εἰς ἑκάστην ἐνορίαν δύνανται ἐν κοινωνίᾳ πίστεως καὶ ἀγάπης νὰ βιώσουν καὶ πραγματοποιήσουν εἰς τὴν ζωὴν των τὴν Ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον προσφέρει ὁ ποιμὴν καὶ παθητικῶς ἀποδέχεται τὸ ποίμνιον, ἀλλ' εἶναι τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ποιμὴν καὶ ποίμνιον ἐν ἑνότητι κοινωνοῦν, τῇ χειραγωγίᾳ βεβαίως τοῦ ποιμένος.

Εἰς τὰς περιπτώσεις δὲ καθ' ἃς ἡ κεφαλὴ νομίζει ὅτι δύναται τὰ πάντα χωρὶς τὴν συνεργασίαν τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ σώματος, εἶναι φυσικόν, ὅτι θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ καχεξία ὄχι μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς κεφαλῆς.

Ἡ συνοδικὴ ἄσκησις τῶν ποιμαντικῶν καθηκόντων δὲν ὁδηγεῖ, ὡς φοβοῦνταί τινες εἰς χαλάρωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ἀλλὰ εἰς ἐνίσχυσιν αὐτῆς. Ὅταν ὁ προεστὼς ἐκκλησιαστικῆς τινος κοινότητος συνεργάζεται μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ἀναδεικνύει καὶ τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ φρουροὺς καὶ φύλακας αὐτῆς καὶ οὕτως ἐπιτυγχάνει αὐτὴν διὰ τῆς ἐλευθέρας συμβολῆς πάντων τῶν ποιμένων καὶ ποιμαινομένων.

Ἡ συνοδικότης τῆς Ἐκκλησίας ἀνοίγει ὡσαύτως ὁσάκις μέλη τινὰ τῆς Ἐκκλησίας δημιουργοῦντα ὁμάδας καὶ παρατάξεις, ὡς συνέβαινε καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου (Α' Κορινθ. α' 12-13), τείνουν νὰ θεωροῦν τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀδελφοὺς ὀλιγώτερον

---

36. Ἰγνατ. Τραλλιανοῖς, XIII, ἐν ΒΕΠΕΣ, τ. 2, σελ. 271.

συνδεδεμένους πρὸς αὐτούς ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἰδίας αὐτῶν **ὁμάδος,** ἐνίοτε δὲ καὶ δὲν ἀποδέχονται συνεργασίαν μετὰ τῶν **κανονικῶν ποι**μένων ἐν τῇ ἐνορίᾳ ἢ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτῶν.

Πρὸς ὑπέρβασιν τοῦ ἀντισυνοδισμοῦ, ὅστις μαρτυρεῖ **ἐγωκεντρι**κὴν καὶ μὴ μεταμορφωθεῖσαν ἐν Χριστῷ ζωήν, ἀπαιτεῖται **μετάνοια** καὶ κατὰ Θεὸν ἀλλοίωσις τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, διὰ **νὰ καταστῇ δυνατὴ** ἡ ὑπ' αὐτοῦ βίωσις τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας ἐν **ἀληθείᾳ, ἤτοι** κατὰ τρόπον καθολικὸν καὶ συνοδικόν.

Ὁ ἀγὼν τῶν γρηγορούντων καὶ θεολογικῶς βιούντων **τὸ μυστήριον** τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πάντοτε σαφής: Διὰ τῆς μετανοίας **συνοδικὴ ζωὴ** καὶ διαχείρισις τῶν τῆς Ἐκκλησίας ζητημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ποιμαντικὴ καθοδήγησις πρὸς ὑπέρβασιν τῆς ἁμαρτίας.

α. Φύσις καὶ χαρακτὴρ τῆς ἁμαρτίας.

Ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκφράζουν αὐτὴν οἱ ἱ. Κανόνες, ἀντιλαμβάνεται τὴν ἁμαρτίαν ὡς ἀσθένειαν, χαρακτηρίζει δὲ αὐτὴν ὡς «νόσον», «ἀρρώστημα» (ρβ΄ ΣΤ΄), «ἀρρωστίαν» (στ΄ Γρηγ. Νύσσης), «ἀρρώστημα ψυχικὸν» (α΄ Γρηγ. Νύσσης), «νόσημα» (ιδ΄ Μ. Βασιλ.).

Ἡ ἁμαρτία δὲν ἀποτελεῖ ὑγιᾶ καὶ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ νοσηρὰν καὶ παρὰ φύσιν κατάστασιν[1] τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ τοῦ Χριστιανοῦ, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία βλέπει ὡς «Σῶμα Χριστοῦ καὶ ναόν, τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθέντα ἄνθρωπον» (ρα΄ ΣΤ΄). Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κεκλημένος διὰ τὴν «ἄνω λαμπροφορίαν» (ρβ΄ ΣΤ΄), ἤτοι τὴν μετοχὴν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ[2], ἀπὸ τῆς ὁποίας διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐκπίπτει («πτῶσις δὲ ἐστιν ἡ ἁμαρτία») (α΄ Γρηγ. Νύσσης), εἰσέρχεται εἰς τὴν κατάσταοιν πνευματικοῦ θανάτου, «νεκρῶν ἔργων» καὶ ἀποξενοῦται τῆς «σωζούσης ἐλπίδος» (αὐτόθι).

Ἡ ἁμαρτία ὡς ἀσθένεια εἶναι σύνθετος καὶ ποικιλόμορφος γεννῶσα κακὸν ἐπὶ κακοῦ : «οὐ γὰρ ἁπλῆ τῆς ἁμαρτίας ἡ νόσος, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολυειδής, καὶ πολλὰς τῆς βλάβης τὰς παραφυάδας βλαστά-

---

1. Πρβλ. Ἰ. Χ ρ υ σ ο σ τ ό μ ο υ: «ἡ μὲν ἀρετὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ δὲ κακία παρὰ φύσιν, καθάπερ νόσος καὶ ὑγιεία» (P.G.62, 21A΄). Πρβλ. καὶ Ἰ ω. Δ α μ α σ κ η ν ο ῦ Ἔκδ. Ὀρθοδ. πίστεως, Β΄ 30, 12, P.G. 94, 973 Α΄, 924 Α 13. Περὶ τῆς φύσεως τῆς ἁμαρτίας κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον βλ. καὶ Κ. Μ ο υ ρ α τ ί δ η, Χριστοκεντρικὴ Ποιμαντική, σελ. 43-49.

2. Κατὰ τὸν Ζ ω ν α ρ ᾶ ν : «Τὴν ἄνω δὲ λαμπροφορίαν εἶπεν, ὅτι τοῖς θείοις Πατράσι καὶ διδασκάλοις βασιλεία τῶν οὐρανῶν πρὸ τῶν ἄλλων ἡ ἔλλαμψις κέκριται, ἡ ἐκ τῆς θείας φύσεως, καὶ τὸ νοῆσαι τελεώτερον τὸν Θεόν» (Ρ.Π.Σ., Β· 552).

νουσα, ἐξ ὧν τὸ κακὸν ἐπὶ πολὺ διαχεῖται, καὶ πρόσω βαίνει...» (ρβ' ΣΤ'). Ἡ ἁμαρτία δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ συνέπεια τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρξε καὶ ὁ θάνατος (ρθ' Καρθαγ.).

Ἡ ἁμαρτία τοῦ Ἀδὰμ συνεπάγεται μόλυνσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, κληρονομικῶς μεταδιδομένης καὶ καθαιρομένης διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος (ρι' Καρθαγ.)[3]. Διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος χορηγεῖται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἀναγεννᾷ καὶ «παρέχει βοήθειαν πρὸς τὸ μὴ ἕτερα πλημμελεῖσθαι» (ρια' Καρθαγ.), χωρὶς δὲ αὐτῆς δὲν δύναται νὰ πράξῃ ὁ ἄνθρωπος τὰς θείας ἐντολὰς (ριγ' Καρθαγ.).

Ἡ χάρις τοῦ Βαπτίσματος βοηθεῖ καὶ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ («ἑκάτερον δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ εἰδέναι τί ποιεῖν δεῖ, καὶ τὸ ἀγαπᾶν ὃ δεῖ ποιεῖν» (ριβ' Καρθαγ.). Πάντες δηλητηριαζόμεθα ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας — μηδὲ τῶν Ἁγίων ἐξαιρουμένων — διὸ καὶ οἱ Ἅγιοι ἀληθῶς εὔχονται ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν (ριδ', ριε', ριστ' Καρθαγ.).

Ὁ ὅλος ἄνθρωπος (ἐπιθυμητικόν, λογιστικόν, θυμοειδὲς) συμμετέχει εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἁμαρτίας, ὅπως καὶ ὁ ὅλος ἄνθρωπος δυνατὸν νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν ἐν Θεῷ ζωήν. Ἡ ἁμαρτία δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν μὴ κίνησιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τὰ πάθη.

Κατὰ τὴν εὔστοχον ἀνάλυσιν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης: «Τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἡ μὲν ἐνάρετός ἐστι κίνησις, τὸ πρὸς τὸ ὄντως ἐπιθυμητὸν καὶ ἀληθῶς καλὸν ἀνάγεσθαι τὸν πόθον, καὶ εἴ τις ἐν ἡμῖν ἐρωτικὴ δύναμίς τε καὶ διάθεσις, ἐκεῖ κατασχολεῖσθαι πᾶσαν, ἐν τῷ πεπεῖσθαι μηδὲν ὀρεκτὸν εἶναι τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἄλλο, πλὴν τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς τὴν ἀρετὴν πηγαζούσης φύσεως. Παραιρουμένη δὲ καὶ ἁμαρτία τοῦ τοιούτου μέρους ἐστίν, ὅταν τις μεταγάγῃ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν ἀνυπόστατον κενοδοξίαν, ἢ πρὸς τὸ ἐπικεχρωσμένον τοῖς σώμασιν ἄνθος, ὅθεν γίνεται ἡ φιλοχρηματία, καὶ ἡ κενοδοξία, καὶ ἡ φιληδονία, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὅσα τοῦ τοιούτου ἤρτηται τῆς κακίας γένους... Ἐκ δὲ τοῦ λογιστικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ἐστιν ἡ εὐσεβὴς περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψις, καὶ ἡ τοῦ καλοῦ τε καὶ τοῦ κακοῦ διακριτικὴ ἐπιστήμη, καὶ ἡ τρανήν γε καὶ ἀσύγχυτον ἔχουσα περὶ τῆς φύσεως τῶν ὑποκειμένων τὴν δόξαν, τί μέν ἐστιν αἱρετὸν ἐν

3. Πρβλ. Β' Κορ. ζ' 1 καὶ Μ. Ἀθανασίου, P.G. 25, 68 C.

τοῖς οὖσι, τί δὲ βδελυκτὸν καὶ ἀπόβλητον. Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου πάντως ἡ ἐν τῷ μέρει τούτῳ κακία θεωρηθήσεται, ὅταν ἀσέβεια μὲν ᾖ περὶ τὸ Θεῖον, ἀκρισία δὲ περὶ τὸ ὄντως καλόν, ἐνηλλαγμένη δὲ καὶ ἐσφαλμένη ἡ περὶ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν ὑπόληψις, ὥστε τιθέναι τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς, καθὼς φησιν ἡ Γραφὴ» (α΄ Γρηγ. Νύσσης). Τὸ χαλεπώτερον δὲ τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ λογιστικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἑκουσία ἄρνησις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ αὐτομόλησις πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἢ τὴν εἰδωλολατρίαν, ἢ τὸν Μανιχαϊσμὸν «ἢ πρὸς ἄλλο τι τοιοῦτον ἀθεΐας εἶδος» καὶ μάλιστα ἄνευ βασάνου σωματικῆς (β΄ Γρηγ. Νύσσης).

Τέλος περὶ τοῦ θυμοειδοῦς τῆς ψυχῆς διδάσκει ὁ Ἅγιος Πατήρ, ὅτι «τ ῆ ς θ υ μ ώ δ ο υ ς διαθέσεως κατόρθωμα μέν ἐστιν ἡ πρὸς τὸ κακὸν ἀπέχθεια, καὶ ὁ πρὸς τὰ πάθη πόλεμος, καὶ τὸ πρὸς ἀνδρείαν ἐστομῶσθαι τὴν ψυχήν, ἐν τῷ μὴ καταπτήσσειν τὰ τοῖς πολλοῖς φοβερὰ νομιζόμενα, ἀλλὰ μέχρις αἵματος τὴν ἁμαρτίαν ἀντικαθίστασθαι, καταφρονεῖν δὲ θανατικῆς ἀπειλῆς καὶ ἀλγεινῶν κολαστηρίων, καὶ τῆς τῶν ἡδίστων διαζεύξεως, καὶ πάντων ἅπαξ τῶν διά τινος συνηθείας καὶ προλήψεως ἐν ἡδονῇ τοὺς πολλοὺς κατεχόντων, κρείττονα γενέσθαι, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς προσμαχόμενον. Τὰ δὲ ἀποπτώματα τοῦ τοιούτου μέρους ἐστὶν ἅπασι πρόδηλα, ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, ἡ μῆνις, αἱ λοιδορίαι, αἱ συμπλοκαί, αἱ φιλόνεικοί τε καὶ ἀμυντικαὶ διαθέσεις, αἱ μέχρι πολλοῦ παρατείνουσαι τὴν μνησικακίαν, καὶ πολλοὺς εἰς φόνους καὶ αἵματα κατάγουσαι» (α΄ Γρηγ. Νύσσης).

Ὑπάρχουν δὲ καὶ «πάθη πληθωρικὰ» εἰς τὰ ὁποῖα συμμετέχουν καὶ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς. Τοιοῦτον πάθος εἶναι κατὰ τὸν Ἅγ. Γρηγόριον ἡ πλεονεξία: «Καὶ γὰρ ὁ λογισμὸς τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως ἁμαρτάνων, ἐν τῇ ὕλῃ τὸ καλὸν εἶναι φαντάζεται, οὐ πρὸς τὸ ἄυλον ἀναβλέπων κάλλος· καὶ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὰ κάτω ρεῖ, τοῦ ἀληθῶς ὀρεκτοῦ ἀπορρέουσα· καὶ ἡ φιλόνεικός τε καὶ θυμώδης διάθεσις, πολλὰς ἐκ τῆς τοιαύτης ἁμαρτίας τὰς ἀφορμὰς λαμβάνει» (στ΄ Γρηγ. Νύσσης).

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω διδασκαλίαν τοῦ Ἁγίου Πατρὸς ἡ ἁμαρτία συνίσταται εἰς τὴν ἔκπτωσιν καὶ κακὴν χρῆσιν ἀπὸ τῆς «ἀγαθῆς χρήσεως» (ε΄ Γρηγ. Νύσσης) τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, λογιστικοῦ καὶ θυμοειδοῦς τῆς ψυχῆς. Αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς μὴ ὀρθῶς χρησιμοποιούμεναι δὲν ἀδρανοῦν, ἀλλὰ ἀναζητοῦν δυναμικῶς τὴν πλήρωσιν αὐτῶν εἰς τὸ κακόν[4].

---

4. Πρβλ. καὶ Ἁγ. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ τ ο ῦ Π α λ α μ ᾶ περὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως

Ὡς ἤδη ἐσημειώθη ἡ νόσος τῆς ἁμαρτίας εἶναι πολυειδής. Ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων ἄλλα θεωροῦνται βαρύτερα καὶ πλέον δυσίατα. Τοιαῦτα ἁμαρτήματα εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ Χριστοῦ (ογ' Βασιλ.), ἡ ἀφαίρεσις τῆς ζωῆς τῶν συνανθρώπων διὰ φόνων ἀμέσως τελουμένων ἢ ἐμμέσως, ὡς ἡ διὰ τῆς συμπράξεως μὲ ξένους ἐπιδρομεῖς ἀναίρεσις τῶν συμπολιτῶν (ζ' Γρηγ. Νεοκαισ.), ἡ φθορὰ τοῦ ἐμβρύου (β' Μ. Βασίλ.), ἡ μὴ ἐπιχορήγησις τῶν ἐνδεῶν (νθ' Ἀποστ.). Εἰς τὰ βαρέα ἁμαρτήματα καταλέγονται καὶ τὰ σαρκικὰ ἁμαρτήματα (πορνεία, μοιχεία, ἀρσενοκοιτία, ζωοφθορία), ἅτινα χαρακτηρίζονται ὡς «ἐμπαθὴς λύσσα» ὡς «εἴδη ἀκαθαρσίας», ὡς «ἄγος» καὶ δι' ὧν οἱ εἰς αὐτὰ δεδουλωμένοι «μολύνονται» (δ' Γρηγ. Νύσσης).

Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον «ἀρρενοφθόροι, ζωοφθόροι, φονεῖς, φαρμακοί, μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι» (ζ' Μ. Βασιλ.). Ὁ ἴδιος Πατὴρ τὴν μίξιν μετ' ἑτεροθαλοῦς ἀδελφῆς χαρακτηρίζει ὡς «φοβερὰν ἁμαρτίαν» (οε' Βασιλ.). Ὁ Κανὼν οὗτος ἀπηχεῖ τὴν διδασκαλίαν τῆς Κ. Διαθήκης. Ὡς φοβερὰ ἐπίσης ἁμαρτήματα χαρακτηρίζονται ἡ σιμωνία[5], ἡ αἰσχροκέρδια καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται διὰ κληρικοὺς (ιε' Ζ', ι' Γρηγ. Νεοκαισ.), ἡ πλεονεξία (γ' Γρηγ. Νεοκαισ.)[6], ἡ ἄμεσος ἢ ἔμμεσος ἀφαίρεσις ἀλλοτρίας περιουσίας (δ' Γρηγ. Νεοκαισ.), ὡς καὶ ἡ διάπραξις τοῦ κακοῦ «ἐν προσχήματι ἀγαθοῦ» (ϛ' Μ. Βασιλ.). Ὁ δὲ τοῦτο ποιῶν «διπλασίονος τιμωρίας ἐστὶν ἄξιος· διότι αὐτό τε τὸ οὐκ ἀγαθὸν ἐργάζεται, καὶ κέχρηται εἰς τὸ τελέσαι τὴν ἁμαρτίαν...» (ϛ' Μ. Βασιλ.).

Πέραν τῶν γνωστῶν τούτων ἁμαρτιῶν οἱ ἱ. Κανόνες θεωροῦν ὡς ἁμαρτίας τὴν στέρησιν τῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς βιαίας κρατήσεως (στ' Γρηγ. Νεοκαισ.), τὴν ἀπόκρυψιν καὶ ἀποσιώπησιν πρὸς τοὺς ἁρμοδίους ἁμαρτιῶν τελεσθεισῶν ὑπ' ἄλλων (κε' Ἀγκ., οα' Βασιλ., Νηστευ-

---

στρέψῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν θυμὸν αὐτοῦ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν παθῶν του διὰ νὰ μὴ στρέψῃ αὐτὸν κατὰ τῶν ἀδελφῶν του καὶ οὕτω γίνεται ἀνθρωποκτόνος. Ὁμιλία εἰς τὸν Ἄσωτον, ἔκδ. Ἱεροσολ. 1857, σελ. 15.

5. Πρβλ. καὶ ἐγκύκλιον ἐπιστολὴ τοῦ Γενναδίου Κων/λεως καὶ ἑρμηνείαν τοῦ κθ' Ἀποστ. εἰς Πηδάλιον, σελ. 46.

6. Οἱ ἐκ πλεονεξίας μάλιστα ἐκμεταλλευόμενοι τὰς περιστάσεις διὰ νὰ πλουτίσουν ἀδικοῦντες τοὺς συνανθρώπους των δέον νὰ ἀποβληθοῦν τῆς Ἐκκλησίας· «μήποτε ἐφ' ὅλον ἔλθῃ τὸν λαὸν ἡ ὀργή, καὶ ἐπ' αὐτοὺς πρῶτον τοὺς προεστῶτας» (γ' Γρηγ. Νεοκ.). Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν εἰς σύγχρονον γλῶσσαν, ὅτι ἁμαρτίαν συνιστᾷ καὶ ἡ ἀνοχὴ ἁμαρτωλῶν κοινωνικῶν καταστάσεων.

τοῦ Κανονικόν)[7], τὴν ἀθέτησιν ὑποσχέσεως παρθενίας τῷ Θεῷ δοθείσης (ιθ' Ἀγκ.), τὴν πρὸς ἴδιον ὄφελος χρῆσιν περιουσίας ἀφιερωθείσης τῷ Θεῷ (α' ΑΒ), τὴν τέλεσιν γάμου μετὰ τὴν χειροτονίαν διακονίσσης ἢ ἀφιερωμένης παρθένου καὶ μονάζοντος (ιε' ,ιστ' Δ'), τὴν πολυτέλειαν (ιστ' Ζ'), τὴν ἀμέλειαν, ἥτις ὁδηγεῖ ἀκόμη καὶ εἰς τὸν φόνον (λγ' Βασιλ.) καὶ τὸ σκανδαλίζειν τοὺς ἀδελφοὺς (ιη' Ζ', κ' Ζ'). Ἁμαρτήματα παρασύροντα καὶ ἄλλους εἰς σύμπραξιν θεωροῦνται βαρύτερα τῶν κατὰ μόνας τελουμένων[8].

Οἱ ἱ. Κανόνες δὲν ποιοῦνται τὴν σχολαστικὴν διάκρισιν μεταξὺ θανασίμων καὶ μὴ θανασίμων ἁμαρτιῶν, καθ' ὅσον τοιαύτη διάκρισις θὰ περιέκλειε τὸν κίνδυνον ἠθικιστικῆς καὶ νομικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς ἁμαρτίας[9]. «Ἁμαρτία πρὸς θάνατον» εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς μετανοίας. «Ἁμαρτία πρὸς θάνατόν ἐστιν, ὅταν τινὲς ἁμαρτάνοντες ἀδιόρθωτοι μένωσι. Τὸ δὲ χεῖρον, ἐὰν καὶ τραχηλιῶντες κατεξανίστανται τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς ἀληθείας, προτιμώμενοι τὸν Μαμωνᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπακοῆς καὶ τῶν κανονικῶν αὐτοῦ διατάξεων μὴ ἀντεχόμενοι» (ε' Ζ')[10]. Σημειωτέον ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου δὲν συνιστᾷ ἁμαρτίαν «οὐδὲν γὰρ κτίσμα τοῦ Θεοῦ ἀπόβλητον, μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον» (κη' Βασιλ.). Ἡ κατάχρησις, ἤτοι ἡ μὴ μετ' εὐχαριστίας χρῆσις τοῦ κόσμου, καθίσταται ἁμαρτία, ἐφ' ὅσον δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἀναφορὰν καὶ ἀνάθεσιν τοῦ πλάσματος πρὸς τὸν πλάστην. Κατὰ τὸν κβ' τῆς Ζ' : «Θεῷ δὲ τὸ πᾶν ἀνατίθεσθαι, καὶ οὐ τοῖς ἰδίοις θελήμασι δουλοῦσθαι, μέγα χρῆμα τυγχάνει. Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, εἴτε πίνετε ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησι, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε».

Περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἁμαρτίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθοῦν γενικώτερον τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῶν διωγμῶν. Ἡ τοιαύτη ἄρνησις εἰδικώτερον, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἡ ἁμαρτία ὀφείλεται εἰς τὴν «ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς» (α' Πέτρου

---

7. Βλ. ἐν : Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱ. Κανόνες, σελ. 449.

8. Ὁ μαλακίαν διαπραξάμενος π.χ. ἐπιτιμᾶται τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἐνῷ ὁ μετ' ἄλλου ἁμαρτήσας μέχρις ὀγδοήκοντα ἡμερῶν (Νηστευτοῦ) ἐν: Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 449.

9. Πρβλ. Herbert Waddams, A new introduction to Moral Theology, N. York 1965, σελ. 101.

10. Πρβλ. σχετικὰς γνώμας Μ. Βασιλείου (Ὅροι κατὰ πλ.243, P.G. 31, 1288). Ἰω. Χρυσοστόμου (ὁμιλ. η' εἰς Α' Κορ. P.G. 71, 102), Ἰω. Δαμασκηνοῦ (ἐπιστ. περὶ ἐξομολ. P.G. 95, 289) καὶ Μ. Ἀθανασίου (Ἐρωτήσεις, P.G. 71, 102).

Ἀλεξ.), ἥτις ἐκ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος νοσοῦσα ρέπει πρὸς τὸ κακόν. Ἄλλο αἴτιον εἶναι ἡ «πολλὴ πτωχεία δυνάμεως καί τις τυφλότης» ὡς καὶ ἡ «δειλία καὶ ὁ φόβος» (β΄ καὶ γ΄ Πέτρου Ἀλεξ.). Ἄλλοι, τέλος, ἠττῶνται λόγῳ τῆς «πολλῆς βίας τοῦ κακομηχάνου διαβόλου» (ια΄ Πέτρ. Ἀλεξ.).

Οἱ ἱ. Κανόνες συνιστοῦν ὅπως τὰ αἴτια ταῦτα λαμβάνωνται πάντοτε ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῆς εὐθύνης τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἐν τῇ θεραπευτικῇ ἀγωγῇ αὐτοῦ[11].

Ἀλλ' ἡ ἁμαρτία δὲν εἶναι ποικίλη μόνον κατὰ τὰς ἐκδηλώσεις καὶ τὰ αἴτια τὰ προκαλοῦντα αὐτήν. Εἶναι ὡσαύτως ποικίλη καὶ κατὰ τὰς συνεπείας της, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν ἀπὸ τῆς παρούσης ζωῆς καὶ ἐπεκτείνονται εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν διὸ «καὶ τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως πρὸ ὀφθαλμῶν» δέον νὰ ἔχουν οἱ πιστοὶ (πε΄ Βασιλ.). Προκειμένου δὲ νὰ φέρῃ ὁ Κύριος τὸν λαόν Του εἰς «αἴσθησιν» τῶν ἁμαρτιῶν του ἐπιτρέπει διαφόρους πληγὰς καὶ δοκιμασίας (πε΄ Βασιλ).

Ἡ ἁμαρτία τὰς περισσοτέρας φορὰς γεννᾷ νέας ἁμαρτίας, αἱ ὁποῖαι ταλαιπωροῦν ὄχι μόνον τὸν ἁμαρτάνοντα ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. «Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσί τισι δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν. Ἁμαρτιῶν οὖν προκαταλαμβανουσῶν, καὶ ἕτεροι ἁμαρτίαι ἕπονται ταύταις. Τῇ οὖν ἀσεβεῖ, αἱρέσει τῶν χριστιανοκατηγόρων (εἰκονομάχων) καὶ ἄλλα ἀσεβήματα συνηκολούθησαν...» (ζ΄ Ζ΄). Ἡ ἁμαρτωλότης ἰδίᾳ τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑποκίνησιν ταραχῶν μεταξὺ τῶν πιστῶν. Οἱ ἐκ πλεονεξίας ἢ φιλοδοξίας ἐπὶ παραδείγματι ἐπιδιώκοντες τὸ μεταθετὸν ἐπίσκοποι δολίως ὑποκινοῦν τὸν λαὸν διὰ νὰ τύχουν ὑποστηρίξεως πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ (α΄ καὶ β΄ Σαρδ.). Κατὰ τοὺς ἱ. Κανόνας τὰ ἁμαρτήματα διακρίνονται εἰς ἑκούσια, ἀκούσια, ἐν γνώσει καὶ ἐξ ἀγνοίας[12].

---

11. Ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ Ἀρχιμ. Χριστοφόρος Σταυρόπουλος ὅτι «Σημασίαν ἐν προκειμένῳ ἔχει ἡ ἀδυναμία τῆς θελήσεως τοῦ ἁμαρτάνοντος νὰ μὴ παραβῇ τὴν θείαν θέλησιν, ὁ βαθμὸς γνώσεως τοῦ θείου θελήματος, ἡ ὅλη αὐτοῦ ἀνατροφή, ὡς καὶ τὰ αἴτια τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν αὐτήν, ὅπως εἶναι ὁ πειρασμός, ἡ συναρπαγή, ἡ ἀμέλεια, ἡ κακὴ κληρονομικότης, ἡ σκληρὰ καὶ ἀδήριτος ἀνάγκη, ἡ κακὴ ἕξις». Ἐξομολογητική, Ἀθῆναι 1972, σελ. 54-55.

12. Περὶ ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων, ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ ἁμαρτημάτων ὁμιλοῦν καὶ αἱ εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας (Συγχωρητικαὶ εἰς ἐξομολογουμένους, εὐχὴ στ΄ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ θείας Μεταλήψεως). Ὁμοίως καὶ ὁ Μ. Βασίλειος, πρβλ. Κωνστ. Μουρατίδου, Χριστοκεντρικὴ Ποιμαντική, σελ. 73.

Βαρύτερα λογίζονται τὰ ἁμαρτήματα, εἰς τὴν τέλεσιν τῶν ὁποίων ἐλευθέρως μετέσχε ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι ἐτελέσθησαν ἐκ προαιρέσεως καὶ ἐκ προθέσεως. Ἑκούσιοι ἐπὶ παραδείγματι φονευταὶ θεωροῦνται οἱ ἐκ προθέσεως φονεύσαντες, εἴτε πλήξαντες «ὥστε ὀλεθρίαν τὴν πληγὴν γενέσθαι», εἴτε διὰ νὰ ληστεύσουν τινά. Ὁμοίως οἱ κατὰ τὰς πολεμικὰς ἐφόδους πλήξαντες, οἱ δίδοντες φάρμακα διὰ νὰ ἑλκύσουν εἰς ἔρωτα ἐρώμενα πρόσωπα καὶ ἐκ τῶν φαρμάκων προκαλοῦντες θάνατον[13], ὡς καὶ αἱ δίδουσαι ἢ αἱ λαμβάνουσαι ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια (η΄ Μ. Βασιλ.). Ἀντιθέτως οἱ ἐν ἀμύνῃ θανατηφόρως πλήξαντες, οἱ ἐξ ἀστοχίας πλήξαντες διὰ λίθου προοριζομένου διὰ θηρίον καὶ φονεύσαντες, κ.τ.ὅ. θεωροῦνται ὡς ἀκούσιοι φονεῖς (η΄ Μ.Βασιλ.)[14].

Ἡ διαπίστωσις τοῦ βαθμοῦ τῆς συμμετοχῆς τῆς προαιρέσεως κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς ἁμαρτίας ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἐπιτιμίου, οὐχὶ βεβαίως διὰ λόγους ποινικοὺς ἀλλὰ διὰ λόγους παιδαγωγικούς. Οὕτως οἱ ἑκουσίως παραπεπτωκότες (ια΄ Α΄) καὶ ἀρνηθέντες τὸν Χριστὸν ἐπιτιμῶνται πολὺ αὐστηρότερον ἐκείνων, οἵτινες «ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασάνων ὑπομείναντες, καὶ μὴ φέροντες πόνους, καὶ ἑλκυσθέντες πρὸς τὴν ἄρνησιν» (πα΄, πβ΄ Μ. Βασιλ.)[15]. Ἡ ἑκουσία καὶ ἐν γνώσει καὶ ἄνευ βίας ἢ ἀνάγκης διάπραξις τῆς ἁμαρτίας ὑποδηλοῖ βαρυτέραν ψυχικὴν νόσον, ἥτις δεῖται μακροτέρας διὰ τοῦ ἐπιτιμίου θεραπείας[16].

---

13. Κατὰ τὸν Κανόνα καὶ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο θεωρεῖται ἑκούσιον διότι «αἱ τοιαῦται τοίνυν ἀνελοῦσαι, εἰ καὶ ἄλλο προελόμεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὅμως διὰ τὸ περίεργον καὶ ἀπηγορευμένον τῆς ἐπιτηδεύσεως, ἐν τοῖς ἑκουσίως φονεύουσι καταλογίζονται».

14. Πρβλ. καὶ ξστ΄ Ἀποστ., ια΄ Μ. Βασιλ., ὡς καὶ συμφωνίαν, Πηδάλιον σελ. 95. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἐπιτιμῶνται καὶ οἱ δήμιοι ὡς καὶ οἱ παρακολουθοῦντες τάς ἐκτελέσεις (Πηδάλιον σελ. 97).

15. Κατὰ τὸν Πέτρον Ἀλεξανδρείας οἱ μετὰ πολλὰς βασάνους «προδεδομένοι ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκὸς» ἐξωμόσαντες ἐπιτιμῶνται πολὺ ἐπιεικέστερον τῶν μετὰ τὴν εἱρκτὴν ἢ τῶν διὰ δειλίαν ἐξωμοσάντων «οὐ γὰρ κατὰ προαίρεσιν εἰς τοῦτο ἐληλύθασιν» (α΄, β΄, γ΄ Πέτρου Ἀλεξ.). Οἱ δὲ ἀκουσίως καὶ κατόπιν πολλῆς βίας μέχρι καὶ τῆς κατακαύσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν θύσαντες ὄχι μόνον δὲν ἐπικρίνονται ἀλλὰ καὶ ὁμολογηταὶ θεωροῦνται (ιδ΄ Πέτρ. Ἀλεξ.).

16. Περὶ ἁμαρτίας γενομένης λόγῳ ἀδυναμίας ὁμιλοῦν καὶ αἱ Παροιμ. στ΄ 30 : «Οὐ θαυμαστόν, ἐὰν τις ἁλῷ κλέπτειν: Κλέπτει γάρ, ἵνα ἐμπλήσῃ ψυχὴν πεινῶν». Ἀντιθέτως ἡ ἁμαρτία τοῦ μοιχοῦ εἶναι ἄνευ δικαιολογίας (Παροιμ. στ΄ 32-33).

Ἡ εὐθύνη τοῦ ἁμαρτάνοντος διὰ τὴν ἁμαρτίαν του εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, ἣν εἶχε κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς ἁμαρτίας. Οὕτως οἱ ἐξ ἐπηρείας ἢ κατὰ φύσιν εὐνοῦχοι θεωροῦνται ὅλως ἀνεύθυνοι διὸ καὶ δύνανται νὰ ἱερῶνται[17]. Ὁμοίως οἱ ἀναγκαστικῶς φαγόντες εἰδωλόθυτα (α΄ Γρηγ. Νεοκ.). Οἱ δὲ δοῦλοι οἱ ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν ἰδίων κυρίων νὰ θυσιάσουν ἐπιτιμῶνται ἐπιεικῶς (στ΄ Πέτρ. Ἀλεξ.). Ὁ αὐτοκτονῶν, ἐφ' ὅσον εἶναι πράγματι «ἔκφρενὴς» εἶναι ἀνεύθυνος, διὸ καὶ δύναται νὰ γίνῃ «προσφορὰ ἐπάνω αὐτοῦ». Ἐὰν ὅμως ὑπὸ «ἐπηρείας ἀνθρώπων ἢ ἄλλως πως ὑπὸ ὀλιγωρίας πεποίηκε τοῦτο, καὶ οὐ χρὴ προσφορὰν ἐπάνω αὐτοῦ γενέσθαι αὐτοφονευτὴς γὰρ ἑαυτοῦ ἐστι. Δεῖ οὖν πάντως τὸν κληρικὸν μετ' ἀκριβείας ἐρευνῆσαι, ἵνα μὴ ὑπὸ κρῖμα πέσῃ» (ιδ΄ Τιμοθ. Ἀλεξ.).

Ἐπιεικὴς ἀντιμετώπισις ἐπιβάλλεται καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ ἁμαρτάνων παρασύρεται εἰς τὴν ἁμαρτίαν λόγῳ ὑπακοῆς πρὸς τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ, ὡς συνέβη μὲ ἐπισκόπους κοινωνήσαντας τοῖς ἀρειανοῖς ἐπειδὴ ἔγιναν «ὑπήκοοι τῷ οἰκείῳ ἐπισκόπῳ» καὶ «ὡς μὴ ἐπεγνωκότες τὸ εὔλογον» (β΄ Θεοφ.).

Ἀνεύθυνος λογίζεται καὶ ἡ ἐξ ἀδυναμίας μὴ παρεμπόδισις τοῦ κακοῦ, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς μητρός, ἧς τὸ βρέφος ἀπέθανε, διότι «οὐκ ἠδυνήθη περιστεῖλαι, καὶ δι' ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων» (νβ΄ Βασιλ.). Ἀντιθέτως εἰς τὴν περίπτωσιν θανάτου τοῦ βρέφους ἐξ ἀμελείας ἡ μήτηρ εἶναι ὑπεύθυνος. Ὁμοίως ἀνεύθυνοι εἶναι καὶ «αἱ πρὸς ἀνάγκην γινόμεναι φθοραὶ» ὡς εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῶν βιασθεισῶν δούλων (μθ΄ Βασιλ.) καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αἰχμαλώτων γυναικῶν τῶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων βιασθεισῶν καὶ ἐφ' ὅσον ὁ προηγούμενος βίος αὐτῶν οὐδόλως ἦτο ὕποπτος «πορνικῆς ἕξεως», ἀλλ' ἔζησαν «ἐν ἄκρᾳ σωφροσύνῃ» βίον «καθαρὸν καὶ ἔξω πάσης ὑπονοίας» (β΄ Γρηγ. Νεοκ.).

Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ὁ ποιμὴν δέον νὰ ἐξετάζῃ τὴν συμμετοχὴν τῆς προαιρέσεως τοῦ ἁμαρτάνοντος καὶ νὰ μὴ ἀρκῆται εἰς τὰ ἐξωτερικὰ σχήματα τῆς πράξεως, ὡς συμβουλεύει ὁ Μ. Βασίλειος, «οὐ γὰρ τὰ σχήματα κρίνεται, ἀλλ' ἡ προαίρεσις», προκειμένου περὶ χήρας αὐτεξουσίας ἀκολουθούσης τοὺς φαινομενικῶς ἁρπάζοντας αὐτὴν (λη΄ Βασ.). Τὰ ἐν γνώσει τέλος ἁμαρτήματα θεωροῦνται βαρύτερα τῶν ἐν ἀγνοίᾳ.

---

17. Πρβλ. κα΄, κβ΄, κγ΄, κδ΄ Ἀποστ., α΄ τῆς Α΄, η΄ τῆς ΑΒ΄.

'Η ἐν ἀγνοίᾳ διάπραξις τῆς ἁμαρτίας μειοῖ τὴν εὐθύνην τοῦ ἁμαρτήσαντος, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία δὲν ἀμνηστεύεται, οὔτε θεωρεῖται ὡς μὴ γενομένη, διὸ καὶ ὁ ἐν ἀγνοίᾳ ἁμαρτήσας ἐὰν εἶναι ἱερεὺς δὲν ἐνεργεῖ τὰ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλ' ἀπολαμβάνει μόνον τῆς τιμῆς τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐξ ἀγνοίας συνάψαντος ἄθεσμον γάμον πρεσβυτέρου (κστ' ΣΤ', κζ', μστ' Μ. Βασιλ.).

β. Ποιμαντικὴ καθοδήγησις πρὸς ἴασιν ἐκ τῆς ἁμαρτωλοῦ καταστάσεως καὶ τῶν παθῶν.

Οἱ ἱ. Κανόνες ἕνα μόνον τρόπον γνωρίζουν ἰάσεως τοῦ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας νοσοῦντος ἀνθρώπου, τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν αὐτοῦ, δι' ἧς οὗτος, κατὰ τὸν ἱ. Δαμασκηνόν, ἐπανέρχεται «ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν καὶ ἐκ διαβόλου πρὸς τὸν Θεόν... δι' ἀσκήσεως καὶ πόνων»[18]. 'Εν τοῖς ἁμαρτάνουσιν «οὐκ ἔστι Κύριος ὁ Θεός, εἰ μήπου ταπεινωθέντες τοῦ ἰδίου σφάλματος ἀνανήψωσι· χρὴ γὰρ μᾶλλον αὐτοὺς προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ καὶ μετὰ συντετριμμένης καρδίας τὴν ἄφεσιν τούτου τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ τὴν συγχώρησιν αἰτεῖσθαι...» (ε' Ζ'). Ὅρος τῆς μετανοίας εἶναι ἡ ταπείνωσις, ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας καὶ ἡ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐκζήτησις συγχωρήσεως. 'Η ἁμαρτία δὲν εἶναι μία ἁπλῆ ἀποτυχία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς διόρθωσιν τῆς ὁποίας θὰ ἤρκει ἡ ὑπὸ τοῦ ἁμαρτήσαντος ἀναγνώρισις τῆς ἀποτυχίας του, ἀλλ' εἶναι ἡ παράβασις τοῦ ἁγίου θελήματος τοῦ Κυρίου καὶ δι' αὐτὸ παρ' αὐτοῦ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ ἄφεσις ἐν συντριβῇ. Οὐδεμία θεραπεία τοῦ νοσοῦντος εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἄνευ τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀπαλλαγῆς αὐτοῦ ἐξ αὐτῆς καὶ τῆς ἀνακαινίσεως τῆς «καρδίας», ἥτις εἶναι καὶ πηγὴ τῆς ἁμαρτωλότητος[19]. «Καθόλου δὲ ἀληθέστερόν ἐστι ἴαμα ἡ τῆς ἁμαρτίας ἀναχώρησις» (γ' Μ. Βασιλ.).

'Ο ποιμὴν δέον νὰ διαγιγνώσκῃ ἐὰν ἡ μετάνοια εἶναι ὄντως εἰλικρινὴς πρὶν ἢ δεχθῇ τοὺς λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν των (καὶ ἰδίᾳ τῶν αἱρέσεων) ἀποκοπέντας ἀπὸ τῆς 'Εκκλησίας, ἔστω καὶ ἐὰν εὑρίσκωνται

---

18. 'Ιω. Δαμασκηνοῦ, ἔκδ. 'Ορθ. πίστεως Β', μζ'.

19. Πρβλ. V. Palachovsky, Sin in the Orthodox Church and in the Protestant Churches, σελ. 10. Κατὰ δὲ τὸν 'Ιω. Καραβιδόπουλον: «Τὴν ρίζαν τῆς ἁμαρτίας εὑρίσκει ὁ 'Ιερεμίας, καθὼς καὶ ὅλη ἡ προφητικὴ παράδοσις, εἰς τὴν καρδίαν, τ.ἔ. εἰς τὸ ἐσώτερον βάθος καὶ κέντρον τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου ('Η ἁμαρτία κατὰ τὸν 'Απ. Παῦλον, σελ. 22).

πρὸ τῆς ἐξόδου των: «Δέχεσθαι δέ, δηλονότι οὐκ ἀκρίτως, ἀλλὰ δοκιμάζοντες, εἰ ἀληθινὴν ἐνδείκνυνται μετάνοιαν, καὶ εἰ τοὺς καρποὺς ἔχουσι μαρτυροῦντας τῇ πρὸς τὸ σωθῆναι σπουδῇ» (ε΄ Μ. Βασιλ.). Ἡ εἰλικρινὴς μετάνοια ἐκφράζεται διὰ τῶν δακρύων καὶ τοῦ σεμνοῦ βίου (ζ΄ Μ. Βασιλ.). Χρειάζεται ὅμως προσοχὴ διότι τὰ δάκρυα δὲν εἶναι πάντοτε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ Θεὸν μετανοίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλων συναισθηματικῶν καταστάσεων[20].

Ἀσφαλέστερον κριτήριον μετανοίας εἶναι ἡ μὴ ἐπανάληψις τῶν παραπτωμάτων, ἐπιτυγχανομένη διὰ τῆς ἀσκήσεως πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀντιθέτου πρὸς ἑκάστην ἁμαρτίαν ἀρετῆς. Οὕτως «ὁ διὰ σαρκὸς ἡδονὴν ἀθετήσας τὴν χάριν, διὰ τοῦ συντριμμοῦ τῆς σαρκὸς καὶ πάσης δουλαγωγίας τῆς κατ' ἐγκράτειαν, ἀποστὰς τῶν ἡδονῶν ὑφ' ὧν κατεστράφη, τελείαν ἡμῖν παρέξει τῆς ἰατρεύσεως αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν» (γ΄ Μ. Βασιλ.). Ὁμοίως καὶ «ὁ δι' ὑφαιρέσεως λανθανούσης σφετεριζόμενος τὸ ἀλλότριον, εἶτα δι' ἐξαγορεύσεως τὸ πλημμέλημα ἑαυτοῦ τῷ ἱερεῖ φανερώσας τῇ περὶ τὸ ἐναντίον τοῦ πάθους σπουδῇ θεραπεύσει τὴν ἀρρωστίαν· λέγω δὲ διὰ τοῦ τὰ προσόντα παρέχειν τοῖς πένησιν, ἵνα τῷ προέσθαι ἃ ἔχει, φανερὸς γένηται καθαρεύων τῆς κατὰ πλεονεξίαν νόσου· εἰ δὲ καὶ μηδὲν ἔχοι μόνον δὲ τὸ σῶμα ἔχοι, κελεύει ὁ Ἀπόστολος, διὰ τοῦ σωματικοῦ κόπου τὸ τοιοῦτον ἐξιάσασθαι πάθος» (στ΄ Γρηγ. Νύσσης). Ὡς ἀνεφέρθη ὁ Ἅγ. Γρηγόριος Νύσσης θεωρεῖ ὅτι ἡ ἁμαρτία προέρχεται ἐκ τῆς μὴ ὀρθῆς κατευθύνσεως τῆς δυνάμεως τῆς τριμεροῦς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις μὴ κατευθυνομένη πρὸς τὴν ἀρετὴν ζητεῖ τὴν πλήρωσιν αὐτῆς εἰς τὴν κακίαν. Πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ὑγείας ἀπαιτεῖται ἡ καθοδήγησις τοῦ ποιμαινομένου, ὄχι μόνον νὰ μὴ πράττῃ τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ νὰ πράττῃ τὸ ἀντίστοιχον ἀγαθὸν κατὰ τὴν ἀρχὴν contraria contrariis curantur[21].

---

20. Οὕτως ὁ μὲν με΄ ΣΤ΄ λέγει ὅτι ὑποψηφία μοναχὴ δυνατὸν νὰ δακρύῃ, ἀλλ' ὄχι «διὰ τὸν ἀσκητικὸν ἀγῶνα διαθέσεως χάριν», ἀλλὰ «διὰ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ καταλιπεῖν».

21. Κατὰ τὸν Κ. Ράλλην. «Οὕτω τοῖς τῆς σαρκὸς φέρ' εἰπεῖν ἐπιθυμίαις δουλοπρεπῶς ὑλομανοῦσι καὶ συμπνιγομένοις...ὑπὲρ πᾶν ἄλλο λυσιτελές ἐστι τὸ ἐπιτίμιον τῆς νηστείας. Τῷ δ' ὡς δεσμίῳ καὶ τυφλῷ ἐχομένῳ ὑπὸ τοῦ ἀρρωστήματος τῆς φιλαργυρίας ... ὡς φάρμακον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο χρήσιμον ἐνδείκνυται ἡ τὸ παρὰ τῷ φιλαργύρῳ ὑπνῶττον αἴσθημα τῆς φιλανθρωπίας καὶ φιλαδελφίας ἀναρριπίζουσα ἐλεημοσύνη..» (Περὶ τῶν Μυστηρίων τῆς Μετανοίας καὶ Ἐξομολογήσεως, Ἐν Ἀθήναις 1905, σελ. 57-58).

Πρὸς τὴν ἔμπρακτον μετάνοιαν καὶ μάλιστα τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποκατάστασιν τοῦ διὰ τῆς ἁμαρτίας γενομένου κακοῦ δέον νὰ καθοδηγοῦν οἱ ποιμένες τοὺς ποιμαινομένους. Οὗτοι εἶναι «οἰκονόμοι ἐπισκοποῦντες διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου τὴν ἰατρείαν τοῦ θεραπευομένου» (ζ΄ Γρηγ. Νύσσης). Ἐφ' ὅσον δὲ χρόνον οἱ ἁμαρτάνοντες συνεχίζουν τὸν μετὰ τῆς ἁμαρτίας δεσμόν των δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Οἱ ἔχοντες ἐπὶ παραδείγματι ἀπαγάγει γυναῖκα δὲν δύνανται νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς κοινωνίαν πρὶν ἐπιστρέψουν αὐτὴν (κβ΄ Μ. Βασιλ.). Ὁμοίως καὶ ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα «μοιχαλίς ἐστι πάντα τὸν χρόνον» (λθ΄ Μ. Βασιλ.)[22]. Ὁ τόκοις λαμβάνων δύναται νὰ γίνῃ ἱερεὺς μόνον «ἐὰν καταδέξητο τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι» (ιδ΄ Μ. Βασιλ.).

Πλήρως ἀποκαθίστανται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετανοήσαντες ἀκόμη καὶ οἱ βαρέως ἁμαρτήσαντες ὡς οἱ ἐν καιρῷ διωγμοῦ ἐκπεπτωκότες καὶ μετὰ ταῦτα «ἀναπαλαίσαντες»: «Εὔλογόν ἐστιν ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας συνεπισχύειν, καὶ κοινωνεῖν ἐν πᾶσιν, ἔν τε ταῖς προσευχαῖς καὶ τῇ μεταλήψει τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ λόγου· ἵνα ἐντονώτερον ἀγωνισάμενοι καταξιωθῶσι καὶ αὐτοὶ τοῦ βραβείου τῆς ἄνω κλήσεως. Καὶ γὰρ ἑπτάκις, φησί, πεσεῖται ὁ δίκαιος καὶ ἀναστήσεται» (η΄ Πέτρ. Ἀλεξ.).

Κατὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας (Δ΄ αἰὼν) οἱ ἐξαμαρτάνοντες ἐν διαφόροις πταίσμασι μόνον ἐφ' ὅσον ἦσαν «προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας» καὶ ἐποιοῦντο «τὴν ἀποστροφὴν τοῦ κακοῦ τελείαν» εἰς «καιρὸν μετανοίας» δοθέντα αὐτοῖς «κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πταίσματος» ἠδύναντο νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν «διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ» (β΄ Λαοδ.). Ἡ ἐλπὶς τοῦ ἁμαρτωλοῦ δέον τελικῶς νὰ κατευθύνεται εἰς «τοὺς οἰκτιρμοὺς καὶ τὴν ἀγαθότητα» αὐτὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι εἰς τὰ ἔργα τῆς μετανοίας αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι πάντοτε μέσα διὰ τὴν προσέλκυσιν τοῦ θείου ἐλέους. Διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου καὶ ὄχι διὰ τῶν καλῶν ἡμῶν ἔργων «σεσώσμεθα τοῦ παλαιοῦ πτώματος» καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἔχομεν παράκλητον

22. Κατὰ τὸν β΄ Νεοκ. ἐὰν τελευτήσῃ εἷς τῶν συζύγων παρανόμως συζῶντος ζεύγους «δυσχερὴς τῷ μείναντι ἡ μετάνοια» διότι δὲν ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸν ἢ τὴν σύντροφον καὶ νὰ ἀποδείξῃ ἔμπρακτον τὴν μετάνοιαν.

πρὸς τὸν Πατέρα «ἱλασκόμενον ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν» (ια΄ Πέτρ. Ἀλεξ.). Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Χριστιανοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι εἰς τὰ καλά του ἔργα, ὡς μέσα αὐτοδικαιώσεως. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εὑρίσκεται ἡ οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῆς χριστιανικῆς δικαιοσύνης καὶ πάσης ἄλλης μὴ χριστιανικῆς δικαιοσύνης, ὡς αὐτῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας[23].

Ἐκτὸς τῆς ἰάσεως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας τὸ ποιμαντικὸν ἔργον πρέπει νὰ μεριμνᾷ καὶ διὰ τὴν πρόληψιν αὐτῆς. Οἱ ποιμένες καλοῦνται ἐν πρώτοις νὰ προτρέπουν τοὺς ποιμαινομένους νὰ μὴ σπεύδουν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ πειρασμοῦ (ἀκόμη καὶ τοῦ μαρτυρίου), «ἀλλ' ἐκδέχεσθαι καὶ προσέχειν ἑαυτοῖς γρηγορεῖν τε καὶ προσεύχεσθαι, ἵνα μὴ εἰσέλθωμεν εἰς πειρασμὸν» (θ΄ Πέτρ. Ἀλεξ.). Πρέπει ἐπίσης οἱ ποιμαινόμενοι νὰ διδάσκωνται νὰ ἀποφεύγουν τὰς ρίζας, ἤτοι τὰς αἰτίας καὶ ἀφορμὰς τῆς ἁμαρτίας προσέχοντες ἀκόμη καὶ τοὺς λογισμούς, ἐκ τῶν ὁποίων γεννᾶται ἡ πρᾶξις : «.... Χριστὸς δὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτοῦ, τὰς ἀρχὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἐκκόπτειν προστέταχεν οὐ γὰρ ἡ μοιχεία μόνον παρ' αὐτοῦ κολάζεται, ἀλλὰ καὶ ἡ κίνησις τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὴν τῆς μοιχείας ἐγχείρησιν κατακέκριται· λέγοντος αὐτοῦ. Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἔνθεν οὖν μαθητευθέντες λογισμοὺς ὀφείλομεν καθαιρεῖν...» (κβ΄ Ζ΄)[24].

Πολλαὶ ἐκ τῶν ἀπαγορεύσεων τῶν ἱερῶν Κανόνων ἀποβλέπουν εἰς τὴν προφύλαξιν τῶν πιστῶν ἀπὸ τῶν αἰτίων καὶ ἀφορμῶν τῆς ἁμαρτίας[25]. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ ρ΄ τῆς ΣΤ΄ ὁ ἀπαγορεύων τὰς ἀσέμνους εἰκόνας : «Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν, καὶ πάσῃ φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν», (Παροιμ. δ΄ 23, 25) ἡ σοφία διακελεύεται. Ραδίως γὰρ τὰ ἑαυτῶν ἐπὶ τὴν ψυχὴν αἱ τοῦ σώματος αἰσθήσεις εἰσκρίνουσι. Τὰς οὖν τὴν ὅρασιν καταγοητευούσας γραφάς, εἴτε ἐν πίναξιν, εἴτε ἄλλως πως ἀνατεθειμένας, καὶ τὸν νοῦν διαφθειρούσας, καὶ κινούσας πρὸς τὰς τῶν αἰσχρῶν ἡδονῶν ὑπεκκαύσεις, οὐδαμῶς

---

23. Πρβλ. Μ. Φαράντου, Ἡ Δικαιοσύνη κατὰ τὴν Ἰουδαιοχριστιανικὴν καὶ τὴν ἀρχαιοελληνικὴν παράδοσιν, Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 54.

24. Περὶ λογισμῶν βλ. Ἰω. Κορναράκη, Στοιχεῖα Νηπτικῆς Ψυχολογίας, Θεσ/νίκη 1963, σελ. 19-24.

25. Ἀπαγορεύεται π.χ. ὅπως μοναχοὶ συγκατοικοῦν ἢ ἔρχονται εἰς ἐπαφὰς μὲ μοναχάς (κ΄ Ζ΄), τῷ συλλούεσθαι τοὺς κληρικοὺς ἢ λαϊκοὺς γυναιξὶν ἐν βαλανείῳ (οζ΄ ΣΤ΄).

ἀπὸ τοῦ νῦν οἱῳδήποτε τρόπῳ προστάσσομεν ἐγχαράττεσθαι, εἰ δέ τις τοῦτο πράττειν ἐπιχειρήσοι, ἀφοριζέσθω».

***

Ἀνύστακτος πρέπει νὰ εἶναι ἡ μέριμνα τοῦ ποιμένος διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἐπ' οὐδενὶ ὁ ποιμὴν εἶναι δυνατὸν νὰ συμφιλιωθῇ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Τυχὸν μάλιστα ἀνοχὴ τῶν ἀδιορθώτων ἁμαρτωλῶν καθιστᾷ καὶ τοὺς ποιμένας κοινωνοὺς τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ποιμαινομένων: «Μὴ τοίνυν καταδεξώμεθα συναπόλλυσθαι τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ φοβηθέντες τὸ βαρὺ κρῖμα, καὶ τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ Κυρίου πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες, μὴ θελήσωμεν ἀλλοτρίαις ἁμαρτίαις συναπόλλυσθαι... Ἀλλὰ διαμαρτύρεσθαι αὐτοῖς καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ὀφείλομεν συναπάγεσθαι δὲ αὐτῶν ταῖς πονηρίαις μὴ καταδεχώμεθα, προσευχόμενοι μάλιστα μὲν κερδῆσαι αὐτοὺς καὶ ἐξελέσθαι τῆς παγίδος τοῦ πονηροῦ· ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ δυνηθῶμεν, σπουδάσωμεν τὰς γοῦν ἑαυτῶν ψυχὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι» (πε΄ Μ. Βασιλ.)[26].

Ἐννοεῖται ὅτι τὰ αὐστηρὰ μέτρα θὰ ληφθοῦν ἀφοῦ προηγουμένως ἐξαντληθοῦν ὅλα τὰ περιθώρια τῶν ἠπίων μέσων. Οἱ ἱδρύοντες ἐπὶ παραδείγματι παρασυναγωγὴν καὶ καταφρονοῦντες τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου δέον νὰ καθαιροῦνται ἐὰν εἶναι κληρικοὶ καὶ νὰ ἀφορίζωνται ἐὰν εἶναι λαϊκοί, ἐφ' ὅσον ὅμως προηγηθῇ «μία καὶ δευτέρα καὶ τρίτη παράκλησις τοῦ ἐπισκόπου» ἄνευ ἀποτελέσματος (λα΄ Ἀποστ.). Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ χρησιμοποίησις τῆς λέξεως «παράκλησις», δηλοῦσα τὴν πατρικὴν στάσιν τοῦ ἐπισκόπου.

Τὸ γεγονὸς τῆς ἁμαρτίας θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἱ. Κανόνων ἐκκλη-

---

26. Κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα: «Ταῦτα παραινετικὰ ῥήματά εἰσι πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ πάντας τοὺς δυναμένους δεσμεῖν καὶ λύειν. Παρακαλεῖ γὰρ αὐτοὺς μὴ συναινεῖν τοῖς ἁμαρτάνουσι, μηδὲ ἀνέχεσθαι τὴν κοινωνίαν τῶν ἐπιμενόντων ταῖς ἁμαρτίαις, κἀντεῦθεν τούτοις συναπόλλυσθαι, ἀλλὰ διηνεκῶς νουθετεῖν αὐτοὺς χάριν τοῦ ἀποστῆναι τοῦ κακοῦ, καὶ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τούτων. Εἰ δὲ πολλάκις μὴ δυνηθῆτε, φησί, διορθώσασθαι τούτους, σπουδάσατε ἑαυτοὺς ἐκ τούτων ἀποξενῶσαι, καὶ οὕτω περισωθείητε καὶ ἐκ τῆς αἰωνίου κολάσεως» (Ρ.Π.Σ., Δ΄ 256).

σιολογικῶς καὶ ὄχι ἀτομικῶς[27]. Ἡ ἁμαρτία δὲν χωρίζει τὸν ἁμαρτωλὸν μόνον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ὁποίους ὁ ἁμαρτήσας ἐμμέσως ἢ ἀμέσως προσβάλλει. Οὕτω μόνον δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν διατί ὁ ἁμαρτωλὸς ἀποκόπτεται τῆς συνάξεως καὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιολογικοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Εἰς τὸν ιδ' τοῦ Θεοφίλου ἐπὶ παραδείγματι βλέπομεν ὅτι οἱ τῆς Ἐκκλησίας «ἐχώρισαν τῆς συνάξεως» γυναῖκα «μὴ βουλομένην ἀναστεῖλαι τὴν ἀδικίαν»· πρὸς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς Μηνᾶν ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος παραγγέλλει: «Ἐπειδὴ τοίνυν εὗρον, ὡς τὸ ἑαυτῆς κακὸν θεραπεύσασα βούλεται συναχθῆναι, θέλησον παρασκευάσαι αὐτὴν ἀποθέσθαι πρῶτον τὴν ἀδικίαν, καὶ πεῖσαι μετανοῆσαι, ἵν' οὕτως εἰ συνίδοις, ὅτι νόμῳ Θεοῦ προσέρχεται τῆς συνάξεως ὀρεγομένη, ἐπιτρέψῃς αὐτῇ μετὰ τῶν λαῶν συνάγεσθαι»[28].

Διὰ τῆς μετανοίας ὁ πιστὸς ἐπιστρέφει εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν· «εἰ διὰ μεταμελείας ἑαυτὸν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπαναγάγοι» (στ' Γρηγ. Νύσσης). Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπάρχει ἡ δυνατότης τῆς ἰάσεως τοῦ ἁμαρτωλοῦ καθ' ἃ χαρακτηριστικῶς διδάσκει καὶ ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων: «Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται ἡ Ἐκκλησία... καὶ διὰ τὸ καθολικῶς ἰατρεύειν μὲν καὶ θεραπεύειν ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος, τῶν διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιτελουμένων»[29].

Ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ πρεσβύτερος, ὡς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ προϊστάμενοι τῶν εὐχαριστιακῶν συνάξεων ἔχοντες λάβει παρὰ Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν «τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν» (ρβ' ΣΤ'), δέχονται τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὑποχρεούμενοι νὰ ἀποκαταστήσουν αὐτὸν εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας: «Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλ' ἀποβάλλεται, καθαιρείσθω· ὅτι λυπεῖ τὸν Χριστόν, τὸν εἰπόντα· χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι» (νβ' Ἀποστ.)[30]. Ἡ ἀποκατά-

---

27. Πρβλ. Διδαχὴν 4, 14 «ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐξομολογήσῃ τὰ παραπτώματά σου, καὶ οὐ προσελεύσῃ ἐπὶ προσευχήν σου ἐπὶ συνειδήσει πονηρᾷ» καὶ Διδαχὴν 14,1 «Κατὰ κυριακὴν δὲ Κυρίου συναχθέντες κλάσατε ἄρτον καὶ εὐχαριστήσατε προεξομολογησάμενοι τὰ παραπτώματα ὑμῶν, ὅπως καθαρὰ ἡ θυσία ὑμῶν ᾖ».

28. Πρβλ. ε' Γρηγ. Νεοκ.

29. ΙΗ' Κατήχ. Φωτιζομένων, κγ', P.G. 33, 1044.

30. Βλ. συμφωνίαν Πηδαλίου, σελ. 81.

στασις πραγματοποιεῖται σταδιακῶς διὰ τῶν ἐπιτιμίων, ὁσάκις ἡ κατάστασις τοῦ μετανοοῦντος ἐπιβάλλει αὐτό. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν μάλιστα πρᾶξιν ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἐπιστρεφόντων-μετανοούντων ἐγίνετο κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ πρεσβυτέρου ἀπαγγελομένης τῆς εἰδικῆς εὐχῆς ὑπὲρ τῆς τάξεως τῶν μετανοούντων πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν τῶν πιστῶν (κζ' Καρθ. καὶ ιθ' Λαοδ.)[31].

Τὸ ὅλον σῶμα δὲ τῶν πιστῶν συνέπασχε μετὰ τῶν μετανοούντων καὶ προσηύχετο ὑπὲρ αὐτῶν ὁσάκις ἡ ἁμαρτία ἦτο γνωστή, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν πεπτωκότων καὶ μετανοησάντων: «Συμπάσχειν γὰρ καὶ συναλγεῖν τοῖς ὀδυρομένοις καὶ στενάζουσιν ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ ἀγῶνι ἡττηθέντων ὑπὸ τῆς πολλῆς βίας τοῦ κακομηχάνου διαβόλου... συνευχόμεθα καὶ συμπαρακαλοῦμεν ὑπὲρ ἱλασμοῦ αὐτῶν...» (ια' Πέτρ. Ἀλεξ.).

Ἡ κατ' ἰδίαν φανέρωσις τοῦ πλημμελήματος «τῷ ἱερεῖ δι' ἐξαγορεύσεως» (στ' Γρηγ. Νύσσης) δὲν σημαίνει καὶ ἔκπτωσιν τοῦ μυστηρίου ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ του χαρακτῆρος εἰς ἀτομικὸν γεγονὸς δεδομένου, ὅτι ὁ ἐξομολογῶν ἱερεὺς εἶναι πάντοτε ὁ προεστὼς τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος - ἐνορίας, μεθ' ἧς συμφιλιοῖ τὸν μετανοοῦντα[32]. Ἡ ἀντικατάστασις ἐν τούτοις τῆς δημοσίας ἐξομολογήσεως διὰ τῆς κατ' ἰδίαν τοιαύτης εἶναι δυνατὸν νὰ δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι πρόκειται περὶ ἀτομικοῦ γεγονότος, διὸ καὶ οἱ ποιμένες δέον νὰ διδάσκουν τὸ ποίμνιον περὶ τῆς ἐκκλησιολογικῆς σημασίας καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας.

---

31. Περὶ τῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν λειτουργῶν της διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν βλ. Ἀρχιμ. Ἐπιφανίου Ι. Θεοδωροπούλου, Ἔχει ἡ Ἐκκλησία ἐξουσίαν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν; Ἀθῆναι 1969².

32. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ πνεύματος μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἐθεώρει τὴν Μετάνοιαν εἶναι τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἀστερίου Ἀμασείας: «Εὐαίσθητος γενοῦ πρὸς τὴν περιέχουσάν σε νόσον. Σύντριψον σαυτὸν ὅσον δύνασαι· ζήτησον καὶ ἀδελφῶν ὁμοψύχων πένθος βοηθοῦν σοι πρὸς τὴν ἐλευθερίαν· δεῖξον μοι πικρόν σου καὶ δαψιλὲς τὸ δάκρυον, ἵνα μείξω καὶ τὸ ἐμόν· λάβε καὶ τὸν ἱερέα, κοινωνὸν τῆς θλίψεως ὡς πατέρα. Πρὸ τῶν σωματικῶν πατέρων θάρρησον τῷ κατὰ Θεὸν σὲ γεννήσαντι. Δεῖξον αὐτῷ ἀνερυθριάστως τὰ κεκρυμμένα. Γύμνωσον τὰ τῆς ψυχῆς ἀπόρρητα ὡς ἰατρῷ πάθος δεικνύων κεκαλυμμένον. Αὐτὸς ἐπιμελήσεται καὶ τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τῆς θεραπείας· πλέον ἡ αἰδὼς τῶν γονέων ἅπτεται τῶν πεπονθότων αὐτῶν» (Ὁμιλ. ιγ', Προτρεπτικὴ περὶ μετανοίας, P.G. 40, 369).

γ. Ἡ ὑπὸ τῶν Ποιμένων ἐπιβολὴ τῶν ἐπιτιμίων καὶ ὁ θεραπευτικὸς χαρακτὴρ αὐτῶν.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ Ἐκκλησία πρὸς θεραπείαν τῶν βαρέως ἢ ἐλαφρότερον νοσούντων μελῶν αὐτῆς (ἀμετανοήτων ἢ μετανοούντων) ἐχρησιμοποίει τὰ ἐπιτίμια[33], ἤτοι πνευματικὰ μέτρα τὰ ὁποῖα ἐξωτερικῶς ἐμφανίζονται ὡς ποιναί. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἀμετανοήτων, διὰ τοὺς ὁποίους ἐφ' ὅσον διετέλουν εἰς κατάστασιν πνευματικοῦ θανάτου δὲν ὑπῆρχε δυνατότης συγχωρήσεως, ἡ Ἐκκλησία ἐπέβαλε τὸ ἀνάθεμα, ὡς ἔπραξεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου διὰ τὸν αἱμομίκτην τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου[34]. Ἐπὶ δὲ τῶν μετανοούντων ἡ Ἐκκλησία ἐπέβαλε τὸ ἐπιτίμιον τοῦ ἀφορισμοῦ, ἤτοι τῆς ἐπί τινα χρόνον, ἀνάλογον τοῦ ἁμαρτήματος καὶ τῆς ἐπιδειχθείσης μετανοίας ἀποχῆς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἧς κέντρον ἡ θεία Εὐχαριστία, καὶ κατατάξεως εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τῶν μετανοούντων (πρόσκλαυσις, ἀκρόασις, ὑπόπτωσις, σύστασις)[35]. Τοῖς δὲ κληρικοῖς ἐπιβάλλονται κυρίως ὡς ἐπιτίμια ἡ προσωρινὴ ἀργία ἀπὸ τῶν ἱερατικῶν ἔργων ἢ καὶ ἡ καθαίρεσις.

Μετὰ τὸν περιορισμὸν ἢ καὶ τὴν ὁλοσχερῆ κατάργησιν τῆς δημοσίας ἐξομολογήσεως (ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος) κατηργήθησαν καὶ αἱ τάξεις τῶν δημοσίᾳ μετανοούντων[36]. Τὸ δὲ ἐπιτίμιον τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τῆς θ. Κοινωνίας συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ «Κανονικοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ καὶ δι' ἄλλων ἐπιτιμίων ὡς τοῦ τῆς νηστείας, ἀγρυπνίας, γονυκλισιῶν πρὸς ἐλάττωσιν μάλιστα τοῦ χρόνου ἀποχῆς ἀπὸ τῆς θ. Κοινωνίας τοῦ ὑπὸ τῶν προγενεστέρων Κανόνων ὁριζομένου[37]. Μεταγενέστερον προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἐπιτίμια

---

33. Εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας ἀπαντῶνται αἱ ἐκφράσεις: «ἐκκλησιαστικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίοις» (γ' Δ'. Πρβλ. καὶ η' καὶ ιδ' τῆς Δ') καὶ «ἐπιτιμίαν δέχεσθαι» (β' ΣΤ').

34. Β' Κορινθ. β' 6 «ἐπιτιμίαν τὴν ὑπὸ τῶν πλειόνων».

35. ιβ' Γρηγ. Νεοκ., δ'-θ', ιστ', ιζ', κβ', κγ'-κε' Ἀγκ..

36. Κ. Καλλινίκου, Ἡ ἐξομολόγησις, Ἀθῆναι 1958², σελ. 36. Κατὰ τὸν κη' τοῦ Νικηφόρου Κων/λεως· «τοὺς ἄδηλα πταίσματα (κατ' ἰδίαν) ἐξομολογουμένους τούτους τῆς μὲν κοινωνίας ἀπείργειν δεῖ τὸν δεχόμενον τὴν ἐκείνων ἐξομολόγησιν· εἰς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοὺς εἰσέρχεσθαι μὴ κωλύειν, μηδὲ θριαμβεύειν τὰ κατ' αὐτοὺς ἀλλ' ἐπιεικῶς τούτοις νουθετεῖν...»

37. Βλ. «Κανονικὸν» Ἰω. Νηστευτοῦ, ἐν: Α. Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱ. Κανόνες, σελ. 443.

ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας ἑκάστης ἐποχῆς ὡς τὸ τῆς ἐξαγορᾶς αἰχμαλώτων[38], ἐλεημοσύνης καὶ ἀναγνώσεως ψυχωφελῶν βιβλίων[39].

Τὰ ἐπιτίμια ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶχον πάντοτε πνευματικὸν χαρακτῆρα ἀπαγορευομένης αὐστηρῶς τῆς χρήσεως βιαίων μέσων· «Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστοις ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τῶν τοιούτων φοβεῖν ἐθέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν. Οὐδαμοῦ γὰρ ὁ Κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε. Τοὐναντίον δέ, αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέτυπτε· λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπείλει» (κζ' Ἀποστ.)[40].

Διὰ πᾶσαν μορφὴν ἐπιτιμίων ἰσχύουν ἀρχαὶ τινὲς προσδιοριζόμεναι ὑπὸ τῶν ἱ. Κανόνων, ἃς ὁ ποιμὴν πάντοτε δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ἐπιβάλλων ἐπιτίμια.

1. Τὰ ἐπιτίμια ἔχουν πάντοτε θεραπευτικὸν καὶ ποιμαντικὸν-παιδαγωγικὸν χαρακτῆρα οὐδέποτε δὲ δικανικὸν καὶ δὲν ἀποτελοῦν μέσα πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς θ. δικαιοσύνης ὡς ἐκδέχονται οἱ Δυτικοί[41]. Κατὰ τὸν νη' τῆς ΣΤ' ἐπὶ παραδείγματι λαϊκὸς τολμῶν νὰ λάβῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν θείαν Κοινωνίαν, παρόντων κληρικῶν, ἀφορίζεται ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα «ἐντεῦθεν παιδαγωγούμενος μὴ φρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν». Οὕτως τὰ ἐπιτίμια εἶναι μέσα ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ πρὸς μετάνοιαν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἁγίου θελήματος

---

38. Ὁμολογία Μητροφάνους Κριτοπούλου, κεφ. ι'.

39. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, Ἐξομολογητάριον, ἔκδ. Σαλιβέρου ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ 8ης ἐκδ., σελ. 77, 81.

40. Ἀντιθέτως εἰς τὴν Δύσιν ἐχρησιμοποιήθησαν ραβδισμοὶ καὶ μαστιγώσεις. Βλ. Κ. Καλλινίκου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 42. Περὶ τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας ὡς διακονίας καὶ ἐξουσίας πειθοῦς βλ. καὶ Γ. Καψάνη, Ἡ ποιμαντικὴ ἐξουσία εἶναι διακονία, ἐν: Ἐφημέριος, 2 (1966) 55-57.

41. Πρβλ. Μητροπολίτου πρ. Νευροκοπίου Γεωργίου, Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, Ἀθῆναι 1950. Κατηχητοῦ Ἀγγέλου Νησιώτου, Τὰ ἐπιτίμια, ἐν: Ὁ πνευματικὸς καὶ τὸ ἔργον του, ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας, Ἐν Ἀθήναις 1959, σελ. 93. V. Palachovsky, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 20. Ἀρχιμ. Χριστοφ. Σταυροπούλου, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 108. Μόνον κατ' ἐπίδρασιν δυτικὴν Ὀρθόδοξοι τινὲς ὁμιλοῦν περὶ ἱκανοποιήσεως διὰ τῶν ἐπιτιμίων, εἰ καὶ ἡ ἐπίδρασις εἶναι μᾶλλον φραστικὴ παρὰ οὐσιαστική. Πρβλ. Μητροπ. Κυθήρων Μελετίου, Σύστημα ἐξομολογητικῆς, σελ. 129 καὶ Κ. Πάλλη, περὶ τῶν Μυστηρίων τῆς Μετανοίας καὶ τοῦ Εὐχελαίου, Ἐν Ἀθήναις 1905, σελ. 50.

τοῦ Κυρίου. Δίδονται δὲ ἵνα οἱ μετανοοῦντες «περισσὸν διαγυμνασθέντες, ἐντονώτερόν τε νήψαντες, γρηγορήσουσιν εἰς προσευχὰς» (α' Πετρ. Ἀλεξ.) καὶ οὕτως ἐνδείξωνται «καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας» (γ' Πέτρ. Ἀλεξ.). Ἐντεῦθεν καὶ χαρακτηρίζονται ταῦτα ὡς πνευματικαὶ «θεραπεῖαι»[42] καὶ ἡ φροντὶς τοῦ ἐπιβάλλοντος αὐτὰ «θεραπευτικὴ ἐπιμέλεια»[43].

2. Ὁ θεραπευτικὸς χαρακτὴρ τῶν ἐπιτιμίων συνεπάγεται ὅτι ἐν τῇ ἐπιβολῇ αὐτῶν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ὄχι μόνον τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος καὶ ὁ προβλεπόμενος ὑπὸ τῶν σχετικῶν Κανόνων χρόνος ἀποχῆς ἀπὸ τῆς θ. Κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰλικρίνεια τῆς μετανοίας τοῦ μετανοοῦντος, καὶ ἡ προαίρεσις αὐτοῦ[44], ὡς ἀναλυτικώτερον ἐξεθέσαμεν ἐν τῇ πρώτῃ παραγράφῳ τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

Οὕτω κατὰ τὸν ἅγ. Γρηγόριον Νύσσης (η' Κανών): «Πανταχοῦ δὲ ἐν πλημμελήματος εἶδει καθορᾶν τοῦτο προσήκει πρὸ πάντων, οἷα ἐστὶν ἡ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, καὶ μὴ τὸν χρόνον οἴεσθαι πρὸς θεραπείαν ἀρκεῖν (τίς γὰρ ἂν ἐκ τοῦ χρόνου ἴασις γένοιτο;) ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἑαυτὸν δι' ἐπιστροφῆς θεραπεύοντος...».

Ὁμοίως διδάσκει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος: «Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας. Οὐ γὰρ πάντως τ ῷ χ ρ ό ν ῳ κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τ ῷ τ ρ ό π ῳ τῆς μετανοίας προσέχομεν...» (Κανὼν πδ')[45].

Ἐπιεικέστερον δέον νὰ ἐπιτιμᾶται καὶ ὁ «ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἐξαγόρευσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὁρμήσας, αὐτῷ τῷ καταδέξασθαι δι' οἰκείας ὁρμῆς γενέσθαι τῶν κρυφίων κατήγορος ὡς ἤδη τῆς θεραπείας τοῦ πάθους ἀρξάμενος,καὶ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ἐπιδειξάμενος, ἐ ν φ ι λ α ν θ ρ ω π ο τ έ ρ ο ι ς γ ί ν ε τ α ι τ ο ῖ ς ἐ π ι τ ι μ ί ο ι ς· ὁ δὲ φωραθεὶς ἐπὶ τῷ κακῷ, ἢ διά τινος ὑποψίας, ἢ κατηγορίας ἀκουσίως ἀπελεγχθείς, ἐν ἐπιτεταμένῃ γίνεται τῇ ἐπιστροφῇ ὥστε καθωρισθέντα δ ι' ἀ κ ρ ι β ε ί α ς αὐτὸν οὕτως ἐπὶ τὴν τῶν ἁγιασμάτων

---

42. Ρβ' ΣΤ'.

43. α' Γρηγ. Νύσσης.

44. Κατὰ τὸν Π έ τ ρ ο ν Χ α ρ τ ο φ ύ λ α κ α: «Πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ ἁμαρτήματος ἔψεται καὶ ἡ οἰκονομία» (Ρ.Π.Σ., Ε' 372). Περὶ προαιρέσεως βλ. καὶ Ἱ ε ρ ω ν ύ μ ο υ Κ ο τ σ ώ ν η, Προβλήματα τῆς Ἐκκλ. Οἰκονομίας, σελ. 81-82.

45. Πρβλ. καὶ τὸν β' τοῦ ἰδίου· «ὁρίζειν δὲ μὴ χρόνῳ, ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν».

κοινωνίαν παραδεχθῆναι» (δ' Γρηγ. Νύσσης). Ἡ ἐκουσία ἐξομολόγησις εἶναι σημεῖον τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἐπιεικεστέραν μεταχείρισιν τοῦ ἡμαρτηκότος. Οὕτω καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὸν κλέψαντα καὶ αὐτοβούλως ὁμολογήσαντα ἐπιτιμᾷ ἐπὶ ἓν ἔτος, ἐνῷ τὸν κλέψαντα καὶ ὑπ' ἄλλων ἐλεγχθέντα ἐπὶ δύο ἔτη[46].

3. Ὁ θεραπευτικὸς ἐπίσης χαρακτὴρ τῶν ἐπιτιμίων πιστοῦται καὶ ἐκ τῆς παρεχομένης ὑπὸ τῶν ἱ. Κανόνων δυνατότητος αὐξομειώσεως τοῦ χρόνου τῶν ἐπιτιμίων καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν ἀναλόγως τῆς μετανοίας τοῦ ἐπιτιμηθέντος. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει εὐρυτάτη συμφωνία τῶν ἱ. Κανόνων. Οὕτως ὁ γ' τῆς Νεοκαισαρείας διαλαμβάνει «περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος, ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν σ υ ν τ έ μ ν ε ι τὸν χρόνον».

Ὁ ἐπίσκοπος, ὡς πνευματικὸς πατὴρ τῆς ἐπισκοπῆς, εἶναι καὶ ὁ κατ' ἀρχὴν ἁρμόδιος διὰ τὴν αὐξομείωσιν ταύτην: «Εἰ μέντοι τινὲς τῶν ἐπισκόπων τούτοις συνίδοιεν κάματόν τινα, ἢ ταπείνωσιν πραότητος καὶ ἐθέλοιεν πλέον τι διδόναι, ἢ ἀφαιρεῖν, ἐπ' αὐτοῖς εἶναι τὴν ἐξουσίαν» (β' Ἀγκ.). Τοῦτο εἶναι εὔλογον. Ἐφ' ὅσον ὁ ἐπίσκοπος προΐσταται τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἔχει καὶ τὸ λειτούργημα καὶ τὴν ἁρμοδιότητα τῆς θεραπείας καὶ συμφιλιώσεως πρὸς τὴν κοινότητα τῶν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀποκοπτομένων αὐτῆς.

Τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκφράζει χαρακτηριστικῶς καὶ ὁ ιβ' τῆς Α': «Ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις, π ρ ο σ ή κ ε ι ἐ ξ ε τ ά ζ ε ι ν τ ὴ ν π ρ ο α ί ρ ε σ ι ν κ α ὶ τ ὸ ε ἶ δ ο ς τ ῆ ς μ ε τ α ν ο ί α ς. Ὅ σ ο ι μ ὲ ν γ ὰ ρ φ ό β ῳ, κ α ὶ δ ά κ ρ υ σ ι, κ α ὶ ὑ π ο μ ο ν ῇ, κ α ὶ ἀ γ α θ ο ε ρ γ ί α ι ς, τ ὴ ν ἐ π ι σ τ ρ ο φ ὴ ν ἔ ρ γ ῳ, κ α ὶ ο ὐ σ χ ή μ α τ ι, ἐ π ι δ ε ί ν υ ν τ α ι, οὗτοι πληρώσαντες τὸν χρόνον τὸν ὡρισμένον τῆς ἀκροάσεως, εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι, μετὰ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλεύσασθαι. Ὅσοι δὲ ἀδιαφόρως ἤνεγκαν, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀρκεῖν ἑαυτοῖς ἡγήσαντο πρὸς τὴν ἐπιστροφήν, ἐξ ἅπαντος πληρούτωσαν τὸν χρόνον».

Τὴν ἰδίαν ἄποψιν ἐκφράζει πολλαχοῦ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν οδ' Κανόνα αὐτοῦ: «Ἐὰν μέντοι ἕκαστος τῶν ἐν τοῖς προ-

---

46. Ξα' Βασιλ. Πρβλ. καὶ τὸν θ' Νεοκαισαρείας.

γεγραμμένοις ἁμαρτήμασι γενομένων, σπουδαῖος γένηται ἐξομολογούμενος, ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν, καὶ δεσμεῖν, εἰ φιλανθρωπότερος γένοιτο, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐξομολογήσεως ὁρῶν τοῦ ἡμαρτηκότος εἰς τὸ ἐλαττῶσαι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμίων, οὐκ ἔστι καταγνώσεως ἄξιος· τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς ἱστορίας γνωριζούσης ἡμῖν, τοὺς μετὰ μείζονος πόνου ἐξομολογουμένους, ταχέως τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καταλαμβάνειν»[47].

Κατὰ τὸν δ' τέλος τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Νύσσης ἡ ἀποστέρησις τῆς θείας κοινωνίας ἀπὸ τοῦ διὰ τῆς μετανοίας ἐπιτυχόντος τὴν ἀπάθειαν εἶναι τόσον ἄτοπον, ὅσον εἶναι τὸ δίδειν τὴν θ. Κοινωνίαν τοῖς ἀναξίοις· «ὥσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις ρίπτειν τὸν μαργαρίτην ἀπείρηται, οὕτω τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἤδη ἄνθρωπον διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ ἀπαθείας γενόμενον τῶν ἀτόπων ἐστίν».

4. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ ἕτεροι παράγοντες, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ἐπιτιμίων[48].

α) Ἡ ἡλικία καὶ τὸ ἔγγαμον ἢ ἄγαμον τοῦ ἁμαρτάνοντος. Ἐπὶ περιπτώσεως σαρκικοῦ ἁμαρτήματος οἱ κάτω τῶν εἴκοσι ἐτῶν ἁμαρτήσαντες ἐπιτιμῶνται ἐπιεικέστερον τῶν ἄνω τῶν εἴκοσι ἐτῶν, καὶ οἱ ἄγαμοι ἐπιεικέστερον τῶν ἐγγάμων (ιστ' Ἀγκ.).

β) Ἡ συχνότης τῆς πτώσεως. Ἐὰν δηλαδὴ τὸ ἁμάρτημα συνέβη ἅπαξ ἢ καθ' ὑποτροπὴν πλειστάκις· «εἰ δέ τινες κατακόρως ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι γεγόνασι, τὴν μακρὰν ἐχέτωσαν ὑπόπτωσιν» (ιστ' Ἀγκ.)[49].

γ) Ἡ θέσις ἢ ἡ τάξις τοῦ ἁμαρτάνοντος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Παρθένοι, ἐπὶ παραδείγματι, ἐκπεσοῦσαι ἁμαρτάνουν βαρύτερον τῶν ἐκ-

---

47. Πρβλ. τὸν ζ' τοῦ ἰδίου καὶ τὸν ζ' Γρηγ. Νύσσης.

48. Τοὺς πλείστους τῶν παραγόντων τούτων συνοψίζει ὁ Βαλσαμὼν ὡς ἑξῆς: «Καὶ ἐν ἄλλοις συνόδοις ὡρίσθη, τὸν κατὰ χώραν ἐπίσκοπον, ... μὴ πάντοτε προσέχειν τοῖς θεσμοθετηθεῖσι παρὰ τῶν κανόνων, χάριν τῶν ἐπιτιμίων, ἀλλ' οἰκονομεῖν ταῦτα, πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ ἐπιτιμώμενα, ἤγουν πρὸς τὰς ἡλικίας αὐτῶν, καὶ πρὸς τὰς διαθέσεις, καὶ πρὸς τὰ ἐπιτηδεύματα, ἀλλὰ μὴν καὶ πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ ἁμαρτήματος· καὶ οὕτω προσάγειν ἑκάστῳ ἀρρωστήματι θεραπείαν κατάλληλον» (Ρ.Π.Σ., Β' 552-3)

49. Καὶ κατὰ τὸν Palachovsky (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 65) ὁ ἱερεὺς προκειμένου νὰ ἐπιβάλῃ τὸ ἐπιτίμιον πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἐὰν ἡ ἁμαρτία εἶναι περιπτωτικὴ καὶ οὕτως ὑπάρχει ἐλπὶς τις ὅτι δὲν θὰ ἐπαναληφθῇ ἢ ἐὰν εἶναι καθ' ἕξιν ὁπότε καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας θὰ θεραπευθῇ (ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 65).

πεσούσων χηρῶν διότι τὸ τάγμα τῶν παρθένων εἶναι ἀνώτερον τοῦ τῶν χηρῶν (ιη΄ Μ. Βασιλ.).

δ) Ἡ γενικωτέρα κατάστασις τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως πίστεως καὶ ἤθους. Ὅταν ἡ πίστις εἶναι στερεωτέρα καὶ ἡ Ἐκκλησία κραταιοτέρα καὶ τὰ ἐπιτίμια δέον νὰ εἶναι αὐστηρότερα (ιη΄ Μ. Βασιλ.)[50].

ε) Ἡ πνευματικὴ κατάστασις καὶ ψυχοσύνθεσις τοῦ ποιμαινομένου δέον ἐπίσης νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν σοβαρῶς ἐν τῇ ἐπιτιμήσει αὐτοῦ. Οἱ ἱ. Κανόνες ὁμιλοῦν περὶ «προσφόρων ἐπιτιμίων» (μστ΄ ΣΤ΄). Πρόκειται περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξατομικεύσεως, γνωστῆς καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν καὶ παιδαγωγικήν, τὴν ὁποίαν καὶ ἡ πατερικὴ ποιμαντικὴ δαψιλῶς χρησιμοποιεῖ, καθ' ὅσον ἕκαστος ποιμαινόμενος διακρίνεται τοῦ ἄλλου κατὰ τὰ διάφορα χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ[51].

Τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης συνιστᾷ καὶ ὁ σπουδαιότατος διὰ τὴν Ποιμαντικὴν ρβ΄ Κανὼν τῆς Πενθέκτης, καθ' ὃν : «Δεῖ δὲ τοὺς ἐξουσίαν λύειν καὶ δεσμεῖν παρὰ Θεοῦ λαβόντας, σκοπεῖν τὴν τῆς ἁμαρτίας ποιότητα, καὶ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος πρὸς ἐπιστροφὴν ἑτοιμότητα, καὶ οὕτω κατάλληλον τὴν θεραπείαν προσάγειν τῷ ἀρρωστήματι, ἵνα μή, τῇ ἀμετρίᾳ καθ' ἑκάτερον χρώμενος, ἀποσφαλείη πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ κάμνοντος... ὥστε τὸν τὴν ἰατρικὴν ἐν Πνεύματι ἐπιστήμην ἐπιδεικνύμενον, πρότερον χρὴ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος διάθεσιν ἐπισκέπτεσθαι, καὶ εἴτε πρὸς τὴν ὑγείαν νεύει, ἢ τοὐναντίον, διὰ τῶν οἰκείων τρόπων προσκαλεῖται καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀρρώστημα, ἐφορᾶν, ὅπως τε τῆς ἐν τῷ μεταξὺ προνοεῖται ἀνατροφῆς, καὶ εἰ μὴ τῷ τεχνίτῃ ἀντιπαλαίει, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἕλκος διὰ τῆς τῶν ἐπιτιθε-

---

50. Πρβλ. καὶ τὴν ἑξῆς σημείωσιν τοῦ Πηδαλίου (σελ. 603)· «... ἕκαστος τῶν πατέρων — κατὰ Ζωναρᾶν — κατὰ τοὺς ἰδίους του καιροὺς ἔτσι καὶ τὰ ἐπιτίμια ἀνάλογα ἐδιώρισεν. Οἱ γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τῶν διωγμῶν εὑρισκόμενοι Πατέρες, οἷος ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἐν Ἀγκύρᾳ Πατέρες, διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν διωγμῶν, συγκαταβατικώτερα τὰ ἐπιτίμια τῶν ἀρνησιχρίστων ἐποίησαν, ὅτι ἀκόμη ἡ πίστις ἀστήρικτος ἦν. Ὁ δὲ Βασίλειος ἐν καιρῷ τοῦ πλατυσμοῦ τῆς πίστεως ὤν, ὅτε ὁ ἑλληνισμὸς ἔπνεε τὰ λοίσθια, καὶ ἡ πίστις σφοδροτέρα, καὶ ἡ Ἐκκλησία κραταιοτέρα ἦτο, καὶ οἱ ἀρνούμενοι τοῦ Χριστοῦ χωρὶς βίας καὶ ἑκουσίως τὸν ἠρνοῦντο, διὰ τοῦτο καὶ αὐστηρότερον τὸν Κανόνα τοῦτο ἐξέθετο. Ὅτι δὲ τὴν κραταίωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀκριβέστερα πρέπει νὰ δίδωνται εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας καὶ τὰ ἐπιτίμια μάρτυς ὁ ιη΄ τοῦ αὐτοῦ Βασιλείου».

51. Πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Χριστοκεντρικὴ Ποιμαντική, σελ. 68.

μένων φαρμάκων αὐξάνει προσαγωγῆς, καὶ οὕτω τὸν ἔλεον κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν. Πᾶς γὰρ λόγος Θεῷ καὶ τῷ τὴν ποιμαντικὴν ἐγχειρισθέντι ἡγεμονίαν, τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καὶ τρῶθὲν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξιάσασθαι καὶ μήτε κατὰ κρημνῶν ὠθῆσαι τῆς ἀπογνώσεως, μήτε τὸν χαλινὸν ὑπεκδοῦναι πρὸς τὴν τοῦ βίου ἔκλυσίν τε καὶ καταφρόνησιν· ἀλλ' ἑνί γε τρόπῳ πάντως, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων τε καὶ στυφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἁπαλωτέρων τε καὶ πραοτέρων φαρμάκων, κατὰ τοῦ πάθους στῆναι, καὶ πρὸς συνούλωσιν τοῦ ἕλκους ἀνταγωνίσασθαι, τοὺς τῆς μετανοίας καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι σοφῶς τὸν πρὸς τὴν ἄνω λαμπροφορίαν καλούμενον ἄνθρωπον. Ἀμφότερα τοίνυν εἰδέναι ἡμᾶς χρή, καὶ τὰ τῆς συνηθείας ἔπεσθαι δέ, ἐπὶ τῶν μὴ καταδεξομένων τὴν ἀκρότητα, τῷ παραδοθέντι τύπῳ, καθὼς καὶ ὁ ἱερὸς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει Βασίλειος».

Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἱεροῦ τούτου Κανόνος συνάγονται αἱ ἑξῆς ποιμαντικαὶ ἀρχαί: Ι. Διὰ τὴν θεραπείαν εἶναι ἀναγκαία ἡ ὕπαρξις πνευματικοῦ πατρός. Ὁ ἄνθρωπος εὑρισκόμενος ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ διαβόλου δὲν δύναται δι' ἑαυτοῦ νὰ ἰαθῇ: «Τὸ κακὸν ἐπὶ πολὺ διαχεῖται, καὶ πρόσω βαίνει, μέχρις ἂν σταίη τῇ δυνάμει τοῦ θεραπεύοντος». Εἰς τὴν κρίσιν τοῦ «οἰκονόμου» τῶν ψυχῶν ἐπαφίεται ἡ διαιτητικὴ τῶν ἐπιτιμίων, καθ' ὅσον ταῦτα εἶναι μέσα διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς σωτηρίας[52]. Οὗτος ὅμως δέον νὰ οἰκονομῇ «σοφῶς» τὸν ποιμαινόμενον κοσμούμενος διὰ τοῦ χαρίσματος τῆς διακρίσεως, ἤτοι τῆς ἐξ ἁγίου Πνεύματος ἱκανότητος πρὸς ὀρθὴν διάγνωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ ποιμαινομένου καὶ τῆς προσφορᾶς τῶν καταλλήλων φαρμάκων (διὸ καὶ προσφυῶς χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Κανόνος ὡς «τὴν ἰατρικὴν ἐν Πνεύματι ἐπιστήμην ἐπιδεικνύμενος»). Μόνον χαρισματοῦχοι καὶ διακριτικοὶ ποιμένες δύνανται νὰ ἀσκοῦν σωτηριωδῶς τὸ ἔργον τοῦ «πνευματικοῦ»[53].

ΙΙ. Τὸ διδόμενον ἐπιτίμιον δέον νὰ εἶναι ἀνάλογον τῆς ἑτοιμότητος τοῦ μετανοοῦντος ὅπως δεχθῇ αὐτό. Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ: «Σκοπεῖν δὲ καὶ τοῦτο, μήποτε ἰατρεύων, καὶ φάρμακα προσ-

---

52. Κατὰ τὸν Ζωναρᾶν: «Περὶ πολλῶν ἐπιτιμίων καὶ διαφόρων διαλεχθεῖσα ἡ σύνοδος, καὶ τῶν ἀπαριθμηθέντων πταισμάτων ἑκάστῳ τὸ κατάλληλον ἀποτάξασα, τελευταῖον, διὰ τοῦ παρόντος κανόνος τὸ πᾶν τῇ κρίσει τῶν ἐπισκόπων ἀνέθετο...» (Ρ.Π.Σ. Β', 550).

53. Πρβλ. Ἀμφιλοχίου Ράντοβιτς, Ὁ πνευματικὸς ὡς χαρισματοῦχος, ἐν: Ἑνορία, τ. 512 καὶ 513(1972).

ἀγων, διὰ τῆς ἐπιθέσεως αὐτῶν αὐξάνει τὸ ἕλκος τὸ ψυχικόν· καὶ οὕτω τὸν ἔλεον κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτον, ἐστὶν ὅτι προσέχειν δεῖ τὸν πνευματικὸν ἰατρὸν τῇ διαθέσει τοῦ κάμνοντος, καὶ μήτε τῷ μικροψύχῳ ἐπιτιθέναι πάντι στύφοντα φάρμακα, ἵνα μὴ μᾶλλον αὔξῃ τὸ ἕλκος, ἀπαγορεύσαντος πρὸς τὴν θεραπείαν ἐκείνου, μήτε τῷ δυναμένῳ τὰ αὐστηρότερα δέχεσθαι, μαλακώτερον προσφέρεσθαι, ὥστε διὰ τὴν μαλακότητα τῶν ἐπιτιμίων, ἐμπίπτειν ἐκεῖνον εἰς τὸ αὐτὸ πάθος, καὶ εἰς μεῖζον ἴσως· ἀλλ' ἐπιμετρεῖν τὸν ἔλεον κατ' ἀξίαν, ἤγουν ἐλεεῖν ἕκαστον ἀξίως τῆς αὐτοῦ διαθέσεως· καὶ ἐλαφρύνειν μὲν τῷ μικροψύχῳ τὴν ἐπιτίμησιν, βαρύνειν δὲ τῷ μεγαλοψύχῳ αὐτὴν καὶ ἀμφότερα δι' ἔλεον ποιεῖν, ἵνα τὸν μὲν ἐκκαθαίρῃ τοῦ ρύπου, τῷ δὲ μὴ ἐπιξέσῃ τὸ τραῦμα, καὶ χεῖρον τὸ ἕλκος ἐργάσηται»[54].

54. Ρ.Π.Σ., Β' 550-551. Πρβλ. καὶ σχετικὰς ἑρμηνείας Βαλσαμῶνος καὶ 'Αριστηνοῦ ὡς καὶ σχετικὴν παραίνεσιν Πατριάρχου Κων/λεως 'Αρσενίου (1261-1267) : «... Τὰς ἀρχὰς μὲν καὶ τὰς αἰτίας, ὡς οἷόν τε, σπεύδειν ἱστᾶν, καὶ τέλεον ἀνακόπτειν, τὰ δὲ τέλη, καὶ ἐνεργήματα εὐθύνειν κανονικῶς πρὸς τὰς ἕξεις μέντοι καὶ διαθέσεις, καὶ τὰς δυνάμεις τῶν προσερχομένων, καὶ ποιότητας, ὀφείλει ἀναλόγως μεταρρυθμίζεσθαι, καὶ γίνεσθαι τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, νῦν μὲν ἐπέχων, νῦν δὲ ἀνιείς· καὶ νῦν μὲν τοῖς αὐστηροτέροις χρώμενος τῶν φαρμάκων, νῦν δὲ καὶ τὸ γλυκάζον συγκεραννὺς» παρὰ Κ. Ρ ά λ λ η, Περὶ τῶν Μυστηρίων τῆς Μετανοίας κλπ., ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 53).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Ἡ αἵρεσις, τὸ σχίσμα καὶ ἡ ἐνδεικνυομένη πρὸ τοὺς αἱρετικοὺς καὶ σχισματικοὺς ποιμαντικὴ στάσις.

Ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀποτυποῦται εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας, κατενόησε πάντοτε τὴν αἵρεσιν καὶ τὸ σχίσμα ὡς φρικτὰ καὶ ἀποτρόπαια μέσα, δι' ὧν ὁ ἐχθρὸς τῆς σωτηρίας ἐπιχειρεῖ «μερίζειν τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα» διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου[1].

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐπόμενοι τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἀπ. Παύλου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, οἱ ὁποῖοι καταδικάζουν τὴν αἵρεσιν μετὰ σφοδρότητος, οὐδεμίαν ἐδέχοντο συμφιλίωσιν ἢ συνύπαρξιν μὲ τὴν αἵρεσιν, ἀρνούμενοι νὰ ἴδουν αὐτὴν ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ σχετικισμοῦ καὶ σκεπτικισμοῦ, ὡς ἀτυχῆ ἀλλὰ πάντως εὐγενῆ καὶ νόμιμον προσπάθειαν ἑρμηνείας τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Οὕτως οἱ ἐπιμένοντες τῇ αἱρέσει αἱρετικοὶ θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρας ὡς «ἀκάθαρτοι», «ἀντίπαλοι Χριστοῦ», «ἱερόσυλοι καὶ ἁμαρτωλοί», «ἀντικείμενοι (τῷ Χριστῷ) τοὐτέστι πολέμιοι καὶ ἀντίχριστοι», «οὓς ὁ Κύριος πολεμίους καὶ ἀντιπάλους λέγει ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις» (Κανὼν Καρχηδ.), «νεκροὶ» (Ἁγ. Ἀθαν. λθ΄ ἑορτ. ἐπιστ.), «ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας» (α΄ ΣΤ΄). Ἡ αἵρεσις δὲ χαρακτηρίζεται ὡς «πλάνη» καὶ «φαυλότης» φέρουσα τὸν ὄλεθρον (νζ΄ Καρθαγ.), ὡς «στρεβλότης» (Κανὼν Καρχηδ.), ὡς «ἑλεεινὴ πλάνη» εἰς τὴν ὁποίαν «κατεδέθησαν» οἱ αἱρετικοὶ (ξστ΄ Καρθαγ.), ὡς «μεμιασμένη κοινωνία» (ξθ΄ Καρθαγ.), ὡς «ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα», ἥτις «μίασμα γέγονε τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ τῶν χριστιανοκατηγόρων αἵρεσις» (ιστ΄ Ζ΄).

---

1. «Τὰς τῶν αἱρετικῶν ζιζανίων ἐπισπορὰς ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ὁ παμπόνηρος καταβαλών, καὶ ταύτας ὁρῶν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος τεμνομένας προρρίζους, ἐφ' ἑτέραν ἦλθε μεθοδείας ὁδόν, τῇ τῶν σχισματικῶν μανίᾳ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα μερίζειν ἐπιχειρῶν...» (ιγ΄ ΑΒ΄).

Ἡ αἵρεσις «ἐγκαταλείπουσα» ἀμέσως ἢ ἐμμέσως «τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ» καταντᾷ «κεκρυμμένη εἰδωλολατρεία» (λε΄ Λαοδ.) καὶ ἀθεΐα («τοὺς τῆς ἀσεβείας πρὸς ἓν ἐκπεπτωκότας ἀπωλείας καὶ ἀθεότητος βάραθρον») καὶ δι' αὐτὸ ὁ ἀκολουθῶν αὐτοὺς «τοῦ χριστιανικοῦ καταλόγου, ὡς ἀλλότριος ἐξωθείσθω καὶ ἐκπιπτέτω» (α΄ ΣΤ΄).

Πράγματι ὁ ἀκολουθῶν τὴν αἵρεσιν δὲν ἔχει δυνατότητα κατὰ Χριστὸν τελειώσεως καὶ σωτηρίας ἐφ' ὅσον «τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνώσεως» (ξθ΄ Καρθαγ.) ἢ «ἐκ τῆς τοῦ Κυριακοῦ σώματος ἑνώσεως ἀνησυχάστῳ διχονοίᾳ» ἀποσχίζεται (ξστ΄ Καρθ.), διὰ νὰ μεταβῇ ἐκεῖ «ὅπου ἐκκλησία οὐκ ἔστιν» (Κανὼν Καρχηδ.), τῷ τῆς «ἀποστασίας συνεδρίῳ». Οἱ αἱρετικοὶ ὑπάρχουν «πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐκβεβλημένοι καὶ ἀνενέργητοι» (α΄ Γ΄) τελοῦντες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ διαβόλου· «δώσει αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν πρὸς τὸ ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἵνα ἀνασφήλωσιν οἱ ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου βρόχων αἰχμαλωτισθέντες αὐτῷ εἰς τὸ αὐτοῦ θέλημα» (ξστ΄ Καρθαγ.)[2].

Ἡ αὐστηρὰ αὕτη στάσις τῶν ἁγίων Πατέρων εἶναι συνέπεια τῆς Ἐκκλησιολογίας αὐτῶν. Ἐφ' ὅσον μία μόνον Ἐκκλησία ὑπάρχει (ἓν σῶμα μόνον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν μίαν κεφαλήν), εἶναι φυσικόν, ὅτι οἱ ἀποκόπτοντες ἑαυτοὺς διὰ τῆς αἱρέσεως ἢ τοῦ σχίσματος ἀπὸ τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας παύουν νὰ εἶναι μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ ἔχουν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ «οἶκος αὐτῶν ἀφίεται ἔρημος» καὶ ἐκπίπτει εἰς «ἐκκλησίαν πονηρευομένων» (Νικηφ. Ὁμολ. ἐπιστ. γ΄).

Ἐντεῦθεν καὶ τὰ μυστήρια τῶν αἱρετικῶν θεωροῦνται ὡς ἄκυρα, καθ' ὅσον οἱ αἱρετικοὶ στεροῦνται τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς δὲν ὑφίσταται κἂν ἀληθὲς βάπτισμα ἢ χρίσμα («ἀσφαλῶς κρατοῦμεν, μηδένα βαπτίζεσθαι δύνασθαι ἔξω τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· ἑνὸς ὄντος βαπτίσματος, καὶ ἐν μόνῃ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπάρχοντος·... ὅθεν οὐ δύναται χρίσμα τὸ παράπαν παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς εἶναι»). Ὁ λόγος εἶναι προφανής· «παρὰ δὲ τοῖς αἱρετικοῖς, ὅπου ἐκκλησία οὐκ ἔστιν, ἀδύνατον ἁμαρτημάτων ἄφεσιν λαβεῖν» καὶ «οὐ γὰρ δύναται ἐν μέρει ὑπερισχύειν· εἰ ἠδυνήθη βαπτίσαι, ἴσχυσε καὶ

---

2. Ὁμοίως διδάσκει καὶ ὁ Ἅγ. Γρηγόριος Νύσσης ὅτι διὰ τῆς αἱρέσεως «μετάστασις γίνεται ἀπὸ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ τοὐτέστιν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐπὶ τὴν σύγχυσιν ταύτην τῶν δογμάτων» (κατὰ Εὐνομίου, P.G., 45, 836A).

Ἅγιον Πνεῦμα δοῦναι· εἰ οὐκ ἠδυνήθη, ὅτι ἔξω ὤν, Πνεῦμα ἅγιον οὐκ ἔχει, οὐ δύναται τὸν ἐρχόμενον βαπτίσαι, ἑνὸς ὄντος τοῦ βαπτίσματος καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ μιᾶς ἐκκλησίας ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐπάνω Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου ἀρχῆθεν λέγοντος, τῆς ἑνότητος τεθεμελιωμένης· καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα ψευδῆ καὶ κενὰ ὑπάρχοντα, πάντα ἐστὶν ἀδόκιμα» (Κανὼν Καρχηδ.)[3]. Ὁ Κανὼν οὗτος δὲν ἀποτελεῖ τί τὸ καινοφανὲς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Εἶναι ἀπήχησις τῆς Ἐκκλησιολογίας τοῦ Ἀπ. Παύλου· «ἓν σῶμα καὶ ἓν Πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα» (Ἐφ. δ' 4-5). Πᾶσα ἄλλη θεώρησις τῶν αἱρέσεων θὰ ἀνέτρεπε τὴν ἐκκλησιολογικὴν αὐτὴν βάσιν.

Πρὸς τοὺς Πατέρας τῆς Καρχηδόνος συμφωνοῦν καὶ ὁ μστ' τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων («Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, αἱρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα, ἢ θυσίαν, καθαιρεῖσθαι προστάττομεν. Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου»), ὁ μζ' τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων («Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος.... τὸν μεμολυσμένον, δηλ. βαπτισθέντα, παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐὰν μὴ βαπτίσῃ καθαιρείσθω, ὡς γελῶν τὸν σταυρόν, καὶ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον καὶ μὴ διακρίνων ἱερέας ψευδοϊερέων»)[4].

Κατὰ τὸν νζ' μάλιστα τῆς Καρθαγένης τὰ μυστήρια τῶν αἱρετικῶν συντελοῦν εἰς τὴν καταδίκην αὐτῶν· «ἐν ᾗ (τῇ μιᾷ ἐκκλησίᾳ) πάντα τὰ ἁγιάσματα σωτηριωδῶς αἰώνια καὶ ζωτικὰ περιλαμβάνονται ἅτινα τοῖς ἐπιμένουσιν ἐν τῇ αἱρέσει, μεγάλην τῆς καταδίκης τὴν τιμωρίαν πορίζουσιν, ἵνα, ὅπερ ἦν αὐτοῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀκολουθητέον φωτεινότερον, τοῦτο γένηται αὐτοῖς ἐν τῇ πλάνῃ σκοτεινότερον καὶ πλέον καταδεδικασμένον· ὅπερ τινὲς ἔφυγον, καὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς μητρὸς τὰ εὐθύτατα ἐπιγνόντες, πάντα ἐκεῖνα τὰ ἅγια μυστήρια φίλτρῳ τῆς ἀληθείας ἐπίστευσαν καὶ ὑπεδέξαντο».

Τὸ γεγονὸς ὅτι ὡρισμένων αἱρετικῶν καὶ σχισματικῶν τὸ βάπτισμα θεωρεῖται ἔγκυρον μετὰ τὴν προσέλευσίν των εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν (βλ. ϛ' τῆς ΣΤ' καὶ ζ' τῆς Β') δὲν σημαίνει ὅτι καὶ κ α θ' ἑ α υ τ ὰ τὸ

---

3. Πρβλ. καὶ μστ' Ἀποστ.

4. Πρβλ. τὸν ξη' Ἀποστ.

βάπτισμα ἢ τὰ μυστήρια τῶν αἱρετικῶν, θεωροῦνται ἔγκυρα[5] κατ' ἀκρίβειαν ἢ ἀκόμη καὶ κατ' οἰκονομίαν[6].

Ὄχι μόνον οἱ αἱρετικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ σχισματικοὶ στερροῦνται τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: «Διότι ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ διὰ σχίσματος γέγονεν· οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάντες, οὐκ ἔτι ἔσχον τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ἑαυτούς· ἐπέλιπε γὰρ ἡ μετάδοσις τῷ διακοπῆναι τὴν ἀκολουθίαν. Οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες παρὰ τῶν πατέρων ἔσχον τὰς χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν, εἶχον τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν· οἱ δὲ ἀπορραγέντες, λαϊκοὶ γενόμενοι, οὔτε τοῦ βαπτίζειν, οὔτε τοῦ χειροτονεῖν εἶχον (τὴν) ἐξουσίαν· οὔτε ἠδύναντο χάριν Πνεύματος ἁγίου ἑτέροις παρέχειν, οἷς αὐτοὶ ἐκπεπτώκασι· διὸ ὡς παρὰ λαϊκῶν βαπτιζομένους τοὺς παρ' αὐτῶν, ἐκέλευσαν ἐρχομένους ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀποκαθαιρεσθαι...» (α' Μ. Βασιλ.)[7].

Παρὰ τὴν διάκρισιν αἱρέσεως καὶ σχίσματος, εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀμφότερα θεωροῦνται ὡς χωρίζοντα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ[8]. «Αἱρετικοὺς δὲ λέγομεν, τούς τε πάλαι

---

5. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἱερώνυμος Κοτσώνης ἐάν τὰ μυστήρια τῶν ἑτεροδόξων ἐθεωροῦντο ὡς καθ' ἑαυτὰ ἔγκυρα τοῦτο θὰ ἐσήμαινε δύο τινά: «Πρῶτον, ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐλευθέρα μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἐπικοινωνία, καὶ δὴ ὄχι μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ Μυστήρια, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν λοιπὸν ἐκκλησιαστικὸν βίον, καὶ ἐπομένως καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῷ δόγματι. Δεύτερον δέ, ὅτι ἡ μετάδοσις τῆς θείας χάριτος εἶναι δυνατὴ διὰ Μυστηρίων τελουμένων καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ ὁδηγεῖ εἰς ἀνατροπὴν βασικωτάτου διὰ τὴν Ἐκκλησίαν δόγματος» (Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας, σελ. 186).

6. Κατὰ τὸν Ἱερώνυμον Κοτσώνην: «Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ὑπάρχει διάταξις, ἔστω καὶ «κατ' οἰκονομίαν», ἀναγνωρίζουσα τὸ Βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν καθ' ἑαυτό, ὡς ἔγκυρον, ἔπεται ὅτι καὶ «κατ' οἰκονομίαν» ἀπορρίπτεται τοῦτο ὡς ἄκυρον» («Αἱρετικῶν, βάπτισμα», ἐν Θ.Η.Ε., τ. 1ος, π. 1092).

7. Κατὰ τὸν ἴδιον κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου οἱ παλαιοὶ ὠνόμασαν «αἱρέσεις μέν, τοὺς παντελῶς ἀπερηγμένους, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους, σχίσματα δέ, τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικάς, καὶ ζητήματα ἰάσιμα, πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας· παρασυναγωγάς δέ, τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων, ἢ ἐπισκόπων, καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδεύτων λαῶν γινομένας...».

8. Πρβλ. καὶ ξθ' τῆς Καρθγ. «περὶ τοῦ κηρῦξαι εἰρήνην καὶ ἑνότητα, ἧς τινος χωρὶς ἡ τῶν χριστιανῶν σωτηρία καθίστασθαι οὐ δύναται». Ὁμόφωνος εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων: Κατὰ τὸν ἁγ. Εἰρηναῖον: «Ἀνακρινεῖ δὲ τοὺς τὰ σχίσματα ἐργαζομένους, κενοὺς ὄντας τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης, καὶ τὸ ἴδιον λυσιτελὲς σκοποῦντας ἀλλὰ μὴ τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας· καὶ

τῆς ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἀφ' ἡμῶν ἀναθεματισθέντας· πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοὺς τὴν πίστιν μὲν τὴν ὑγιᾶ προσποιουμένους ὁμολογεῖν, ἀποσχίσαντας δέ, καὶ ἀντισυνάγοντας τοῖς κανονικοῖς ἡμῶν ἐπισκόποις...» (στ' τῆς Β'). Ὁ τολμῶν «ἰδιάζειν» θεωρεῖται «ἀλλότριος τῆς ἐκκλησίας, ὡς οὐ μόνον ἑαυτῷ ἁμαρτίας ἐπισωρεύοντα, ἀλλὰ πολλοῖς διαφθορᾶς καὶ διαστροφῆς γινόμενον αἴτιον...» (α' Ἀντιοχ.).

Αἴτιον τῆς δημιουργίας τῶν σχισμάτων εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ φυσίωσις, ἥτις ὁδηγεῖ εἰς τὴν διάσπασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν «κεχωρισμένως» προσφορὰν τῶν ἁγίων εἰς ἀνορθούμενα ἕτερα θυσιαστήρια «κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ καταστάσεως»[9].

Ἐφ' ὅσον ὁ αἱρετικὸς στερεῖται τῆς χάριτος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διατηρῇ τὴν ἰδιότητα τοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἀνάθεμα δὲν ἀποκόπτει αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀλλ' ἐξαγγέλλει εἰς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ αἱρετικοῦ πραγματοποιηθεῖσαν αὐτοαποκοπὴν διὰ τῆς ἐκπτώσεώς του ἀπὸ τῆς ὀρθῆς πίστεως πρὸς σωτηρίαν καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁμοίως καὶ ὁ χωρισθεὶς ἀπὸ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας σχισματικός, στερούμενος τῆς θείας Χάριτος, κληρικὸς μὲν ὢν καθαιρεῖται, λαϊκὸς δὲ ἀφορίζεται[10]. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια καὶ εἰς τὴν περί-

---

διὰ τὰς μικρὰς καὶ τὰς ὑφούσας αἰτίας τὸ μέγα καὶ ἔνδοξον σῶμα τοῦ Χριστοῦ τέμνοντας καὶ διαιροῦντας, καὶ ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀναιροῦντας» διὸ καὶ ὑπὸ τῶν σχισματικῶν «οὐδεμία τηλικαύτη δύναται κατόρθωσις γενέσθαι, ἡλίκη τοῦ σχίσματός ἐστιν ἡ βλάβη» (Ἔλεγχος ψευδων. γνώσεως, Δ', 33, 7. ΒΕΠΕΣ, τ. 5, 155). Κατὰ δὲ τὸν ἱ. Χρυσόστομον οἱ παρ' αἱρετικοῖς καὶ σχισματικοῖς παρθενεύοντες οὐ μόνον δὲν θὰ ἀπολαύσωσιν ἀμοιβῆς τινος, «ἀλλὰ τῇ τῶν πορνευόντων δίκῃ γεγόνασιν ὑπεύθυνοι» (πρὸς Ἐφεσ. ὁμιλ. ια', § 5). Πρβλ. καὶ εἰς Φιλιππ., β' § 3. Κατὰ τὸν ἅγ. Ἰγνάτιον Ἀντιοχείας· «εἴ τις σχίζοντι ἀκολουθεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομεῖ» (πρὸς Φιλαδελ., ΙΙΙ, 3, ΒΕΠΕΣ, τ.2, 277) καὶ «Τέκνα οὖν φωτὸς ἀληθείας, φεύγετε τὸν μερισμὸν καὶ τὰς κακοδιδασκαλίας» (Πρὸς Φιλαδελ. ΙΙ, 1, ἔνθ. ἀνωτ.). Πρβλ. καὶ Πηδαλίου, σελ. 26.

9. ι' καὶ ια' Καρθγ. Κατὰ τὸν Ν. Μίλας (σελ. 698): «Τὸ σχίσμα διαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας, εἰς σχίσμα πίστεως καὶ εἰς σχίσμα Ἐκκλησίας. Πίστεως μὲν σχίσμα εἶναι ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἕνεκα διαφόρου ἐκδοχῆς καὶ ἀντιλήψεως ἀντικειμένων τινῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας ἤττον σπουδαίων, ἢ ὡρισμένων καὶ εὐκόλως ἐξομαλυνομένων ζητημάτων. Σχίσμα δὲ ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς ὑπακοῆς καὶ εὐπειθείας τῇ νομίμῳ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ».

10. Πρβλ. λα' Ἀποστ., ι' Καρθ., ιγ', ιδ' καὶ ιε' τῆς ΑΒ'. Οἱ στ' τῆς Γάγγρ. καὶ ια' Καρθ. ἐπιβάλλουν τὴν ποινὴν τοῦ ἀναθέματος.

πτωσιν τοῦ σχισματικοῦ ἀναγνωρίζουν τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν οὗτος διὰ τοῦ σχίσματος αὐτοβούλως εἰσῆλθεν. Ὡς χαρακτηριστικῶς λέγει ὁ ε' Ἀντιοχ.: «Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ συνήγαγε, καὶ θυσιαστήριον ἔστησε, καὶ τοῦ ἐπισκόπου προσκαλεσαμένου ἀπειθείη, καὶ μὴ βούλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι, μηδὲ ὑπακούειν καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καλοῦντι, τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτοῦ τιμήν. Εἰ δὲ παραμένοι θορυβῶν καὶ ἀναστατῶν τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ὡς στασιώδη αὐτὸν ἐπιστρέφεσθαι».

Ὁ Κανὼν οὗτος ὑποδεικνύει τὴν μέθοδον πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν σχισματικῶν. Προηγεῖται ἡ ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου πρώτη καὶ δευτέρα πρόσκλησις καὶ κατ' ἰδίαν νουθεσία, ἀκολουθεῖ ἡ ἐπιβολὴ τῆς καθαιρέσεως, ὡς ἀναπόφευκτος, ὡς καὶ ὁ μετ' αὐτήν, εἰς περίπτωσιν συνεχίσεως τοῦ σκανδάλου, ἀκόμη καὶ διὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας σωφρονισμὸς τοῦ ἁμαρτάνοντος. Ἡ ἐπιστράτευσις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας δὲν σημαίνει ἔλλειψιν ἀγάπης, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῆς ὁ σκανδαλίζων τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι δυνατὸν νὰ περιορισθῇ καὶ ἀναχαιτισθῇ καὶ πρὸς ἴδιον αὐτοῦ σωφρονισμόν.

Ἡ πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἰδίᾳ στάσις τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ ἀμβλύνῃ παρὰ ταῖς συνειδήσεσι τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν αἱρετικῶν τὴν ἔννοιαν τῆς αἱρέσεως, ὡς ὅλως ἀσυμβιβάστου πρὸς τὴν Ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς προξένου ψυχικῆς ἀπωλείας. Ἡ αἵρεσις εἶναι ὅλως ἀντίθετος τῆς Ὀρθοδοξίας. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ ὅρος «Ὀρθοδοξία» καὶ «Ὀρθόδοξος» χρησιμοποιεῖται οὐχὶ σπανίως ὑπὸ τῶν Πατέρων (α' Γ', γ' Γ', ζ' Β', ϛ ε' ΣΤ', β' Θεοφ.) ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν ἑτεροδοξίαν, κακοδοξίαν καὶ αἵρεσιν. Οὐδεμία κοινωνία δύναται νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Βελίαρ, τραπέζης Θεοῦ καὶ τραπέζης εἰδώλων. Ἡ αὐστηρὰ αὕτη στάσις λαμβάνεται διὰ λόγους ἐκκλησιολογικῆς συνεπείας (μία μόνον ἀλήθεια, εἷς Χριστὸς καὶ μία Ἐκκλησία ὑπάρχει) καὶ διὰ λόγους ποιμαντικοὺς-παιδαγωγικούς.

Ἐὰν οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας υἱοθετήσουν μίαν συγκρητιστικὴν στάσιν ἔναντι τῆς αἱρέσεως, τὸ μὲν ποίμνιον θὰ ἀπωλέσῃ τὴν ὁμολογιακήν του εὐαισθησίαν καὶ εὐκόλως θὰ ὑποπέσῃ εἰς τὴν αἵρεσιν, οἱ δὲ αἱρετικοὶ θὰ σχηματίζουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν ἀπέχουν τῆς Ἀληθείας καὶ συνεπῶς δὲν χρειάζεται νὰ μετανοήσουν. Ἐντεῦθεν ἡ λίαν αὐστηρὰ στάσις τὴν ὁποίαν ἐπιτάσσουν οἱ ἱ. Κανόνες ἔναντι

τῶν αἱρετικῶν εἶναι εἰς τὸ βάθος φ ι λ ά ν θ ρ ω π ο ς στάσις, τοῦτο μὲν διότι προφυλάσσει τὸ ποίμνιον ἀπὸ τὴν λύμην τῆς αἱρέσεως, τοῦτο δὲ διότι δίδει νύξεις εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν αἱρετικῶν πρὸς ἐπιστροφὴν αὐτῶν.

Τὴν ὑπὸ τὴν αὐστηρότητα κρυπτομένην φιλανθρωπίαν τῶν Πατέρων διαπιστοῦμεν καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τὴν ὁποίαν ποιοῦνται μεταξὺ αἱρέσεως, ἣν ἀποστρέφονται καὶ αἱρετικοῦ, ὃν ἀγαποῦν. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ λγ' Ἀποστολικός, ὁ ἐπιτάσσων ὅπως ξένοι κληρικοὶ χωρὶς συστατικῶν μὴ γίνωνται δεκτοὶ εἰς κοινωνίαν. Ὅταν φέρουν συστατικὰ νὰ ἐξετάζωνται ἐὰν εἶναι «κήρυκες τῆς εὐσεβείας», ἤτοι ὀρθόδοξοι, ἐὰν δὲν εἶναι νὰ παρέχωνται αὐτοῖς τὰ πρὸς συντήρησιν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ εἰς Ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὅλα τὰ αὐστηρὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλουν οἱ Κανόνες διὰ τὰς σχέσεις μετὰ τῶν αἱρετικῶν. Τὰ μέτρα ταῦτα ἀφοροῦν εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωήν. Οὕτως ἀπαγορεύεται τὸ συνεύχεσθαι αἱρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς (λγ' Λαοδ.) ἢ γενικῶς ἀκοινωνήτοις, ἔστω καὶ οἴκοι, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ (ι' Ἀποστ.). Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος συνευξάμενος αἱρετικοῖς ἀφορίζεται, ἐπιτρέψας δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐνεργήσουν τι ὡς κληρικοὶ καθαιρεῖται (με', μστ', ξε' Ἀποστ., θ' Λαοδ.)[11]. Ἀπαγορεύεται ὁμοίως ὅπως οἱ ἀμετανόητοι αἱρετικοὶ εἰσέρχωνται εἰς ὀρθόδοξον ναὸν (στ' Λαοδικ.) ἢ παρίστανται προσφερομένης τῆς θ. Εὐχαριστίας (θ' Τιμοθ. Ἀλεξ.). Οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέρχωνται εἰς κοιμητήρια ἢ μαρτύρια αἱρετικῶν ἕνεκα εὐχῆς (θ' Λαοδ.)[12]. Οἱ δὲ μεταβαίνοντες εἰς τάφους ψευδομαρτύρων αἱρετικῶν ἀναθεματίζονται (λδ' Λαοδ.)[13]. Ἐπίσης ὀρθόδοξοι λαϊκοὶ δὲν λαμβάνουν εὐλογίας αἱρετικῶν διότι αὗται εἶναι «ἀλογίαι» (λβ' Λαοδ.) οὔτε συνεορ-

---

11. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. Ν ι κ η φ ό ρ ο υ Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ο υ π ό λ ε ω ς ια' καθ' ὃν κληρικοὶ κοινωθέντες λόγῳ τῆς κοινωνίας μεθ' αἱρετικῶν καὶ μετανοήσαντες, οὐχ ἱερουργοῦσιν, ἀλλ' ἐν ἐλλείψει ἱερέως βαπτίζουσι, μεταδίδουσι τῶν ἡγιασμένων δώρων, εὐλογοῦσι ὕδωρ θεοφανείων, δίδουσι μοναχοῦ σχῆμα.

12. Ἐξ ἀνάγκης μόνον ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέρχωνται εἰς κοιμητήρια κατεχόμενα ὑπὸ αἱρετικῶν διὰ νὰ ἀσπασθοῦν λείψανα ἁγίων (Νικηφ. Ὁμολ., Ἐπιστ. ε', ἐν: Ρ.Π.Σ., Δ', 431 ε').

13. Ἐπίσης εἰς Ἐκκλησίας ἐνθρονισθείσας ὑπὸ αἱρετικῶν δέον νὰ μὴ εἰσέρχωνται «τὸ καθόλου» οἱ ὀρθόδοξοι θεωροῦντες αὐτὰς ὡς «κοινοὺς οἴκους» (Ἐπιστολὴ Νικηφ. Ὁμολ. γ'). Ἐν ἀνάγκῃ μόνον δύνανται νὰ εἰσέρχωνται. Ἐπιτρέπεται δὲ ἡ τέλεσις τῆς θ. λειτουργίας μόνον ἐν περιπτώσει ἐπιστροφῆς τοῦ Ναοῦ εἰς

τάζουν μεθ' αἱρετικῶν λαμβάνοντες καὶ ἑορταστικὰ δῶρα παρ' αὐτῶν (λζ' Λαοδ.).

Οἱ αἱρετικοὶ δὲν θεωροῦνται ἀξιόπιστοι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὸ καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐξετασθοῦν ὡς μάρτυρες κατὰ Ἐπισκόπου (οε' Ἀποστ.) οὔτε ὡς κατήγοροι κατὰ κληρικῶν (ρκθ' Καρθαγ.).

Οἱ ὀρθόδοξοι δὲν ἐπιτρέπεται ὡσαύτως νὰ συνάπτουν συγγενικὰς σχέσεις μετὰ τῶν αἱρετικῶν. Οὕτως δὲν ἐπιτρέπεται ὁ μεθ' αἱρετικῶν γάμος ὡς καὶ ὁ μετὰ τῶν ἀλλοθρήσκων (ιδ' Δ', οβ' ΣΤ', λα' Λαοδ., κα' Καρθαγ.)[14].

Τέλος εἶναι ἀνεπίτρεπτον ὅπως ἐπίσκοποι καὶ λοιποὶ κληρικοὶ συντάσσοντες διαθήκην καταλιμπάνουν τὴν περιουσίαν των εἰς συγγενεῖς αἱρετικοὺς ἢ δωρήσουν τι εἰς αὐτοὺς ἐν ζωῇ (κβ' Καρθαγ.). Ἐπίσκοπος δὲ καταλιπὼν ἐκ τῆς περιουσίας αὐτοῦ εἰς αἱρετικοὺς ἢ ἐθνικοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ ἀναθεματίζεται καὶ μετὰ θάνατον (πα' Καρθ.).

Πρὸς τὰ προληπτικὰ αὐτὰ μέτρα ἔναντι τῶν αἱρετικῶν καὶ σχισματικῶν ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν ποιμένων αὐτῆς λαμβάνει καὶ θετικὰ μέτρα ἐπιστροφῆς τῶν αἱρετικῶν «τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ τῇ μερίδι τῶν σῳζομένων» 4ε' τῆς ΣΤ'). Ἡ Ἐκκλησία ἔχει πάντοτε ἀνοικτὴν τὴν θύραν αὐτῆς διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν αἱρετικῶν ὑφ' ἕνα ὅρον, τὴν ἐν μετανοίᾳ ἀποκήρυξιν τῆς πλάνης καὶ ὁμόθυμον ἀποδοχὴν τῆς Ἀληθείας[15]. Οἱ αἱρετικοὶ προσερχόμενοι τῇ Ἐκκλησίᾳ δέον νὰ ἀναθεματίσουν «πᾶσαν αἵρεσιν, μὴ φρονοῦσαν, ὡς φρονεῖ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία» (ζ' τῆς Β', ζ' Λαοδ.)[16]. Ἡ εἰλικρινὴς των πρόθεσις νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πιστοῦται καὶ ἐκ τῆς ἐγγράφου ὁμολογίας, ἣν δέον νὰ ὑποβάλουν ὅτι ἀποδέχονται καὶ ἀποφασίζουν «ἀκολουθεῖν ἐν πᾶσι δόγμασι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας»

τοὺς Ὀρθοδόξους καὶ ἐφ' ὅσον τελεσθοῦν τὰ θυρανοίξια ὑπὸ «σεσωσμένου ἐπισκόπου ἢ ἱερέως... ὑποφαινομένης εὐχῆς» (ἔνθ. ἀνωτ. δ').

14. Τὸ συντρώγειν μεθ' αἱρετικῶν ἐκτὸς ἐὰν ἀπόσχουν τῆς «αἱρετικῆς κοινωνίας» ἀπαγορεύεται ὡς καὶ τὸ συντρώγειν μετὰ κληρικῶν συμφαγόντων μεθ' αἱρετικῶν ἐκτὸς ἐὰν ἐπιστρέψουν «μετανοίᾳ ἀξιολόγῳ» (ἔνθ' ἀνωτ., θ' καὶ ι').

15. Περὶ τῆς συγκαταβάσεως ἣν ἐπιδεικνύει ἡ Ἐκκλησία ἔναντι τῶν προσερχομένων αὐτῇ πρὸ ἡν αἱρετικῶν βλ. καὶ Ἱερωνύμου Κωτσώνη, Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας, σελ. 180-181.

16. Πρβλ. Ἐπιστ. Νικηφ. Ὁμολ. ζ' καὶ στ' «Ὁμολογοῦντας ἡμαρτηκέναι καὶ ἐπιτιμηθέντας χρόνῳ τινί, εἶθ' οὕτω δεχομένους παρὰ σεσφσμένου πρεσβυτέρου προσδεκτέον».

(η' τῆς Α', Μ. Ἀθανασίου, πρὸς Ρουφινιανὸν ἐπίσκοπον, περὶ τῶν αἱρετικοῖς κοινωνησάντων). Ἡ δὲ κατήχησις τῶν ἐπιστρεφόντων αἱρετικῶν δέον νὰ γίνεται «μετὰ πάσης ἐπιμελείας» (η' Λαοδ.) πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Προκειμένου μάλιστα ἡ Ἐκκλησία νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν αἱρετικῶν δέχεται εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις καὶ ὑφ' ὡρισμένους ὅρους ὅπως ἀναγνωρίσῃ εἰς τοὺς ἐπιστρέφοντας ποιμένας τῶν αἱρετικῶν τὸ ἀξίωμα αὐτῶν (Μ. Ἀθανασίου, ἐπιστ. πρὸς Ρουφινιανὸν ἐπίσκοπον, ιβ' Θεοφ., ϛθ' Καρθαγ., ριη' Καρθ., ριθ' Καρθ.).

Τὴν ὀρθὴν στάσιν τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν αἱρετικῶν ὑποδεικνύουν τὰ μέτρα, τὰ ληφθέντα ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς Β. Ἀφρικῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν Δονατιστῶν, οἱ ὁποῖοι συνεχίζοντες τὴν μοντανιστικὴν παράδοσιν ἦσαν ὑπεραυστηροὶ ἔναντι τῶν ἐκπεσόντων[17] συμπήξαντες ἰδίαν Ἐκκλησίαν καὶ δοξάζοντες, ὅτι τὸ κῦρος τῶν μυστηρίων ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἐκ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ τελοῦντος αὐτὰ κληρικοῦ, ἠρνοῦντο τὸ κῦρος τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐδέχετο τοὺς ἐκπεσόντας ἐν μετανοίᾳ[18]. Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ Δονατισταὶ δὲν ἦσαν μόνον σχισματικοί, ἀλλὰ καὶ αἱρετικοί, εἰ καὶ ἡ αἵρεσίς των δὲν καθήπτετο τοῦ τριαδικοῦ δόγματος. Δέκα ὀκτὼ ἐκ τῶν Κανόνων τῆς Συνόδου τῆς Καρθαγένης ἀφοροῦν τοὺς Δονατιστὰς καὶ μαρτυροῦν περὶ τῆς ἀγωνιώδους μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἐπιστροφὴν αὐτῶν.

Οὕτω προκειμένου νὰ δώσῃ «αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν πρὸς τὸ ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν» ἀποφασίζεται ὅπως «ἠπίως καὶ εἰρηνικῶς διαπράξασθαι μετὰ τῶν μνημονευθέντων ἀνθρώπων, κἂν εἰς τὰ μάλιστα ἐκ τῆς τοῦ Κυριακοῦ σώματος ἑνώσεως ἀνησυχάστῳ διχονοίᾳ ἀποσχίζωσιν...» (ξστ' Καρθαγ.). Ζητεῖται ἐπικουρικῶς ἡ βοήθεια τῶν ἐπιτοπίων ἀρχόντων πρὸς προστασίαν ἀπὸ τῶν ἐκ τῶν Δονατιστῶν προερχομένων Μαξιμιανιστῶν, οἱ ὁποῖοι κατέσχον Ὀρθοδόξους Ναούς (ξζ' Καρθαγ. Πρβλ. καὶ τὸν κδ'). Ἀλλὰ τὰ σοβαρὰ μέτρα λαμβάνονται ὑπὸ τῆς ἰδίας τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἀποφασίζεται ὅπως οἱ ἐπιστρέφοντες ὑπὸ τῶν Δονατιστῶν κληρικοὶ γίνωνται δεκτοὶ οἰκονομικῶς (ξη') καὶ οἱ ἐπίσκοποι δυνατὸν νὰ διατηροῦν καὶ ἐπισκοπὰς μεριζομένων τῶν διοικήσεων μετὰ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων (κθ', ριη',

17. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, σελ. 81-82.

18. Ἰ. Ἀναστασίου, Δονατισμός, ἐν Θ.Η.Ε., τ. 5ος, σελ. 167.

ριθ' Καρθαγ.). Πρόκειται περὶ ἑνὸς μέτρου ἀληθοῦς ἀγάπης ἐκ μέρους τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι παραιτοῦνται τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν χάριν τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀποφασίζεται νὰ ἀποσταλῇ πρεσβεία πρὸς τοὺς Δονατιστὰς «τοῦ κηρῦξαι εἰρήνην καὶ ἑνότητα, ἧς τινος χωρὶς ἡ τῶν χριστιανῶν σωτηρία καθίστασθαι οὐ δύναται», καὶ νὰ πείσῃ αὐτοὺς «πῶς δὲν ἔχουσιν εὔλογον κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας» καὶ «πῶς μωρᾷ καρδίᾳ ἀντιτάσσονται τῇ εἰρήνῃ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ διακεχυμένης» (ξθ' Καρθαγ.). Κατὰ τὸν ϛ α' μάλιστα οἱ ἴδιοι οἱ ἐπίσκοποι δέον ἐνισχυόμενοι καὶ ὑπὸ ἑνὸς γείτονος ἐπισκόπου νὰ ἐπιδιώξουν συνάντησιν μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Δονατιστῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀποστείλουν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτοὺς ἐκφράζουσαν τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ προσκαλέσουν αὐτοὺς εἰς διάλογον πρὸς ἄρσιν τῶν ἐμποδίων καὶ ἕνωσιν μετ' αὐτῶν: «Συνερχόμεθα ὑμῖν, αὐθεντικῶς ἀποσταλέντες ἐκ τῆς ἡμετέρας καθολικῆς συνόδου, ἐπιθυμοῦντες χαρῆναι περὶ τῆς ὑμετέρας διορθώσεως ἐπιστάμεθα γὰρ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται· ὑπέμνησε δὲ καὶ διὰ τοῦ Προφήτου, ὥστε ἔτι μὴν καὶ τοῖς μὴ βουλομένοις λέγεσθαι ἀδελφοῖς ἡμῶν, λέγειν ἡμᾶς, Ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστέ. Ταύτην τοίνυν τὴν ἐξ ἀγάπης εἰρηνικῆς ἐρχομένην ἡμετέραν ἀνάμνησιν ἐξουθενῆσαι οὐκ ὀφείλετε, ἵνα ἐὰν τί ποτε ἀληθείας ἔχειν ἡμᾶς οἴεσθε ἀντιλαβέσθαι τούτου μὴ ἀμφιβάλητε...». Ἐν συνεχείᾳ γίνεται πρότασις πρὸς ἐπιλογὴν ἐκπροσώπων διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ διαλόγου ἵνα· «πᾶν τὸ τῆς ζητήσεως ἐχόμενον, τὸ τὴν ὑμετέραν ἀφ' ἡμῶν κοινωνίαν χωρίζον, εἰρηνικῶς ἐξετήσαι, καὶ κἂν ὀψέποτε τῇ βοηθείᾳ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τέλος ἡ παλαιὰ δέξηται πλάνη, μήποτε διὰ πεῖσμα ἀνθρώπων ἀσθενεῖς ψυχαὶ καὶ ἄπειροι λαοὶ ἱεροσύλῳ τινὶ χωρισμῷ ἀπόλωνται. Ἐὰν γὰρ τούτῳ ἀδελφικῶς καταδέξησθε, εὐχερῶς ἡ ἀλήθεια διαφανήσεται· εἰ δὲ τοῦτο ποιῆσαι μὴ θελήσετε, ἡ ἀπιστία ὑμῶν εὐθέως γνωρισθήσεται» (ϛβ' Καρθαγ.).

Μετὰ τὴν ἐν πολλοῖς ἀποτυχίαν τῶν εἰρηνευτικῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀποφασίζεται ἡ ἀναφορὰ πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας διὰ τὴν λῆψιν μέτρων προστατευόντων τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὰς βιαιοπραγίας τῶν Δονατιστῶν καὶ ἐμποδιζόντων τὴν περαιτέρω ἐξάπλωσιν αὐτῶν («ἵνα κἂν τούτῳ τῷ φόβῳ ἐκ τοῦ ποιεῖν σχίσματα καὶ ἀπὸ τῆς τῶν αἱρετικῶν φαυλότητος παύσωνται, οἱ τῇ κατανοήσει τῆς αἰωνίου κολάσεως καθαρθῆναι καὶ διορθωθῆναι ὑπερτιθέμενοι» (ϛγ' Καρθαγ.).

Ἡ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν αἱρετικῶν ἐξι-

κνεῖται μέχρι καὶ τῆς παροχῆς τοῦ δικαιώματος εἰς ἐπιμελεῖς ἐπισκόπους πλησιοχώρους πρὸς ἀμελοῦντα διὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐπίσκοπον ἵνα ἐγκαλῶσι αὐτόν, ἐκτὸς ἐὰν οὗτος «ἐξεπίτηδες διά τινα οἰκονομίαν ἔδοξεν ἀμελεῖν, τοῦτο τῶν αἱρετικῶν ἐπιλεξαμένων, ὥστε ἀθορύβως αὐτοὺς παραδέξασθαι» (ρκα' Καρθαγ. Πρβλ. καὶ ρκγ' καὶ ρκδ').

Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐνῶ οἱ ἐπίσκοποι πράττουν πᾶν τὸ δυνατὸν διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν αἱρετικῶν δὲν παραιτοῦνται ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις ὀρθοδόξους ἐκκλησιολογικὰς θέσεις καὶ δὴ καὶ τὴν πίστιν περὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς τῆς μόνης ἀληθοῦς Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ ὑπάρχει ἀσφαλὴς ἡ σωτηρία διὰ τῶν ἁγίων μυστηρίων, τῶν αἱρετικῶν στερουμένων τῆς ὑπὸ τῶν μυστηρίων χάριτος (νζ' Καρθαγ.), οὔτε καὶ ἔρχονται εἰς μυστηριακὴν ἢ διὰ συμπροσευχῆς κοινωνίαν πρὸς αὐτοὺς πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν.

Ἡ συνεπὴς αὕτη στάσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Β. Ἀφρικῆς ἔναντι τῶν αἱρετικῶν δύναται νὰ παράσχῃ καὶ εἰς ἡμᾶς ὀρθὰ κριτήρια διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν συγχρόνων ἑτεροδόξων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Αἱ ὁδοὶ πρὸς τὴν Βασιλείαν: Μοναχισμὸς καὶ κατὰ Χριστὸν γάμος.

Δύο ὁδοὺς τελειούσας τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον καὶ ἀγούσας πρὸς τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐγνώρισεν ἡ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία, τὴν κατὰ Χριστὸν παρθενίαν καὶ τὸν κατὰ Χριστὸν γάμον κατὰ τὴν κλῆσιν ἑκάστου καὶ τὸ δοθὲν αὐτῷ χάρισμα[1], ὡς χαρακτηριστικῶς διδάσκει καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἰς τὴν Κανονικὴν Ἐπιστολήν του πρὸς Ἀμμοῦν μονάζοντα.

Εἰς τὴν Κανονικὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν ἀποτεθησαυρισθῆ περιστατικῶς πολύτιμα στοιχεῖα ἀφορῶντα εἰς τὴν ποιμαντικὴν καὶ τὴν Θεολογίαν τοῦ παρθενικοῦ-μοναχικοῦ καὶ τοῦ ἐγγάμου κατὰ Χριστὸν βίου, ὡς θὰ ἐξετάσωμεν περαιτέρω.

1. Η ΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ

α. Γενικὰ περὶ μοναχισμοῦ.

Κατὰ τοὺς Κανόνας ἡ μοναχικὴ ζωὴ εἶναι ζωὴ Μετανοίας: «... τῆς μοναχικῆς πολιτείας, τὴν ἐν μετανοίᾳ στηλογραφούσης ζωὴν ἡμῖν» (μγ' ΣΤ'). Ὁ βίος τῶν μοναχῶν εἶναι «ἡσύχιος καὶ μονότροπος» (κβ' Ζ'). Μοναχὸς εἶναι «ὁ συνταξάμενος Κυρίῳ τῷ Θεῷ ζυγὸν μονήρη ἆραι» (κβ' Ζ') καὶ δι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ ἀπέχῃ τῶν βιωτικῶν ἐνασχολήσεων· «καθίσεται κατὰ μόνας καὶ σιωπήσει» (κβ' Ζ'), «ἐνασχολούμενος μετὰ τῆς ἐθίμου καὶ σωτηριώδους μελέτης» (Ἁγ. Ἀθανασίου

---

1. Ἡ ἀγαμία ἔχει ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα ἐνῷ ὁ γάμος ἔχει σχετικὸν χαρακτῆρα. Πρβλ. Σ. Ἀγουρίδου, Ἁγιογραφικὰ κείμενα περὶ τοῦ Γάμου, Ἀθῆναι 1971, σελ. 19.

πρὸς Ἀμμοῦν μονάζοντα), «προσέχειν μόνῃ τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ» (δ΄ Δ΄).

Ἡ τάξις τῶν μοναχῶν εἶναι τάξις ποιμαινομένη καὶ ὄχι ποιμαίνουσα: «Αἱ γὰρ τῶν μοναχῶν συνθῆκαι ὑποταγῆς λόγον ἐπέχουσι καὶ μαθητείας, ἀλλ' οὐχὶ διδασκαλίας, ἢ προεδρίας, οὐδὲ ποιμαίνειν ἄλλους, ἀλλὰ ποιμαίνεσθαι ἐπαγγέλλονται» (Β΄ Κων/πόλεως - Ἁγ. Σοφίας), εἰ καὶ ἐμμέσως, μυστικῶς καὶ σιωπηρῶς οἱ μοναχοί, ὅταν τελειωθοῦν, ποιμαίνουν διὰ τοῦ ἁγίου παραδείγματος, τῶν συγγραφῶν, τῶν συμβουλῶν καὶ τῶν προσευχῶν των ἔχοντες παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν.

Μεταξὺ τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ χριστιανικοῦ βίου καὶ τοῦ βίου τῶν μοναχῶν δὲν ὑπάρχει ἀντίθεσις. Ἀμφότεροι εἶναι κεκλημένοι εἰς τὴν σωτηρίαν διὰ μετανοίας καὶ ἀσκήσεως. Οἱ ὅροι καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀσκήσεως διαφέρει. Ἡ ἄσκησις τοῦ μοναχοῦ εἶναι σκληροτέρα, δι' αὐτὸ καὶ ἡ κάθαρσις τελειοτέρα καὶ ἡ θέα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ λαμπροτέρα (Μ. Ἀθανασίου, ἐνθ' ἀνωτ.). Ὡς χαρακτηριστικῶς διδάσκει καὶ ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Νύσσης, σκοπὸς τοῦ ἐν Παρθενίᾳ βίου εἶναι ὄχι μόνον ἡ «ἀναχώρησις» ἐκ τῶν «ἀνθρωπίνων κακιῶν», ἀλλὰ καὶ ἡ «περὶ τὴν ἀφθαρσίαν σπουδή», ἵνα δι' αὐτῆς «δυνηθῆναι τὸν Θεὸν ἰδεῖν. Ὅτι γὰρ τὸ κυρίως καὶ πρώτως καὶ μόνως καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ καθαρὸν ὁ τῶν ὅλων ἐστὶ Θεός»[2]. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἡσυχία, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μοναχὸς δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἀκρότατον ἐφετόν, χαρακτηρίζεται ὡς «τὸ ὄντως καλὸν» (μα΄ ΣΤ΄).

Οἱ ἀληθεῖς μοναχοὶ δὲν ἐκλαμβάνουν «τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀσκήσεως ὡς ὑπερηφάνειαν, κατὰ τῶν ἀτελέστερον βιούντων» οὔτε ἐπαίρονται (κα΄ Γάγγρ.), ὡς ἔπραττον οἱ αἱρετικοὶ ἐγκρατευόμενοι, «οἱ παρὰ τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς Κανόνας καινισμοὺς εἰσάγοντες» (κα΄ Γαγγρ.).

Ἡ Σύνοδος τῆς Γάγγρας, ἐκφράζουσα τὸ καθολικὸν φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας, διακηρύττει: «Ἡμεῖς τοιγαροῦν, καὶ παρθενίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης θαυμάζομεν, καὶ ἐγκράτειαν μετὰ σεμνότητος καὶ θεοσεβείας γινομένην ἀποδεχόμεθα, καὶ ἀναχώρησιν τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων μετὰ ταπεινοφροσύνης ἀγάμεθα καὶ γάμου συνοίκησιν σεμνὴν τιμῶμεν...».

---

2. PG. 46, 337 Β΄ καὶ 368-369.

Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας τιμᾷ τὸν γάμον, ἀλλὰ θαυμάζει τὴν ἀναχώρησιν προφανῶς «ὡς κρείττονα ὁδόν»[3].

β. Εἴσοδος, κουρὰ καὶ ἔξοδος ἐκ τοῦ Μοναστηρίου.

Οὐδεὶς ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτωλότητά του, νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἐφ' ὅσον ἔχει εἰλικρινῶς μετανοήσει (μγ' ΣΤ'). Ἀπαιτεῖται ὅμως τριετὴς δοκιμασία πρὸ τῆς κουρᾶς δυναμένη νὰ περιορισθῇ εἰς ἑξάμηνον· «εἰ μήπου τις εἴη ἀνὴρ εὐλαβής, καὶ τὸν μοναχικὸν βίον ἐν τῷ κοσμικῷ διανύων σχήματι» (ε' ΑΒ'). Ἄλλως ὁ ἡγούμενος ἐκδιώκεται τῆς ἡγουμενίας καὶ ὁ καρεὶς τοποθετεῖται εἰς ἄλλην Μονήν. Οἰκονομία ἀπὸ τοῦ κανόνος χωρεῖ εἰς περιπτώσεις ἀσθενείας. Ἀπαιτεῖται ἐπίσης ἡ παρουσία τοῦ ἀναδεχομένου τὸν νέον μοναχὸν πεπειραμένου γέροντος, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ χειραγωγήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν μοναχικὴν ζωήν. Ὁ κείρων μάλιστα ἄνευ ἀναδόχου γέροντος τιμωρεῖται μὲ καθαίρεσιν: «Αἱ γὰρ ἄκριτοι καὶ ἐπισφαλεῖς ἀποκουραὶ καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἠτίμωσαν, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα βλασφημεῖσθαι πεποιήκασιν» (β' ΑΒ').

Οἱ ἱ. Κανόνες διαγράφουν τὰ πλαίσια ἀσφαλείας, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ μοναχοὶ δὲν διατρέχουν τὸν κίνδυνον τῆς ἀπωλείας. Οὕτως ὁ μοναχὸς δὲν δύναται νὰ παραιτηθῇ τῆς μοναχικῆς του ἰδιότητος, οὔτε καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτοβούλως τὴν Μονὴν τῆς μετανοίας του[4]. Διὰ νὰ προσληφθῇ εἰς ἑτέραν Μονὴν ἀπαιτεῖται ἡ ἄδεια τοῦ ἡγουμένου του (κα' Ζ'). Ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἐξέρχεται τῆς Μονῆς του δύναται, εἰ μὴ ἐν

---

3. Κατὰ τὴν εὔστοχον διατύπωσιν τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου: «Δύο γὰρ οὐσῶν ὁδῶν ἐν τῷ βίῳ περὶ τούτων, μιᾶς μὲν μετριωτέρας καὶ βιωτικῆς, τοῦ γάμου λέγω, τῆς δὲ ἑτέρας ἀγγελικῆς καὶ ἀνυπερβλήτου, τῆς παρθενίας, εἰ μέν τις τὴν κοσμικήν, ἤτοι τοῦ γάμου ἕλοιτο, μέμψιν μὲν οὐκ ἔχει, τοσαῦτα δὲ χαρίσματα οὐ λήψεται· λήψεται γὰρ ἐπείπερ φέρει καὶ αὐτὸς καρπὸν τὸν τριάκοντα· εἰ δὲ τὴν ἀγνήν τις καὶ ὑπερκόσμιον ἀσπάσοιτο, εἰ καὶ τραχεῖα παρὰ τὴν πρώτην, καὶ δυσκατόρθωτος ἡ ὁδός, ὅμως ἔχει χαρίσματα θαυμασιώτερα· τὸν γὰρ τέλειον καρπόν, τὴν ἑκατοντάδα ἐβλάστησεν» (Ἁγ. Ἀθανασίου, πρὸς Ἀμμοῦν μονάζοντα). Αὐτὸ δέχεται καὶ αὐτὸς ὁ ἔγγαμος Ἁγ. Γρηγόριος Νύσσης ὁ συγγράψας ἐγκώμιον τῆς σεμνῆς Παρθενίας ἐν τῷ ὁποίῳ χαρακτηρίζει τοὺς μοναχοὺς ὡς «κόσμον καὶ δόξαν τῆς Ἐκκλησίας» (Κ. Σκουτέρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου Νύσσης, Ἀθῆναι 1969, σελ. 154-155).

4. Κατὰ τὸν λδ' Νικηφ. Κων/λεως μοναχὸς ἀποβαλὼν τὸ σχῆμα, ἀναθεματίζεται, ἐνδύεται τὸ σχῆμα καὶ ἄκων ἀκόμη εἰσάγεται εἰς τὴν Μονήν.

μεγάλῃ ἀνάγκῃ καὶ μετὰ ἄδειαν τοῦ ἡγουμένου του (μστ' ΣΤ'). Ὁμοίως καὶ ἐρημῖται «μὴ κείροντες τὴν κόμην καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν μετ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀναστρεφόμενοι, ἀπελαύνονται ἐν αἷς δεῖ διαβιοῦν ἐρήμοις» (μβ' ΣΤ').

Προκειμένου περὶ μοναζουσῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τοῦ Μοναστηρίου, εἰμὴ ἐν ἀνάγκῃ καὶ μὲ συνοδὸν ὁριζομένην ὑπὸ τῆς ἡγουμένης ἔκ τινος τῶν πρεσβυτίδων, οὐδέποτε δὲ κοιμῶνται ἔξω τῆς Μονῆς (μστ' ΣΤ').

Τινὲς ἐγκαταλείπουν τὰς Μονάς των «ὡς ἐφιέμενοι τοῦ ἄρχειν, καὶ τὸ ὑπακούειν ἀπαναινόμενοι» (ιζ' Ζ'). Μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ μοναχὸς παραμένων ἐν τῇ Μονῇ του «ἀληθῶς βλάπτεται», ἐπιτρέπεται νὰ ἀναχωρήσῃ «εἰ καὶ ἐδεσμεύθη ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου μὴ ἀπελθεῖν» (στ' Νικολ. Κων/λεως). Ὁ Ἅγιος Νικηφόρος Κων/λεως προσδιορίζει εἰδικώτερον τὰς αἰτίας τῆς βλάβης : α) ἐὰν ὁ ἡγούμενος αἱρετικὸς ᾖ, β) ἐὰν ἐμβαίνωσι γυναῖκες εἰς τὴν Μονήν, καὶ γ) ἐὰν παιδία μανθάνουσι εἰς τὴν Μονὴν κοσμικὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα καὶ δημοσιεύουν τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Μονῆς (ιζ' κανών). Ἡ ΑΒ' Σύνοδος ἐπίσης δέχεται ὅτι ἡ μετακίνησις τῶν μοναχῶν ἀπὸ τῆς Μονῆς των δύναται νὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου «εἰς ἕτερον μοναστήριον ἐπὶ καταστάσει τῆς Μονῆς... ἢ καὶ εἰς κοσμικὴν οἰκίαν, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἐνοικούντων, ἢ ἀλλαχόσε..., τοῦτο οὔτε τοὺς ὑποδεχομένους, οὔτε τοὺς μοναχοὺς ὑποδίκους ποιεῖ» (κανὼν δ').

Μοναχὸς δὲν δύναται νὰ παραμείνῃ ἐν γυναικείῳ Μοναστηρίῳ, οὔτε νὰ προσομιλῇ ἰδιαιτέρως πρὸς μοναχὴν καὶ τἀνάπαλιν, ἀλλὰ μένουσιν ἔξω τοῦ μοναστηρίου καὶ ὁμιλοῦσιν, εἰ καὶ συγγενεῖς, παρουσίᾳ πρεσβύτιδος μοναχῆς ἔξω τοῦ μοναστηρίου (κ' Ζ'). Ἕτεροι κανόνες ἀπαγορεύουν εἰς τοὺς μοναχοὺς τὸ συνεσθίειν μετὰ γυναικῶν ἢ καταλύειν εἰς πανδοχεῖα ἐκτὸς ἀνάγκης (κβ' Ζ'), ὅτε καὶ πάλιν θὰ πράξουν τοῦτο «μετ' εὐλαβείας»· τὸ συλλούεσθαι μετὰ γυναικῶν ἐν βαλανείῳ, ὡς ἄλλως τε ἀπαγορεύεται τοῦτο εἰς λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς (λ' Λαοδ.)· τὸ συνωμοτεῖν ἢ φατρίας ποιεῖν ἢ τυρεύειν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν κληρικῶν (ιη' Δ')· τὸ παρακολουθεῖν ἱπποδρομίας ἢ θυμελικὰ παίγνια (κδ' ΣΤ'.), τὸ τοκίζειν (ἑρμην. Πηδαλ. εἰς μδ' Ἀποστ.), τὸ παρακούειν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ εἰς τὰ λαμβανόμενα ὑπ' αὐτῆς μέτρα διὰ τὴν περιστολὴν τῶν αἱρέσεων, ὡς διὰ τῆς ἀποκρύψεως βιβλίων τῶν αἱρετικῶν καὶ μὴ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὸν Πατριάρχην Κων/λεως (θ' Ζ'). Ὑπάρχουν τέλος καὶ ἕτεροι Κανόνες

τοῦ Ἁγ. Νικηφόρου Κων/λεως ἀφορῶντες εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ποιμαντικὴν τῶν μοναχῶν.

Αἱ διατάξεις αὐται, θεσπισθεῖσαι κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δὲν ἐτέθησαν διὰ νὰ περιορίσουν τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ προστατεύσουν προληπτικῶς καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν κακὴν χρῆσιν αὐτῆς. Προϋποθέτουν δὲ οἱ Κανόνες οὗτοι κρούσματα καὶ παραπτώματα μοναχῶν, διὰ τὰ ὁποῖα οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας σοβαρῶς καὶ ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἀπησχολήθησαν πρὸς θεραπείαν αὐτῶν. Οἱ ἱ. Κανόνες συνεπῶς οὗτοι μαρτυροῦν ὄχι διὰ τὸ νομικὸν καὶ δεσποτικὸν πνεῦμα τῶν θεσπισάντων αὐτοὺς Πατέρων, ἀλλὰ διὰ τὴν ποιμαντικήν των σύνεσιν καὶ ἐνδιαφέρον.

Σήμερον πολλοὶ ἐκ τῶν Κανόνων αὐτῶν ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἐπίκαιροι καὶ ἀναγκαῖοι καὶ ἄλλοι, μὴ ἔχοντες ἀναφορὰν εἰς σύγχρονα προβλήματα, χρησιμεύουν εἰς ἡμᾶς ὡς πρότυπα διὰ τὴν θέσπισιν νέων Κανόνων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναλογίας πρὸς ρύθμισιν τῶν συγχρόνων ζητημάτων.

γ. Ἡ ποιμαντικὴ εὐθύνη τοῦ Ἡγουμένου ἐν τῇ Μονῇ.

Οἱ ἱ. Κανόνες προϋποθέτουν τὴν ἄποψιν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκφράζουν αὐτὴν οἱ ἅγιοι Πατέρες καὶ δὴ ὁ κατ' ἐξοχὴν Νομοθέτης τοῦ Μοναχισμοῦ Βασίλειος ὁ Μέγας, καθ' ἣν ὁ ἡγούμενος «οὐδὲν ἕτερόν ἐστι ἢ ὁ τοῦ Σωτῆρος ἐπέχων πρόσωπον»[5], δι' αὐτὸ καὶ ὁ ὑπακούων ἢ ἀντιλέγων αὐτῷ «οὐκ ἀνθρώπῳ ἀντιλέγει ἢ ὑπακούει, ἤδη δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τῷ εἰπόντι ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ»[6]. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ μοναχοί «τῷ τῆς Μονῆς ἐξάρχοντι ἐν φόβῳ Θεοῦ (δεῖ) ὑποτάσσεσθαι καὶ τὴν κατὰ πάντα ὡς προσήκει ὑπακοὴν ἐκπληροῦν...» (μα' ΣΤ'). Ἡ ὑπακοὴ αὕτη εἶναι τόσον ἀναγκαία, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἀναχωρήσῃ τις εἰς τὴν ἔρημον πρὸ τῆς παρελεύσεως τριετοῦς ἀσκήσεως ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπὸ ἡγούμενον (μα' ΣΤ').

Ὁ γ' τῆς ΑΒ' ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐπιμελείας, ἣν δέον νὰ δεικνύῃ ὁ

---

5. Ἀσκητ. Διατ. PG 31, 1409.

6. Ὅροι κατ' ἐπ. PG 31, λη' 1108. Πρβλ. Ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν Ἄθω: «ὅ γε ἀντιτασσόμενος τῇ προστάξει αὐτοῦ (ἡγουμένου) τῇ τοῦ Θεοῦ ἀνθίσταται διαταγῇ» (Τέλος Διατυπώσεως 12).

ἡγούμενος διὰ τὴν διαποίμανσιν τῶν Μοναχῶν του: «Εἰ γὰρ ὁ ζῴων ἀλόγων τὴν προστασίαν ἐγχειριζόμενος, καὶ τοῦ ποιμνίου καταμελῶν, οὐκ ἀτιμώρητος καταλιμπάνεται· ὁ τῶν τοῦ Χριστοῦ θρεμμάτων τὴν ποιμαντικὴν ἀρχὴν καταπιστευθείς, καὶ ραστώνῃ καὶ ραθυμίᾳ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἀπεμπολῶν, πῶς οὐ δίκας τοῦ τολμήματος εἰσπραχθήσεται;». Ὁ ἡγούμενος δὲ ὁ μὴ ζητῶν τὸν ἀποδράσαντα τῆς Μονῆς μοναχὸν ἀφορίζεται (γ' ΑΒ').

Φαίνεται δὲ ὅτι ὑπῆρχον καὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡγούμενοι ἐδέχοντο μοναχοὺς ἐπὶ χρήμασι. Ὁ τοιοῦτος ἡγούμενος ἢ παύεται ἢ καθαιρεῖται, ἐὰν δὲ δὲν ἔχει ἱερωσύνην ἐκδιώκεται (ιθ' Ζ').

Δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ποιμαντικὴ εὐθύνη καὶ ἐξουσία τοῦ ἡγουμένου ἐν τῇ Μονῇ εἶναι τοιαύτη οἵα τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ ἐπισκοπῇ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡγούμενος ἔχων εὐχὴν δύναται νὰ χειροτονῇ ὑποδιάκονον καὶ ἀναγνώστην ἐν τῇ Μονῇ αὐτοῦ (στ' Νικηφ. Κων/λεως).

Περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου οἱ ἱ. Κανόνες οὐδὲν λέγουν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ὅσιον Νικόδημον τὸν Ἁγιορείτην: «Οἱ δὲ θεῖοι νόμοι τῶν Ὀρθοδόξων Βασιλέων, ἀναπληροῦντες τοὺς ἱεροὺς Κανόνας ἐν τούτῳ, προσθέτουσι καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνεται ὁ Ἡγούμενος. Ἤγουν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος δὲν πρέπει νὰ κάμνῃ Ἡγούμενον εἰς τὰ Μοναστήρια κατὰ βαθμόν, ἀλλὰ νὰ κάμνῃ ἐκεῖνον ὅπου ἢ ὅλοι οἱ Μοναχοί, ἢ οἱ ἐναρετώτεροι διαλέξουσιν αὐτόν, ὄχι διὰ φιλίαν ἢ χάριν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἠξεύρουν αὐτὸν Ὀρθόδοξον καὶ σώφρονα καὶ ἄξιον νὰ διοικήσῃ καλῶς τοὺς Μοναχοὺς καὶ τὸ Μοναστήριον. Τοῦτο τὸ ἴδιον γίνεται καὶ εἰς τὴν Ἡγουμένην τῶν γυναικείων Μοναστηρίων»[7].

---

7. Πηδάλιον σελ. 325, ὑποσημ. 1 εἰς τὸν ιδ'Ζ'. Πρβλ. καὶ Ν. Μίλας (σελ. 964) «Τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου τοῦ μοναστηρίου μετέχουσι κανονικῶς πάντες οἱ μοναχοὶ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκλογὴ δέον νὰ γένηται ὑπὸ τῶν ἐκλογέων μοναχῶν ἐν πλήρει συνειδήσει τῆς εὐθύνης, ἣν ἀναδέχονται ἐνώπιον Θεοῦ τε καὶ ἐκκλησίας ὑπάρχει ἡ διάταξις, καθ' ἣν οἱ ἐκλογεῖς διαβεβαιοῦσι πρὸ τῆς ἐκλογῆς ἐνόρκως ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι προβαίνουσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν ἐνσυνειδήτως καὶ ἄνευ ὑστεροβουλίας ἢ πάθους τινός. Ἡ ἐκλογὴ ἐπικυροῦται εἶτα ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, ὅστις διορίζει τὸν ἐκλεγέντα εἰς ἡγούμενον ἢ ἀρχιμανδρίτην ἐγχειρίζων αὐτῷ καὶ τὸ σχετικὸν ἔγγραφον διορισμοῦ (ἔνταλμα)». Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Μίλας γράφει ταῦτα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐν τῇ Σερβικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἡγουμένων ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου (διὰ τὰς 8 Μονὰς πρώτης κλάσεως) ἢ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν ἐπισκόπων διὰ τὰς λοιπὰς Μονάς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἄρθρου 65 τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1890 ἐκδοθέντος νόμου (ἔνθ. ἀνωτ.)

δ. Ἡ ποιμαντικὴ εὐθύνη καὶ τὰ δίκαια τοῦ Ἐπισκόπου ἐπὶ τῶν Μονῶν.

Τὸ θέμα τῆς ποιμαντικῆς εὐθύνης καὶ τῶν δικαίων τοῦ Ἐπισκόπου ἐπὶ τῶν Μονῶν δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς θέμα πειθαρχίας καὶ ἐξουσίας ἐν κοσμικῇ ἐννοίᾳ, ἀλλὰ πρωτίστως ὡς θέμα πνευματικὸν καὶ θεολογικόν. Ὁ Ἐπίσκοπος ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ εἶναι ἡ ζῶσα εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ὁρατὸν κέντρον ἑνότητος τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ὁ πατὴρ ὅστις «χρὴ τὴν δέουσαν πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῶν μοναστηρίων» (δ' Δ').

Ἡ ὑπαγωγὴ τῆς Μονῆς εἰς τὸν Ἐπίσκοπον ἀσφαλίζει αὐτὴν ἀπὸ κάθε μορφὴν ἐκκλησιαστικοῦ ἐγωκεντρισμοῦ, ἀποκλειστικισμοῦ καὶ αὐταρκείας. Διὰ τοῦ Ἐπισκόπου ἡ Μονὴ ἔχει τὴν ἀναφορὰν καὶ τὸν σύνδεσμόν της μεθ' ὅλης τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ μετὰ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ ὅμως λόγῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας καὶ ἀτελείας εἶναι εὔκολον νὰ παρερμηνευθῇ ἡ ἔννοια τῶν δικαίων τοῦ Ἐπισκόπου ἐπὶ τῶν Μονῶν, οἱ ἱ. Κανόνες ὁρίζουν τὰ τῆς δικαιοδοσίας τῶν Ἐπισκόπων. Συγκεκριμένως οἱ ἱ. Κανόνες ὁρίζουν:

α) Οἱ μοναχοὶ ὀφείλουν νὰ τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου «κατὰ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων παράδοσιν... καὶ μὴ κατὰ αὐθάδειαν ἀφηνιάτωσαν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου» (η' Δ'). Οὔτε δύνανται νὰ χωρισθοῦν τοῦ Ἐπισκόπου πρὸ Συνοδικῆς κρίσεως αὐτοῦ (ιγ' ΑΒ').

β) Διὰ τὴν κουρὰν μοναχοῦ ὑφ' ἱερομονάχου ἀπαιτεῖται ἄδεια τοῦ Ἐπισκόπου κατὰ τοὺς ἑρμηνευτὰς τῶν Κανόνων Βαλσαμῶνα καὶ ὅσιον Νικόδημον (Ἑρμην. καὶ Συμφωνία εἰς λθ' Ἀποστ. Πηδάλιον, 58-59).

γ) Μοναχὸς δὲν συνιστᾷ μονὴν ἢ εὐκτήριον οἶκον δίχα γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου (δ' Δ').

δ) Ὁ ἱδρύων Μονὴν δὲν δύναται νὰ ὁρίσῃ ἑαυτὸν ἢ ἕτερον ἡγούμενον παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου (α' ΑΒ').

ε) Μοναχὸς ἐγκαταλείπων τὴν Μονήν του διὰ νὰ κτίσῃ ἴδιον εὐκτήριον οἶκον ἐμποδίζεται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, ἐὰν δὲν ἔχῃ τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα διὰ νὰ περατώσῃ τὸ ἔργον (ιζ' Ζ').

στ) Μοναχὸς καθίσταται ἀναχωρητὴς μετὰ τριετῆ δοκιμασίαν ἐν Μοναστηρίῳ κατόπιν γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου.

ζ) Ὁ καρεὶς ἄνευ τῆς παρουσίας ἀναδόχου ἡγουμένου τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου εἰς Μονὴν (β' ΑΒ').

η) Μετατόπισις μοναχοῦ ἀπὸ τὴν Μονὴν αὐτοῦ μόνον ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου δύναται νὰ γίνῃ (δ' ΑΒ').

θ) Ἀνάληψις κοσμικῶν φροντίδων, οἴκων, κτημάτων ἀλλοτρίων ὑπὸ μοναχοῦ δὲν ἐπιτρέπεται «πλὴν εἰ μήπου ἐκ νόμων καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπὴν ἢ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρέψοι φροντίζειν πραγμάτων ἢ ὀρφανῶν ἢ χηρῶν ἀπρονοήτων, καὶ τῶν προσώπων τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοηθείας, διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ» (γ' Δ').

ι) Διὰ τὴν ὑπὸ μοναχῶν ἐπίσκεψιν οἶκοι χηρῶν καὶ παρθένων ἀπαιτεῖται ἄδεια τοῦ Ἐπισκόπου καὶ συνοδία τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ ὁ Ἐπίσκοπος διὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐν λόγῳ γυναικῶν (λη' Καρθαγ.).

ια) Περιουσιακὸν στοιχεῖον μετὰ τὴν κουρὰν κακῶς κτηθὲν πωλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου ἢ τοῦ Ἡγουμένου παρουσίᾳ τρίτων καὶ δίδεται πτωχοῖς (στ' ΑΒ').

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω Κανόνων συνάγεται ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος δὲν παρεμβαίνει εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῆς Μονῆς καὶ διαποίμανσιν τῶν μοναχῶν, ἥτις ἐπαφίεται εἰς τὸν Ἡγούμενον, ἀλλ' ἁπλῶς ἐποπτεύει, ὥστε αὕτη νὰ διεξάγεται κατὰ τὴν Παράδοσιν καὶ τοὺς ἱ. Κανόνας[8].

Οὐσιαστικὴ παρέμβασις τοῦ Ἐπισκόπου ἀπαιτεῖται ὑπὸ τῶν ἱ. Κανόνων διὰ τὰς πράξεις ἐκείνας τῶν μοναχῶν, αἵτινες συντελοῦνται ἐκτὸς τῆς Μονῆς των καὶ ἔχουν ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ὅπως π.χ. ἡ ἐπίσκεψις τῶν παρθένων, ἡ ἀνάληψις κοσμικῶν φροντίδων κ.τ.ὅ.

Ἐξ ὅσων λέγει ὁ Βαλσαμὼν ἑρμηνευτικῶς εἰς τὸν α' τῆς ΑΒ' φαίνεται ὅτι τὸ θέμα τῆς δικαιοδοσίας τῶν Ἐπισκόπων ἐπὶ τῶν Μονῶν ἀπησχόλει καὶ τοὺς Βυζαντινούς. Τὸ συμπέρασμα τοῦ Βαλσαμῶνος διαφωτίζει καὶ ἐγκύρως ἐπιλύει τὸ πρόβλημα: «Νομίζω ὅτι, ὡς ἐκ τοῦ κανόνος τούτου, οὐκ ἐνεδόθη τῷ ἐπισκόπῳ κατεξουσιάζειν τοῦ μοναστηρίου, ὡς δεσποτικῶς διαφέροντος τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἔχειν μόνα δίκαια ἐπισκοπικὰ ἐπ' αὐτῷ. Εἰσὶ δὲ ταῦτα· ἀνάκρισις τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων, ἐπιτήρησις τῶν διοικούντων αὐτό, ἀναφορὰ τοῦ

---

8. Ταῦτα ἰσχύουν γενικῶς διὰ τὰς ἱ. Μονὰς αἵτινες δὲν ἀπολαμβάνουν εἰδικῶν προνομίων κατωχυρωθέντων διὰ τῶν ἱδρυτικῶν αὐτῶν τυπικῶν καὶ διὰ Πατριαρχικῶν καὶ Αὐτοκρατορικῶν ἀποφάσεων ὡς αἱ ἱ. Μοναὶ τοῦ ἁγ. Ὄρους.

ὀνόματος τούτου καὶ σφραγὶς τοῦ ἡγουμένου. Συντηρηθήσεται οὖν ἡ μονὴ ἐλευθέρα, καὶ καθ' ἑαυτὴν διεξαγομένη, ἀνεκποίητος καὶ ἀδώρητος»[9]. Ἐὰν αἱ σχέσεις τῆς Μονῆς πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον ρυθμίζωνται ἐντὸς τῶν ὑπὸ τῶν Κανόνων διαγραφομένων ὡς ἀνωτέρω πλαισίων, θὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ ἐλάχιστον αἱ μεταξὺ αὐτῶν ἀντιθέσεις καὶ αἱ ἱ. Μοναὶ θὰ δύνανται ἀπερίσπαστοι νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, χωρὶς πάλιν οἱ μοναχοὶ νὰ γίνωνται παραίτιοι σκανδάλων καὶ νὰ ἐκτρέπωνται τῆς μοναχικῆς ἀρετῆς.

2. Ο ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΓΑΜΟΣ

Ἑτέρα ὁδὸς τελειώσεως δι' ὅσους χριστιανοὺς ἐκλήθησαν πρὸς τοῦτο ἀποτελεῖ ὁ κατὰ Χριστὸν γάμος. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς εἴπομεν, κατεδίκασε καὶ διὰ τῶν ἱ. Κανόνων πᾶσαν ἐξ ἐπιδράσεως τῶν αἱρετικῶν προσπάθειαν θεωρήσεως τοῦ γάμου ὡς ἀκαθάρτου καὶ βδελυκτοῦ (α', δ', θ', ι', ιδ' Γαγγρ., να' Ἀποστ.), τιμῶσα τὴν «γάμου συνοίκησιν σεμνὴν» (κα' Γάγγρ.). Τὸ λεγόμενον περὶ τῆς χήρας γυναικὸς ὅτι· «ἐλευθέρα ἐστίν, ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ» (μα' Μ. Βασιλ.) ἰσχύει περὶ παντὸς χριστιανοῦ. Ὁ χριστιανικὸς γάμος ὑπερβαίνει τὰς διαστάσεις τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ γεγονότος καὶ μεταμορφοῦται εἰς μυστήριον, ἤτοι εἰς ἕνωσιν ἁγίαν, «ἐν Κυρίῳ» καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἁγιάζουσαν τοὺς συζύγους καὶ ὁδηγοῦσαν εἰς τὴν τελείωσιν τῶν προσώπων αὐτῶν διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς κοινωνίας μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων των[10]. Τὴν ἐν Κυρίῳ–Ἐκκλησίᾳ μεταμόρφωσιν τοῦ φυσικοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου ἐπεδίωκεν ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς ὡς πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου: «Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέ-

---

9. Ρ.Π.Σ., Β'. 651-2.

10. Κατὰ τὸν Ὅσιον Νικόδημον τὸν Ἁγιορείτην: «Τό, "μόνον ἐν Κυρίῳ", ἑρμηνεύων οὗτος ὁ μέγας Βασίλειος (λόγ. περὶ παρθενίας,) λέγει ὅτι δηλοῖ, πῶς ὁ γάμος πρέπει νὰ ἔχῃ προηγούμενον σκοπόν, ὄχι τὸ νὰ πληρώσουν οἱ ὑπανδρευμένοι τὸ πάθος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς σαρκικῆς των ἐπιθυμίας, ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχουν βοήθειαν πνευματικὴν ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον, διὰ νὰ περάσουν τὴν ζωὴν ταύτην· ἐπόμενον δὲ σκοπὸν ἔχει ὁ γάμος τὴν παιδοποιίαν... ἀλλὰ καὶ ὁ Θεοδώρητος λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο ἐπρόσταξε τὸν λαβόντα γυναῖκα. «Τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἐκείνου κολάζων ἐκέλευσε, μὴ τῆς ἡδονῆς τὸ πάθος, ἀλλὰ τὸν λογισμὸν τῆς κοινωνίας ἡγήσασθαι» (Πηδάλιον, 591, σημ. 3).

ναις μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν»[11].

Ἐντεῦθεν καὶ ἡ παιδοποιΐα μακρὰν τοῦ νὰ τίθεται ὡς ὁ μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ γάμου ἀποτελεῖ οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ κατὰ Χριστὸν γάμου, ἐφ' ὅσον ἡ γέννησις τῶν τέκνων ἀποτελεῖ καρπὸν τῆς ἀγάπης τῶν συζύγων καὶ μέσον αὐξήσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἀγάπην ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν προσώπων, ὥστε ὁ γάμος νὰ μὴ κινδυνεύῃ νὰ ἐκφυλισθῇ εἰς μίαν δυαδικὴν ἐγωϊστικὴν σχέσιν.

Ἡ ἀπαγόρευσις ἐξ ἄλλου τῶν Κανόνων διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου μετὰ τὴν χειροτονίαν (κστ' Ἀποστ., στ' ΣΤ', α' Νεοκ. στ' Μ. Βασ.), δὲν ὀφείλεται εἰς περιφρόνησιν τοῦ γάμου, ἀλλ' εἰς λόγους ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ προφυλάξεως τῶν κεχειροτονημένων κληρικῶν ἀπὸ τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν περισπασμῶν τῆς ἐξευρέσεως συζύγου καὶ τῶν συναφῶν προβλημάτων[12]. Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ Ἐκκλησία κατεδίκασε δριμύτατα τὴν πρᾶξιν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπιβαλούσης εἰς τοὺς ἐγγάμους διακόνους καὶ πρεσβυτέρους τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τῶν συζύγων των: «Εἴ τις οὖν τολμήσοι παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰς τῶν ἱερωμένων, Πρεσβυτέρων φαμέν, ἢ Διακόνων, ἢ Ὑποδιακόνων, ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας τε καὶ κοινωνίας, καθαιρείσθω. Ὡσαύτως δὲ καὶ εἴ τις Πρεσβύτερος ἢ Διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλει ἀφοριζέσθω» (ιγ' ΣΤ'). Διὰ λόγους ὅμως ποιμαντικοὺς φαίνεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐδέχθη κατ' ἀρχὰς μὲν ὅπως οἱ ἐπίσκοποι μόνον πρὸ τῆς χειροτονίας των χωρίζωνται τῶν συζύγων των μετὰ σύμφωνον γνώμην αὐτῶν[13], βραδύτερον δὲ ἐπεκράτησεν ὅπως οἱ ἐπίσκοποι λαμβάνωνται ἐκ τῆς τάξεως τῶν μοναχῶν[14]. Τὸ μέτρον τοῦτο φαίνεται

---

11. Ἐπιστ. πρὸς Πολύκαρπον, V2, ΒΕΠΕΣ, τ. 2, 283-284.

12. Κατὰ τὸν π. J. Meyendorff, ἡ ὑπὸ τῶν ἱ. Κανόνων ἀπαγόρευσις τοῦ γάμου μετὰ τὴν χειροτονίαν ὀφείλεται εἰς ποιμαντικοὺς λόγους. Τί θὰ ἐσκέπτοντο οἱ ἐνορῖται ἐὰν ὁ ποιμὴν των καὶ «πατὴρ ἐν Χριστῷ» ἀνεζήτει νύμφην μεταξὺ αὐτῶν; Ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ εἶναι ὥριμος ἀνήρ, ἔχων φθάσει εἰς πλήρως σταθερὰν ζωήν. Καὶ τί εἶναι ὀλιγώτερον σταθερὸν ἀπὸ ἕνα ἄνδρα ποὺ ἐρευνᾶ διὰ σύζυγον; (Contemporary problems of Orthodox Canon Law, ἐν: The Greek Orth. Theol. Rev., 1, Spring 1972, 49).

13. Ὅτι διὰ λόγους ποιμαντικοὺς καθιερώθη ὁ θεσμὸς τοῦ χωρισμοῦ πρὸ τῆς χειροτονίας εἰς ἐπίσκοπον πιστοῦται ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ιβ' τῆς ΣΤ'. Πρβλ. καὶ τὸν μη' τῆς ΣΤ'.

14. Πρβλ. ρλζ' νεαρὰν Ἰουστινιανοῦ βλ. καὶ Ρ.Π.Σ., Α' 66, καὶ Β', σελ. 422.

ὅτι ἐπεβλήθη ἐκ τῆς ἀνάγκης ὅπως οἱ ἐπίσκοποι εἶναι τελείως ἀπερίσπαστοι εἰς τὸ εὐρύτατον ποιμαντικὸν ἔργον τῆς προστασίας καὶ κηδεμονίας πολλῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐκ τῆς ὑποκειμένης εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας Θεολογίας τοῦ γάμου θὰ παραθέσωμεν βασικάς τινας θέσεις θεμελιώδεις καὶ διὰ τὴν σύγχρονον ποιμαντικὴν τοῦ γάμου.

Ἐν πρώτοις ὁ γάμος θεωρεῖται ὡς γεγονὸς προσωπικόν. Ἡ ἐν τῷ γάμῳ κοινωνία τῶν προσώπων ἑδραζομένη ἐπὶ τῆς ἀγάπης εἶναι μοναδικὴ καὶ μόνιμος[15]. («Ὁ μέντοι καταλιμπάνων τὴν νομίμως συναφθεῖσαν αὐτῷ γυναῖκα καὶ ἑτέραν ἀγόμενος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν τῷ τῆς μοιχείας ὑπόκειται κρίματι» (οη΄ ΣΤ΄). Διὸ καὶ τὴν «πολυγαμίαν (τὸν τρίτον γάμον) οἱ Πατέρες ἀπεσιώπησαν, ὡς κτηνώδη, καὶ παντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ἡμῖν δὲ παρίσταται πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ ἁμάρτημα. Διὸ εὔλογον τοὺς τοιούτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς κανόσι· δηλονότι ἑνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι» (π΄ Μ. Βασιλ.). Ἡ σύναψις τρίτου γάμου καταβιβάζει τὸν γάμον ἀπὸ πνευματικὴν σχέσιν ἐκφραζομένην καὶ διὰ τῆς σωματικῆς ἑνώσεως εἰς σαρκικὴν μόνον καὶ δι' αὐτό, κατὰ τὸν Κανόνα, ἀναξίαν τοῦ ἀνθρώπου σχέσιν.

Τὴν μοναδικότητα τῆς ἐν τῷ γάμῳ σχέσεως αἴρει ὁ δεύτερος ἢ τρίτος γάμος, οἵτινες καὶ κατ' οἰκονομίαν μόνον καὶ συγκατάβασιν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν γίνονται δεκτοί[16]. Κυρίως ὅμως τὴν μοναδικότητα τῆς γαμικῆς σχέσεως ἀναιρεῖ ἡ μοιχεία, ὡς διαλαμβάνει

---

15. Κατὰ τὸν ἐπίσκοπον Χερσῶνος P. L Huillier: «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις τῶν πρώτων αἰώνων, πάντοτε ρυθμιστικὴ διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἔθετεν ἰσχυρῶς τὸ βάρος ἐπὶ δύο συναφῶν σημείων: 1) εἰς τὴν μοναδικότητα τοῦ αὐθεντικοῦ χριστιανικοῦ γάμου καὶ 2) εἰς τὴν μονιμότητα τῆς συζυγικῆς κοινωνίας» (Τὸ διαζύγιον κατὰ τὴν Θεολογίαν καὶ τὸ Καν. Δίκαιον τῆς Ὀρθοδ. Ἐκκλησίας, ἐν: Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, 621 (1971) 10).

16. Πρβλ. δ΄, ιβ΄, πζ΄ Βασιλ., α΄ Λαοδ., καὶ Πηδάλιον σελ. 375, σημ. 2 εἰς τὸν γ΄ Νεοκ.

Κατὰ τὸν Ματθαῖον Βλάσταρην: «Τὸ πρῶτον συνοικέσιον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ δὲ ὑπὲρ τοῦτο χοιρώδης βίος, οὐδὲ πολλὰ ἔχων τῆς κακίας παραδείγματα» (Γ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Οἰκ. Δίκαιον, σελ. 55). Πρβλ. Σ. Ἀγουρίδου, Ἁγιοφραφικὰ κείμενα περὶ Γάμου, Ἀθῆναι 1971 σελ. 12,13. καὶ Ἀρχιμ. Πέτρου Δακτυλίδου, Τὰ κωλύματα τοῦ γάμου, Ἀθῆναι 1970, σελ. 53.

ὁ δ' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης: «...τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ μία δέδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθός, καὶ τῇ γυναικὶ μία ἐφήρμοσται κεφαλή. Οὐκοῦν, εἰ μέν τις τὸ ἴδιον αὐτοῦ σκεῦος, καθὼς ὀνομάζει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἑαυτῷ κτήσαιτο, συγχωρεῖ ὁ νόμος τῆς φύσεως τὴν δικαίαν χρῆσιν, εἰ δέ τις ἔξω τοῦ ἰδίου τραπείη, ἐν ἀλλοτρίῳ πάντως γενήσεται ἀλλότριον δὲ ἑκάστῳ, πᾶν τὸ μὴ ἴδιον, κἂν μὴ ὁμολογούμενον ἔχῃ τὸν κυριεύοντα» (δ' Κανών). Διὸ καὶ ἡ μοιχεία συνεπαγομένη ἄρνησιν τῆς πρὸς τὸν σύζυγον ἀγάπης καὶ προσβολὴν αὐτοῦ κανονίζεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πατρὸς διὰ διπλοῦ ἐπιτιμίου ἔναντι τῆς πορνείας[17].

Ὡς προσωπικὸν γεγονὸς ὁ γάμος ἀποτελεῖ καὶ προσωπικὸν δικαίωμα ἐν ἐλευθερίᾳ ἐπιτελούμενον ὑπὸ τῶν ἐρχομένων εἰς γάμου κοινωνίαν. Οὕτως ἡ ἀπαγωγὴ γυναικὸς κανονίζεται ὡς βαρὺ ἁμάρτημα διά τε τὸν ἀπαγωγέα καὶ τοὺς συνεργοὺς αὐτοῦ (κβ' καὶ λ' Μ. Βασιλ.), ὁ δὲ ἁρπάσσας καὶ φθείρας γυναῖκα εἰ καὶ νυμφευθεὶς αὐτὴν ἐπιτιμᾶται ὡς πόρνος (κβ' Μ. Βασιλ.).

Τὰ ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐξ ἄλλου ἐρειδόμενα ἕνεκα συγγενείας κωλύματα τοῦ γάμου[19], γνωστὰ καὶ ἐκ τοῦ φυσικοῦ δικαίου[20] δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος τοῦ γάμου, ἀλλὰ εἰς τὴν προστασίαν αὐτοῦ[21]. Τὸν προσωπικὸν χαρακτῆρα τοῦ γάμου δὲν θίγει ἡ ἀπαγόρευσις τελέσεως γάμου ὀρθοδόξου χριστιανοῦ μετὰ ἑτεροθρή-

---

17. δ' Γρηγ. Νύσσης. Πρβλ. νη' Βασιλ., κ' Ἀγκ., ρβ' Καρθ., πζ' ΣΤ'.

18. Οἱ κανόνες, οἱ ἀπαγορεύοντες τὸν γάμον ἢ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν μοναχισμὸν δούλων ἄνευ συγκαταθέσεως τῶν δεσποτῶν αὐτῶν, (πβ' Ἀποστ., δ'Δ', πε' Πενθ., γ' Γάγγρ., πβ' Καρθ., μβ', νγ' Βασ.) ἔχουν ἀσφαλῶς καιρικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐναρμονίζονται πρὸς τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς περιόδου δὲν ἠθέλησε νὰ ἀνατρέψῃ βιαίως τοὺς ἀντιτιθεμένους πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτῆς κοινωνικοὺς θεσμούς, ἀλλὰ διὰ τῆς βαθμιαίας ἐξυψώσεως τῶν ἀνθρώπων, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τῆς ζωῆς καὶ τῶν θεσμῶν αὐτῶν.

19. Πρβλ. κστ' καὶ νδ' ΣΤ', καὶ κστ', πζ' Βασιλ. Βλ. Β λ. Φ ε ι δ ᾶ, Ἱστορικοκανονικαὶ καὶ Ἐκκλησιολογικαὶ προϋποθέσεις ἑρμηνείας τῶν ἱ. Κανόνων, σελ. 20.

20. Ὀρθῶς παρετηρήθη ὅτι ἡ Ἐκκλησία «ἐδέχθη κατ' ἀρχὰς τὴν περὶ γάμου νομοθεσίαν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως προσέδωκε νέον περιεχόμενον» Π. Δ α κ τ υ λ ί δ ο υ, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 20. Πρβλ. καὶ σχετικὰς ῥήσεις τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς («χριστιανοί ... γαμοῦσιν ὡς πάντες», Ἀπολ. Ἀθηναγόρα («γυναῖκα μὲν ἕκαστος ἡμῶν ἣν ἠγάγετο κατὰ τοὺς ὑφ' ὑμῶν τεθειμένους νόμους γνωρίζει» Πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν, 33).

21. Πρβλ. Π. Δακτυλίδου, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 24.

σκων καὶ αἱρετικῶν[22] καὶ τοῦτο διότι ἡ μυστηριακὴ βάσις τοῦ γάμου προϋποθέτει τὴν κοινὴν πίστιν. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐξηγεῖται διὰ τοὺς πιστοὺς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ μετὰ τοῦ ἑτεροδόξου συζύγου κοινωνία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι τελεία, ἐφ' ὅσον δὲν κοινωνοῦν τῆς αὐτῆς πίστεως καὶ τῶν αὐτῶν μυστηρίων.

Σοβαρὸν ποιμαντικὸν πρόβλημα ἀποτελεῖ σήμερον ὁ μέγας ἀριθμὸς διαζυγίων, ὅστις μαρτυρεῖ διὰ τὴν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν χριστιανῶν ἄμβλυνσιν τοῦ μυστηριακοῦ χαρακτῆρος τοῦ γάμου, θεωρουμένου περισσότερον ὡς δικαιοπραξίας κατόπιν κοινῆς συναινέσεως καὶ οὐχὶ πρωτίστως ὡς ἱεροπραξίας, τελουμένης ἐν τῇ χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος[23]. Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ γάμου ὡς δικαιοπραξίας συνεπάγεται καὶ τὴν εὐχερῆ διάλυσιν αὐτοῦ, ὅταν ἀρθῇ ἡ κοινὴ συνοίκησις τῶν συζύγων. Ἡ Ἐκκλησία ἠγωνίσθη σθεναρῶς κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, ἵνα ἐπιβάλλῃ τὴν μυστηριακὴν θεώρησιν τοῦ γάμου καὶ καταργήσῃ τὸ κοινῇ συναινέσει διαζύγιον. Τὴν κατάργησιν ταύτην τελικῶς ἐπέτυχεν ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς Νομοθεσίας τῶν Ἰσαύρων[24], οἵτινες ἐνεστερνίσθησαν καὶ ἐνεπνεύσθησαν ὑπὸ τῆς Θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας[25].

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἠγωνίσθη κατὰ τῶν κρατουσῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ πολλάκις τάσεων ἀπεριορίστου παροχῆς διαζυγίων[26], ἐν τούτοις δὲν ἀπέκλεισε τὸ διαζύγιον πιστεύουσα ὅτι ἡ μονιμότης τοῦ χριστιανικοῦ γάμου δὲν «δύναται νὰ θεωρῆται πάντοτε ὡς

---

22. λα' Λαοδ., κα' Καρθ., ιδ' Δ'.

23. Βλ. Βλ. Φειδᾶ, Τὸ κατὰ συναίνεσιν διαζύγιον καὶ τὸ κοινῇ ὑπαιτιότητι διαζύγιον, Ἀθῆναι 1967.

24. Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 14.

25. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ θεολογικὴ τῶν τοποθέτησις «...τῆς ἀδιαλύτου τῶν γαμικῶς ἐν Κυρίῳ συμβιούντων ἑνώσεως ἡ τοῦ κτίστου καὶ δημιουργοῦ τῶν ἁπάντων Θεοῦ σοφία ὑπάρχει διδάσκαλος. Αὐτὸς γὰρ τὸ εἶναι παραγαγὼν ἐξ οὐκ ὄντων τὸν ἄνθρωπον, οὐ τὸν αὐτὸν καὶ τὴν γυναῖκα πλάσαι τρόπον ἐκέλευσε, καίπερ δυνάμενος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ταύτην ἐδημιούργησεν, ἵνα τῆς ἡνωμένης σαφῶς μιᾶς ἐν δυάδι προσώπων σαρκὸς τῆς συζυγίας νομοθετήσῃ τὸ ἀδιάζευκτον... ἀλλ' ἐπειδὴ τό τῆς κακίας εἶδος ἐπιμελῶς τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐμπολιτεύεται κἀντεῦθεν ἀγαπητικῶς πρὸς ἀλλήλους μὴ διακείμενοι κατὰ πολλὰς αἰτίας, καίπερ μὴ οὔσας τοιαύτας, ποιοῦνται τῆς ἑαυτῶν συμβιώσεως τὴν διάζευξιν, ῥητῶς ἐνθεῖναι τῇ παρούσῃ νομοθεσίᾳ δι' ὧν τὰ συνοικέσια λύονται τῶν δεομένων ἐκρίναμεν» (Ἐκλογὴ Β' 12. Zhishman, I, 197).

26. Πρβλ. Βλ. Φειδᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 10.

διατηρουμένη ἐν πάσῃ περιστάσει διὰ μόνης τῆς δυνάμεως μιᾶς νομικῆς ἐπιβεβαιώσεως[27], καὶ ὅτι «ἡ ἑνότης τοῦ ζεύγους δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ὑπὸ μόνης τῆς δυνάμεως τῶν νομικῶν καταναγκασμῶν»[28].

Ἡ ἀνοχὴ τοῦ διαζυγίου δὲν σημαίνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ καὶ ἠθικῶς ἀνευθύνους τοὺς συζύγους διὰ τὸ διαζύγιον καὶ μάλιστα τοὺς ἔχοντας ὅλην ἢ καὶ τὴν μεγαλυτέραν εὐθύνην διὰ τὸν χωρισμόν. Κατὰ τοὺς ἱ. Κανόνας οἱ ἐρχόμενοι εἰς δεύτερον γάμον τελοῦν ὑπὸ ἐπιτίμιον προσκαίρου ἀποχῆς ἀπὸ τῆς θ. Κοινωνίας[29], εἰς δὲ τὴν ἱερολογίαν τοῦ δευτέρου γάμου ὁ ἱερεὺς εὔχεται, ἵνα ὁ Κύριος συγχωρήσῃ τοὺς ἕνεκα ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας συνάπτοντας τὸν γάμον: «ἱλάσθητι ταῖς ἀνομίαις τῶν δούλων σου· ὅτι τὸν καύσωνα καὶ τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τῆς σαρκὸς τὴν πύρωσιν μὴ ἰσχύοντες βαστάζειν, εἰς γάμου δευτέραν κοινωνίαν συνέρχονται...».

Εἰς τὴν σύγχρονον ποιμαντικὴν πρᾶξιν ἔχει δυστυχῶς ἀτονίσει ἡ τοιαύτη ἀντιμετώπισις τῶν ἐρχομένων εἰς δεύτερον, ἢ τρίτον γάμον μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀμβλύνηται εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πιστῶν, συντελοῦντος καὶ τοῦ ἐν γένει ἀντιπνευματικοῦ κλίματος τῆς ἐποχῆς μας, ἡ ἱερότης καὶ μοναδικότης τῆς συζυγικῆς κοινωνίας.

Ἐπιβάλλεται, ὡς ἐκ τούτου, συνεπεστέρα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ποιμαντικὴ στάσις ἔναντι τῶν διεζευγμένων καὶ ἐρχομένων εἰς δεύτερον ἢ τρίτον γάμον δι' ἐπιβολῆς ἐπιτιμίου καὶ ἀποφυγῆς τελέσεως ἐπισήμου γάμου.

Βασικὸν αἴτημα διὰ τὴν σύγχρονον ποιμαντικὴν τοῦ γάμου πρὸς διάσωσιν αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν πιστῶν βίωσις αὐτοῦ προεχόντως ὡς μιᾶς «ἐν Κυρίῳ» σχέσεως, ἤτοι ὡς μυστηρίου θεανθρωπίνης κοινωνίας, τοῦ ὁποίου ἡ διάλυσις ἀποτελεῖ βαρύτατον ἁμάρτημα. Ἡ θεώρησις τοῦ γάμου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκκοσμικεύσεως, κυρίως ὡς κοινωνικοῦ θεσμοῦ καὶ βιολογικοῦ γεγονότος, ἐστερημένου τοῦ μυστηριακοῦ χαρακτῆρος, δὲν ὑποβοηθεῖ εἰς τὴν ἐν Κυρίῳ προκοπὴν τῶν συζύγων καὶ τὴν διάσωσιν τοῦ γάμου. Τὴν μυστηριακὴν θεώρησιν τοῦ γάμου δὲν ὑποβοηθοῦν ὡσαύτως: ἡ ἔλλειψις ποιμαντικῆς προετοιμασίας τῶν μελλονύμφων[30], ἡ τυπικὴ χορήγησις τῆς ἀδείας τοῦ Ἐπισκό-

---

27. Ἐπισκόπου Χερσῶνος Πέτρου L'Huillier, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 24.
28. Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 21.
29. δ' Μ. Βασιλ.
30. Πρβλ. ἐργασίαν Ἀλεξ. Σταυροπούλου, Ἡ ποιμαντικὴ προετοιμασία τῶν μελλονύμφων. Ἀθῆναι 1971.

που, ἡ τυπικὴ τέλεσις τῆς ἀκολουθίας, ἡ ὑποχρέωσις τελέσεως θρησκευτικοῦ γάμου ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν ἀπεριφράστως δηλούντων ὅτι δὲν δέχονται τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ τυπική, τέλος, παρέμβασις τοῦ Ἐπισκόπου διὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου.

Ἔναντι ὅλων αὐτῶν τῶν ζητημάτων ἐπιβάλλεται ὅπως ἐπανεξετασθῇ ἡ στάσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ριζικὴν θεραπείαν τῶν περὶ τὸν γάμον προβλημάτων κατὰ τὴν Κανονικοθεολογικὴν παράδοσιν. Ἡ τυπικὴ καὶ συμβατικὴ στάσις ἡμῶν ἔναντι τοῦ γάμου συντελεῖ ἀσφαλῶς εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ.

3. Ο ΑΣΚΗΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΓΓΑΜΟΥ ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΒΙΟΥ.

Ἡ κανονικὴ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας, ἀπηχοῦσα τὸ πνεῦμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καταδεικνύει τὸν ἀσκητικὸν χαρακτῆρα τόσον τοῦ μοναχικοῦ ὅσον καὶ τοῦ ἐγγάμου κατὰ Χριστὸν βίου, καθ' ὅσον πάντες εἶναι κεκλημένοι εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ πάντες πρέπει διὰ τῆς ἀσκήσεως νὰ γίνουν «βιασταὶ» (Ματθ. ια' 12), ἤτοι νὰ ἀσκήσουν καὶ ἐθίσουν τὴν ἀντιδραστικὴν καὶ πρὸς τὸ κακὸν ρέπουσαν φύσιν των νὰ πράττῃ τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Κυρίου. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς κάθε γνήσιος χριστιανὸς ὀφείλει νὰ εἶναι ἀσκητής. Καὶ ἐνῷ ἡ ἄσκησις εἶναι κοινὸς κλῆρος μοναχῶν καὶ ἐγγάμων χριστιανῶν, ὑπάρχει διαφοροποίησις, ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀσκήσεως, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Αἱ δὲ Γραφαί... τὸν τῶν μοναχῶν βούλονται βίον ζῆν, κἂν γυναῖκας ἔχοντες τύχωσιν»[31].

Οἱ μοναχοὶ εἶναι κεκλημένοι νὰ ζοῦν ἐν παρθενίᾳ. Οἱ ἔγγαμοι εἶναι ὁμοίως κεκλημένοι νὰ ζοῦν τὴν ἀντίστοιχον τῆς παρθενίας ἀρετὴν τῆς ἁγνότητος καὶ συζυγικῆς πίστεως. Οἱ σύζυγοι ἀσκοῦνται εἰς τὴν σωφροσύνην καὶ διὰ τῆς κοινῆ συναινέσει «πρὸς καιρὸν» ἀποχῆς ἀπὸ τῶν σαρκικῶν σχέσεων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀφιερώσεως εἰς τὴν προσευχὴν (ιγ' ΣΤ'), ὡς συμβουλεύει καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος (Α' Κορ. ζ' 5). Οἱ μοναχοὶ εἶναι κεκλημένοι νὰ ζοῦν ἐν ἀκτημοσύνῃ. Ὁμοίως οἱ ἔγγαμοι πρέπει νὰ ζοῦν ἐν πνεύματι ἀνεξαρτησίας ἔναντι τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν χρώμενοι αὐτὰ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἐνδεῶν καὶ τῆς

31. Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τὸν μοναχικὸν βίον γ', ἐν Β.Ε.Π., τ. 13, σελ. 170.

Ἐκκλησίας. Τέλος οἱ μοναχοὶ εἶναι κεκλημένοι νὰ ἔχουν ἀδιάκριτον ὑπακοὴν εἰς τὸν πνευματικὸν πατέρα αὐτῶν. Ὑπακοὴν ὀφείλουν καὶ οἱ ἔγγαμοι εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὸν εἰς τύπον καὶ τόπον Αὐτοῦ πνευματικὸν αὐτῶν πατέρα. Χῶρος ἀσκήσεως τῶν μοναχῶν εἶναι κατὰ κανόνα ἡ ἔρημος καὶ τὸ Μοναστήριον. Χῶρος ἀσκήσεως τῶν ἐγγάμων εἶναι ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον αὐτῶν. Στόχος ἀμφοτέρων εἶναι ἡ κάθαρσις τῆς καρδίας ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ ἡ ἕνωσις μὲ τὸν Θεόν.

Ἡ ὑποχρέωσις ἀσκήσεως πάντων τῶν χριστιανῶν ἐπιβάλλει ἐν πρώτοις ἀγῶνα διὰ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ ποικίλα πάθη.

Ἡ νηστεία ὡς κοινὸν χρέος «ἄθλησις» καὶ «ἄσκησις» (α΄ Διον. Ἀλεξ.) ὅλων τῶν χριστιανῶν (πθ΄ ΣΤ΄, α΄ Διον. Ἀλεξ., ιε΄ Πέτρ. Ἀλεξ., ξθ΄ Ἀποστ., νστ΄ ΣΤ΄)[32] ἐκτὸς τῶν ἀσθενῶν, ἐγγύων καὶ λεχώνων (η΄ Τιμοθ. Ἀλεξ., ξθ΄ Ἀποστ.) μαρτυρεῖ διὰ τὸν ἀσκητικὸν χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Ἀποσκοπεῖ δὲ εἰς τὸ «σῶμα ταπεινῶσαι» (η΄ καὶ ι΄ Τιμοθ. Ἀλεξ.,) ἢ εἰς «τὸ ταπεινοῦν τὰς ψυχὰς» (α΄ Διον. Ἀλεξ.).

Ἡ νηστεία καὶ γενικώτερον ἡ ἄσκησις δέον νὰ γίνηται κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν. Οὕτω κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ τηροῦντες νηστείαν κατὰ Κυριακὴν ἢ Σάββατον ἐπιτιμῶνται αὐστηρῶς (ξστ΄ Ἀποστ.). «Ἔδοξε τοίνοιν καὶ τοῦτο, ὥστε τὴν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Θεοῦ Ἐκκλησίαν, μιᾷ κατακολουθοῦσα τάξει, τὴν νηστείαν ἐπιτελεῖν...» (νστ΄ ΣΤ΄). Οὕτως ἐξασφαλίζεται ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν ταπεινώσει ὑπέρβασις τοῦ νοσηροῦ ἀτομικισμοῦ. Ἡ τήρησις ἰδίων κανόνων εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ μάλιστα τὴν νηστείαν σημαίνει ἐπάρατον ἔπαρσιν, διὸ καὶ καταδικάζεται αὐστηρότατα: «Εἴ τις τῶν ἀσκουμένων χωρὶς σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν καὶ φυλασσομένας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραλύοι ἀποκυροῦντος ἐν ἑαυτῷ τελείου λογισμοῦ ἀνάθεμα ἔστω» (ιθ΄ Γάγγρ. Πρβλ. καὶ ιη΄).

Ἡ ἄσκησις, ὡς θέλουν αὐτὴν οἱ ἱ. Κανόνες, εἶναι ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὴν πλατωνικὴν ἢ μανιχαϊκὴν ἄσκησιν, ἥτις ἑδράζεται ἐπὶ ἐσφαλμένων θεολογικῶν προϋποθέσεων, θεωροῦσα τὴν ὕλην καὶ τὸ σῶμα ὡς ἕδραν τοῦ κακοῦ. Τὸ σῶμα ὡς κατώτερον στοιχεῖον ἔναντι τῆς ψυχῆς δέον νὰ ὑποταγῇ εἰς αὐτήν, ὄχι ὅμως καὶ νὰ τιμωρηθῇ ἢ περι-

32. Πρβλ. καὶ Πηδάλιον σελ. 101 (ἑρμην. καὶ ὑποσημ. εἰς τὸν ξθ΄ Ἀποστ.).

φρονηθῇ διὰ τῆς ἀσκήσεως. Τὰς παρεκκλίσεις ἀπὸ τοῦ κανόνος αὐτοῦ κατεδίκασε πάντοτε ἡ Ἐκκλησία καὶ διὰ τῶν ἱ. Κανόνων αὐτῆς: «Εἴ τις Ἐπίσκοπος, ἢ Πρεσβύτερος, ἢ Διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου, καὶ κρεῶν καὶ οἴνου, οὐ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχηται, ἐπιλαθόμενος, ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλοι τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω. Ὡσαύτως καὶ λαϊκὸς» (να΄ Ἀποστ.)[33].

Οἱ βδελυσσόμενοι τὸν γάμον, ἀποστρεφόμενοι τὸν οἶνον καὶ «τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ μεμιασμένην εἶναι λέγοντες» δὲν δύνανται νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν χωρὶς νὰ βαπτισθοῦν, καίτοι βαπτισθέντες, καθ' ὅσον θεωροῦν τὸν Θεὸν ποιητὴν τοῦ κακοῦ καὶ καθίστανται ἐφάμιλλοι τοῦ Μαρκίωνος καὶ τῶν λοιπῶν αἱρετικῶν (μζ΄ Μ. Βασιλ)[34]. Ἀλλὰ καὶ οἱ εὐνουχίζοντες ἑαυτοὺς ἐπιτιμῶνται αὐστηρότατα (α΄ Α΄, κα΄-κδ΄ Ἀποστ., η΄ ΑΒ΄).

Τὸ ποιμαντικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἀποβλέπει ὄχι μόνον εἰς τὴν ἄσκησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πρόθεσιν, καθ' ἣν ἀσκοῦνται οἱ πιστοί.

Ἡ ἄσκησις ἐν πρώτοις δέον νὰ ἀναλαμβάνεται τῇ συνεργείᾳ τῆς θείας Χάριτος (ριγ΄ Καρθαγ.) καὶ νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς μέσον καὶ ὄχι ὡς σκοπὸς ὥστε νὰ μὴ ἐκφυλισθῇ ἡ κατὰ Χριστὸν ἠθική, εἰς ἠθικισμὸν καὶ φαρισαϊσμὸν διὰ τῆς ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀσκήσεως αὐτοδικαιώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Κανόνες τῆς ἐν Γάγγρᾳ Συνόδου, ἐπὶ παραδείγματι ,καταδικάζουν αὐστηρῶς τοὺς ἐξ ὑποκρισίας ἐνδυομένους μὲ πτωχὰ ἐνδύματα καὶ ὄχι τὰ συνήθη ἐνδύματα τῆς ἐποχῆς των (ιβ΄ καὶ ιγ΄), τοὺς ἐγκαταλείποντας γονεῖς ἢ τέκνα προφάσει θεοσεβείας (ιε΄ καὶ στ΄) καὶ τοὺς περιφρονοῦντας τοὺς ἐγγάμους (ι΄). Μόνον ἡ μετὰ ταπεινοφροσύνης καὶ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος γινομένη

---

33. Κατὰ τὸν ὅσιον Νικόδημον: «... ἐπιβεβαιοῖ δὲ τὴν ἐν Σαββάτῳ δι' ἄσκησιν καὶ ἀληθῆ ἐγκράτειαν νηστείαν καὶ ὁ θεῖος Ἱερώνυμος. Πρὸς γὰρ τὸν ἐρωτήσαντα Λυκίνιον ἀνίσως πρέπει νὰ νηστεύῃ τὸ Σάββατον ἀπεκρίθη· «ὡς ὤφελόν γε ἐδίδου Θεὸς δύνασθαι ἡμᾶς νηστεύειν καθ' ἡμέραν». Οὐ διὰ βδελυρίαν δηλαδὴ τῶν βρωμάτων, οὐ διὰ νομιζομένην καὶ ἐπίπλαστον ἄσκησιν, οὐ διὰ καταφρόνησιν τῶν Κανόνων, οὐ διὰ νομικὴν τήρησιν, ἀλλὰ διὰ ἐγκράτειαν, ὡς εἴπομεν, ἀληθῆ, καὶ εὐλάβειαν «εἴ γε ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται» (α΄ Κορινθ. θ΄ 25). Συμφων. εἰς τὸν ξδ΄ Ἀπ., Πηδαλ. 94.

34. Πρβλ. καὶ τὸν πστ΄ τοῦ Μ. Βασιλ.

ἄσκησις εἶναι εὐεργετικὴ διὰ τὸν χριστιανὸν (κα΄ Γαγγρ.) καὶ συντελεῖ εἰς τὴν κατὰ Θεὸν πρόοδον καὶ ἀναφορὰν ὁλοκλήρου τῆς ζωῆς του εἰς τὸν Θεόν.

Ἡ κατάστασις τοῦ συγχρόνου κόσμου ὑποχρεοῖ ἀναμφιβόλως τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Παραδόσεως ἐπανεξετάσουν τὸ θέμα τῆς ἀσκήσεως. Οἱ ἱ. Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας νομίζομεν ὅτι εἶναι ἰδιαιτέρως χρήσιμοι ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον μᾶς ὑπενθυμίζουν εἶναι ὅτι ἡ ἄσκησις συνιστᾷ εὐαγγελικὴν ἀπαίτησιν δι' ὅλους τοὺς πιστοὺς τηρουμένων βεβαίως τῶν ἀναλογιῶν. Τυχὸν παραίτησις ἀπὸ τοῦ ἀσκητικοῦ φρονήματος τῆς Ὀρθοδοξίας θὰ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον.

Μᾶς ὑπενθυμίζουν ἐπίσης οἱ ἱ. Κανόνες τὴν δυνατότητα χρήσεως οἰκονομίας κατὰ προσωπικὴν περίπτωσιν ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων, ἥτις ὅμως δὲν θὰ καταργῇ τὸν Κανόνα, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἰδιαζουσῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ζῇ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος.

Ἡ περὶ νηστείας ἐπὶ παραδείγματι ἀπαίτησις τῶν ἱ. Κανόνων δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ παραθεωρηθῇ διὰ καταργήσεως τῶν παραδεδομένων περιόδων νηστείας. Οἱ ἐξομολόγοι ὅμως δύνανται ἀναλόγως τῆς καταστάσεως τῶν ποιμαινομένων, ἤτοι τῆς ὑγείας, τῆς ἐργασίας, καὶ τῆς ἡλικίας των, νὰ ἐπιτρέπουν κατ' οἰκονομίαν ἐλαφροτέρας νηστείας. Οὕτω καὶ τὸ στάδιον τῆς νηστείας δὲν σμικρύνεται καὶ οἱ ἀγωνισταὶ βοηθοῦνται νὰ τρέξουν ἕκαστος κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸν ζῆλον αὐτοῦ. Τυχὸν περιορισμὸς τοῦ σταδίου τῆς νηστείας θὰ ἀφήρει ἀπὸ τοὺς ἐφιεμένους τῆς τελειότητος τὴν δυνατότητα ἐντονωτέρας ἀσκήσεως, ἀλλὰ καὶ τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς θὰ καθίστα ραθυμοτέρους διὰ τῆς μειώσεως τοῦ ἀγωνιστικοῦ στόχου. Ἡ ὅλη ἄλλως τε ἀτμόσφαιρα ἐντὸς τῆς ὁποίας ζῇ ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἀσκητικὴ (λατρεία, εὐσέβεια, νηπτικὴ καὶ μυστικὴ θεολογία) καὶ ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τῶν ἱ. Κανόνων. Κάθε συνεπῶς προσπάθεια ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὸ Ὀρθόδοξον ἀσκητικὸν φρόνημα θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐν γένει νόθευσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐκκοσμίκευσιν τῆς Ἐκκλησίας[35].

---

35. Περὶ ἀσκήσεως βλ. καὶ ἡμετέραν ἐργασίαν, Ἡ ἄσκησις εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν» ἐν: Θέματα Ἐκκλησιολογίας καὶ Ποιμαντικῆς, Θεσ/νικη 1975.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας θέσπισις καὶ χρῆσις τῶν ἱ. Κανόνων ὡς Νόμου καὶ Δικαίου αὐτῆς εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Νόμος ὡς ἔκφρασις τῆς Χάριτος ἀποτελεῖ δῶρον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν λαόν Του, ἔχει παιδαγωγικὸν καὶ ποιμαντικὸν χαρακτῆρα καὶ βοηθεῖ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πιστοῦ εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν.

Ἡ κατανόησις τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος τοῦ Νόμου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ὡς καὶ τῆς σχέσεως Νόμου καὶ Χάριτος βοηθεῖ καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν τοῦ ζητήματος τῆς σχέσεως ἱ. Κανόνων καὶ Ποιμαντικῆς, ὥστε νὰ μὴ κινδυνεύῃ ἡ Ποιμαντικὴ ἐκ τῶν δύο ἐπικινδύνων ἀκροτήτων, ἤτοι ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐκνομικεύσεως αὐτῆς, ὡς συνέβη εἰς τὸν Παπισμὸν καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἀντινομισμοῦ, ὡς συνέβη εἰς τὸν Προτεσταντισμόν.

Μετὰ τὴν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐξέτασιν τοῦ θέματος τούτου ἀκολουθεῖ ἡ ἐν τῷ Α΄ μέρει θεώρησις τῶν ἐκκλησιολογικῶν καὶ κανονικῶν προϋποθέσεων τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ποιμαντικὴ εἶναι ἐκκλησιολογική, δὲν νοεῖται ἐκτὸς τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ὡς θεανθρωπίνη ἐν Χριστῷ κοινωνία εἶναι ὁ χῶρος ἐν ᾧ μόνον δύναται νὰ καρποφορήσῃ τὸ Ποιμαντικὸν ἔργον. Εἶναι ἡ ἀφετηρία, ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος τῆς Ποιμαντικῆς, διότι ἡ Ποιμαντικὴ προϋποθέτει τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ σκοπεύει εἰς τὴν τελειοτέραν καὶ πλέον συνειδητὴν ἐνσωμάτωσιν τοῦ ποιμαινομένου εἰς Αὐτήν, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, διὰ νὰ τύχῃ τῆς θεώσεως.

Εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας ἐξαίρεται ἡ φύσις τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν Χριστῷ, ἥτις τελεσιουργεῖται εἰς τὰ ἱερὰ Μυστήρια καὶ ἰδιαιτέρως τὴν θείαν Εὐχαριστίαν καὶ τὰς λοιπὰς συνάξεις τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑνότης χορηγεῖται ὡς δῶρον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὸ καὶ διακρίνεται πάσης ἄλλης ἀνθρωπίνης ἑνότητος χαρακτηριζομένη ὡς καθολικὴ ἑνότης. Ἐν τῇ καθολικῇ ἑνότητι τῆς Ἐκκλησίας

ὁ πιστὸς μορφοῦται εἰς καθολικὸν ἄνθρωπον, ἤτοι ἐνοποιημένον, ἅγιον καὶ ἀληθῶς οἰκουμενικὸν ἄνθρωπον.

Ἡ Ποιμαντικὴ διακονία ἀποβλέπει ἐπίσης νὰ οἰκειώσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν Ἀλήθειαν, ἥτις διασώζεται ἐν τῇ ἱερᾷ Παραδόσει αὐτῆς. Ἡ παραδιδομένη Ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι λογικὰ σχήματα, ἀλλὰ ἐνυπόστατος, δηλαδὴ ὁ θεάνθρωπος Χριστός, ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ Σῶμα Του. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ Ποιμαντικὸν ἔργον, ὡς ἀποκαλύπτον τὴν Ἀλήθειαν, διαφέρει οὐσιωδῶς πάσης ἄλλης ἀνθρωπιστικῆς βοηθείας καὶ συμπαραστάσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Ἐξετάζεται μετὰ ταῦτα ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ θέσις τῶν ἱ. Κανόνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οἱ ἱ. Κανόνες καίτοι συνιστοῦν Νόμον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τούτοις διαφέρουν οὐσιωδῶς παντὸς ἄλλου νόμου, διότι ἂν καὶ δὲν στεροῦνται νομοτεχνικῆς διατυπώσεως ἔχουν θεολογικὴν βάσιν καὶ ποιμαντικὸν στόχον. Συνετάγησαν ὡς ἀπάντησις καὶ πρὸς ἀντιμετώπισιν συγκεκριμένων ποιμαντικῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκφράζουν ἐν χρόνῳ τὴν αἰωνίαν Ἀλήθειάν της. Ἐκφράζουν ἐπίσης τὴν θεανθρωπίνην βούλησιν τῆς Ἐκκλησίας, διὸ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τοὺς ἱ. Κανόνας, εἰς Κανόνας θείου Δικαίου καὶ εἰς κανόνας ἀνθρωπίνου (ἐκκλησιαστικοῦ) Δικαίου, κατὰ τὴν γνωστὴν Ρωμαιοκαθολικὴν ἄποψιν, ἐφ' ὅσον πᾶν ὅτι τελεῖται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ἐκ συνεργείας τοῦ θείου καὶ ἀνθρωπίνου παράγοντος.

Εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν οἱ ἱ. Κανόνες δὲν ἀποτελοῦν τὸ αἴτιον τῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τὸ ἐπακόλουθον αὐτῆς. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἱδρύθη ὡς νομικὸν καθίδρυμα, ὅπερ ἐν συνεχείᾳ ἐπληρώθη διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ἀλλὰ συνεστήθη ὡς μυστήριον θεανθρωπίνης ἐν Χριστῷ κοινωνίας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου, τὸ ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ ἔπρεπε νὰ διασφαλισθῇ καὶ διὰ τῶν ἱ. Κανόνων.

Οἱ ἱ. Κανόνες λόγῳ τοῦ θεολογικοῦ των χαρακτῆρος εἶναι κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀμετάβλητοι καὶ ἀκαινοτόμητοι, ὡς ἐκφράζοντες ἐν χρόνῳ τὴν αἰωνίαν ἀλήθειαν καὶ οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Λόγῳ ὅμως καὶ τοῦ ποιμαντικοῦ των χαρακτῆρος δύνανται κατὰ τὸ γράμμα καὶ τὴν μορφὴν νὰ συμπληρωθοῦν καὶ τροποποιηθοῦν ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις, διὰ τῆς θεσπίσεως νέων Κανόνων ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων Ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίζωνται ποιμαντικῶς νέαι ἱστορικαὶ πραγματικότητες. Οὐδέποτε πάντως ἐπιτρέπεται νὰ ἀλλοιοῦται καὶ προσαρμόζεται ἡ ὑποκειμένη εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας δογματικὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴ βάσις, διότι τοῦτο θὰ ἐσήμαινε ἔκπτωσιν

ἀπὸ τῆς θεανθρωπίνης Ἀληθείας καὶ πραγματικότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Τέλος ἡ κανονικὴ εὐταξία ὄχι μόνον δὲν περιορίζει τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξασφαλίζει αὐτήν, καθ' ὅσον ὅπου τηροῦνται οἱ ἱ. Κανόνες περιορίζονται τὰ ἀνθρώπινα πάθη, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουν τὴν βίωσιν τῆς ἐλευθερίας.

Εἰς τὸ Β' μέρος ἐξετάζεται ἡ ὑπὸ τῶν ἱ. Κανόνων ρύθμισις τῆς Ποιμαντικῆς διακονίας. Φορεῖς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου εἶναι οἱ διὰ τῆς χειροτονίας κατασταθέντες λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας: Ἐπίσκοποι, Πρεσβύτεροι καὶ ὁ διακονῶν αὐτοὺς Διάκονος. Οὗτοι δὲν ἔχουν ἰδίαν ἱερωσύνην, ἀλλὰ μετέχουν εἰς τὴν ἱερωσύνην τοῦ Χριστοῦ ὄντες εἰκόνες αὐτοῦ. Δέον δὲ νὰ διάγουν βίον ἀνεπίληπτον.

Ἡ διάκρισις ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν δὲν εἶναι ὀντολογική, ἀλλὰ λειτουργική. Ἕκαστος κατὰ τὸ δοθὲν αὐτῷ χάρισμα διακονεῖ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οἱ Ποιμένες ἔλαβον τὸ χάρισμα νὰ ποιμαίνουν. Οἱ ποιμαινόμενοι νὰ μαρτυροῦν διὰ τὴν Ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου οἱ Ποιμένες δέον νὰ ἐνεργοῦν «συνοδικῶς» ἤτοι διὰ τῆς ὅλης αὐτῶν στάσεως καὶ ποιμαντικῆς μεθόδου νὰ ἐκφράζουν τὸν συνοδικὸν χαρακτῆρα τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συνοδικότης ἢ συνοδισμός, ἤτοι ὁ συνοδικός τρόπος διαχειρίσεως τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων δὲν ἐξαντλεῖται μόνον κατὰ τὴν σύγκλησιν τῶν Συνόδων ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφὰς αὐτῶν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκφράζεται καὶ εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ τῆς Ποιμαντικῆς διακονίας. Διὰ τοῦ συνοδισμοῦ ἐκφράζεται ἡ φύσις τῆς Ἐκκλησίας ὡς θεανθρωπίνης ἐν Χριστῷ κοινωνίας, διὸ καὶ τυχὸν μὴ συνοδικὴ ἄσκησις τῆς Ποιμαντικῆς συνιστᾷ παρέκκλισιν ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησιολογίας.

Ἕτερον βασικὸν κεφάλαιον διὰ τὴν Ὀρθόδοξον Ποιμαντικὴν εἶναι τὸ τῆς θεραπείας τοῦ νοσοῦντος ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώπου. Ἡ ἁμαρτία ὡς νόσος πολυειδὴς προκαλεῖ τὸν πνευματικὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου, χωρίζουσα αὐτὸν ἀπὸ τὸν Θεόν, τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς. Ἡ ἴασις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας γίνεται μόνον διὰ τῆς μετανοίας. Διὰ τὴν ἀπόκτησιν εἰλικρινοῦς μετανοίας συμβάλλουν τὰ ἐπιτίμια, τὰ ὁποῖα ἔχουν θεραπευτικὸν καὶ ὄχι δικανικὸν χαρακτῆρα. Ἐπιβάλλονται δὲ καθ' ὡρισμένας ἄρχας, αἵτινες συνάγονται ἐκ τῶν ἱ. Κανόνων.

Βαρεῖαι καὶ δυσίατοι μορφαὶ ἁμαρτίας ἀποτελοῦν ἡ αἵρεσις καὶ τὸ σχίσμα. Ἀποτελοῦν ἐπίσης μέσα δι' ὧν ὁ διάβολος προσπαθεῖ νὰ ματαιώσῃ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἀποκοπῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς ζωηφόρου ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.

Οἱ Πατέρες εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας δὲν θεωροῦν τὴν αἵρεσιν ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ συγκρητισμοῦ καὶ σχετικισμοῦ, ἀλλὰ λαμβάνουν ἔναντι αὐτῆς ἀπόλυτον στάσιν καταδικάζοντες αὐτὴν ὡς τι τὸ φρικτὸν καὶ ἀποτρόπαιον. Ὁμοίως θεωροῦν καὶ τὸ σχίσμα. Πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ὅμως δεικνύουν ἀγάπην καὶ λαμβάνουν ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα χρησιμοποιοῦντες εὐρέως καὶ τὴν οἰκονομίαν, διὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν. Οἰκονομία πάντως διὰ τοὺς αἱρετικοὺς γίνεται μόνον ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ αὐτῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδέποτε δὲ ἐν ὅσῳ παραμένουν εἰς τὴν αἵρεσιν.

Τὸ Ποιμαντικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας σκοπεύει ἐπίσης νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸν ἀγωνιζόμενον Χριστιανὸν νὰ πορευθῇ πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν διὰ τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν ἐξέλεξεν, ἤτοι εἴτε διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς κατὰ Χριστὸν παρθενίας καὶ μοναχισμοῦ εἴτε διὰ τῆς τοῦ κατὰ Χριστὸν γάμου.

Ἀμφότεροι οἱ ὁδοὶ ὁδηγοῦν εἰς τὴν σωτηρίαν. Ἀμφότεροι, παρθενία καὶ γάμος ἀξιολογοῦνται ὡς καλαὶ καὶ ἅγιαι, ἂν καὶ ἡ παρθενία θεωρεῖται ὡς ἀνωτέρα διότι ἔχει ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τοὺς ἱ. Κανόνας ὑπάρχουν πολύτιμα στοιχεῖα ἀφορῶντα εἰς τὴν Ποιμαντικὴν τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἐγγάμων. Εἶναι βασικὴ θέσις διδασκαλίας τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τῶν ἱ. Κανόνων ὅτι ὄχι μόνον ὁ μοναχὸς ἀλλὰ καὶ ὁ ἔγγαμος χριστιανὸς ὀφείλει νὰ βιοῖ ἐν ἀσκητικῷ πνεύματι, ἀναλόγως τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν τοῦ βίου τὸν ὁποῖον ἐξέλεξεν. Ἡ ἄσκησις συνιστᾷ ὅρον ἀναγκαῖον διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ Ὀρθοδόξου ἤθους καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν καὶ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν.

Μετὰ τὴν ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησιαστικῷ φρονήματι προσέγγισιν τῶν ἱ. Κανόνων κατανοεῖ τις τὴν σημασίαν των διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς ἑνότητος καὶ εἰρήνης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν ὀρθὴν ποιμαντικὴν χειραγωγίαν τῶν μελῶν της. Ἀντιλαμβάνεται οὕτω τοὺς ἱ. Κανόνας ὡς πολύτιμον δῶρον τοῦ Θείου τῆς Ἐκκλησίας Δομήτορος πρὸς τοὺς Ποιμένας καὶ τοὺς ποιμαινομένους καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἐν εὐχαριστίᾳ πολλῇ πρὸς τὸν Κύριον νὰ ἐπαναλαμβάνῃ μετὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἁγίας Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου: «ἀσμένως δεχόμενοι (τοὺς ἱ. Κανόνας) μετὰ τοῦ θεοφάντορος Δαυὶδ ἄδομεν πρὸς τὸν δεσπότην Θεὸν λέγοντος· «ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ» καὶ «ἐνετείλω δικαιοσύνην τὰ μαρτύριά σου εἰς τὸν αἰῶνα συνέτισαν με καὶ ζήσομαι» (Ψαλμ. ριη΄ 14, 138, 144).

PASTORAL MINISTRY ACCORDING TO THE SACRED CANONS
(Summary)

The Church's enactment and use of the Sacred Canons as her law is in agreement with the teaching of Holy Scripture, according to which the law as an expression of Grace constitutes a gift of God to His people; it has an instructive and pastoral character, helping elevate and free the believer in Christ.

Understanding the true character of the law in Holy Scripture and the relationship between the Law and Grace, helps in correctly situating the matter of relationship between the Sacred Canons and pastoral ministry. In this way pastoral ministry will not be jeopardized by two dangerous extremes, that is, on the one hand by legalism as it happened in Papism and on the other hand by the antinomism of Protestantism.

After this subject is examined in the introduction of the book what follows in the first part is a view of the ecclesiological and canonical prerequisites of pastoral ministry.

Orthodox pastoral ministry is ecclesiological and cannot be understood outside of the mystery of the Church. The Church as the theanthropic communion in Christ is the only place in which pastoral work can be fruitful. She is the starting point and the end of pastoral ministry because pastoral ministry presupposes the Church and its purpose is to assimilate the believer more perfectly and conscientiously into the Church as the body of Christ so that deification (theosis) can be attained.

The Sacred Canons emphasize the nature of the Church as a communion between God and men in Christ; this communion is effected through the sacred mysteries most especially in the mystery of the Holy Eucharist, as well as at the rest of the Church congregations (synaxis).

Unity in the Church is granted by God as a gift; this is why it is distinguished from every other human unity and it is characterized as catholic unity. In the catholic unity of the Church the believer becomes

a catholic man (having the fulness of Christian life) the unified, holy and truly ecumenical man.

Pastoral ministry aims at familiarizing man with the Truth, which is preserved in the Church's Holy Tradition. The Truth which is passed down in the Church is not a rational concept but hypostatic, the theanthropos Christ, her head and her body. Therefore pastoral work as the revelation of the Truth is essentially different from every other humanistic help and assistance towards man.

After all this, the character and place of the Sacred Canons in the Church are examined. Although the Holy Canons constitute the law of the Church yet they differ essentially from every other law. Even though they are not deprived of juridical and technical articulation they have a theological basis and pastoral objective. They were composed in order to answer and confront specific pastoral needs of the Church and they express in time her eternal Truth. They also express the theanthropic will of the Church and thus they cannot be distinguished into canons dealing with divine law and those of human ecclesiastical law, according to the well known Roman Catholic view; since everything that takes place in the Church is an outcome of synergism of the divine and human factor.

In Orthodoxy the Sacred Canons are not the cause of the formation of the Church but rather a derivative of her. The Church was not founded as a legal institution which eventually was filled with the Grace of the Holy Spirit, but she was formed as the mystery of the theanthropic communion in Christ, through the incarnation of the Logos, which consequently had to be preserved through the divine canons as well.

The Sacred Canons due to their theological nature are unchangeable and unrenewable in spirit since they express in time the eternal Truth and essence of the Church. But because of their pastoral character they can be supplemented and modified in letter and form under certain conditions, through the enactment of new canons by the appropriate ecclesiastical officials, so that new historical realities can be pastorally confronted. However, it is never allowed to change and adjust the dogmatic and ecclesiological basis of the Sacred Canons, for this would mean a falling away from the theanthropic Truth and reality of the Church.

Last of all, the canonical order not only does not confine freedom in Christ but it insures it. Wherever the Sacred Canons are observed

the human passions which obstruct the life of freedom are confined.

In the second part of the book the regulation of pastoral ministry by the Sacred Canons is examined. The clergy of the Church are those who are ordained and appointed to bear the pastoral ministry. Namely, the bishops, presbyters and deacons who serve the bishops and presbyters. The priesthood is not of their own for they partake of Christ's priesthood being images of Him. Thus it is necessary for them to live irreproachably. Distinction between clergy and laity is not ontological but liturgical. Each one according to the gift given to him offers service in the Church. The clergy have received the gift of shepherding the flock. The laity bear witness to the Truth of the Church.

While practicing their pastoral ministry the presbyters must act «synodically», that is, their whole attitude and pastoral method must express the synodical character and conduct of the Church. Synodicality, that is the synodical manner of handling the Church's matters is not exhausted by means of assempling the various types of synods but also in every expression of ecclesiastical life and pastoral ministry. Through synodicality the nature of the Church as the theanthropic communion in Christ, is expressed. This is why any pastoral practice which might not be synodical introduces a deviation from Orthodox ecclesiology.

Another basic topic about Orthodox pastoral ministry is the one dealing with the healing of the man who is ailed by sin. Sin is a multifarious disease which causes spiritual death in man; it separates him from God the source of life. The only cure for sin is repentance. Penances (epitimia) are an aid in obtaining sincere repentance and they have a therapeutic and not legalistic character. They are imposed in accordance with certain principles which stem from the Sacred Canons.

The heresy and the schism are serious kinds of sin and difficult to be cured. They are means through which the devil tries to prevent man's salvation by cutting him off from the lifegiving ecclesiastical communion.

The Church fathers in the Sacred Canons do not view heresy under the prism of relativism and comparativism but they absolutely condemn it as something frightful and hateful. This is the very same view they hold of the schism. Towards heretics, though, they express love taking all possible measures and amply using economy for their re-

pentance. Economy is used for heretics only in so far as they return to the Church and never so long as they remain in heresy.

The Church's pastoral work aims at assisting the struggling Christian procced towards the kingdom of heaven. There are two ways to the kingdom: The monastic life and marriage in Christ. Both ways lead to salvation. Both virginity and marriage are considered good and holy, although virginity is believed to be superior in that it has an eschatological character. In the Sacred Canons there are precious elements referring to the pastoral ministry of monasticism and marriage. It is a basic teaching of the holy fathers and Sacred Canons that not only the monk but every christian has to live the ascetic life in proportion to and in consideration of the special situation of his life. Ascesis is a necessary condition for formulating the Orthodox ethos. It is that which elevates man from his spiritually fallen nature into his natural condition (kata physin) and from this into the supra-natural state (hyperphysin).

Only when someone approaches the Sacred Canons with the Orthodox ecclesiastical spirit and humility can he understand their importance in preserving the unity and peace in the Church and the correct pastoral guidance of her members. The Sacred Canons are thus understood to be a precious gift of the divine founder of the Church to the clergy and laity; and with great thanksgiving the need is felt to repeat with the holy fathers of the Seventh Ecumenical Council: «Gladly accepting (the Holy Canons), we sing to the Lord God with David, the spokesman of God, the following words: «I have delighted in the way of thy testimonies as much as in all wealth» and «thy testimonies which thou hast commanded witness righteousness... Thy testimonies are righteousness forever: give me understanding and I shall live» (Ps. 119:14, 138 and 144).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες καὶ οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Νόμοι, Ἐν Ἀθήναις 1949².

Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα, Περὶ τῆς ἑνότητος ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν: «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 42 (1959), σ. 435-456.

Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα, Ὑπάρχουσι δογματικοὶ Κανόνες; Τόμος εἰς μνήμην Σπ. Λάμπρου, Ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 475-480.

Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα, Περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἐπόψεως Ὀρθοδόξου, ἐν: «Θεολογίᾳ» 1950, σ. 26 ἑξ.

Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα, Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, ἐν: ΕΕΘΣΠΑ (1954-55).

Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα, Ἡ σημασία τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος κατὰ τὸν Εἰρηναῖον, ἐν: «Νέα Σιὼν» 10 (1910), σ. 336-355.

Ἀρχοντώνη Βαρθολομαίου (νῦν Μητροπολίτου Φιλαδελφείας), περὶ τὴν Κωδικοποίησιν τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τῶν κανονικῶν διατάξεων ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Θεσσαλονίκη 1970.

Ἀθανασίου Γιέβτιτς, Ἱερομ., Ἡ ἐκκλησιολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, Ἀθῆναι 1967.

Δακτυλίδου Πέτρου, Ἀρχιμ., Τὰ κωλύματα τοῦ Γάμου, Ἀθῆναι 1970.

Εὐδοκίμωφ Παύλου, Ἡ Ὀρθοδοξία, Θεσσαλονίκη 1972.

Ζηζιούλα Ἰωάννου, Ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστείᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἀθῆναι 1965.

Ζήση Θεοδώρου, Τέχνη Παρθενίας, Θεσσαλονίκη 1973.

Θεοδωροπούλου Ἐπιφανίου, Ἀρχιμ. Ἔχει ἡ Ἐκκλησία ἐξουσίαν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν; Ἀθῆναι 1969.

* Εἰς τὴν παρούσαν βιβλιογραφίαν δὲν ἀναγράφονται τὰ ἔργα τῶν ὁποίων τὰ πλήρη βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα παρατίθενται εἰς τὰς ὑποσημειώσεις.

Θεοδώρου Ἀνδρέου, Ὀρθοδοξία καὶ Οἰκουμενικὴ κίνησις, Ἀθῆναι 1972.

Θεοδώρου Ἀνδρέου, Ἡ Intercommunio ἐξ ἐπόψεως Ὀρθοδόξου Συμβολικῆς, Ἀθῆναι 1971.

Καραβιδοπούλου Ἰωάννου, Ἡ ἁμαρτία κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, Θεσσαλονίκη 1968.

Καρανικόλα Παντελεήμονος, Μητροπολίτου Κορινθίας, Κλεὶς τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1970.

Καρμίρη Ἰωάννου, Πληρεστέρα συμμετοχὴ τοῦ Λαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῇ λατρευτικῇ καὶ τῇ ἄλλῃ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1973.

Καρμίρη Ἰωάννου, Σύνοψις τῆς Δογματικῆς Διδασκαλίας τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1968.

Καψάνη Γεωργίου, Ἀρχιμ. Ἡ σημασία τῆς Ποιμαντικῆς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία αὐτῆς, Ἀθῆναι 1968.

Καψάνη Γεωργίου, Ἀρχιμ. Ἡ κρίσις τῆς Θεολογίας καὶ Οἰκουμενισμοῦ ἐν Ἀμερικῇ, Ἀθῆναι 1968.

Καψάνη Γεωργίου, Ἀρχιμ. Σχέδιον Θεολογικῆς καὶ Ἐκκλησιολογικῆς Θεμελιώσεως τῆς Ποιμαντικῆς, Ἀθῆναι 1970.

Καψάνη Γεωργίου, Ἀρχιμ. Ἡ Ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων (Διδακτορικὴ διατριβή), Ἀθῆναι 1972.

Καψάνη Γεωργίου, Pastoral Care in American practice, ἐν: St. Vladimir's Quart, II: 4 (1967) p. 207-210.

Καψάνη Γεωργίου, Θέματα Ἐκκλησιολογίας καὶ Ποιμαντικῆς, Θεσσαλονίκη 1975.

Κοτσώνη Ἱερωνύμου (Νῦν Ἀρχιεπισκόπου πρώην Ἀθηνῶν), Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας, Ἀθῆναι 1957.

Κωνσταντινίδου Χρυσοστόμου (Νῦν Μητροπολίτου Μύρων), Σημεῖα ἑνοῦντα καὶ διαφοροποιοῦντα τὴν μίαν Ὀρθοδοξίαν ἡμῶν, ἐν: «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 42 (1959).

Μαντζουνέα Εὐαγγέλου, Κανονικὸς Διοικητικὸς Κώδιξ, Ἀθῆναι 1974.

Μίλας Νικοδήμου, Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Ἀθῆναι 1906.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Ἡ μοναχικὴ Ὑπακοὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι 1956.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ Πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ἀθῆναι 1958.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Σύγχρονοι κατευθύνσεις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, Ἀθῆναι 1960.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Κανονικὸν Δίκαιον (Πανεπιστημιακαὶ Παραδόσεις), Ἀθῆναι 1960.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Διαφοροποίησις, ἐκκοσμίκευσις καὶ νεώτεραι ἐξελίξεις ἐν τῷ Δικαίῳ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1961.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Χριστοκεντρικὴ Ποιμαντικὴ ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς τοῦ Μ. Βασιλείου, Ἀθῆναι 1961.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Σχέσις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1965.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Τὸ Δίκαιον τῆς Χάριτος καὶ αἱ σπουδαιότεραι διαφοροποιήσεις ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ διοργανώσει, Ἀθῆναι 1967.

Μουρατίδου Κωνσταντίνου, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες «Στῦλος καὶ ἑδραίωμα» τῆς Ὀρθοδοξίας, Ἀθῆναι 1972.

Μπούμη Παναγιώτου, Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ «Οἰκονομία» κατὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον, Ἀθῆναι 1971.

Palachovsky V,-Vogel G., Sin in the Orthodox Church and in the Protestant Churches, Tournai (Belgium) 1960.

Παπαπέτρου Κωνσταντίνου, Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνῶσις αὐτοῦ, κατὰ τὸ Ὑπόμνημα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, Ἀθῆναι 1969.

Πατσαβοῦ Ἠλία, Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κλῆρον κατὰ τοὺς πέντε πρώτους αἰῶνας, Ἀθῆναι 1973.

Πέτροβιτς Μίοντραγκ, Ὁ Νομοκάνων εἰς ΙΔ' τίτλους καὶ οἱ Βυζαντινοὶ σχολιασταί, Ἀθῆναι 1970.

Ράλλη Κωνσταντίνου, Περὶ τῶν μυστηρίων τῆς Μετανοίας καὶ Εὐχελαίου, ἐν Ἀθήναις 1905.

Ροδοπούλου Παντελεήμονος, (νῦν Μητροπολίτου Τυά-

νων), Ἡ ἱεραρχικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1969.

Σεμιναρίου Θεολόγων Θεσσαλονίκης, Τί εἶναι Ἐκκλησία; Θεσσαλονίκη 1968.

Στὰν Λιβίου, Περὶ τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐν: «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 51 (1968), σ. 212-216.

Ware Kallistos, Primacy, Collegiality, and the people of God, ἐν: Eastern Churche Review III, I(Spring 1970).

Φειδᾶ Βλασίου, Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθῆναι 1969.

Φειδᾶ Βλασίου, Ἱστορικοκανονικαὶ καὶ Ἐκκλησιολογικαὶ προϋποθέσεις ἑρμηνείας τῶν Ἱερῶν Κανόνων, Ἀθῆναι 1972.

Φλωρόφσκυ Γεωργίου, Πρωτοπρ., Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ, Θεσσαλονίκη 1972.

Χαρκιανάκι Στυλιανοῦ, (νῦν Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας), Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Θεολογίᾳ, Ἀθῆναι 1965.

Χριστοφιλοπούλου Ἀναστασίου, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Ἀθῆναι 1967.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

Α′ Οἰκουμ. Σύνοδος

Κανὼν α′ σελὶς 138, 183
δ′ 120
ε′ 125, 126
η′ 44, 96, 163
θ′ 44
ια′ 137
ιβ′ 95, 149
ιγ′ 93
ιη′ 93

Β′ Οἰκουμ. Σύνοδος

Κανὼν δ′ σελὶς 88
στ′ 73, 75, 95, 107 159
ξ′ 44, 157, 160, 162

Γ′ Οἰκουμ. Σύνοδος

Κανὼν α′ σελὶς 100, 156, 160
β′ 94
γ′ 160
ξ′ 50, 100, 117
η′ 66, 80, 88

Δ′ Οἰκουμ. Σύνοδος

Κανὼν γ′ σελὶς 100, 146, 174
δ′ 100, 168, 173, 178
στ′ 97
η′ 146, 173
ιδ′ 44, 146, 162, 179
ιε′ 135
ιστ′ 42, 135
ιη′ 37, 170
ιθ′ 125
κστ′ 104
κθ′ 94

ΣΤ′ (Πενθέκτη) Οἰκουμ. Σύνοδος

Κανὼν α′ σελὶς 37, 50, 66, 154, 156
β′ 60, 62, 146
γ′ 105
ε′ 105, 157
στ′ 175
ζ′ 106
η′ 125
ι′ 93
ιβ′ 106
ιγ′ 176, 181
ιστ′ 84
ιθ′ 99
κστ′ 105, 139, 178
λγ′ 93, 105
μα′ 168
μβ′ 170
μγ′ 167
μστ′ 151, 170
μη′ 176
νδ′ 178
νστ′ 182
νη′ 107, 147
ξδ′ 106
οβ′ 162
οζ′ 93, 142
οη′ 100, 177
π′ 40
πβ′ 33
πε′ 178
πζ′ 178
πη′ 81
πθ′ 182
ϛε′ 44, 160, 162
ϛστ′ 45
ρ′ 192

Στ′ (Πενθέκτη) Οἰκουμ. Σύνοδος
Κανὼν ρβ′ σελὶς 131, 132, 144, 148, 151

Ζ′ Οἰκουμ. Σύνοδος
Κανὼν α′ σελὶς 64, 66
β′ 51, 99
γ′ 120
δ′ 106
ε′ 135, 139
στ′ 124, 125
ζ′ 53, 136
θ′ 170
ι 100
ιδ′ 73, 102, 172
ιε′ 96, 134
ιστ′ 106, 135, 154
ιζ′ 170, 173
ιη′ 135
ιθ′ 171
κ′ 135, 142, 170
κα′ 169
κβ′ 106, 135, 142, 167, 170

Ἁγίων Ἀποστόλων
Κανὼν α′ σελὶς 120
δ′ 121
η′ 39
θ′ 39
ι′ 39, 162
ιβ′ 39
ιγ′ 37
ιδ′ 97
κα′ 138, 183
κβ′ 138
κγ′ 138
κδ′ 138, 183
κστ′ 176
κζ′ 147
λα′ 103, 143, 159
λγ′ 161
λδ′ 102, 114, 121
λστ′ 95
λζ′ 125, 126,
λη′ 95
λθ′ 100, 173
μα′ 100
μβ′ 104
μδ′ 170
με′ 161
μστ′ 99, 157, 161
μζ′ 157
μθ′ 99
ν′ 99
να′ 175, 183
νβ′ 100, 144
νε′ 101
νη′ 99, 101, 102
νθ′ 99, 134
ξα′ 105
ξδ′ 183
ξε′ 161
ξστ′ 137, 182
ξη′ 157
ξθ′ 182
οστ′ 37
πβ′ 178
πγ′ 100

Πρωτοδευτέρας (ΑΒ′)
Κανὼν α′ σελὶς 135, 173, 174
β′ 98, 169, 173
γ′ 98, 171, 172
δ′ 170, 174
στ′ 174
ζ′ 99
η′ 138, 183
ι′ 79
ιβ′ 42, 100, 117
ιγ′ 124, 154, 173
ιδ′ 159
ιε′ 103, 159
ιστ′ 75, 95, 96

Ἁγίας Σοφίας
Κανὼν β′ σελὶς 168

Καρχηδόνος
Κανὼν α′ σελὶς 155, 156, 157

Ἀγκύρας
Κανὼν β′ σελὶς 149
δ′ 146

Ἀγκύρας

Κανὼν ε′ σελὶς 146
στ′ 146
ζ′ 146
η′ 146
θ′ 146
ιστ′ 146, 150
ιξ′ 146
ιθ′ 135
κ′ 178
κβ′ 146
κγ′ 146
κδ′ 146
κε′ 134, 146

Νεοκαισαρείας

Κανὼν β′ σελὶς 141
γ′ 149, 177
θ′ 105, 149
ιε′ 84

Γάγγρας

Κανὼν α′ σελὶς 175
γ′ 178
δ′ 175
ε′ 40
στ′ 41, 159
θ′ 175
ι′ 175
ια′ 42
ιβ′ 183
ιγ′ 183
ιδ′ 175
ιε′ 183
ιστ′ 183
ιη′ 182
ιθ′ 182
κα′ 40, 41, 42, 60, 168, 175, 184

Ἀντιοχείας

Κανὼν α′ σελὶς 93, 159
β′ 39, 40
ε′ 159
θ′ 121
ιη′ 40
ιθ′ 120
κδ′ 41
κε′ 99, 121

Λαοδικείας

Κανὼν α′ σελὶς 177
β′ 141
στ′ 161
ζ′ 162
η′ 163
θ′ 161
ιβ′ 103, 120
ιθ′ 145
κδ′ 93
κζ′ 93
λ′ 170
λα′ 162, 179
λβ′ 161
λγ′ 161,
λδ′ 161
λε′ 156
λζ′ 162
μ′ 102
μστ′ 100
γθ′ 53
ξ′ 53

Σαρδικῆς

Κανὼν α′ σελὶς 97, 136
β′ 97, 136
γ′ 119
δ′ 119
ε′ 119
στ′ 120
ζ′ 100
η′ 100
ι′ 104
ια′ 40, 101
ιβ′ 40, 41
ιδ′ 100
ιζ′ 103
ιη′ 101
ιθ′ 67, 118
κ′ 104

Καρθαγένης

Κανὼν β′ σελὶς 52, 127
γ′ 104

Καρθαγένης

Κανὼν δ′ σελὶς 104
ε′ 52, 104
η′ 100
ι′ 103, 159
ια′ 159
ιγ′ 120
ιε′ 106
ιη′ 99, 103, 124, 125
κα′ 162, 179
κβ′ 162
κδ′ 163, 170
κε′ 99
κζ′ 145
κθ′ 163
λγ′ 121
λη′ 105, 174
μα′ 171
μγ′ 169
μδ′ 42
μθ′ 94, 120, 123
νγ′ 94
νε′ 121, 123
νζ′ 42, 44, 45, 154, 157, 166
ξγ′ 42, 45
ξδ′ 94
ξστ′ 37, 45, 154, 156, 163
ξζ′ 163
ξη′ 42, 163
ξθ′ 154, 156, 158, 164.
οα′ 97
οε′ 42, 100
οστ′ 126
πα′ 94, 162
πε′ 121
ϟα′ 164
ϟβ′ 164
ϟγ′ 145, 164
ϟθ′ 44, 163
ρβ′ 178
ρθ′ 132
ρι′ 132
ρια′ 132
ριβ′ 132
ριγ′ 132, 183
ριδ′ 132
ριε′ 132
ριστ′ 132
ριη′ 163
ριθ′ 163, 164
ρκα′ 42, 99, 166
ρκγ′ 42, 166
ρκδ′ 166
ρκθ′ 162

Διονυσίου Ἀλεξανδρείας

Κανὼν α′ σελὶς 182
δ′ 61

Γρηγορίου Νεοκαισαρείας

Κανὼν α′ σελὶς 138
β′ 138
γ′ 134
δ′ 134
ε′ 144
στ′ 134
ζ′ 134
η′ 118
ι′ 134
ια′ 38
ιβ′ 146

Πέτρου Ἀλεξανδρείας

Κανὼν α′ σελὶς 135, 137, 148
β′ 136, 137
γ′ 136, 137
στ′ 138
η′ 38, 141
θ′ 99, 142
ι′ 99
ια′ 136, 142, 145
ιε′ 182

Μ. Βασιλείου

Κανὼν α′ σελὶς 158
β′ 134, 148
γ′ 139, 140
δ′ 177
ε′ 140

Μ. Βασιλείου

Κανὼν στ′ σελὶς 175
ζ′ 134, 140, 150
η′ 137
ια′ 137
ιβ′ 177
ιδ′ 141
ιη′ 151,
κβ′ 141, 178
κστ′ 178
κζ′ 139
κη′ 135
λ′ 178
λγ′ 135
λη′ 138
λθ′ 141
μα′ 175
μβ′ 178
με′ 140
μστ′ 139
μζ′ 119, 183
μθ′ 138
νβ′ 138
νγ′ 178
νη′ 178
ξα′ 149
οα′ 134
ογ′ 134
οδ′ 149
οε′ 38, 134
π′ 177
πα′ 137
πβ′ 38, 137
πδ′ 148
πε′ 136, 143
πστ′ 183
πζ′ 177, 178
πη′ 106
πϑ′ 77
ϛ 94, 106, 134
ϛα′ 54, 55
ϛβ′ 54, 57

Γρηγορίου Νύσσης

Κανὼν α′ σελὶς 131, 133, 148
β′ 133
δ′ 134, 149, 178
ε′ 133
στ′ 131, 133, 140, 144, 145
ζ′ 141, 150
η′ 148

Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας

Κανὼν η′ σελὶς 182
θ′ 161
ι′ 182
ιδ′ 138

Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας

Κανὼν β′ σελὶς 110, 138, 160
γ′ 40
στ′ 105
ζ′ 120
θ′ 105
ια′ 100
ιβ′ 104, 163
ιγ′ 40
ιδ′ 40, 144

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας

Κανὼν α′ σελὶς 77, 94
γ′ 42, 97
δ′ 97, 105
ε′ 42

Νικηφόρου Ὁμολογητοῦ

Κανὼν στ′ σελὶς 172
η′ 82
ιζ′ 170
λδ′ 169
Ἀπόκρ. ια′ 61
Ἐπιστ. α′ 161
γ′ 161
δ′ 162
ε′ 161
στ′ 162

Νικηφόρου Ὁμολογητοῦ

ἐπιστ. ζ′ σελὶς 162
θ′ 162
ι′ 162

Νικολάου Κωνσταντινουπόλεως

Κανὼν στ′ σελὶς 170

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ «**OSCAR**» ο.ε.
ΝΙΚ. ΧΕΙΜΑΡΙΟΣ - ΧΡΙΣΤ. ΡΟΔΙΤΗΣ - ΔΗΜ. ΚΟΡΕΛΛΑΣ
Γραφ. 'Ακαδημίας 85 'Εργοστ. 'Αχαρνῶν 432 - Τηλ. 604414